GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

Carl von Clausewitz

APIE KARĄ

I dalis

Vilnius 2008

UDK 355 (075.8)
Cl – 37

Versta iš vokiečių kalbos: Carl von Clausewitz, Vom Kriege. Ullstein-Verlag, Berlin 1980.

Atsakingasis redaktorius doc. dr. Pranas Jankauskas
Vertėja Violeta Kulikauskienė
Kalbos redaktorė Jolanta Budreikienė

ISBN 978-9955-423-74-4

TURINYS

Carl von Clausewitz

Carl von Clausewitz (Karlas Klauzevicas) gimė 1780 metais birželio 1 d. Burge (prie Magdeburgo). 1793 m. būdamas keturiolikmečiu jaunuoliu dalyvauja Reino kampanijoje kovodamas prieš revoliucinę Prancūziją. 1806 m. dalyvauja kare prieš Napoleoną. 1812 metais palieka prūsų kariuomenę ir pereina tarnauti Rusijos carui Aleksandrui I. Tarnauja Rusijoje iki 1814 m. Dalyvauja mūšiuose prie Borodino, Žemutinės Elbės ir Olandijoje.

1815 m. grįžta į Prūsų kariuomenę, tarnauja Bliucherio korpuse generolu-kvartirmeisteriu, dalyvauja kautynėse prie Linji ir Vaterlo. 1818–1830 m. Berlyno karo mokyklos direktorius.

Kartu su kitais Napoleono ir revoliucinių karų dalyviais C. Clausewitz išgyveno skaudų visų nusistovėjusių ir „amžinų“ karo meno 17–18 šimtmečio nuostatų ir normų žlugimą. Kovos laukuose prieš puikiai išdresuotas samdinių kariuomenes stojo revoliucijos laikų masinės kariuomenės. Nauja kariuomenė, įkvėpta revoliucijos lozungų, panaudojo ir naujus kovos būdus, pakeitusius linijinę, tiksliai apibrėžtą Frydricho II samdinių taktiką. Kabinetinių karų strategija revoliuciniuose karuose pasikeitė į visiško sutriuškinimo strategiją. Jenos ir Auerštedto mūšių laukuose kartu su prūsų kariuomene žuvo ir visos senos, įprastos sampratos apie karo meną.

Taigi pasidarė aišku, kad vadovaujantis nusenusiomis sampratomis negalima paaiškinti prūsų kariuomenės pralaimėjimo priežasčių ir surasti būdų jos karinei galiai atgimti. Mėginimai pakartoti prancūzų kariavimo būdus ir atmesti Frydricho laikų taktiką, kai yra senoji kariuomenės struktūra, buvo neįmanoma.

Prancūzų revoliucijos principai nugalėjo ir karo mene. Jų viršenybę pripažino ir Prūsijos karo vadai, tarp kurių buvo ir C. Clausewitz. Jie pasisakė už karinę reformą, už visuotinę karo prievolę likviduojant baudžiavą.

Išanalizavęs 1566–1815 m. laikotarpio daugiau nei 130 kautynių ir žygių jis parašė savo pagrindinį darbą „Apie karą“, kuris, deja, buvo neužbaigtas. Šis darbas buvo paskelbtas jo žmonos Marijos 1832 m. po jo mirties (mirė 1831-

12-16). Tačiau šis neužbaigtas darbas, kurį autorius vadino „beforme minčių krūva“, vertas daug daugiau nei tai, ką davė karo ir karo meno teorija.

C. Clausewitzo nuopelnas, kad jis pirmą kartą iškėlė pagrindines karo teorijos problemas. Jis nekuria amžinos užbaigtos strategijos teorijos, nepristato savo knygos kaip vadovėlio su paruoštomis formuluotėmis. Strategijos uždaviniu mato karo ir karo meno reiškinių tyrimą. Jis mėgina atverti karo dialektiką, iškelti pagrindinius principus ir objektyvių procesų dėsningumus.

C. Clausewitz nesusiaurino savo tyrimų vien išorinės strategijos formos nagrinėjimu, bet pažvelgė giliau į visuomeninius santykius. Pagrindinė jo mokymo mintis – karas kyla iš politikos poreikių, karas yra politikos tęstinumas kitomis priemonėmis. Šis supratimas duoda galimybę parodyti, kokie skirtingi gali būti karai dėl skirtingų motyvų ir tų sąlygų, iš kurių jie kyla. Pabrėždamas karo ypatumus jis tvirtina, kad karas yra tik dalis visumos, o ta visuma yra politika. Politika nustato ir karo pobūdį, o karo meno kaita yra politikos vaisius.

Daug dėmesio C. Clausewitz skiria moraliniams elementams, armijos šlovei, karo genijui, tvirtumui ir gudrybėms kare.

Be abejo, daugelis C. Clausewitzo teiginių ir išvadų paseno. Pasikeitė technika ir ginkluotė, taktika, operacinis menas ir strategija. Tačiau jo darbas yra vienas iš geriausių, ką davė 19 amžiaus karo teorijos mintis. Todėl C. Clausewitzo darbai, jo karo teorija yra studijuojami karo meno istorijos kursuose.

PIRMOJI DALIS

APIE KARO PRIGIMTĮ

1 skyrius

KAS YRA KARAS?

1. Įvadas

Iš pradžių mes aptarsime atskirus mūsų dalyko elementus, po to kiekvieną dalį ir paskiausiai visą dalyką, kiek jis tarp savęs yra susijęs, t. y. pereisime nuo paprasto iki sudėtingo. Tačiau čia, labiau negu bet kur kitur, reikia pradėti nuo požiūrio į visumos esmę; mūsų dalyke, labiau negu kituose, galvodami apie atskirą dalį būtinai turime susieti su visuma.

2. Apibrėžimas

Mes nenorime pateikti sunkiai suvokiamo valstybėje priimto teisinio karo apibrėžimo: mūsų pagrindinei minčiai bus tinkama sąvoka ***dvikova.*** Karas yra niekas kitas, kaip išplėsta dvikova. Jeigu mes norėsime aprėpti kaip vieną visumą visą begalinę daugumą atskirų dvikovų, iš kurių susideda karas, tada geriausia įsivaizduoti dviejų imtynininkų kovą. Kiekvienas iš jų siekia fizine jėga priversti kitą vykdyti jo valią; kiekvieno artimiausias tikslas – sutriuškinti priešą ir tuo pačiu padaryti jį nesugebantį toliau priešintis.

Taigi karas – prievartos aktas, turintis tikslą priversti priešininką vykdyti mūsų valią.

Prievarta naudoja menų pasiekimus, mokslų atradimus ir išradimus, kad priešpastatytų kitai prievartai. Nepastebimi, beveik neverti dėmesio apribojimai, kuriuos ji sau taiko kaip tarptautinės teisės normas, lydi prievartą, iš esmės nesumažindami jos veiksmingumo.

Taigi fizinė prievarta (todėl, kad moralinė prievarta be valstybės ir įstatymo sąvokų neegzistuoja) yra priemonė, o tikslas – primesti priešui mūsų valią. Kad pasiektume šį tikslą, mes turime nuginkluoti priešą, neduoti jam galimybės priešintis. Čia ir glūdi supratimas apie karo veiksmų tikslą. Jis slepia tikslą, kuris skatina karą, ir iki tam tikro momento išstumia jį kaip kažką tiesiogiai pačiam karui nepriklausantį.

3. Radikaliausių priemonių naudojimas.

Kai kurie filantropai įsivaizdavo, kad nuginkluoti ir sutriuškinti priešą galima nenatūraliu būdu, be kraujo praliejimo, ir kad šito turi siekti karo menas. Kaip bebūtų viliojanti tokia mintis, tačiau ji yra klaidinga ir ją reikia paneigti. Karas – pavojingas dalykas, o klaidos, kurios atsiranda dėl geraširdiškumo iškėlimo, jam yra pačios pražūtingiausios. Fizinės prievartos naudojimas visa galia jokiu būdu nepašalina proto paramos, todėl tas, kuris šia prievarta naudojasi niekuo nesuvaržytas ir negailėdamas kraujo, įgauna didžiulį pranašumą prieš priešą, kuris to nedaro. Tokiu būdu vienas diktuoja įstatymą kitam; abu priešininkai kiek įmanoma sutelkia pastangas, ir tai įtampai nėra kitų ribų, išskyrus tas, kurios laikomos vidinėmis priešsvaros jėgomis.

Taip ir reikia žiūrėti į karą; būtų nenaudinga, netgi neprotinga iš pasibjaurėjimo jo žiaurumu išleisti iš omens jo gamtines savybes.

Kad civilizuotų tautų karai ne tokie žiaurūs ir griaunantys nei laukinių tautų karai, lemia tiek visuomenės raidos lygis, kurį yra pasiekusios kariaujančios valstybės, tiek ir jų tarpusavio santykiai. Karas kyla iš valstybių visuomeninės padėties ir jų savitarpio santykių, yra jų sąlygojamas, ribojamas ir silpninimas. Bet visa tai netaikoma tikrajai karo esmei, o ateina iš išorės.

Įtraukimas į pačią karo filosofiją apribojimo ir nuosaikumo principo atrodo visiška nesąmone (beprasmybe).

Apskritai kova tarp žmonių vyksta dėl dviejų visiškai skirtingų elementų: priešiškumo jausmo ir priešiško ketinimo. Esminiu šio mūsų teiginio požymiu pasirinkome antrąjį, kaip bendresnį. Negalima įsivaizduoti netgi paties pirminio, artimo instinktui neapykantos jausmo be kokio nors priešiško ketinimo; tuo tarpu dažnai būna priešiški ketinimai, kai nėra jokio ar net nors kiek su juo susijusio neapykantos jausmo. Laukinėse tautose vyrauja ketinimai, kuriuos nulemia jausmai, o civilizuotų tautų ketinimai lemiami proto. Tačiau šis skirtumas atsiranda ne dėl laukinės būsenos ar civilizacijos, bet dėl su šiais skirtumais susijusių aplinkybių, organizacijos ir t. t. Todėl kai kuriais atvejais jie gali ir nebūti reikšmingi, bet apskritai paėmus, tai akivaizdu; vadinasi, ir civilizuotos tautos gali išgyventi abipusę neapykantą.

Aiškėja, kaip klaidinga būtų karą tarp civilizuotų tautų laikyti tik protiniu jų vyriausybių aktu ir įsivaizduoti jį kaip kažką labai atsietą nuo bet kokios aistros. Šiuo atveju būtų užtekę tik fiziniu aspektu įvertinti ginkluotąsias pajėgas ir jų nepanaudojant išspręsti ginčą, o remtis susiklosčiusiais santykiais, t. y. realią kovą pakeisti savotiška algebros formule.

Teorija jau plėtojosi šia kryptimi, bet paskutinieji karai mus išgydė nuo tokių suklydimų. Jei karas yra prievartos aktas, tai jis būtinai įsiskverbia į jausmų sferą. Jei pastarieji ir ne visada būna jo šaltinis, tai vis vien karas maždaug linksta prie jų, o tai šiek tiek priklauso ne nuo tautos civilizacijos lygio, bet nuo priešingų interesų svarbos ir stabilumo.

Taigi mes matome, kad civilizuotos tautos nežudo belaisvių, nesiaubia kaimų ir miestų, o tai yra todėl, kad vis daugiau karo veiksmams vadovauja protas, kuris ir nurodo veiksmingesnius prievartos taikymo būdus, negu šie grubūs instinkto pasireiškimai.

Parako išradimas ir laipsniškas šaunamojo ginklo tobulinimas pakankamai akivaizdžiai liudija tai, kad ir kultūros augimas nė kiek neparalyžiuoja ir nepaneigia pačioje karo sąvokoje glūdinčio siekio sunaikinti priešininką.

Taigi mes kartojame savo teiginį – karas yra prievartos aktas ir jos naudojimui nėra ribų; kiekvienas iš kovojančiųjų diktuoja įstatymus kitam; vyksta varžybos, kurios teoriškai abu priešininkus gali nuvesti iki kraštutinumų. Tai ir yra pirmosios sąveikos esmė ir pirmasis kraštutinumas, su kuriais susiduriame.

4. Karo veiksmų tikslas yra neleisti priešui priešintis

Anksčiau minėjome, kad karo veiksmais siekiama nuginkluoti priešą, neleisti jam priešintis. Dabar parodysime, kad šis apibrėžimas yra būtinas teoriniam karo supratimui.

Kad priverstumėme priešą vykdyti mūsų valią, turime sukurti jam daug sunkesnę padėtį, negu ta auka, kurios mes iš jo tuo tarpu reikalaujame; žinoma, tokia nenaudinga padėtis turi būti ilgą laiką, kitaip priešas lauks palankesnio momento ir priešinsis.

Taigi visi pokyčiai, susiję su karo veiksmų tęsimu, turi dar labiau sunkinti priešo padėtį; būtent taip turi jaustis priešas, atsidūręs tokioje padėtyje. Pati blogiausia padėtis, į kurią gali patekti kariaujančioji šalis, – tai visiškas negalėjimas priešintis. Todėl siekdami karo veiksmais priversti priešą vykdyti mūsų valią, iš tikrųjų mes turime jį nuginkluoti arba įstumti į tokią padėtį, kuri tiesiogiai grasintų netekti bet kokios galimybės priešintis. Taigi aiškėja, kad karo veiksmų esmė – nuginkluoti priešą, atimti iš jo galimybę tęsti kovą, t. y. reikia jį sutriuškinti.

Karas negali būti gyvosios jėgos veiksmas prieš negyvąją masę, o esant visiškai pasyviai vienai šaliai, jis visiškai neįsivaizduojamas. Karas visada yra dviejų gyvųjų jėgų susidūrimas; todėl abi šalys turi siekti galutinio karo veiksmų tikslo (priešo sutriuškinimo). Taigi mes vėl susiduriame su sąveika. Jei priešas nesutriuškintas, aš turiu saugotis, kad jis nesutriuškintų manęs, taigi aš nesu savo veiksmų šeimininkas todėl, kad priešas man diktuoja savo įstatymus lygiai taip pat, kaip aš diktuoju jam. Tai ir yra antroji sąveika, lemianti antrąjį kraštutinumą.

5. Ribinė jėgų įtampa

Norėdami sutriuškinti priešą, mes turime sulyginti savo pastangas su jo pasipriešinimo jėga; pastaroji yra dviejų glaudžiai susijusių veiksnių rezultatas: priemonių, kuriomis jis disponuoja, ir jo valios nugalėti.

Priešo ištekliai iki tam tikro dydžio gali būti nustatomi (nors ir ne visai tiksliai) todėl, kad viskas išreiškiama skaičiais. Daug sunkiau įvertinti jo valią nugalėti; jos matas gali būti tik siekiai, skatinantys priešininką kariauti. Nustatę nurodytu būdu (su žinomu tikimybės laipsniu) jo pasipriešinimo jėgą, įvertiname savo jėgas ir stengiamės būti pranašesni arba, jei tai neįmanoma, stipriname jas iki aukščiausio mums pasiekiamo laipsnio. Bet to paties siekia ir mūsų priešas; taigi vėl iš naujo atsiranda varžybos, kurios jau iš esmės yra kraštutinumo siekis. Tai yra trečioji sąveika ir trečiasis kraštutinumas, su kuriais mes susiduriame.

6. Tikrovė, lemianti pasikeitimus

Priklausydamas abstraktaus supratimo sferai, protas neturi ribų, bet gali pasiekti kraštutinumą. Ir tai visiškai natūralu, nes jis susijęs su kraštutinumais – su jėgų konfliktu, skatinamu valios ir nepaklūstančiu jokiems kitiems įstatymams, išskyrus vidines paskatas. Todėl, jei mes nustatydami tikslus remsimės abstrakčiu karo supratimu, kaip vieninteliu atramos tašku, ir naudojamais ištekliais, tai, esant nuolatiniai sąveikai tarp priešiškų šalių, būtinai prieisime kraštutinumą, kuris dėl vos pastebimų gudrių loginių samprotavimų yra tik žaidimas. Jei griežtai laikydamiesi absoliutaus karo supratimo vienu plunksnos brūkštelėjimu užbrauktume visus sunkumus ir su loginiu nuoseklumu laikytumėmės to požiūrio, kad visada reikia būti pasirengusiems sutikti ginkluotą pasipriešinimą ir patiems sutelkti didžiausias pastangas, tai toks pasakymas būtų tik knyginis išsigalvojimas, neturintis nieko bendra su tikrove.

Netgi, jei numatytume, kad ši didžiausia įtampa, kurią galima lengvai nustatyti, yra kažkas absoliutaus, tai vis vien reikia pripažinti, kad žmogaus protas sunkiai paklustų tokioms loginėms fantasmagorijoms. Daugeliu atve-

jų reikėtų beprasmiškų energijos sąnaudų; tai prieštarautų kitiems valstybės politikos principams; pareikalautų tokių valios pastangų, kurios neatitiktų numatytų tikslų ir negalėtų būti sutelktos todėl, kad žmonių valia niekada nesemia savo jėgos iš loginių gudravimų.

Visiškai kitas vaizdas bus tuo atveju, kai mes nuo abstrakcijos pereisime prie tikrovės. Abstrakcijos srityje vyravo optimizmas. Mes įsivaizdavome abi šalis vienodas. Kiekviena iš jų ne tiktai siekė tobulumo, bet ir pasiekė jį. Bet ar tai įmanoma tikrovėje? Tai galėjo būti tik tuo atveju:

1) jei karas būtų visiškai izoliuotas aktas, kylantis visai netikėtai ir nesusiję̨s su prieš tai buvusiu valstybės gyvenimu;
2) jei jis priklausytų tik nuo vieno lemiamo momento arba nuo iš eilės vienu metu vykstančių lemiamų aktų;
3) jei jis jau lemtų galutinį sprendimą ir jam įtakos neturėtų išankstinė politinė padėtis, kuri susiklostys po jo baigimo.

7. Karas niekada nėra izoliuotas aktas

Reikia atkreipti dėmesį į pirmąją sąlygą, kad priešininkai vieni kitiems nėra visiškai abstraktūs asmenys; negali jie būti abstraktūs ir atsižvelgiant į pasipriešinimo veiksnį, kurį lemia ne išorinės sąlygos, o tik valia. Ši valia nėra visai nežinoma; jos „rytoj“ daroma šiandien. Karas neprasideda netikėtai; jo plitimas negali būti akimirkos reikalas. Todėl kiekvienas iš abiejų priešininkų gali spręsti apie kitą remdamasis tuo, kas jis yra ir ką jis daro, o ne tuo, tiksliau pasakius, kuo jis galėtų būti ir ką turėtų daryti. Žmogus dėl savo netobulumo niekada nepasiekia absoliučiai geriausio, taigi abipusis neapskaičiavimas yra nuosaikumo pradžia.

8. Karas nėra vienas smūgis, bet ilgalaikis veiksmas

Antroji sąlyga perša tokią pastabą. Jeigu karo baigtis priklausytų tik nuo vieno lemiamo momento arba nuo keleto vienalaikių lemiamų aktų, tai visi pasirengimai būtų skirti pagrindiniam tikslui, nes bet koks aplaidumas būtų

nepataisomas. Tokiu atveju priešo pasirengimai, nes jie mums žinomi, būtų buvę vienintelis dalykas iš tikrovės pasaulio, kuris mums duotų tam tikrą matą, visa kita priklausytų abstrakcijai. Bet kadangi karo sprendimai yra nuoseklūs aktai, tai natūralu, kad kiekvienas pirmesnis aktas su visais su juo susijusiais reiškiniais gali būti matu kito; tokiu būdu ir čia tikrovė išstumia abstrakciją ir silpnina kraštutinumo siekį.

Be abejo, kad bet kuris karas baigtųsi vienu lemiamu ar keliais vienalaikiais lemiamais susidūrimais, jeigu skirtos kovai priemonės būtų arba galėtų būti sutelktos iš karto. Nesėkmingas sprendimas neišvengiamai menkina kovos priemones ir, jeigu jos visos būtų panaudotos pirmame mūšyje, tai kitas būtų neįmanomas. Karo veiksmai, kurie vyktų po to, iš esmės būtų tik tęsinys pirmųjų.

Tačiau mes matėme, kad jau rengiantis karui konkrečios aplinkos suvokimas išstumia abstraktų suvokimą ir vietoj didžiausios įtampos susiformuoja realus mastelis, tokiu būdu jau vien dėl tos priežasties priešininkai, veikdami kartu, neprieis jėgų įtempimo ribos, ir ne visos jėgos bus iš pradžių išstatytos.

Bet pagal šių jėgų prigimtį ir pobūdį jos negali būti panaudotos ir veikti visos kartu. Iš tiesų šios jėgos – tai ginkluotosios pajėgos, šalis su savo geografine padėtimi ir gyventojais ir sąjungininkai.

Šalis ir jos gyventojai, be to, kad ji yra visų ginkluotųjų pajėgų šaltinis, tikrąja to žodžio prasme, sudaro vieną iš pagrindinių rodiklių, nulemiančių karo eigą; dalis šalies teritorijos įeina į karo veiksmų teatrą; neįeinančios į jį sritys daro jam didelę įtaką.

Žinoma, galima daryti prielaidą, kad vienu metu į karą įsitrauks visos mobiliosios kovinės pajėgos; bet tai neįmanoma tvirtovių, upių, kalnų, gyventojų atžvilgiu, žodžiu, visos šalies atžvilgiu, jei ji nėra tokia maža, kad pirmasis karo veiksmas apimtų ją visą. Sąjungininkų bendradarbiavimas taip pat nepriklauso nuo kariaujančių šalių valios. Tarptautinių santykių prigimtyje slypi tokios tvarkos veiksniai, kurie sąlygoja vėlesnį sąjungininkų įsitraukimą į karą; kartais sąjungininkai teiks pagalbą tik tada, kai bus atkuriama prarasta pusiausvyra.

Toliau mes išsamiau nagrinėsime tą aplinkybę, kad dalis pasipriešinimo pajėgų, kurios negali iš karto pradėti veikti, dažnai sudaro kur kas didesnę jos dalį, negu atrodo iš pirmo žvilgsnio; dėl to, netgi tais atvejais, kai vyksta stiprus pirmasis lemiamas susidūrimas, kuris suardo jėgų pusiausvyrą, visgi pastaroji gali būti atkurta. Čia mes tik nurodysime, kad karo prigimtis neleidžia sutelkti visų pajėgų vienu metu. Šia aplinkybe negalima remtis, norint sumažinti jėgų įtampą per pirmąjį lemiamą veiksmą; juk nesėkminga pirmojo susidūrimo baigtis visada yra esminis nuostolis, kurio niekas savarankiškai nemėgins bandyti.

Kuo reikšmingesnė bus pirmoji pergalė, tuo didesnę įtaką darys kitoms, nepaisant to, kad ji nėra vienintelis veiksnys, lemiantis galutinę pergalę. Tačiau numatymas galimybės atitolinti pergalę lemia tai, kad žmogaus protas dėl nenoro per daug įtempti jėgas dangstosi šiuo atsikalbinėjimu ir nesutelkia reikalingų jėgų pirmajam veiksmui. Visos šios klaidos, kurias viena šalis leidžia sau dėl savo silpnumo, yra objektyvus veiksnys kitai šaliai sumažinti įtampą; čia vėl iškyla sąveika, dėl kurios mažėja kraštutinumas iki saikingo įtampos laipsnio.

9. Karo pabaiga niekada nėra absoliuti

Pagaliau netgi į paskutinį, lemiamą viso karo veiksmą negalima žiūrėti kaip į absoliutų, nes nugalėtoji šalis jame dažnai mato tik laikiną blogybę, kuri gali būti ištaisyta ateityje politiniais santykiais. Kiek toks požiūris turi susilpninti įtampą ir pastangas, aišku savaime.

10. Tikroviškas gyvenimas užgožia kraštutinumus ir abstraktų suvokimą

Taigi karas atmeta rūstų jėgų įtempimo dėsnį. Jeigu nebijoma ir nesiekiama kraštutinumų, tai protas gali nustatyti reikiamos jėgų įtampos ribas. Duomenys, gauti iš tikroviško gyvenimo, įvertinami remiantis tikimybės dėsniais. Jeigu abu priešininkai jau nebėra abstrakčios sąvokos, o yra atskiros valstybės

ir vyriausybės, jeigu karas jau ne abstraktus supratimas, o savotiškai besirutuliojantys veiksmai, tai nežinomybę padės išaiškinti tikrovės reiškiniai.

Remdamasi organizacijos pobūdžiu, priešininko būkle ir padėtimi ir vadovaudamasi tikimybių teorija, kiekviena iš kovojančių šalių savaip vertins kito ketinimus ir atitinkamai numatys savo veiksmus.

11. Pirmoje vietoje – politinis karo tikslas

Čia ir vėl į mūsų tyrimų lauką patenka tema, kurią jau nagrinėjome: politinis karo tikslas. Kraštutinumų siekimas – ketinimas nuginkluoti priešininką, jį sutriuškinti – iki šio laiko gerokai dengė karo tikslą. Kadangi kraštutinumai praranda savo galią, o kartu su jais dingsta ir siekis sutriuškinti priešininką, todėl politinis tikslas vėl iškeliamas į pirmąją vietą. Jeigu visi svarstymai dėl reikalingos jėgų įtampos yra tik tikimybių apskaičiavimas, remiantis tam tikrais asmenimis ir aplinkybėmis, tai politinis tikslas, kaip pirminis motyvas, turi būti esminis šio komplekso veiksnys. Kuo mažesnės aukos mes reikalaujame iš savo priešininko, tuo mažesnio pasipriešinimo galime laukti iš jo. Bet kuo nereikšmingesni mūsų reikalavimai, tuo silpnesnis bus ir mūsų pasirengimas. Taigi, kuo nereikšmingesnis mūsų politinis tikslas, tuo mažesnę vertę jis mums turi ir tuo lengviau atsisakyti jo siekti, todėl mūsų pastangos bus menkesnės.

Taigi politinis tikslas, esantis pirminis karo motyvas, yra tikslo, kuris turi būti pasiektas karo veiksmais, taip pat ir būtinų pastangų jam pasiekti, matas. Kadangi mes susiduriame su realybe, o ne su abstrakčiomis sąvokomis, tai ir į politinį tikslą negalima žiūrėti abstrakčiai; jis priklauso nuo abiejų valstybių tarpusavio santykių. Vienas ir tas pats politinis tikslas gali turėti nevienodą poveikį ne tik įvairioms tautoms, bet ir tai pačiai tautai skirtingomis epochomis. Todėl politinį tikslą galima laikyti matu tik atsakingai suprantant jo poveikį masėms, kurias jis turi išjudinti. Štai kodėl karo metu būtina atsižvelgti į prigimtines šių masių savybes. Lengva suprasti, kad mūsų skaičiavimų rezultatai gali būti labai skirtingi priklausomai nuo to, ar masėms turi reikšmės elementai, kurie didina ar mažina karo įtampą. Tarp dviejų tautų, dviejų

valstybių gali būti tokie įtempti santykiai, jie gali būti sukaupę tiek priešiškų elementų, kad visiškai nereikšmingas karui politinis pretekstas didins įtampą, kuri viršys šio politinio preteksto reikšmę ir sukels tikrą sprogimą.

Visa tai susiję su pastangomis, skatinamomis abiejose valstybėse politinio tikslo, taip pat tikslo, kuris bus iškeltas dėl karo veiksmų. Kai kada politinis tikslas gali sutapti su kariniu, pavyzdžiui, žinomų sričių užkariavimas. Kartais politinis tikslas nebus tinkamas tam, kad išreikštų karo veiksmų tikslą. Tuomet vietoj jo turi būti iškeltas kitas, kurį galima laikyti politinio tikslo ekvivalentu ir tinkamu pakeisti jį sudarant taiką. Bet ir tuomet reikia nepamiršti kiekvienos suinteresuotos valstybės savybių. Būna aplinkybių, kai ekvivalentas turi aiškiai viršyti reikalaujamo politinio kompromiso dydį, kad pasiektų jį. Politinis tikslas turi lemiamą reikšmę karo mastui, kuo abejingiau žmonės žiūri į karą ir kuo mažiau įtempti santykiai dėl kitų klausimų tarp abiejų valstybių. Būna atvejų, kai tik jis vienas lemia abipuses pastangas.

Jeigu karo veiksmų tikslas turi atitikti politinius tikslus, tai pirmasis silpnės priklausomai nuo pastarojo ir tuo labiau, kuo labiau tvirtės politinių tikslų galia. Tuo paaiškinama, kodėl karas, nekeisdamas savo prigimties, gali pasireikšti įvairiomis reikšmingomis ir intensyviomis formomis, pradedant naikinančiu karu ir baigiant tik paprastu ginkluotu stebėjimu. Pastarasis kelia mums kitą klausimą, kurį mums teks aiškintis ir į kurį atsakysime tik gerai išnagrinėję.

12. Tai nepaaiškina pauzių tarp karo veiksmų

Ar gali karas nutrūkti nors vienai akimirkai, kad ir kokie nedideli būtų abiejų priešininkų politiniai reikalavimai, kad ir koks nereikšmingas būtų uždavinys, kuris keliamas karo veiksmams? Tai klausimas, kuris skverbiasi į pačią esmę.

Kiekvienas veiksmas reikalauja tam tikro laiko jį atlikti, kurį mes pavadinsime veiksmų tęsimu. Jis gali būti ilgesnis arba trumpesnis priklausomai nuo veikiančios šalies skubėjimo.

Šis didesnis ar mažesnis skubotumo laipsnis šiuo metu mūsų nedomina. Kiekvienas atlieka veiksmus savaip. Lėtesnysis atliks lėčiau ne todėl, kad norėtų skirti tam daugiau laiko, o todėl, kad tai būdinga jo prigimčiai, o skubėdamas jis tai atliktų kur kas blogiau. Taigi laikas priklauso nuo vidinių priežasčių, o jo sąnaudos sudaro veiksmų tęsimąsi.

Jeigu mes kiekvienam veiksmui kare suteiksime būdingą jam trukmę, tai būsime priversti bent jau iš pirmo žvilgsnio pripažinti, kad bet kurios laiko sąnaudos (t. y. karo veiksmų pristabdymas) beprasmės. Nereikia užmiršti, kad čia kalbama ne apie vieno ar kito priešo pasislinkimą į priekį, o apskritai apie progresuojančią karo veiksmų eigą.

13. Veiksmų sustabdymo pagrindas gali būti tik vienas ir jis visada atrodytų galimas tik iš vienos pusės

Jei abi šalys pasirengė kovai, tai jas paskatino tam tikras pradinis priešiškumas; iki to laiko, kol jos sudėjo ginklus, t. y. sudarė taiką, šis priešiškumas išlieka; jis gali laikinai susilpnėti kurioje nors kariaujančioje šalyje tik su ta sąlyga, kad ji nori išlaukti tinkamo savo veiksmams momento. Iš pirmo žvilgsnio galėtų atrodyti, kad ši sąlyga turėtų būti ryški tik vienoje šalyje, nes tuo pačiu ji tampa kitai šaliai priešingu pradu. Jei vienas suinteresuotas veikti, kitas suinteresuotas išlaukti.

Visiška jėgų pusiausvyra negali pristabdyti karo veiksmų, nes šiuo atveju šalis (puolančioji), kelianti teigiamą uždavinį, turi tęsti puolimą.

Pagaliau įsivaizduokime pusiausvyrą ta prasme, kad tas, kurio politinis karo tikslas yra teigiamas, o būtent yra stipresnis motyvas pulti, tuo metu turi mažesnes pajėgas, taigi pusiausvyra yra motyvų ir jėgų darninimas; šiuo atveju reikia pasakyti, jeigu nėra pagrindo laukti pusiausvyros permainų, abiem šalims derėtų sudaryti taiką; jeigu numatoma pusiausvyros pasikeitimų, tai ji gali būti palanki tik vienai šaliai, o kitą turi skatinti veikti.

Mes matome, kad pusiausvyros supratimas nepaaiškina veiksmų pristabdymo ir šiuo atveju svarbiausia išlaukti palankaus momento.

Tarkime, kad viena iš dviejų valstybių iškėlė teigiamą tikslą: užkariauti žinomą priešo sritį, kad pasiektų reikiamą nuolaidą sudarant taiką. Užkariavus – politinis tikslas pasiektas, poreikis veikti dingsta, ateina nusiraminimas. Jeigu ir priešas pasirengęs susitaikyti su šia sėkme, jis sudarys taiką; priešingu atveju jis veiks. Įsivaizduokime, kad po keturių savaičių jis bus geriau tam pasirengęs, tokiu būdu jis turės pakankamą motyvą atidėti savo veiksmus.

Bet logiškai mąstant, atrodytų, priešinga šalis turėtų būti priversta nuo šio momento veikti, kad neduotų nugalėtajam laiko pasirengti naujai kovai. Šiuo atveju, suprantama, numatomas abipusis aplinkybių įvertinimas.

14. Tuomet atsirastų karinių operacijų nepertraukiamumas, kuris vėl reikalautų didžiausių pastangų

Jeigu toks karo veiksmų nepertraukiamumas iš tikrųjų būtų, tai jis ir vėl vestų abi šalis į kraštutinumus. Nuo tokios veiklos, neturinčios pertraukos ir poilsio, dar labiau pakiltų nuotaika ir suteiktų kovai dar didesnį ir stichinės jėgos laipsnį. Dėl nepertraukiamumo veiksmai vyktų daug nuosekliau, atsirastų nepažeidžiamas priežastinis ryšys, taip pat vienkartinis veiksmas būtų kur kas reikšmingesnis, taigi ir pavojingesnis.

Tačiau mes žinome, kad karo veiksmai retai arba netgi niekada nevyksta nepertraukiamai. Žinoma daugelis karų, kuriuose operacijos vyko labai trumpai, kitas laikas buvo leidžiamas pertraukoms. Ir vis tik šių karų negalima pripažinti anomalija. Pertraukos, vykstant karo veiksmams, visiškai galimos ir neturi būti laikomos prieštaravimais karo prigimčiai. Mes dabar įrodysime, kad taip yra.

15. Taigi čia iškeliamas poliariškumo principas, t. y. griežta priešybė

Įsivaizduodami vieno karvedžio interesus kaip dydį, visada priešingą kito interesams, mes pripažįstame, kad yra tikros priešingybės požiūris. Toliau mes skirsime šiam principui visą skyrių, bet čia pasakysime apie jį štai ką.

Priešingybės principas stiprus tik tada, kai jis taikomas vienam ir tam pačiam dalykui, kur teigiamas dydis ir jo priešingybė (neigiamas dydis) vienas kitą besąlygiškai sunaikina. Kautynėse abi šalys siekia laimėti; tai tikra priešingybė; vieno pergalė sunaikina kito pergalę. Bet jeigu kalbama apie du skirtingus reiškinius, turinčius bendrą ryšį, kuris nėra jiems būdingas, tai priešingi yra ne šie reiškiniai, o jų santykiai.

16. Puolimas ir gynyba – skirtingos prigimties ir nevienodos jėgos reiškiniai, todėl priešingybė jiems netaikoma

Jeigu egzistuotų tik viena karo forma, būtent priešo puolimas, ir nebūtų gynybos arba, kitaip tariant, jeigu puolimas skirtųsi nuo gynybos tik teigiamo tikslo siekimu, būdingu pirmajam ir visai nebūdingu antrajam, tai tokioje kovoje bet kokia vieno pergalė būtų netektimi antrajam, o priešingybė būtų labai ryški.

Tačiau karo veiksmai pasireiškia dviem formomis – puolimu ir gynyba, kurie, kaip mes vėliau matysime iš tikrų pavyzdžių, visiškai skirtingi savo prigimtimi ir nelygūs savo jėgomis. Todėl priešingybė yra jų požiūriuose į lemiamą momentą, t. y. mūšį, bet ne pačioje gynyboje ar puolime.

Jei vienas karvedys nori atidėti lemiamą momentą, tai kitas turi norėti jį pagreitinti, bet tik su sąlyga, kad jis pasiliks prie pasirinktos kovos formos. Jeigu A suinteresuotas pulti priešą ne dabar, o po keturių savaičių, tai B suinteresuotas, kad jį atakuotų dabar, o ne po keturių savaičių. Čia ir yra tiesioginė priešpriešą; bet iš to negalima daryti išvados, kad B suinteresuotas dabar pulti A; tai yra visai kito pobūdžio reiškinys.

17. Priešingybės poveikį dažnai sunaikina gynybos pranašumas prieš puolimą; tuo paaiškinamos pertraukos tarp karo veiksmų

Jeigu gynyba stipresnė už puolimą (tą mes toliau įrodysime), tai kyla klausimas, kiek naudinga vienai šaliai atidėti sprendimą, kiek naudinga gy-

nyba kitai šaliai? Kur to nėra, ten priešingybės neturi pusiausvyros, taigi karo veiksmai bus sąlygojami kitų samprotavimų. Taigi mes matome, kad varomoji jėga, būdinga priešingiems interesams, gali pradingti gynybos ir puolimo jėgų skirtumuose ir pasidaryti nereikšminga.

Taigi, jei tas, kuriam esamas momentas yra palankus, yra tiek silpnas, kad negali atsisakyti gynybos privalumų, tai jam tenka tenkintis laukimu nelabai palankios savo ateities. Galbūt jam vis dėlto bus naudingiau ir nepalankioje ateityje gintis, negu dabar pradėti puolimą ar sudaryti nepalankią taiką. Remiantis tuo, kad mūsų įsitikinimu gynybos (teisingai suprastos) pranašumas nepaprastai didelis ir daug didesnis negu gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio, tai tuo ir galima paaiškinti daugumą pertraukų tarp karo veiksmų, jokiu būdu neprieštaraujančių pačiai karo prigimčiai. Kuo kare siekiami nereikšmingesni tikslai, tuo dažnesnės ir ilgesnės bus pertraukos dėl skirtingų abiejų kovos formų (puolimo ir gynybos). Visa tai patvirtina praeities patirtis.

18. Antroji priežastis yra netinkamas situacijos įvertinimas

Karo veiksmus pristabdyti gali ir nepakankamas susidariusios situacijos įvertinimas. Kiekvienas karvedys tiksliai žino tik savo padėtį. Vaizdą apie priešo padėtį jis susidaro neturėdamas visiškai patikimos informacijos. Karvedys gali klysti samprotaudamas, o dėl šios klaidos galvoti, kad atėjo momentas priešui veikti, tuo tarpu kai iš tikrųjų reikėjo veikti jam pačiam. Toks nepakankamas situacijos įvertinimas gali, žinoma, paskatinti ne laiku veikti, taip pat ir be reikalo susilaikyti nuo veiksmo; tačiau tai neskatina nei karo veiksmų stabdymo, nei jų greitinimo. Tačiau nepakankamas padėties suvokimas visada turi būti vertinamas kaip viena iš natūralių priežasčių, neprieštaraujančių karo prigimčiai ir galinčių pristabdyti karo veiksmus. Jeigu atkreipsime dėmesį į tai, kad mes visada linkę ir turime daugiau pagrindo pervertinti priešo jėgas, negu neįvertinti jų (tokia žmogaus prigimtis), tai reikia pripažinti, kad nepakankamas padėties įvertinimas labai sąlygoja karo veiksmų stabdymą ir yra įtampos mažinimo pradžia.

Pertraukų galimybė savo ruožtu į karo veiksmų rutuliojimąsi įneša saikingumo pradą, nes pauzės laikui bėgant šiek tiek mažina karo spartą, pristabdo artėjantį pavojų ir padeda atkurti pajėgų pusiausvyrą. Kuo didesnės įtampos buvo padėtis, dėl kurios kilo karas, tuo jis intensyvesnis ir tuo trumpesnės bus pertraukos ir, atvirkščiai, pauzės bus tuo ilgesnės, kuo mažesnė karo įtampa. Didesnių tikslų siekimas didina valią siekti pergalės, o ji, kaip mes žinome, yra svarbus veiksnys, kuriantis jėgą.

19. Dažnos prastovos tarp karo veiksmų dar labiau nutolina karą nuo absoliutaus karo, t. y. dar labiau jį daro priklausomą nuo galimybių įvertinimo

Kuo lėčiau vyksta karo veiksmai, tuo dažnesnės ir ilgesnės pertraukos, tuo lengviau būna ištaisyti klaidą, tuo drąsesnė darosi veiksmus atliekanti šalis darydama prielaidas, tuo mažiau ji priartėja prie kraštutinumų ir viską sprendžia įvertindama galimybes (tikimybes). Kad įvertintų padėtį, kurią lemia kiekvieno konkretaus atvejo prigimtis, greita ar lėta karo veiksmų eiga suteikia šiek tiek laiko.

20. Norint paversti karą žaidimu, reikalingas tik atsitiktinumo elementas, kurio niekad nestokojama

Matome, kiek objektyvi karo prigimtis leidžia numatyti galimybes; dabar trūksta tik vieno elemento, kad paverstų jį žaidimu, – atsitiktinumo. Jokia kita žmogaus veikla nesusijusi su atsitiktinumu taip visapusiškai ir taip dažnai kaip karas. Kartu su atsitiktinumu kare didelę reikšmę turi rizika, o kartu ir laimė.

21. Karas pavirsta žaidimu ne tik pagal savo objektyvią, bet ir subjektyvią prigimtį

Jeigu nagrinėtume subjektyvią karo prigimtį, t. y. tas jėgas, kuriomis tenka kariauti, tai jis mums dar labiau pasirodys panašus į žaidimą. Sti-

chija, kurioje vyksta karinė veikla – tai pavojus; vyriškumui suteikiamas svarbiausias vaidmuo.

Tiesa, vyriškumas gali susigyventi su išmintingu išskaičiavimu, bet abi šios savybės yra visiškai skirtingos prigimties ir atspindi skirtingas žmogaus dvasines jėgas; priešingai, drąsa, tikėjimas savo laime, ryžtas, narsumas yra ne kas nors kita kaip vyriškumo, ieškančio nežinomos rizikos, nes ten jo stichija, pasireiškimas.

Taigi nuo pat pradžių mes matome, kad absoliutas, vadinamasis matematinis, niekur karo meno sumanymuose neturi tvirto pagrindo. Jau nuo pirmųjų žingsnių į šiuos skaičiavimus įsibrauna įvairios galimybės, sėkmės ir nesėkmės tikimybė. Šie elementai įsiskverbia į visas kariavimo detales ir į vadovavimą karo veiksmams, o lyginant su kita žmonių veikla, daugiau daro panašų į kortų žaidimą.

22. Tai dažniausiai pasireiškia dvasine žmogaus prigimtimi

Nors mūsų protas nuolatos siekia aiškumo ir apibrėžtumo, bet mūsų dvasią dažnai traukia nežinomybė. Žmogaus dvasia beveik niekada neina kartu su protu siauru filosofinių tyrinėjimų ir loginių išvadų taku; juk eidamas šiuo keliu jis beveik nesąmoningai pasiekia tokias sferas, kur viskas, kas jam giminga ir artima, atrodo nutolę, likę toli praeityje; todėl žmogaus dvasia ir jo vaizduotė labiau mėgsta būti atsitiktinumų ir laimės karalystėje. Vietoj skurdžios būtinybės jis mėgaujasi galimybėmis; įkvepiamas jų vyriškumas įgauna sparnus. Taigi rizika, drąsa ir pavojus virsta ta stichija, į kurią jis puola kaip drąsus plaukikas į galingą srovę.

Ar teorija jį čia turi palikti ir save patenkindama eiti pirmyn absoliučių išvadų ir taisyklių keliu? Jeigu taip, tai ji nenaudinga gyvenime. Teorija turi atsižvelgti į žmogišką prigimtį ir suteikti tinkamą vietą vyriškumui, drąsai ir net narsai. Karo meną plėtoja gyvi žmonės ir moralinės jėgos; iš to seka, kad jis niekada nebus absoliutus ir tikras. Rizikai visada lieka erdvė ir, be to, plati, tiek mažuose, tiek ir didžiuliuose veiksmuose. Rizikai priešpastatoma drąsa

ir pasitikėjimas savo jėgomis. Kiek dideli pastarieji, tiek didelė gali būti ir rizika – erdvė palikta nežinomybei. Todėl drąsa ir pasitikėjimas savo jėgomis kare yra esminiai pradai; todėl teorija turi formuluoti tik tokius dėsnius, kur galėtų laisvai pasireikšti visos būtinos ir taurios karinės dorybės visuose lygmenyse ir pasikeitimuose. Ir rizika turi išminties ir netgi atsargumo, tik jie matuojami ypatingais matmenimis.

23. Karas visada lieka rimta priemonė rimtam politiniam tikslui pasiekti

Priimtinas karo apibrėžimas

Koks karas, koks jam vadovauja karvedys ir kokia teorija, kuri jį reglamentuoja. Bet karas nėra žaidimas, jis – ne paprastas sėkmės ir rizikos žaidimas, ne laisvo įkvėpimo menas; jis – rimta priemonė pasiekti rimtą tikslą. Visos vaivorykštės spalvos, kurios lydi sėkmę kare, visų aistrų kaita, drąsa, fantazija ir įkvėpimas, kurie sudaro turinį, visa tai yra tik specifiniai karo, kaip priemonės, ypatumai.

Karas žmonių visuomenėje – ištisų tautų ir, be to, civilizuotų tautų karas – visada kyla dėl politinės padėties ir dėl politinių motyvų. Taigi jis yra politinis aktas. Jeigu jis būtų tobulas, niekuo nesuvaržytos agresijos pasireiškimas, kaip mes jį apibrėžėme vartodami abstrakčią sąvoką, tai jis turėtų nuo pat pradžios užimti jį sukėlusios politikos vietą, kaip visai nuo jos nepriklausomas. Karas būtų išstūmęs politiką, o vadovaudamasis savo dėsniais, panašiai kaip sprogusi mina, nebepaklustų jokiam vadovavimui, nei valdymui, o veiktų priklausomai nuo savo sandaros. Taip iki šiolei ir buvo įsivaizduojama, nes nesuderinamumas tarp politikos ir strategijos vesdavo prie teorinio pažinimo bandymų. Tačiau esmė yra kita, o toks paties pradmens įsivaizdavimas yra klaidingas. Tikrasis karas, kaip matome iš to, kas pasakyta, nėra kraštutinumas, išsprendžiantis savo įtampą vienu vieninteliu būdu. Jį veikia jėgos, kurios randasi nevienodai ir netolygiai; kartais jų prasiveržimo užtenka tam, kad įveiktų pasipriešinimą, kurį sukelia inercija ir trintis, kartais jos yra per

silpnos, kad atliktų bet kokį veiksmą. Karas yra, kiek žinoma, prievarta, šiek tiek audringas ir todėl maždaug greitai panaikinantis įtampą ir sekinantis jėgas. Kitaip tariant, karas greičiau arba lėčiau pasiekia finišą, bet jis trunka pakankamai ilgai todėl, kad nukreiptų jį ta ar kita linkme, t. y. išlaikytų jo pavaldumą vadovaujančiai protingai valiai.

Jeigu remtis tuo, kad karo pradžia yra žinomas politinis tikslas, tai suprantama, kad motyvai, dėl kurių kilo karas, lieka pirmas ir aukščiausias suvokimas, su kuriuo turi skaitytis karo vadovybė. Bet tai nereiškia, kad politinis tikslas yra despotiškas įstatymų leidėjas; jam tenka atsižvelgti į priemonių, kuriomis jis naudojasi, prigimtį, priklausomai nuo to dažnai keistis iš esmės; tačiau politinis tikslas yra tas, į ką visų pirma reikia atkreipti dėmesį. Todėl politika bus pagrindinė linija viso karo metu ir darys jam nuolatinę įtaką, žinoma, kiek tai leis prigimtis jėgų, kurias sužadina karas.

24. Karas yra tik politikos tęsimas kitomis priemonėmis

Taigi mes matome, kad karas yra ne tik politinis aktas, bet ir tikras politikos ginklas, politinių santykių tęsinys, jų įgyvendinimas kitomis priemonėmis. Tai, kas joje dar išlieka savita, priklauso tik jos priemonių savitumui. Karo menas apskritai ir karvedys kiekvienu atveju turi teisę reikalauti, kad politikos kryptis ir ketinimai nebūtų priešpastatomi karinėms priemonėms. Šis reikalavimas visai nėra nereikšmingas, bet kad ir kiek didelė būtų jo įtaka politikos sumanymams, visgi šį poveikį tenka priimti tik kaip jų pakeitimą todėl, kad politiniai ketinimai yra tikslas, karas – priemonė, o priemonės niekada negalima įsivaizduoti be tikslo.

25. Karo rūšys

Kuo didesni ir tvirtesni karo motyvai, tuo labiau jie paliečia visos tautos būvį; kuo labiau įtempti santykiai iki karo, tuo labiau karas priartės prie savo abstrakčios formos, tuo labiau bus keliamas tikslas sutriuškinti priešą, tuo labiau kariniai ir politiniai tikslai sutaps, tuo labiau karas virs daugiau kariniu,

mažiau politiniu. Kuo silpnesni karo motyvai ir įtampa, tuo mažiau jėgos elementas (prievarta) sutaps su diktuojama politikos linija, tuo labiau karas nutols nuo savo natūralios krypties. Kuo labiau politinis tikslas skiriasi nuo idealaus karo tikslo, tuo labiau atrodo, kad karas virsta politiniu.

Bet mes, kad skaitytojas teisingai įsivaizduotų, turime pastebėti, kad šią natūralią karo tendenciją mes suprantame tik kaip filosofinę, išties loginę tendenciją, o ne tikrųjų susirėmusių jėgų tendenciją, nereikia čia turėti omenyje, pavyzdžiui, visų dvasinių jėgų ir kovojančiųjų aistrų. Tiesa, pastarosios kartais yra tiek įaudrintos, kad sunku jas stabdyti vadovaujantis politika; nors dažniausiai tokių prieštaravimų nebūna, nes esant tokiems stipriems impulsams atsirastų ir atitinkamas didingas politinis planas. Tais atvejais, kai planas nukreiptas į mažus siekius, paprastai ir masių dvasinių jėgų pakilimas pasirodo nežymus, o šitas mases greičiau reikia raginti nei slopinti.

26. Visos karo rūšys gali būti traktuojamos kaip politiniai veiksmai

Taigi grįžtant prie pagrindinės minties, yra teisinga, kad esant vienai karo rūšiai politika tarsi visiškai dingsta, tuo tarpu, kai yra kita, politika labai sureikšminama. Bet vis dėlto galima tvirtinti, kad ir pirmoji karo rūšis yra tokia pat politinė, kaip ir antroji. Jeigu žiūrėsime į politiką kaip į suasmenintos valstybės protą, derinius, apimančius jos išskaičiavimus, kai gali įeiti ir tokie deriniai, kuriems esant susidariusių santykių pobūdis sukelia pirmojo pobūdžio karą.

Antrojo pobūdžio karas, galima būtų manyti, daugiau aprėpiamas politikos tik tuo atveju, jei sąlyginai politika laikytume ne visapusišką įsiskverbimą, o atsargų, dargi nesąžiningą gudravimą, vengiantį atviro jėgų naudojimo.

27. Tokio požiūrio pasekmės karo istorijos supratimui ir teorijos pagrindams

Taigi mes matome, pirmiausia, kad bet kokiomis sąlygomis mes neturime įsivaizduoti karo kaip kažko savarankiško, o tik kaip politikos ginklą; šitaip

įsivaizduojant galima išvengti prieštaravimų visai karo istorijai. Tik taip įsivaizduojant ši didelė knyga darosi suprantama. Antra, būtent šis supratimas mums parodo, kokie skirtingi turi būti karai savo motyvais ir tomis aplinkybėmis, iš kurių jie kyla.

Pirmasis, pats didžiausias, pats ryžtingiausias sprendimas, kuris tenka valstybės veikėjui ar karvedžiui, yra tas, kad jis turi teisingai atpažinti nurodytame elgesyje prasidedantį karą; jis neturi laikyti karo tuo, kuo jis, esant šioms aplinkybėms, negali būti, neturi siekti jį dirbtinai pakeisti. Tai ir yra pirmasis, išsamiausias strateginis klausimas; vėliau apie tai kalbėsime plačiau nagrinėdami karo planą.

Kol kas mes apsiribosime tuo, kad nustatysime pagrindinį požiūrį į karą ir jo teoriją.

28. Teorijos išvados

Taigi karas būna ne tik tikras chameleonas, nes kiekvienu atveju truputį keičia savo prigimtį, bet ir savo bendromis formomis, vyraujančiomis tendencijomis yra keista trejybė, susidedanti iš prievartos, kaip pirminio savo elemento, neapykantos ir priešiškumo, kuriuos reikia traktuoti kaip aklą instinktą; atsitiktinumas ir tikimybės žaismas daro jį laisva dvasine veikla; jis pavaldus politikai, kaip jos ginklas, dėl ko jis pavaldus tiesiog protui.

Pirmoji iš šių trijų dalių daugiau nukreipta į mases, antroji – daugiau į karvedį ir kariuomenę, trečioji – į vyriausybę. Aistros, įsiliepsnojančios karo metu, turi egzistuoti tautose dar prieš prasidedant karui; užmojis, kuris įgauna drąsos ir talento, žaismas tikimybių ir atsitiktinumo karalystėje priklauso nuo individualių karvedžio savybių ir kariuomenės ypatumų; politiniai karo tikslai išimtinai priklauso tik vyriausybei.

Šios trys tendencijos, atstovaujančios lyg ir trims skirtingiems dėsniams, glūdi giliai dalyko esmėje ir tuo pat metu yra kintamo dydžio. Teorija, kuri bandytų nepaisyti bent vienos iš jų arba mėgintų nustatyti tarp jų nepagrįstą santykį, tuoj pat susidurtų su tokiais tikrovės prieštaravimais, kad būtų paneigta.

Todėl teorijos uždavinys – išlaikyti pusiausvyrą tarp šių trijų tendencijų, kaip tarp trijų traukos centrų.

Šios sudėtingos užduoties sprendimo ieškojimas yra viename šios knygos skyriuje, pavadintame „Apie karo teoriją“. Bet kuriuo atveju tik ką suformuluotos karo sąvokos taps pirmuoju šviesos spinduliu, kuris nušvies dėstomą teoriją, ir suteiks mums galimybę išsiaiškinti milžinišką jos turinį.

2 skyrius

TIKSLAS IR PRIEMONĖS KARE

Pirmajame skyriuje susipažinome su sudėtinga ir kintančia karo prigimtim. Dabar pradėsime tyrinėti karo prigimties įtaką tikslui ir priemonėms.

Jeigu pradėsime nuo karo veiksmų tikslo, į kurį karas turi būti orientuotas apskritai, kad būtų patikimas politikos ginklas, tai pamatysime, kad šis karo tikslas taip pat kinta, kaip kinta politinis tikslas priklausomai nuo karo sąlygų.

Jei vėl grįšime prie abstraktaus karo supratimo, tai reikės pasakyti, kad politinis karo tikslas yra už jo ribų, nes, jeigu karas yra prievartos aktas, kuriuo siekiama priversti priešą vykdyti mūsų valią, tai pagrindinė esmė yra sutriuškinti priešą, t. y. neleisti jam priešintis. Iš pradžių, remdamiesi realiais faktais, nagrinėsime šį teorija grindžiamą tikslą; tikrovė mums pateikia daug tinkamų atvejų.

Vėliau, nagrinėdami karo planą, mes smulkiai ištirsime, ką reiškia nuginkluoti valstybę, nesudaryti jai galimybės priešintis; kol kas mes išskirsime tris elementus, kurie yra bendros sampratos objektai, apimantys visa kitą. Tai – ginkluotosios pajėgos, teritorija ir priešo valia.

Priešo ginkluotosios pajėgos turi būti sunaikintos, t. y. joms turi būti sudarytos tokios sąlygos, kad jos negalėtų tęsti kovos. Reikia turėti omenyje, kad ateityje mes priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimą suprasime būtent šitaip. Teritorija turi būti užkariauta, nes priešingu atveju ji gali būti naujų ginkluotųjų pajėgų šaltinis.

Bet netgi ir pasiekus pirmąjį ir antrąjį tikslą, negalima laikyti, kad karas (priešiška įtampa ir priešiškas jėgų veikimas) nutrauktas, kol nepajungta priešo valia, t. y. jo vyriausybė ir sąjungininkai nepriversti pasirašyti taikos, arba kol tauta nepaklūsta, nes net ir tada, kai visiškai užvaldome šalį, kova gali vėl įsiplieksti šalies viduje arba padedant sąjungininkams, esantiems už jos ribų. Aišku, kad toks atvejis gali būti ir sudarius taiką, bet tai tik įrodo, kad ne kiekvienas karas lemia galutinį sprendimą ir baigiasi galutine atomazga. Bet sudarant taiką užgęsta daugybė kibirkščių, kurios pamažu būtų blėsusios, abiejų šalių įtampa sumažėja, nes visi protai, kurie nusiteikę taikai, o tokių kiekvienoje tautoje ir, juo labiau kai įvairios aplinkybės, yra nemažai, atsisako bet kokio pasipriešinimo. Bet kokiu atveju sudarius taiką galima laikyti, kad tikslas pasiektas ir karo tęsimas neturi prasmės.

Kadangi iš trijų anksčiau nurodytų elementų ginkluotosios pajėgos skirtos kraštui ginti, tai natūrali veiksmų eiga nukreipta tam, kad visų pirma sunaikintų ginkluotąsias pajėgas, po to užkariautų šalį, o šios dvi sėkmingai įvykdytos operacijos ir padėtis, kurią mes tada užimsime, privers priešą sudaryti taiką.

Paprastai priešo ginkluotosios pajėgos naikinamos pamažu ir nuosekliai, žingsnis po žingsnio užkariaujama šalis. Todėl viena daro įtaką kitai; teritorijos praradimas savo ruožtu silpnina priešo ginkluotąsias pajėgas. Bet toks eiliškumas, aišku, nebūtinas ir todėl ne visada taip būna. Priešo ginkluotosios pajėgos, vengdamos patirti juntamus smūgius, gali atsitraukti iki priešingos šalies sienos arba už jos ribų. Tokiomis aplinkybėmis didesnė šalies dalis arba visa šalis bus užkariauta.

Tačiau šio abstraktaus karo tikslas – neleisti priešui priešintis – tik kraštutinė priemonė, kurioje sukoncentruota visa kita, politiniam tikslui pasiek-

ti; iš tikrųjų visiškas priešo nuginklavimas ne visada įvyksta ir nėra būtina sąlyga taikai sudaryti, todėl negali būti teorijoje priimtas kaip neginčijamas dėsnis. Yra daugybė pavyzdžių, kai taika buvo sudaryta anksčiau, negu viena iš kariaujančių šalių galėjo būti pripažinta nepajėgi priešintis, netgi anksčiau, negu įvyko aiškus pusiausvyros pažeidimas. Be to, jeigu nagrinėsime konkrečius pavyzdžius, turėsime pripažinti, kad daugeliu tokių atvejų, o būtent, kai priešas daug stipresnis, jo sutriuškinimas būtų bevaisės fantazijos žaidimas.

Priežastis, kodėl tikslas, suformuluotas remiantis abstrakčiu karo supratimu, ne visada yra priimtinas tikrame kare, skiriasi tuo, ką mes nustatėme ankstesniame skyriuje. Jeigu karas būtų toks, kokį jį abstrakčiai suprantame, tai tarp dviejų valstybių, kurių jėgos pastebimai nelygios, jis būtų absurdiškas, neįmanomas. Fizinių jėgų nelygybė neturėtų peržengti tos ribos, kurią gali subalansuoti moralinės jėgos; o ši riba Europos šalyse, esant dabartinei mūsų visuomenės padėčiai, netoli. Todėl, jeigu karai ir vyksta tarp valstybių, turinčių tokias nelygias jėgas, tai vyksta dėl to, kad karas, koks jis yra iš tikrųjų, dažnai labai skiriasi nuo jo pradinio, abstraktaus suvokimo.

Yra dvi aplinkybės, kurios gali būti, išskyrus visišką nepajėgumą priešintis, taikos sudarymo motyvu. Pirmoji – neįtikėtina pergalė, antroji – per daug didelė jos kaina.

Kaip mes išsiaiškinome ankstesniame skyriuje, karas apskritai nukrypsta nuo griežto vidinės būtinybės dėsnio ir eina padėties vertinimo keliu; o tai būna juo dažniau, juo daugiau karas turi prisitaikyti prie tų santykių, dėl kurių jis kilo, juo menkesni motyvai ir šių santykių įtampa. Aiškėja, kad pajėgumų įvertinimas gali lemti taikos sudarymą. Taigi ne visuomet yra būtina kariauti, kad visiškai būtų sutriuškinta kita šalis. Jeigu abipusės įtampos priežastys nėra labai svarbios, reikia manyti, kad užteks vien tik vienos būsimų nesėkmių šmėklos, kad priverstų nuolaidžiauti šalį, kuriai ši šmėkla pasirodė. Jeigu kita šalis tuo įsitikinusi, tai natūralu, kad ji sieks tik sudaryti tą galimybę ir nepasuks aplinkiniu keliu – siekti visiško priešo sutriuškinimo.

Dar didesnę įtaką taikos sudarymo sprendimui turi samprotavimai apie jau panaudotas ir būsimas jėgas. Kadangi karas nėra tik aklas aistrų aktas, o jame vyrauja politinis tikslas, tai pastarojo vertė turi nustatyti tų aukų, kuriomis mes pasiruošę nupirkti laimėjimą, dydį. Tai vienodai susiję tiek su dydžiu, tiek ir su aukojamu tam laiku. Taigi, kai tik reikalaujama daugiau jėgų, nei galima įvertinti keliamą politinį tikslą, pastarojo tenka atsisakyti; todėl sudaroma taika.

Karuose, kur nei viena, nei kita šalis nepajėgi visiškai neleisti priešui priešintis, abiejų šalių taikos sudarymo motyvai tai didėja, tai mažėja, priklausomai nuo būsimų pergalių tikimybės ir reikalingų jėgų vertinimo. Jeigu šie motyvai abiem šalims vienodi, tai jos susiderėtų abiem priimtinomis sąlygomis išsprendusios savo politines pretenzijas; kai taikos sudarymo poreikis sustiprėja vienoje šalyje, jis turi susilpnėti kitoje; bet jeigu abiejų šalių motyvai pasirodys pakankami, tai taika bus sudaryta, žinoma, su nauda tai šaliai, kurios taikos sudarymo paskatos bus silpnesnės.

Mes sąmoningai nenurodome to skirtumo, kuris būtinai daro įtaką karo veiksmams teigiamai arba neigiamai veikdamas politinio tikslo prigimtį. Nors tai ir turi didelę reikšmę, kas bus parodyta vėliau, čia mes turime laikytis įprasto požiūrio. Pradiniai politiniai tikslai vykstant karui labai keičiasi ir galų gale gali virsti visiškai kitokiais, nes juos veikia pasiektos pergalės ir su jomis susijusios pasekmėmis.

Čia iškyla klausimas: kaip galima paveikti tikimybę laimėti? Pirmiausia, aišku, dėl tų priemonių, kurios lemia priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimą ir teritorijos užkariavimą; bet šios priemonės jau šiek tiek skiriasi nuo tų, kuriomis buvo siekiama sutriuškinti priešą. Visai ne vienas ir tas pats, kai mes puolame priešą numatydami po pirmojo smūgio visus kitus tam, kad sutriuškintume jo ginkluotąsias pajėgas, ar kai mes norime pasitenkinti viena pergale, galinčia palaužti priešo pasitikėjimą, duoti jam pajusti mūsų pranašumą ir tokiu būdu sukelti baimę dėl ateities. Jeigu mūsų tikslas toks, mes sieksime sutriuškinti jo pajėgas tiek, kiek reikalauja mūsų tikslas. Jeigu mes neturime tikslo sutriuškinti priešą, tai ir priešo teritorijos užkariavimas bus

kita priemonė. Tikroji triuškinamųjų operacijų esmė yra sunaikinti priešo ginkluotąsias pajėgas, o teritorijos užkariavimas yra tik jo padarinys. Į teritorijos užėmimą anksčiau negu sutriuškinamos priešininko pajėgos, visada reikia žiūrėti kaip į neišvengiamą blogybę. Priešingai, tuo atveju, kai mūsų užduotis nėra sunaikinti priešo ginkluotąsias pajėgas ir kai mes užtikrinti, kad ir priešas nemėgina spręsti ginčo kovos lauke ir net bijo to, tai silpnai arba visai nesaugomos srities užėmimas jau duoda naudos. Jeigu tokia sėkmė yra pakankamai reikšminga, kad sukeltų priešininkui baimę dėl galutinės karo baigties, tai gali būti trumpiausias kelias sudaryti taiką.

Dabar mes susiduriame su dar viena ypatinga priemone, kaip pasiekti pergalę nesutriuškinant priešo ginkluotųjų pajėgų. Tai tiesioginis spaudimas politiniams santykiams. Kai kada galima atlikti veiksmus, kurie atkirstų arba paralyžiuotų priešo sąjungininkus, užverbuotų mums naujų sąjungininkų, sudarytų mums palankias politines kombinacijas ir t. t.; visa tai padidina sėkmės tikimybę, o šis kelias į numatomą tikslą, lyginant su ginkluotųjų pajėgų sutriuškinimu, gali pasirodyti daug trumpesnis.

Kito klausimo esmė, kokios gali būti poveikio priemonės, didinančios priešo nuostolius, t. y. didinančios jo aukas.

Priešo jėgos nuostoliai yra jo ginkluotųjų pajėgų išsekinimas, tai pasiekiame stengdamiesi jas naikinti ir užkariaudami jo sritis.

Artimiausioje apžvalgoje paaiškės, kad ir smūgiai, kertami priešo ginkluotosioms pajėgoms ir jo teritorijų užgrobimas, turintis tikslą padidinti priešo jėgų nuostolius, turi skirtingą reikšmę, lyginant su tais pačiais veiksmais, kai siekiama sutriuškinimo. Nesvarbu, kad šis skirtumas daugeliu atvejų bus labai nedidelis; iš tikrųjų esant nors ir mažam priešiškumui, netgi menkiausias santykių pablogėjimas gali turėti reikšmės jėgos naudojimo būdui. Šiuo atveju mes tik norime parodyti, kad esant konkrečioms sąlygoms, be priešo pajėgų sunaikinimo, yra ir kitų būdų pasiekti numatomą tikslą, o jie neturi vidinių prieštaravimų, nėra absurdiški ir netgi nėra klaida.

Be šių nurodytų būdų, yra dar trys savotiški būdai, kurie tiesiogiai didina priešo jėgų nuostolius. Pirmasis – tai įsiveržimas, t. y. priešo teritorijos užė-

mimas, bet ne tam, kad siekiama ją išlaikyti sau, o turint tikslą surinkti iš jos kontribuciją arba netgi tik nuniokoti. Svarbiausia bus ne užkariauti šalį, ne sutriuškinti priešo pajėgas, o padaryti jam, kaip priešui, nuostolių. Antrojo būdo esmė ta, kad mūsų veiksmai būtų tikslingi – didinti priešo nuostolius. Nieko nėra lengviau, kaip numatyti dvi skirtingas mūsų ginkluotųjų pajėgų pastangų kryptis; iš jų viena labiau priimtina tada, kai numatoma sutriuškinti priešą; kita naudingesnė, jeigu apie sutriuškinimą netgi negali būti kalbama. Priimta laikyti vieną kryptį daugiau karine, o antrą – daugiau politine. Tačiau žiūrėdami iš aukščiausios padėties pozicijų, mes prieisime prie išvados, kad jos abi vienodai karinės ir kiekviena iš jų tikslinga tiek, kiek atitinka konkrečias sąlygas. Trečias kelias – priešo išsekinimas – pagal jį apimančių atvejų skaičių svarbiausias. Mes priėmėme šią sąvoką ne vien dėl to, kad vienu žodžiu apibrėžtume priemonę, bet ir todėl, kad ji visiškai išreiškia atitinkantį supratimą; tai ne tik retorinė kalba, kaip galėtų atrodyti iš pirmo žvilgsnio. Išsekinimą mes suprantame kaip pamažu artinantį priešo fizinių jėgų ir valios išsekimą dėl ilgą laiką trunkančio veiksmo.

Jeigu mes norime pasiekti pranašumą prieš priešą kovodami trumpai, tai turime pasitenkinti mažesniais tikslais todėl, kad didelis tikslas reikalauja daugiau jėgų. Pats menkiausias tikslas, kokį mes galime iškelti sau, – tai tik pasipriešinimas, t. y. kova neturint pozityvios [puolimo] užduoties. Tuo atveju mūsų priemonės iš dalies bus didžiausios, o dėl to ir rezultatas garantuotas. Kaip ilgai gali tęstis atsisakymas pozityvių užduočių? Aišku, pasipriešinimas neturi būti pasyvus, nes paprastas smūgių atrėmimas nebūtų kova; pasipriešinimas – tai jau veikla, kuri turi sunaikinti tiek priešo pajėgų, kad šis būtų priverstas atsisakyti savo sumanymo. To mes ir sieksime kiekvienu atveju, ir čia pasireiškia negatyvi [gynybinė] mūsų užduoties prigimtis.

Žinoma, ši neigiama užduotis kiekvienu atveju negali duoti tokio rezultato, kokį duotų teigiama užduotis tomis pačiomis aplinkybėmis, kai yra prielaida, kad ją lydės sėkmė. Bet toks ir skirtumas, kad pirmoji lengviau pavyksta, iš to seka, kad ji garantuota. Veiksmingumo prasme, tai, ko trūksta susidūrimo metu esant neigiamai užduočiai, reikia kompensuoti laiku, t. y.

kovos trukme; taigi ši neigiama užduotis, kurios principas – pasipriešinimas, kartu yra ta natūrali priemonė, dėl kurios pasiekiamas pranašumas vykstant ilgai kovai su priešu, t. y. jį išsekinant.

Čia ir yra pagrindinis skirtumas tarp puolimo ir gynybos, apimantis visą karo sritį.

Šios temos dabar mes toliau nenagrinėsime, o pasitenkinsime tik pastaba, kad ir iš pačios neigiamos užduoties išplaukia visi su ja susiję pranašumai, taip pat dar stipresnės kovos formos; čia įgyvendinamas filosofinis sėkmės dinamikos dėsnis, nustatantis priklausomybę tarp sėkmės dydžio ir jos užtikrinimo. Visa tai mes apžvelgsime toliau.

Neigiama užduotis (visų priemonių sutelkimas paprastam pasipriešinimui) sudaro palankiausias kovos sąlygas; jeigu šis pranašumas pakankamai didelis, kad sumažintų priešo persvarą, tai vien kovos trukmės užtenka tam, kad priešui reikėtų tiek padidinti jėgas, kad tai nebeatitiktų jo politinio tikslo ir priverstų jį atsisakyti kovos. Taigi matome, kad priešo išsekinimas apima nemažai atvejų, kai silpnasis gali sėkmingai kovoti prieš stiprųjį.

Frydrichas Didysis Septynerių metų kare neturėjo nei vienos galimybės sutriuškinti austrų monarchijos ir tiesiog būtų pražuvęs, jeigu būtų kovojęs kaip Karlas XII. Bet tausojantis jėgų naudojimas per 7 metų laikotarpį parodė prieš jį susivienijusioms valstybėms, kad jo priešo jėgų netektys ir nuostoliai darosi kur kas didesni, negu jie tikėjosi karo pradžioje – ir jie sudarė taiką.

Taigi kare tikslą galima pasiekti įvairiais būdai, todėl ne kiekvienu atveju yra būtinybė sutriuškinti priešą. Priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimas, jo provincijų užėmimas, laikinas jų okupavimas siekiant išnaudoti jų išteklius, tai priemonės, tiesiogiai didinančios politinį spaudimą, ir pagaliau – pasyvus priešo išpuolių laukimas, tai tik priemonės, iš kurių kiekviena priklausomai nuo konkrečių aplinkybių gali būti panaudota, kad palaužtų priešo valią. Galime paminėti keletą, kaip trumpiausių būdų pasiekti tikslą; pavadinsime juos *ad hominem* (asmeninio pobūdžio) argumentais. Kurioje žmogaus veiklos srityje nesutinkame šių asmeninių santykių kibirkščių, galinčių peršokti bet kurias materialias užtvaras. Jos kare turi išskirtinę reikšmę, kur veikėjų

asmenybė tiek kabinete, tiek ir lauke turi labai svarbią reikšmę. Mes apsiribosime čia tik užuomina, nes būtų pedantiška mėginti klasifikuoti šiuos metodus. Remiantis jais, galimų būdų pasiekti karo veiksmų tikslą skaičius auga iki begalybės.

Reikia vengti nepakankamo skirtingų būdų pasiekti tikslą įvertinimo; negalima jų laikyti retomis išimtimis, taip pat pripažinti nereikšmingais tuos karo eigos skirtumus, kurie yra jų sąlygojami. Verta tik akylai įsižiūrėti į politinių tikslų įvairovę, kurie gali sukelti karą ir nors apytiksliai įvertinti atstumą, skiriantį naikinamąjį karą, kuriame pastatyta ant kortos politinė būtis, nuo karo, sukelto atgyvenančios arba net priverstinės sąjunginės sutarties. Tarp dviejų šių karo rūšių yra daug pakopų, pasitaikančių tikrovėje. Teorija, atmetusi vieną iš jų, tokiu pat būdu galėtų nusisukti ir nuo visų, t. y. visiškai prarasti kontaktą su tikrove.

Šitaip apskritai yra su tikslu, kurio siekiama kare; dabar pakalbėsime apie priemones.

Priemonė yra tik viena – mūšis. Kaip susiklostytų karas, kaip toli jis būtų nuo grubaus neapykantos ir įniršio pasireiškimo kumštynėse, kiek prie jo nebūtų pridėta svetimo mūšiui elemento – mūšis visada yra karo sąvoka todėl, kad mūšis yra pradinis punktas, iš kurio išsirutulioja visi karo reiškiniai.

Kad visada yra taip, nepaisant begalės įvairovių ir sudėtingų tikrovės derinių, patvirtinama visai nesunkiu įrodymu. Viskas, kas vyksta kare, vyksta naudojant ginkluotąsias pajėgas; o ten, kur naudojama ginkluota jėga, t. y. ginkluoti žmonės, ten turi būti supratimas apie mūšį.

Taigi visa, kas susiję su ginkluotosiomis pajėgomis – jų sukūrimas, išsaugojimas ir naudojimas, įeina į karinės veiklos sritį.

Ginkluotųjų pajėgų sukūrimas ir jų išsaugojimas, be abejonės, tik yra priemonės, naudojimas – tikslas.

Kova kare nėra pavieniai susirėmimai, o yra visuma, apimanti daug grandžių. Šioje didžiulėje visumoje galime nustatyti dvejopą vienybę, turinčią tai subjekto, tai objekto reikšmę. Kariuomenė organizuota taip, kad tam tikra karių grupė surenkama į vienetą, o jis savo ruožtu yra dar didesnio vieneto

dalis ir t. t. Kiekvieno iš jų mūšis taip pat sudaro atskirą visumą. Į vieną visumą mūšį jungia jo tikslas, t. y. jo objektas.

Kiekviena visuma, kurią mes galime išskirti, vadinama mūšiu.

Jeigu bet kokį ginkluotųjų jėgų pritaikymą turime omeny kaip mūšį, tai ginkluotųjų pajėgų panaudojimas yra ne kas kita, kaip reikiamo skaičiaus atskirų mūšių organizavimas ir tvarka.

Taigi kiekviena karinė veikla tiesiogiai ar netiesiogiai susijusi su mūšiu. Kareivį pašaukia, rengia, apginkluoja, moko, jis miega, valgo, geria ir žygiuoja tik dėl to, kad reikiamu momentu ir reikiamoje vietoje stotų į mūšį.

Jeigu visos karinės veiklos gijos veda į mūšį, tai mes, nustatę mūšio tvarką, jas iš karto aprėpsime. Iš mūšio reglamento ir jo įgyvendinimo, o ne iš aplinkybių, buvusių prieš mūšį, gaunami visi rezultatai. Mūšyje visa veikla nukreipta sunaikinti priešą arba, tiksliau, – jo kovinį pajėgumą; tai aišku iš žodžio *mūšis* prasmės. Todėl priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimas visada yra priemonė mūšio tikslui pasiekti.

Taip pat nebūtinai mūšio tikslas gali būti tik sunaikinti priešo ginkluotąsias pajėgas, gali būti ir visai kitas tikslas. Jeigu, kaip mes matėme, priešo sutriuškinimas nėra vienintelė priemonė politiniam tikslui pasiekti, jeigu yra ir kiti objektai, kurių siekiama kare kaip tikslo, tai savaime aišku, kad šie objektai gali tapti atskirų karo veiksmų tikslu ir, žinoma, mūšių tikslu.

Bet ir tais atvejais, kai bendras tikslas yra priešo ginkluotųjų pajėgų sutriuškinimas, pavieniai mūšiai, esantys triuškinimo elementais, nebūtinai turės artimiausią tikslą – sunaikinti ginkluotąsias pajėgas.

Jei prisimintume įvairius ginkluotųjų pajėgų padalinius ir daugybę aplinkybių, darančių įtaką jų panaudojimui, tai bus aišku, kad ir tokios ginkluotos jėgos mūšis reikalauja daugybės suskaidymų, pavaldumų ir derinių. Kartu atskiriems ginkluotųjų pajėgų nariams gali būti keliama daugybė skirtingų tikslų, kurie tiesiogiai nenukreipti sunaikinti priešo ginkluotąsias pajėgas, jie bus galbūt aukštesnio pasirengimo laipsnio ir padės naikinti tik netiesiogiai. Kai batalionas gauna įsakymą, pavyzdžiui, išmušti priešą iš kurios nors vietos, kalno ar pan., tai tokių objektų užėmimas paprastai reiškia tiesioginį tikslą, o

ten esančio priešo pajėgų sunaikinimas bus tik priemonė arba šalutinis reikalas. Jeigu priešą galima išvaryti tik paprastu jėgos demonstravimu, tai tikslas jau pasiektas; bet paprastai tas kalnas ar tiltas užimamas tik todėl, kad būtų visiškai sunaikintos priešo ginkluotosios pajėgos. Jeigu tokie reiškiniai vyksta mūšio lauke, tai tas pats tik didesniu mastu kartojasi karo veiksmų teatre, kur viena prieš kitą stovi jau ne dvi kariuomenės, bet dvi valstybės, dvi tautos, dvi šalys. Čia pasireiškia įvairiausių santykių, žinoma, jie tarp savęs persipina, o klostytis jie gali bet kokia tvarka. Todėl pirmą priemonę nuo galutinio tikslo visada skiria skirtingi tarpiniai tikslai.

Taigi daugelis priežasčių lemia, kad priešais esančio priešo sunaikinimas nėra vieno mūšio tikslas, o tik priemonė. Visais tokiais atvejais nekalbama apie tokio pobūdžio naikinimą, nes šiuo mūšiu nėra matuojamos jėgos ir jo reikšmė nėra atsieta, o atsižvelgiama į jo galutinį rezultatas.

Tokį jėgų palyginimą, esant akivaizdžiai nelygybei, galima atlikti ir aritmetiniais skaičiavimais. Tokiais atvejais mūšis neįvyks, nes silpnesnis laiku atsitrauks.

Iš to seka, kad ne visada sunaikinti mūšyje dalyvaujančias ginkluotąsias pajėgas yra mūšio tikslas, jis gali būti pasiektas be susidūrimo, tik iškeliant klausimą dėl mūšio ir su juo susijusius santykius. Todėl aišku, kodėl buvo galimos kampanijos, vykdomos su didele įtampa, kuriose mūšiai iš tikrųjų nevaidino svarbaus vaidmens.

Karo istorija tai patvirtina šimtais pavyzdžių. Mes nenagrinėsime, ar dažnai toks sprendimas be kraujo praliejimo buvo teisingas, t. y., ar nebuvo vidinio prieštaravimo karo prigimčiai, taip pat ar galėtų išlaikyti aštrią kritiką kai kurios įžymybės, pelniusios sau šlovę šiuose žygiuose; mums svarbu tik parodyti tokią karo eigą.

Karas turi tik vieną priemonę – mūšį, bet kovos įvairove mūšis mums atveria skirtingiausius būdus, susijusius su jo daugeriopais tikslais, o mūsų tyrimas lyg ir nepasistūmėjo pirmyn. Bet taip nėra, nes iš vienintelės šios priemonės seka svarbiausioji mūsų tyrimo gija, einanti per visą sudėtingą karinę veiklą ir jungianti ją.

Mes traktavome priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimą kaip vieną iš tikslų, kurių galima siekti kare, palikę atvirą klausimą apie tai, kokią reikšmę jis užima tarp kitų tikslų. Kiekvienu atveju tai priklausys nuo aplinkybių; kol kas šis klausimas buvo iki galo neišspręstas. Dabar mes vėl prie jo grįžtame; pasistengsime nustatyti, kiek svarbu sunaikinti ginkluotąsias priešo pajėgas.

Mūšis – tai vienintelis veiksmas kare; mūšyje priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimas leidžia pasiekti tikslą. Tai yra teisinga net tuo atveju, jei mūšio iš tikrųjų ir nebuvo, nes vienos šalies vengimas įsivelti į mūšį yra prielaida, kad toks sunaikinimas buvo vertinamas kaip neabejotinas. Taigi priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimas yra visų karo veiksmų, kuriais jis remiasi, pagrindas. Jis yra visų kovos derinių, kurie stūkso ant jo, kaip arka ant atramos, paskutinis atramos taškas, iš to seka, kad visi veiksmai vykdomi su prielaida, kad jei mūšis, kuris yra jų pagrindas, tikrai įvyks, tai jis bus sėkmingas. Mūšis didelėse ir mažesnėse karinėse operacijose yra tas pats, kaip finansinėse operacijose mokėti grynaisiais; kaip bebūtų toli tas mokėjimo laikas, kaip neretai ateina kautynių momentas, kada nors jis vis vien ateis.

Jeigu klausimų sprendimas ginklu sudaro visų karo veiksmų pagrindą, iš to seka, kad priešas bet kurį iš jų gali paralyžiuoti rengdamas sau naudingą mūšį. Nėra būtina, kad ši sėkmė būtų pasiekta tame mūšyje, kuriuo mes tiesiogiai rėmėmės analizuodami savo derinį; tą patį rezultatą duoda ir kiekvienas kitas mūšis, jeigu tik jis pakankamai reikšmingas; kiekvienas laimėjimas mūšyje, t. y. bet koks dalinis priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimas, turi įtakos kitoms mūšio dalims; šiuo atveju ginkluotosios pajėgos panašios į skystį, kurį išsėmus vienoje vietoje, sumažinamas bendras jo lygis.

Taigi priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimas visada yra aukščiausia, veiksmingiausia priemonė, kuriai nusileidžia visos kitos.

Žinoma, mes galime ginkluotųjų pajėgų sunaikinimui suteikti didesnę reikšmę darydami prielaidą, kad visos kitos sąlygos yra lygiavertės. Būtų didelė klaida iš to daryti išvadą, kad elgimasis be atodairos visada nugalės apdairumą. Beatodairiškai puldami mes greičiau sunaikinsime savo jėgas, o

ne priešo, aišku, to mes neturime daryti. Gerokai didesnė reikšmė tenka ne būdui, o tikslui, ir mes tik sulyginame vieno tikslo įvykdymo rezultatus su kito tikslo įvykdymo rezultatais.

Kai mes kalbame apie priešo pajėgų sunaikinimą (mes tai ypač pabrėžiame), mes neįpareigoti šią sąvoką apibūdinti tik materialiniais ištekliais; mes turime omeny ir moralines jėgas, nes fizinės ir moralinės jėgos glaudžiai susijusios ir neatskiriamos viena nuo kitos. Bet būtent čia, kai mes remiamės neišvengiamu poveikiu, kurį stiprus naikinimo aktas (svari pergalė) turi visoms likusioms operacijoms, mes turime atkreipti dėmesį į tai, kad moralinis elementas yra nelabai apibrėžtas, jeigu galima taip pasakyti, o todėl lengviau išplinta visose ginkluotosiose pajėgose. Priešsvara dominuojančiai svarbai sunaikinti priešo ginkluotąsias pajėgas, lyginant su visomis kitomis priemonėmis, yra rizika ir didelė aukų kaina; pastarųjų galima išvengti tik pasirenkant kitus būdus.

Kad ši priemonė brangi, aišku savaime, nes, esant kitoms toms pačioms sąlygoms, savų ginkluotųjų pajėgų netektys ir nuostoliai tuo didesni, kuo labiau mūsų ketinimai orientuoti į priešo pajėgų sunaikinimą.

Ši priemonė pavojinga tuo, kad veiksmingumas, kurio mes siekiame, nesėkmės atveju atsigręš prieš mus pačius su didžiausiais nuostoliais mums.

Todėl kiti būdai sėkmės atveju kainuoja pigiau, o nesėkmės atveju ne tiek pavojingi. Tačiau tai teisinga tik su sąlyga, kad šiuos metodus taiko abi šalys, ir būtent, kad priešas eina tais pačiais keliais, kaip ir mes; jeigu jis pasirinks stojimą į lemiamą mūšį, būsime priversti, nors ir prieš savo valią, pasirinkti tą patį. Tokiu atveju viskas priklausys nuo naikinamojo mūšio baigties; aišku, kad esant kitoms vienodoms sąlygoms, mums šiame mūšyje bus prastesnės sąlygos, nes iš dalies savo ketinimus ir priemones orientavome į kitas užduotis, ko nepadarė mūsų priešas. Du skirtingi tikslai, iš kurių vienas nesudaro kito dalies, vienas kitą atmeta; taigi jėga, kuria siekiame vieno tikslo, negali tuo pat metu būti skirta kitam. Todėl, jeigu viena kariaujanti šalis nusprendė rimtai ginklu išspęsti klausimą, tai ji jau turi didesnę sėkmės tikimybę, jeigu tik užtikrinta, kad kita šalis neina tuo pačiu keliu, o turi kitą tikslą. Kas užsi-

brėš tą tikslą, elgsis teisingai tik tuo atveju, jei jis turi pagrindą manyti, kad ir jo priešas ginklu neieško rimtų sprendimų.

Viskas, ką mes kalbėjome apie kitą užduočių ir jėgų kryptį, yra teigiami tikslai, kuriuos, be priešo naikinimo, galima kelti kare ir kurie netaikomi paprastam pasipriešinimui, o parinkti siekiant išsekinti priešą. Paprastame pasipriešinime nėra teigiamos užduoties; mūsų pajėgos negali būti atitrauktos prieš kitus objektus todėl, kad skirtos paralyžiuoti priešo ketinimus.

Čia mums reikia išnagrinėti kitą priešo pajėgų sunaikinimo aspektą, būtent – savo pajėgų išsaugojimą. Šie abu siekiai visada eina drauge ir nuolat sąveikauja. Jie yra esminės, neatskiriamos vieno ir to paties ketinimo dalys. Mums lieka tik išsiaiškinti, kokios bus pasekmės, jeigu vienas ar kitas siekis įgys persvarą.

Siekis sunaikinti priešo ginkluotąsias pajėgas turi teigiamą tikslą ir veda į pozityvius laimėjimus, kurių vainikavimu bus priešo sutriuškinimas.

Savo ginkluotųjų pajėgų tausojimu siekiama neigiamo tikslo, nes tokiu būdu apribojami priešo siekiai, t. y. tik priešinamasi, dėl ko pasiekiamas toks veiksmų uždelsimas, kuris išsekins priešo jėgas.

Teigiamo tikslo siekimas skatina naikinti, neigiamo tikslo siekimas – laukti.

Kiek toli gali ir turi siekti toks laukimas, mes nurodysime aptardami puolimą ir gynybą, prie kurių ištakų vėl grįžome. Kol kas tik atkreipsime dėmesį, kad laukimas neturi būti visiškai pasyvus, kad su laukimu susijusiuose veiksmuose dalyvaujančių priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimas taip pat gali būti tikslas, kaip ir bet kokia kita priemonė. Todėl būtų esminė klaida manyti, kad neigiamas siekis būtinai verčia atsisakyti rinktis tikslą sunaikinti priešo ginkluotąsias pajėgas ir rinktis sprendimą be kraujo praliejimo. Neigiamo siekio persvara, žinoma, gali duoti tokį pretekstą, bet toks sprendimas visada susijęs su rizika nepasirinkti teisingo kelio; pastarasis priklauso nuo sąlygų, kurios nepaklūsta mūsų valiai, o priklauso priešo valiai. Šis be kraujo praliejimo kovos būdas jokiu būdu negali būti traktuojamas kaip natūrali priemonė, galinti išsaugoti mūsų ginkluotąsias pajėgas; priešingai, jeigu šis

metodas neatitiks situacijos, tai atves į visišką jų pražūtį. Daugelis karvedžių darydavo tokių klaidų ir pražudydavo save. Vienintelė loginė neigiamo siekio pasekmė – sprendimo atidėjimas, leidžiantis šiek tiek save apginti laukiant lemiamo momento. To padarinys, kiek leidžia situacija, – atidėjimas veiksmų tam tikram laikui, nes su tuo yra susijusi erdvė, o tai reiškia perkėlimą jų į kitą erdvę. Bet atėjus momentui, kai, nepaisant esminių nuostolių, atidėti sprendimo negalima, neigiamo metodo pranašumus reikia laikyti išnaudotais ir šiuo momentu turi iškilti siekis sunaikinti priešo ginkluotąsias pajėgas, siekis, sustabdytas iki tol persvara, bet kurio niekada nebuvo atsisakyta.

Iš to, kas pasakyta anksčiau, matome, kad kare daug būdų lemia sėkmingą pabaigą – politinio tikslo pasiekimą; bet priemonė tam yra tik viena – mūšis; todėl viskas paklūsta aukščiausiam dėsniui – ginklo naudojimui. Ten, kur priešas iš tikrųjų į jį apeliuoja, atsisakyti šios aukščiausios instancijos negalima. Kariaujanti šalis, norinti eiti kitu keliu, turi būti užtikrinta, kad priešas neapeliuos arba šioje aukščiausioje instancijoje savo procesą pralaimės. Žodžiu, priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimas – vyraujantis ir svarbiausias tikslas iš visų, kurie gali būti siekiami kare.

Ką gali duoti kare kitokie deriniai, mes sužinosime vėliau ir, žinoma, tik nuosekliai prie to eidami. Čia mes apsiribojame tik vienu bendru jų galimybių, kaip esančių nukrypimu nuo abstraktaus karo supratimo, sukelto išskirtinių aplinkybių, pripažinimu. Bet iš karto turime patvirtinti, kad kruvinas krizės išsprendimas, siekis sunaikinti priešo ginkluotąsias pajėgas – pirmagimis karo vaikas. Tegu atsargus karvedys, kai yra keliami nereikšmingi politiniai tikslai, silpni karo motyvai, nedidelė jėgų įtampa, kabineto tyloje ir karo lauke meniškai ieško kelių taikai pasiekti be didelių krizių ir kraujo praliejimo, vertina specifines priešo kariuomenės ir vyriausybės silpnybes. Jeigu jo prielaidos pakankamai motyvuotos ir duoda pagrindą tikėtis pergalės, mes neturime teisės jo dėl to smerkti, tačiau turime pareikalauti, kad jis visą laiką atsimintų, kad eina apylankomis, kur jį gali užklupti karo dievas. Karvedys net trumpai akimirkai negali nuleisti akių nuo priešo, kitaip jis rizikuoja patirti priešo kardo smūgius turėdamas rankoje tik dabitos špagą.

Mes aprašėme, kas yra karas, kokie jo tikslai ir priemonės, kaip jis tikrovėje tai daugiau, tai mažiau nutolsta nuo pradinio abstraktaus supratimo visą laiką likdamas jo įtakoje, tikrinamas aukščiausiu sprendimo – ginklo – dėsniu. Išvadas iš to, kas pasakyta, turime užfiksuoti savo sąmonėje ir kiekvieną kartą atsižvelgti nagrinėdami kitus klausimus, jeigu mes norime suprasti tikrus santykius tarp jų ir savitą kiekvieno jų reikšmę ir nepatekti į didžiulius tikrovės prieštaravimus, o pagaliau ir neprieštarautume sau.

3 skyrius

KARO GENIJUS

Kiekviena specifinė veikla, kurią atlikti reikia tobulai, reikalauja atitinkamų gabumų. Jų atsiskleidimą liudija didžiausi laimėjimai, apdovanotasis jais vadinamas genijumi.

Mes gerai žinome, kad šis žodis, plačiąja prasme ir aiškinimu, turi daug reikšmių, tad daugeliu atvejų žodžiais sunku išreikšti genijaus esmę. Kadangi mes nepretenduojame nei į filosofo, nei į gramatikos specialisto vardą, tai tegu mums bus leista vartoti šį žodį įprasta reikšme ir terminą *genijus* suprasime kaip ypač didelius gebėjimus, pasireiškiančius tam tikroje veikloje.

Kad išsiaiškintume šią sąvoką ir geriau susipažintume su jos turiniu, būtina nors trumpai išnagrinėti šiuos gebėjimus, šitaip išaukštintus. Bet mes negalime apsiriboti tuo, kas pasireiškia nepaprastai dideliu talentu, genijumi, visa to žodžio prasme, nes šis supratimas neturi griežto apibrėžimo; mes apskritai išnagrinėsime dvasines jėgas, nukreiptas į karinę veiklą, kurioje mes galėsime matyti karo genijaus esmę. Mes kalbame apie visumą, nes karo genijus negali turėti tik kokį nors vieną gebėjimą (pvz., vyriškumą), turi atsi-

skleisti kiti gebėjimai (proto ir dvasinių savybių) arba nepriimtina karui jų orientacija; priešingai, jis turi harmoningai derančius gebėjimus, iš kurių tas ar kitas vyrauja, bet netrukdo vienas kitam.

Jeigu mes iš kiekvieno kario pareikalautume, kad jis būtų karo genijumi, tai mūsų kariuomenės būtų neskaitlingos. Karo genijus charakterizuojamas savotišku dvasinių jėgų kryptingumu ir jis retai atsiranda toje tautoje, kur dvasinėms savybėms keliami patys įvairiausi reikalavimai ir kur jie įvairiapusiškai ugdomi. Kuo mažiau įvairiapusiška tautos veikla, kuo didesnė karinė veikla, tuo dažniau turi atsirasti karo genijus. Bet tai reiškia tik jo paplitimą, jokiu būdu ne jo lygį, nes pastarasis priklauso nuo bendro tos tautos dvasinių savybių lavėjimo. Jeigu mes pažiūrėsime į pirmykštę karingą tautą, tai pamatysime, kad karingumas, lyginant su civilizuotomis tautomis, daug labiau paplitęs tarp pavienių asmenų, nes pirmiausia tai būdinga kiekvienam kariui, tuo tarpu civilizuoti žmonės kariais tampa tik verčiami būtinybės, o ne dėl vidinių paskatų. Tačiau tarp pirmykščių tautų niekada neatsiranda tikrai žymaus karvedžio ir juo labiau tokio, ką galėtume pavadinti karo genijumi; tam reikalingas toks protinių gebėjimų išugdymas, kokio pirmykščiai žmonės negalėjo turėti. Savaime aišku, kad civilizuotoms tautoms gali pasireikšti kariniai polinkiai ir siekiai, o kuo jie stipresni, tuo dažniau aukštinama kariuomenė ir išryškėja pavienių asmenų karinė dvasia. Tačiau kai tai sutampa su aukštu dvasingumo lygiu, tai pačius žymiausius karinius veikėjus mes randame būtent tokiose tautose; to įrodymas yra prancūzai ir romėnai. Bet žymiausi šių ir kitų tautų karvedžių, išgarsinusių save kare, vardai pasirodė tik pasiekus aukščiausią civilizacijos lygį.

Jau tai įrodo, kokią didelę reikšmę genijui turi protiniai gebėjimai. Išnagrinėsime šitą klausimą išsamiau.

Karas – tai pavojų sritis, tai reiškia, kad vyriškumu (drąsa) matuojama svarbiausia karo kokybė. Drąsa būna dviejų prigimčių: pirmoji – drąsa jaučiant pavojų savo gyvybei (asmeninė drąsa) ir antroji – drąsa prisiimant atsakomybę už kokią nors valdžią arba jaučiant vidinės sąžinės atsakomybę. Čia kalbėsime tik apie pirmąją.

Asmeninė drąsa taip pat yra dviejų rūšių: pirmoji – žmogus gali būti abejingas pavojui dėl savo asmeninių savybių, dėl nevertinimo gyvenimo ar iš pripratimo, bet kuriuo atveju tai bus lyg nuolatinė būsena.

Antroji – drąsą gali pažadinti teigiamos paskatos, pvz., savigarba, meilė tėvynei, įkvėpimas ir t. t. Šiuo atveju drąsa – ne būsena, o nuotaikos, jausmų pasireiškimas.

Suprantama, abiejų tipų drąsa pasireiškia skirtingai. Pirmoji drąsos rūšis patikimesnė; ji prigimtinė ir niekada žmogus jos nepraras; antroji padeda pasiekti aukštesnių rezultatų; pirmoji susijusi su ištverme, antroji – su narsumu; pirmuoju atveju protas lieka blaivus, antruoju – kartais paaštrėja, sutapę abu šie tipai duoda patį tobuliausią drąsos tipą.

Karas – tai fizinių pastangų ir kančių sritis, kad nepalūžtų po jų našta, reikia fizinių ir dvasinių jėgų (nesvarbu, ar įgimtų, ar išugdytų), kurios leistų žmogui ištverti sunkumus. Žmogus, turintis šių savybių ir vadovaujantis sveiku protu, – puikus karo įrankis; šios savybės labai paplitusios pirmykštėse ir pusiau civilizuotose tautose.

Tęsdami šį tyrimą pastebėsime, kad karas reikalauja iš savo adepto išskirtinių protinių gebėjimų. Karas nėra patikimumas; trys ketvirčiai to, kuo remiasi veiksmai kare, gaubiami nežinomybės, o tam, kad atskleistų tiesą, pirmiausia reikalingas sveikas, lankstus, įžvalgus protas.

Kartais protas gali atsitiktinai surasti tiesą, kitą kartą didele drąsa užglaistyti klaidą, bet vertinant laimėjimus apskritai, proto trūkumas dažniausiai būtinai išryškės.

Karas – tai atsitiktinumai: tam nežinomajam teikiama tokia plati erdvė todėl, kad niekur žmonijos veikla neturi tokio glaudaus sąlyčio su juo, kaip kare; jis padidina situacijos neapibrėžtumą ir pažeidžia įvykių eigą.

Žinių ir prielaidų netikrumas, nuolatiniai atsitiktinumai sukelia tai, kad kariaujantysis iš tikrųjų nuolat susiduria su visai kitomis sąlygomis, negu buvo manyta; tai negali neatsispindėti jo plane arba galų gale jo situacijos įsivaizdavime, kuri buvo plano pagrindas. Jeigu naujų duomenų įtaka tokia ryški, kad keičia visas prielaidas, tai vietoj jų turi atsirasti naujos, bet tam

paprastai trūksta duomenų, nes veiklos sraute įvykiai aplenkia sprendimus ir nelieka laiko ne tik nuodugniai apsvarstyti naują padėtį, bet ir gerai apsidairyti. Kur kas dažniau mūsų įsivaizdavimo apie padėtį pakeitimas ir susipažinimas su netikėtu atsitiktinumu pasirodo nepakankamas, kad visai sužlugdytų mūsų ketinimus, bet vis tiek jie gali neišsipildyti. Pažintis su aplinka gerėja, bet dėl to mūsų neužtikrintumas nemažėja, o priešingai – didėja. To priežastis yra ta, kad mes ne iš karto gauname reikalingų žinių, o pamažu jas kaupiam. Mūsų sprendimams nuolat įtaką daro nauji duomenys ir mūsų dvasia visą laiką turi būti budri.

Norint sėkmingai atlaikyti šią nuolatinę kovą su netikėtumu, reikia turėti dvi savybes; pirma, protą, sugebantį savo vidine šviesa apšviesti sutirštėjusias sutemas ir apčiuopti tiesą, antra, drąsą, kad sektų paskui šią silpną prasiskverbiančią prošvaistę. Pirmoji savybė vadinama pagal prancūzų posakį *coup d'oeil* (intuicija – matavimas iš akies), antroji – ryžtingumu.

Kare visų pirma mus domina mūšiai. Svarbūs mūšio elementai yra laikas ir erdvė. Tais laikais, kai ryžtingi raitininkų veiksmai kovos lauke turėjo lemiamą reikšmę, greitas ir išradingas sprendimas buvo suprantamas pagal teisingą laiko ir erdvės įvertinimą: iš čia kilo tas pavadinimas, pabrėžiantis tik tikslų matavimą iš akies. Daugelis, kurie rašė apie karo meną, jį apibrėžė to žodžio siaurąja prasme. Tačiau nereikia pamiršti, kad gana greitai šitaip buvo apibūdinami visi sėkmingi sprendimai, priimti veiksmo metu, pvz., sėkmingai pasirinkta atakos vieta ir t. t. Todėl posakis *coup d'oeil* reiškia ne tik fizinį įvertinimą iš akies, bet ir dvasinį suvokimą.

Žinoma, kad šis posakis ir jo prasmė priskiriama taktikai, bet be jų negali apsieiti ir strategija, nes ir strategijai reikalingi greiti sprendimai. Jeigu šią sampratą suvokti be to, kas jai suteikia ypač vaizdingą ir šiek tiek apibrėžtą atspalvį, tai ji reikš ne ką kita, kaip greitą tiesos suvokimą, visai nesuprantamą vidutiniam protui arba jam suprantamą tik po ilgų svarstymų ir apmąstymų.

Kiekvienu atveju ryžtingumas yra drąsos pasireiškimas; kai jis darosi pastoviu charakterio bruožu, jis rodo dvasinius įgūdžius. Čia turima minty ne drąsą fizinio pavojaus akivaizdoje, o drąsą atsakomybės atžvilgiu, kai

išgyvenamas moralinis pavojus. Šį drąsos tipą dažnai vadina *courage d'esprit* (tarpinis tarp intuicijos ir mato iš akies), nes jo pagrindas yra intelektas, tačiau jis yra charakterio pasireiškimas, o ne proto. Vien tik apdairumas – toli gražu dar ne drąsa; labai dažnai patys apdairiausi žmonės yra neryžtingi. Iš pradžių protas turi pažadinti drąsos, kuri paskui jį palaikys ir neš ant savo pečių, pojūtį, nes greitai besikeičiant įvykiams, žmogui daugiau dominuoja jausmai negu mintys.

Taigi ryžtingumu mes vadiname gebėjimą veiksmo metu, kai nėra pakankamai duomenų, atsikratyti abejonių, kančių ir svyravimų. Ne visai tiksliai pasakius, ryžtingumu vadinamas ir įprastas polinkis rizikuoti, drąsa, narsa, įžūlumas. Tačiau tuo atveju, kai žmogus turi pakankamai duomenų (nesvarbu ar jie subjektyvūs, ar objektyvūs, pagrįsti ar ne), kalbėti apie jo ryžtingumą nėra jokio pagrindo, nes ryžtingumas numato abejones, kurių čia nėra.

Turint pakankamai duomenų galima kalbėti tik apie jėgą ir silpnumą. Mes nesam tokie pedantai, kad pradėtume ginčą dėl mažo netikslumo vartodami įprastus žodžius; mūsų pastabos tikslas – tik pašalinti galimus neteisingus prieštaravimus.

Taigi ryžtingumas, nugalintis abejones, gali būti sužadintas tik proto, savotišku jo siekiu. Mes tvirtiname, kad platus akiratis kartu su drąsa dar nėra ryžtingumas. Būna dvasiškai akylų žmonių; sprendžiant sunkiausius klausimus jiems netrūksta drąsos, jie pasiryžę daug už ką prisiimti atsakomybę, bet sunkiomis akimirkomis jie negali priimti jokio sprendimo. Jų drąsa ir įžvalgumas yra kiekvienas sau, ir todėl nesusiję su trečiąja savybe – ryžtingumu. Pastarąją sąlygoja tik protas, kuris pripažįsta rizikos būtinybę ir ugdo valią. Tokia savotiška proto sankloda, kuri žmogui padeda nugalėti svyravimus ir neryžtingumo baimę, ir yra tai, kas sudaro ryžtingą, tvirtą charakterį; todėl riboto proto žmonės negali, mūsų supratimu, būti ryžtingi. Jie sunkiu metu gali veikti nesvyruodami, bet tuomet jie tai daro negalvodami, o kas veikia negalvodamas, negali grumtis su savimi neabejodamas. Toks veiksmų būdas kartais gali atrodyti sėkmingas, bet mes vėl kartojame: tik bendras laimėjimų lygis rodo esant karo genijų. Jeigu mūsų tvirtinimas pasirodys keistas kai

kam, kas pažįsta kitokius husarų karininkus, kupinus ryžto, bet kurių negalima priskirti prie tikrųjų mąstytojų, priminsime, kad čia kalbama apie ypatingą proto kryptingumą, o ne apie ypatingus protavimo gabumus apskritai.

Taigi mes manome, kad ryžtingumą šiuo atveju lemia ypatinga proto sankloda ir būtent tokia, kuri būdinga greičiau tvirtiems negu išskirtiniams protams; tokį ryžtingumą mes galime patvirtinti dar ir tuo, kad yra daug pavyzdžių, kai žmonės, užimdami žemesnes pareigas, rodė didžiausią ryžtą, o pakilę į aukštesnes pareigas prarasdavo tą ryžtą. Jie jaučia būtinybę priimti sprendimą, bet baiminasi dėl neteisingo sprendimo, o kadangi jie negali aprėpti jiems pavesto reikalo, jų protas praranda pirmykštę galią, o jie darosi tuo nedrąsesni, kuo labiau suvokia savo neryžtingumą, kuris juos sukausto, nes jie buvo įpratę viską daryti ryžtingai, nerūpestingai.

Nagrinėdami *coup d'oeil* ir ryžtingumo sąvokas mes priartėjome prie giminingos sampratos – nuovokumo. Karas yra atsitiktinumų sritis, o nuovoka yra ne kas kita, kaip padidėjęs gebėjimas nugalėti netikėtumus. Nuovoka žavimasi, kai vykusiai atsakoma į nežinomą klausimą ir greitai bei išradingai veikiama iškilus netikėtam pavojui. Šis atsakymas arba veiksmai gali ir neatrodyti kažkokie ypatingi, tačiau tai bus padaryta laiku. Tas, kas ramiai aptariant atrodo paprasta ir nedaro įspūdžio, patinka kaip momentinės nuovokos rezultatas. Pati sąvoka *nuovoka* taikliai apibūdina, kaip sparčiai protas suteikia pagalbą.

Ar reikia priskirti šią nuostabią žmogaus savybę ypatingai proto sandarai arba bendrai darniai pusiausvyrai, priklauso nuo atvejo kilmės, bet buvimas to ir kito yra būtinas. Išradingas atsakymas greičiau nurodo proto sąmojingumą, sėkmingi veiksmai iškilus netikėtam pavojui – dvasinę pusiausvyrą.

Jeigu mes išnagrinėsime keturis elementus, sudarančius atmosferą, kurioje vyksta karas, – pavojų, fizinę įtampą, nežinomybę ir atsitiktinumą, tai bus aišku, kad reikalinga didelė dvasinė ir fizinė jėga, kad šioje stichijoje būtų galima drąsiai ir užtikrintai irtis į priekį. Ši jėga, priklausomai nuo formų, kurias ji įgauna esant skirtingoms aplinkybėms, pasakotųjų ir ataskaitų apie karo veiksmus rengėjų vadinama energija, tvirtumu, ištvermingumu, nuovoka arba charakteriu. Visi šie skirtingi herojiškos prigimties pasireiškimai

gali būti nagrinėjami kaip vienas elementas – valios jėga, kuri, priklausydama nuo aplinkybių, įgauna skirtingas formas; tačiau, kiek šios sampratos būtų tarpusavy artimos, jų turinys yra skirtingas; mūsų tyrimo naudai išsiaiškinsime jas smulkiau.

Kad būtų aišku, nurodysime, kad sunkumas, našta arba pasipriešinimas (vadinkite tai, kaip norite, tai, kas sudaro vado vidinių jėgų įtampą) yra labai menkas tiesioginės priešo veiklos rezultatas – jo pasipriešinimas ir elgesys. Priešas pirma tiesiogiai veikia tik vado asmenybę, bet nesikiša į jo, kaip vado, veiklą. Kai priešas priešinasi ne dvi, o keturias valandas, tai asmeniškas pavojus vadui išlieka dvi valandas ilgiau, bet pavojus juo mažesnis, juo aukštesnė vado padėtis. Vyriausiajam vadui pavojaus laipsnis lygus nuliui.

Antra, atkaklus priešo priešinimasis tiesiogiai daro įtaką vadui dėl netekčių ir atsakomybės. Rūpestis, susijęs su šiomis aplinkybėmis, pirmiausia išbando vado valią ir sukelia jam įtampą. Bet mes tvirtiname, kad tai nėra pati didžiausia našta, kurią jam tenka nešti, nes šiuo atveju jis turi susitvarkyti tik pats su savimi. Visi kiti poveikiai, kuriuos sukelia priešo priešinimasis, nukreipti į karius, kuriems jis vadovauja, o tai veikia vadą.

Iki to laiko, kol kariai, nestokodami ryžto, kovoja drąsiai ir noriai, vadui retai tenka parodyti didelę dvasios stiprybę siekiant savojo tikslo; tačiau iškilus sunkumams, o tai atsitinka, kai iš karių pareikalaujama didelės įtampos, kai reikalai neišsispręs savaime (tarsi gerai patepta mašina); tiems sunkumams nugalėti vadui reikia didelių valios pastangų; tie sunkumai nėra tiesioginis nepaklusnumas ar prieštaravimas, nors kai kuriais atvejais būna ir tokių nesusipratimų, bet tai yra fizinių ir moralinių jėgų nuosmukis ir vidinės kančios matant kruvinas aukas; vadui tenka grumtis su tais sunkumais pačiam, o po to išgyventi tarp savo pavaldinių, kurių išgyvenimai, nuotaikos, jaudinimasis ir siekiai jam tiesiogiai persiduoda. Kai pradeda silpti kai kurių karių jėgos, jų pačių valios pastangų nebeužtenka; visa masių inertiškumo našta pamažu pereina vadui ir paklūsta tik jo valiai; savo širdies ugnimi, savo dvasios jėga jis turi pažadinti karių viltį, kiek jis pajėgs tai padaryti, tiek iškils virš jų, bus jų valdovu. Jeigu to nėra, jeigu jo drąsa nepakankama, kad vėl uždegtų kitų

ryžtą, masės patrauks jį į žemesnę – gyvuliškos prigimties sritį, kai bėgama nuo pavojaus ir nepažįstama gėdos jausmo. Štai toji našta, kurią turi pakelti mūšio metu drąsus ir valingas vadas, jei jis nori pasiekti ką nors įsimintiną. Ši našta didėja kartu su masių augimu, taip pat pagal didėjančią naštą vadas turi turėti tuo daugiau jėgos, kuo aukštesnis jo užimamas postas.

Veiksmų energija atspindi stimulų, kurie sukelia veiksmus, jėgą, o stimulo šaltinis gali būti tiek protas, tiek ir emocijos. Emocijos būtinos, kai veiksmai reikalauja didelių pastangų. Reikia pripažinti, kad iš visų jausmų, kurie pripildo žmogaus širdį mūšio metu, nei vienas nėra toks stiprus ir pastovus kaip garbės ir šlovės troškimas, kurie taip žeminami vokiečių kalboje pakeičiant juos dirbtiniais – garbėtroška ir meile šlovei. Tiesa, piktnaudžiavimas šiais didžiais siekiais kare nulėmė iššaukiančius poelgius žmogaus rasės atžvilgiu, tačiau pagal savo pradus šie jausmai priklauso patiems iškiliausiems, kokie tik būdingi žmogaus prigimčiai. Kare – tai tikras gyvenimo alsavimas, įkvepiantis didžiulį kūną. Visi kiti paplitę ir iškilūs jausmai, kaip meilė tėvynei, fanatizmas, keršto jausmas, įvairių veiksnių sužadintas įkvėpimas, nenuslopina garbės ir šlovės troškimo. Šie jausmai gali suaudrinti minią ir pakelti jos dvasią, bet jie nesustiprins vado valios, negu pasireiškianti jo bendražygių valia, kas yra būtina, jeigu jis privalo siekti ypatingų rezultatų. Kiti jausmai, kaip garbės troškimas, nepaverčia kariuomenės kovinių laimėjimų į asmenines vado savybes, kurias jis puoselėja visomis savo jėgomis; jis kruopščiai aria, sėja ir, žinoma, jis surenka gausų derlių. Būtent šis visų vadų siekis, pradedant nuo aukščiausio ir baigiant žemiausiu, konkurencija ir stimuliavimas skatina kariuomenės veiksmingumą ir užtikrina jai sėkmę. Ar buvo kada nors žymus karvedys, netrokštantis garbės, ir ar galimas toks reiškinys?

Tvirtumas reiškia valios pasipriešinimą vienkartiniam smūgiui, o ištvermingumas – pasipriešinimą ilgalaikiam spaudimui. Šios savybės labai artimos ir dažnai viena sąvoka vartojama vietoj kitos, tačiau negalima nepaminėti ryškaus jų skirtumo; tvirtumas, lyginant su pirmuoju stipriu įspūdžiu, gali remtis tik jausmais, ištvermingumas daugiau reikalauja proto paramos, nes jis semia savo jėgą iš ilgalaikės planingos veiklos.

Išnagrinėkime temperamentą. Visų pirma kyla klausimas, kaip mes jį suprantame. Žinia, ne staigūs ir audringi protrūkiai, nes tai prieštarautų įprastam žodžio vartojimui, o sugebėjimas paklusti protui netgi didžiausio įsiaudrinimo momentu, pačių audringiausių jausmų sūkuryje. Ar vien tik nuo proto priklauso ši savybė? Mes tuo abejojame. Tas faktas, kad sutinkami išskirtinių protinių gebėjimų žmonės, bet nevaldantys savęs, negali būti priešingo įrodymas. Būtų galima paprieštarauti, kad čia reikalingas ypatingos sanklodos protas, galbūt ne tiek visa apimantis, bet aštrus. Būsime arčiau tiesos, jei darysime prielaidą, kad viena iš temperamento savybių yra paklusti protui net ir didelio susijaudinimo metu; šią savybę vadinsime savitvarda. Tai yra visiškai ypatingas jausmas, kuris tvirtos dvasios žmonėms suteikia pusiausvyrą įsiliepsnojus aistroms, nors jų nepašalino, tačiau tuo pačiu užtikrina proto vyravimą. Ši atsvara – žmogiško orumo jausmas, kilniausia pasididžiavimo rūšis ir giliausi dvasios poreikiai veikti visur ir visada kaip būtybei, apdovanotai protu. Todėl mes ir pasakysime: temperamentingas yra tas, kuris nepraranda pusiausvyros netgi didžiausio susijaudinimo momentais.

Nagrinėdami pavienius žmones pagal jų temperamentą, mes visų pirma pamatysime žmones flegmatikus ar apatiškus, antra – labai pasiduodančius įspūdžiams, bet kurių jausmai neperžengia nustatyto intensyvumo laipsnio, jautrius, bet ramius žmones, trečia – labai jautrius žmones, kurių jausmai suliepsnoja greitai ir audringai kaip parakas, bet trumpam laikui, ir ketvirta – žmones, kurie nepasiduoda mažiems įspūdžiams ir apskritai išsijudina tik iš lėto, pamažu, bet kurių jausmai stiprūs ir pastovūs. Tai stiprių, gilių ir paslėptų aistrų žmonės.

Šių skirtingų temperamentų šaknys, matyt, siejasi su riba, kur žmogaus organizmo fizinė prigimtis susiliečia su dvasine; temperamentas priklauso nuo šios amfibijos nervų sistemos, kurios viena pusė nukreipta į materiją, kita – į dvasią. Mums su mūsų menku filosofiniu pasirengimu neverta ilgiau sustoti prie šio painaus ir sudėtingo klausimo, bet svarbu trumpai paminėti, kaip šios skirtingos prigimtys pasireiškia karinėje veikloje ir ar iš jų galima tikėtis ryškios dvasinės jėgos.

Apatiškus žmones nelengva išvesti iš pusiausvyros, bet tai iš tikrųjų nėra dvasinės jėgos požymis, nes čia iš viso ji nepasireiškia. Tačiau nereikia pamiršti, kad tokie žmonės kare dėl savo pastovios pusiausvyros turi žinomus, nors ir vienapusiškus pranašumus. Jie nejaučia būtinybės veikti, jiems trūksta impulso aktyvumui, bet užtai jie retai gali ką nors sugadinti.

Skiriamasis antrosios kategorijos bruožas – veiklumo pasireiškimas dėl nereikšmingų priežasčių ir prislėgta būsena, kai priežastys rimtos. Didelės nelaimės atveju jie sugeba rodyti ypatingą aktyvumą; visos tautos nelaimė juos stumia į neviltį, tačiau nepaskatina veikti.

Tokiems žmonėms kare netrūksta nei aktyvumo, nei pusiausvyros, bet jie nepajėgūs atlikti ką nors nepaprastą; išimtį sudaro atvejis, kai šios kategorijos žmonės turi labai aštrų protą ir šis paskatins juos atlikti ką nors reikšmingą. Tačiau tokios prigimties žmonėms retai būdingas stiprus, nepriklausomas protas.

Greit užsidegantys, audringi žmonės mažai tinkami praktiniam gyvenimui, o tuo pačiu ir karui. Tačiau jie labai impulsyvūs, bet neišlaiko ilgos įtampos. Jei tokie žmonės daugiau rodo drąsos ir trokšta garbės, tai juos sėkmingai galima panaudoti kare eiti žemesnes pareigas remiantis tuo, kad karo veiksmai, kuriems vadovauja neaukšto rango vadas, būna nepalyginamai trumpesni. Dažnai čia pakanka vieno drąsaus sprendimo, dvasinių jėgų protrūkio. Drąsus puolimas, galingas „valio“ – kelių minučių dalykas, tuo metu, kai drąsiai pradėtas puolimas užsitęsia visą dieną, o žygis – ištisus metus.

Tokiems žmonėms, kurių jausmai prasiveržia spontaniškai, dvigubai sunkiau išlaikyti dvasinę pusiausvyrą, todėl jie greit praranda sveiką protą, o tai yra blogiausia, kas gali atsitikti vadovaujant karo veiksmams. Tačiau tvirtinimas, kad greitai užsiliepsnojantys charakteriai niekada nebūna stiprūs, t. y. negali išlaikyti pusiausvyros didelio sužadinimo laikotarpiu, prieštarautų patirčiai. Kodėl šiems žmonėms neturėtų būti būdingas orumo jausmas, jei jų dauguma priklauso kilniausios prigimties žmonėms? Bet paprastai jie retai spėja parodyti šias savybes, o vėliau dažnai tai pereina į gėdos ir graužaties

jausmą. Kai savikontrolės ugdymas ir gyvenimiška patirtis juos anksčiau ar vėliau išmokys bijoti savęs, kad stipraus susijaudinimo metu pačiu laiku pajustų glūdinčią jų krūtinėje atsvarą – savigarbos jausmą, jie sugebės parodyti didelę valios jėgą.

Galų gale žmonės, iš pažiūros ramūs, bet giliai jaučiantys, priklausantys prieš tai minėtam tipui, kaip kaitra liepsnai, gali savo titaniška jėga pajudinti ir ridenti didelį krovinį, kurį mes suprantame kaip sunkumus, susietus su karine veikla. Jų jausmų poveikis panašus į didelių masių judėjimą, nors lėtą, tačiau viską griaunantį.

Nors tokie žmonės ir ne tiek pasiduoda užplūdusiems jausmams ir nebūna patirtų vargų tiek išmušami iš vėžių, tačiau būtų neteisinga galvoti, kad jie niekada nepraranda pusiausvyros ir nepasiduoda aklai aistrai; greičiau atvirkščiai, taip atsitiks kiekvieną kartą nesant išdidumo arba nepakankamo savitvardos jausmo. Dažniausiai tai būdinga žymiems pirmykščių tautų žmonėms, kai nepakankamas proto išsivystymas duoda laisvę aistroms. Tačiau ir kultūringose tautose ir pačiuose tautos kultūriniuose sluoksniuose būna, kad žmones nuneša aistrų audros, kaip nunešdavo senovėje elniai į miško glūdumą pririštus prie jų brakonierius.

Taigi kartojame dar kartą: temperamentingas žmogus geba ne tik stipriai jausti, bet ir išlaikyti pusiausvyrą didžiausių išbandymų metu ir gebėti, nepaisydamas audros širdyje, paklusti, kaip audros blaškomo laivo kompaso rodyklė, menkiausiems proto nurodymams.

Sąvoką *charakterio jėga* arba tiesiog *charakteris* mes suprantame kaip tvirtą įsitikinimų gynimą, nesvarbu, ar tie įsitikinimai remiasi sava ar svetima požiūrių sistema, ar jie atsiranda iš principų, normų, akimirksninių įspūdžių ar kitų proto apraiškų. Tačiau šis pastovumas nepriimtinas, jeigu nuomonės dažnai keičiasi. Nuomonių kaita gali būti ne tik dėl svetimos įtakos, bet ir dėl savo proto evoliucijos; pastarasis rodo ypatingą to asmens nepastovumą. Aišku, kad apie žmogų, kiekvieną minutę keičiantį savo pažiūras, nors visi pokyčiai išeitų iš jo paties, negalima sakyti, kad jis turi charakterį. Taigi charakterį priskiria arba tam, kurio įsitikinimai išsiskiria dideliu nekintamumu,

nes jie labai pagrįsti ir aiškūs, o dėl to nesikeičia; arba tam, kurio, kaip ir flegmatiko, lėtai funkcionuoja protas, ir todėl nėra pagrindo keisti nusistovėjusius įsitikinimus; arba pagaliau tam, kurio akivaizdžiai pasireiškia valia, vadovaujama proto ir iki tam tikro laipsnio atmetančio požiūrių kaitą.

Kare, veikiant daugybei stiprių įspūdžių, esant duomenų ir įvertinimų nepatikimumui, yra kur kas daugiau galimybių žmogui nukrypti iš pasirinkto kelio, suklysti pačiam ir suklaidinti kitus, o tai būna dažniau negu kitoje žmogaus veikloje. Pavojų ir kančių akivaizdoje jausmai lengvai gali nugalėti protą; prieblandos šviesoje sunku susidaryti gilų ir aiškų supratimą apie visus reiškinius, tad požiūrių kaita darosi daugiau suprantama ir atleistina; čia galima tik apčiuopti ir pajusti tiesą, o turint tokius neišsamius duomenis, ir veikti. Niekur nesutinkama tokių skirtingų požiūrių kaip kare. Įspūdžių, kurie prieštarauja įsitikinimams, srautas nesustoja. Netgi didžiausias flegmatiškiausias protas vargu ar gali nuo to apsaugoti. Įspūdžiai per daug stiprūs ir ryškūs ir tuo pat metu nukreipti prieš dvasinę pusiausvyrą.

Tik bendri principai ir pažiūros, kurie skatina veiksmingumą iš aukščiausio požiūrio taško, gali būti aiškaus ir gilaus supratimo rezultatas; nuomonė apie kiekvieną atvejį laikosi jų kaip laivas, pritvirtintas inkaru. Sunkiausia neatitrūkti nuo šių ankstesnių samprotavimų atsidūrus nuomonių ir reiškinių, kurie kasdieną randasi, sraute. Tarp individualumo ir principo dažnai būna plati erdvė, kurią ne visada galima užpildyti pakankamai aiškiais samprotavimais; čia būtinas ir pasitikėjimas savimi, ir nėra bereikšmis tam tikras skeptiškumas. Dažnai čia niekas negali padėti, išskyrus vieną vadovavimo taisyklę, kuri, atsidurdama už mąstymo skliautų, gali viešpatauti virš jų. Tai tokia taisyklė: visais abejotinais atvejais laikytis savo pirmosios nuomonės ir atsisakyti jos tik gavus tikrai įtikinamų duomenų. Reikia tvirtai tikėti pasiteisinusių pagrindinių principų teisingumu, o keičiantis reiškiniams neužmiršti, kad tikslumas pastarųjų yra žemos prabos. Jeigu visais abejotinais atvejais teiksime pirmumą savo pirminiams įsitikinimams ir taip paliudysime mūsų ištikimumą arba pastovumą, tai mūsų veiksmuose atsispindės stabilumas ir nuoseklumas, kurie laikomi charakteriu. Nesunku suprasti, kiek dvasinė pu-

siausvyra padeda stiprinti charakterį. Stiprios dvasios žmonės labai dažnai turi ir tvirtą charakterį.

Charakterio tvirtumas skatina šios ydingos atmainos – užsispyrimo atsiradimą. Kiekvienu atveju sunku pasakyti, kur baigiasi pirmas, o prasideda antras, bet skirtumą nustatyti nesunku.

Užsispyrimas nėra proto trūkumas; šia sąvoka mes nustatome pasipriešinimą teisingam ir geresniam esamo reiškinio supratimui; žinoma, toks pasipriešinimas negali būti proto, to mūsų sugebėjimo suprasti, reiškinys. Užsispyrimas – tai temperamento yda. Valios nepaslankumas ir nepakantumas kitų prielaidoms kyla iš ypatingų ambicijų, kurioms didžiausias pasitenkinimas – galėti savo protu valdyti save ir kitus. Galėtume pavadinti užsispyrimą savotiška garbėtroška, jeigu tai nebūtų kažkas šiek tiek geresnio; garbėtroška pasitenkina matomu, užsispyrimas remiasi teikiamu pasitenkinimu.

Charakterio tvirtumas virsta užsispyrimu kiekvieną kartą, kai prieštaravimas svetimiems požiūriams kyla ne iš pasitikėjimo savo įsitikinimų teisingumu ir ne iš sekimo aukščiausiuoju principu, o dėl prieštaravimo jausmo. Jeigu šis apibrėžimas, kaip mes anksčiau pripažinom, mažai padeda praktikoje, visgi jis sutrukdys vertinti užsispyrimą kaip charakterio tvirtumo aukštesnį laipsnį. Jeigu užsispyrimas darosi panašus į charakterio tvirtumą, tai jis vis vien nėra aukštesnis charakterio bruožas, o kažkas visiškai skirtinga; būna labai užsispyrusių žmonių, kurie dėl nepakankamo proto pasirodo silpno charakterio.

Mūsų apibūdinto įžymaus karvedžio meistriškumas apima savybes, kuriose kartu pasireiškia protas ir dvasia. Išnagrinėkime vieną karinės veiklos aspektą, galbūt patį ryškiausią, jei ne svarbiausią, nepriklausantį nuo dvasios jėgų ir keliantį reikalavimus tik protiniams gebėjimams. Jis kyla iš karo santykio su vietove ir žeme.

Šis santykis visų pirma neginčijamas; juk negalima įsivaizduoti kokių nors suformuotos kariuomenės veiksmų neapibrėžtoje erdvėje. Antra, jis turi lemiamą reikšmę, nes modifikuoja visų pajėgų veiksmus, o kartais juos visiškai pakeičia, trečia, tai jis remiasi pačiomis menkiausiomis tos vietovės savybėmis, o tai apima plačią erdvę.

Taigi karo ir vietovės santykis karinei veiklai suteikia ypatingo savitumo. Jei mes pažiūrėsime į kitą žmogaus veiklą, kuri siejasi su vietove (kalnakasyba, medžioklė ir miškininkystė), tai visą šią veiklą riboja vidutinės erdvės, kurias galima gana tiksliai ištirti per trumpą laiką. Tuo tarpu karo vadas priverstas pritaikyti savo veiklą prie erdvės, kurioje jam teks veikti ir kurios nei apžiūrėti, nei ištirti, nepaisant visos energijos, nesugebės; nuolatinė įvykių kaita retai leis detaliai su šia erdve susipažinti. Žinoma, jo priešas yra tokioje pat padėtyje, bet, pirma, sunkumai, bendri abiem pusėms, ir lieka sunkumais, tačiau turintis patirties ir talento vadas, nugalėjęs tuos sunkumus, pasiekia didelį pranašumą. Antra, tokia lygybė įveikiant sunkumus būna tik apskritai, bet ne kiekvienu konkrečiu atveju; paprastai vienas iš abiejų priešininkų (ginantysis) visada geriau susipažinęs su vietove negu kitas.

Šį savitą sunkumą turi nugalėti ypatinga proto savybė, kuri vadinama vietovės pajautimu. Tai gebėjimas greitai ir tiksliai geometriškai suvokti bet kurią vietovę ir dėl to kiekvieną kartą joje lengvai orientuotis. Tikrovę sukuria iš dalies regėjimas, iš dalies protas, kuris iš žinių ir patyrimo papildo tai, ko trūksta, o iš matytų detalių sudaro visumą. Tačiau, kad ta visuma aiškiai ir tikroviškai atsispindėtų sąmonėje, taptų paveikslu, mintyse nubraižytu žemėlapiu, kurio atskiros detalės neišsibarsto ir ilgai išlieka atmintyje, reikalinga dvasinė jėga, kurią mes vadiname įsivaizdavimu, fantazija. Jeigu genialus poetas ar dailininkas pasijus įžeistas dėl to, kad mes fantazijai, jų deivei, priskiriame tokią veiklą, jeigu jis kraipys pečiais išgirdęs, kas pasakyta, kad išradingas medžiotojas turi gerą vaizduotę, tai mes mielai nusileisime, kad kalbama apie labai ribotą fantazijos taikymo sritį. Bet kaip ten bebūtų, ši savybė, tegu ir labai mažai, turi rasti pritaikymą, nes visai pastarosios neturint, žmogui sunku susidaryti tikrą daiktų vaizdą. Mes pripažįstame, kad gera atmintis šiuo atveju suteikia esminę pagalbą; bet klausimas, ar galima laikyti atmintį savarankišku dvasiniu gebėjimu, ar ją fiksuoja ir stiprina fantazija, lieka atviras; atmintį ir vaizduotę sunku įsivaizduoti izoliuotas vieną nuo kitos.

Žinoma, didelę reikšmę turi įgūdžiai ir įžvalgumas. Žymus maršalo Liuksemburgo generolas Piusegiuras sako, kad iš pradžių mažai pasikliovė savo

jėgomis, todėl pastebėjo, kad jis kiekvieną kartą išklysdavo iš kelio, kai jam tekdavo vykti į tolimas vietoves.

Suprantama, šio talento pritaikymas plečiasi kylant rangui. Jeigu husaras ar jėgeris, vykdydami žygį ar žvalgybą, esant nedaugeliui orientyrų, ribotam supratimui, vidutinei vaizduotei, privalo lengvai orientuotis keliuose ir takeliuose, tai karvedys turi suvokti visos srities ir netgi šalies geografinius ypatumus, visada mintyse matyti kelių kryptį, upių tėkmę, kalnų grandinių išdėstymą ir, be to, sugebėti detaliai suprasti vietovę. Nors pagalbą bendriems vaizdiniams jie semiasi iš visokių pranešimų, žemėlapių, knygų, atsiminimų, o aiškintis detales jam padeda aplinkiniai, tačiau neabejotina, kad didelis talentas privalo lengvai ir greit suvokti vietovę; tai suteikia vado veiksmams lengvesnę ir užtikrintą eigą, mažiau atitveria nuo žinomo vidinio bejėgiškumo ir daro jį labiau nepriklausomą nuo kitų.

Nurodytas gebėjimas beveik vienintelė paslauga, kurią vaizduotė gali duoti karinėje veikloje. Visur kitur ši deivė gali duoti daugiau žalos negu naudos.

Taigi mes, matyt, apžvelgėme visas proto ir dvasios jėgų pasireiškimo formas, kurioms karinė veikla teikia savo užklausimus. Visur protas prisistato kaip didžiulė pagalbinė jėga, todėl aišku, kad paprastai pasireikšdamas, karinei veiklai tinkamai gali vadovauti tik išskirtinio talento žmonės.

Jei šis požiūris bus priimtinas, tai nereikės laikyti priešo pozicijų apėjimą (veiksmą iš esmės patį paprasčiausią ir tūkstančius kartų kartotą) protinės veiklos pasiekimu.

Tiesa, atsirado įprotis priešpastatyti paprastą, gerą kareivį mąstančiam arba išradingam, daug idėjų turinčiam protui, spinduliuojančiam visapusišku išsilavinimu. Šis priešpastatymas gal nėra nerealus, bet jis dar neįrodo, kad kareivio šaunumas yra tik jo drąsa; netgi dėl to, kad būtum geras kareivis, reikia turėti protingą galvą, tinkamą savotiškam darbui. Turime paminėti gana dažną reiškinį, kai žmonės, pasiekę aukštus postus, praranda sugebėjimą dirbti, nes esamas jų akiratis pasirodo nepakankamas. Pabrėžiame, kad kalbama apie ypatingus laimėjimus, suteikiančius šlovę toje srityje, kuriai tas

asmuo pasišventė. Kiekviena vadovavimo kare pakopa sukuria savo būtinųjų protinių gebėjimų, garbės ir pagarbos klodą.

Didžiulė praraja atskiria karvedį, kuris vadovauja visam karui arba kariniams veiksmams atskirame karo teatre, nuo jam tiesiogiai pavaldžių žmonių; pastarieji daug daugiau tiesiogiai vadovaujami ir prižiūrimi, o jų protinė veikla yra kur kas labiau apribota. Tai paaiškina paplitusią nuomonę, kad tik aukščiausiame poste reikalingas išskirtinis protas, o žemesnėms vadovavimo grandims užtenka vidutinio proto. Dažnai pastebime protinių gebėjimų sumažėjimą karuose pražilusio vado, užimančio arčiausias prie karo vado vadovaujamas pareigas, kurį vienpusė veikla padarė ribotą; ir nepaisydami, kad jį gerbiame už jo drąsą, mes linkę šypsotis dėl jo ribotumo. Mes neketiname ginti šiuos šaunius žmones; talentai jų dėl to nepadidės, mes tik norime parodyti, kokie jie yra iš tikrųjų, ir išsklaidyti iliuzijas, kad kare, be protinių gebėjimų, vien tik drąsa galima pasiekti ypatingų rezultatų. Jeigu net žemesniame poste iš vado, kuris nori iškilti, reikalaujame išskirtinių dvasinių gebėjimų ir didiname reikalavimus kiekvienai pakopai, tai savaime aišku, kad mes ne taip vertiname tuos, kurie garbingai užima kariuomenėje antrą vietą. Jų išorinis paprastumas šalia visažinio mokslininko, valdininko ir posėdžiuose diskutuojančio valstybės veikėjo neturi mūsų klaidinti dėl jų kūrybiškos proto prigimties.

Tiesa, kartais būna, kad įgyja reputaciją žmonės, užimantys žemesnius postus, ir po to pasiekia aukštesnes pareigas, nors iš tikrųjų jie neatitinka pastarųjų. Jei jie ten neturi pakankamai krūvio, tai nekyla pavojus, kad atsiskleis jų nekompetentingumas, ir negalima tiksliai spręsti, kokia šlovė jiems iš tiesų priklauso. Tokie žmonės prisideda prie to, kad susiklosto neigiama nuomonė ir apie asmenybes, kurios tuos postus užima pelnytai.

Taigi, kad pasiektų ypatingų rezultatų kare ir aukštesnėse bei žemesnėse pakopose, reikalingas savitas genijus. Bet istorija ir ainiai genijais laiko tik tuos protus, kurie blizgėjo vadų postuose kaip karvedžiai. Tai aiškinama nelabai dideliais reikalavimais dvasiai ir protui užimant šį postą. Kad visas karas ar didelė jo dalis būtų užbaigta pergale, būtina įsigilinti į aukščiausius

valstybinius savitarpio ryšius. Šiuo atveju strategija ir taktika susilieja į vieną, o karvedys tampa ir valstybės veikėju.

Švedijos karalius Karlas XII neturėjo didžiojo genijaus vardo, nes jis nemokėjo savo karinius laimėjimus panaudoti aukštesniems tikslams, kad pasiektų ryškių rezultatų; Prancūzijos karalius Henrikas IV taip pat nelaikomas genijumi, nes negyveno tiek ilgai, kad jo karinė veikla būtų susieta su keliomis valstybėmis ir jis išbandytų savo jėgas gerokai sunkesnėmis aplinkybėmis, kai kilnūs jausmai ir riteriškumas priešui tokios įtakos neturi, kaip turi nugalėjimas vidinio pasipriešinimo.

Pirmajame skyriuje mes stengėmės, kad skaitytojas pajustų tai, ką karvedys turi aprėpti vien pažvelgęs, ir teisingai tai vertintų. Kartojame: karvedys, tapęs valstybės veikėju, vis vien turi pasilikti karvedžiu; viena vertus, jis privalo vienu žvilgsniu aprėpti valstybės savitarpio ryšius, kita, aiškiai suprasti, ką jis gali pasiekti savo turimomis priemonėmis. Esant neapibrėžtiems savitarpio santykiams, tenka pasverti daugybę dydžių, kurių daugumą galima įvertinti tiktai tikimybių teorijos dėsniais. Jeigu karo vadas to neįžvelgs savo aštriu protu, tai atsiras išvadų ir mąstymų maišatis ir negalima bus daryti teisingų išvadų. Šiuo atžvilgiu Bonapartas buvo visiškai teisus, kai jis kalbėjo, kad daugelis klausimų, keliamų karo vadui, yra matematinis uždavinys, kuris būtų vertas Niutono ir Eulerio pastangų.

Svarbiausia, ko reikalaujama iš aukščiausių dvasinių jėgų, yra vientisumas ir analizė; pakilę į tokį nuostabų minties blyksnį, galintį akimirksniu suvokti ir paaiškinti tūkstančius miglotų įsivaizdavimų, kiekvieno iš kurių išsiaiškinimas nuvargintų eilinį protą. Tačiau ši aukščiausia dvasinė veikla, šis genijaus žvilgsnis nebūtų tapęs istorijos pasiekimu, jeigu jų neremtų tos charakterio ir temperamento savybės, apie kurias mes kalbėjome anksčiau.

Paprastas tiesos pažinimas yra tik labai silpna paskata žmogaus veiklai, čia ir yra tas didelis skirtumas tarp pažinimo ir valios, tarp žinių ir gebėjimų. Labiausiai žmogų skatina veikti jausmai ir tas galingas palaikymas, kurį duoda lydiniai, jei taip galima pasakyti, temperamento ir proto, apie kuriuos mes kalbėjome anksčiau. Tai ryžtingumas, tvirtumas, ištvermė ir

tvirtas charakterio. Pridursime: jeigu ši didesnė protinė ir dvasinė karvedžio veikla nepaliudytų apie save pasiekimais ir ja galima būtų tik tikėti, jinai retai pakliūtų į istorijos puslapius. Kas būna žinoma apie karo įvykių eigą, yra paprasta ir vienalytiška. Pasakojimai neduoda galimybės suprasti apie tuos sunkumus, kuriuos tenka įveikti. Tik retai karvedžių ar jų patikėtinių atsiminimuose ar tiriant kurį nors istorinį įvykį pasiseka į dienos šviesą ištraukti dalelę daugelio siūlų, kurie sudaro įvykių audinį. Didžiausia dalis tų samprotavimų ir tos vidinės kovos, kurie buvo prieš kurį nors didelį įvykį, sąmoningai slepiami, nes jie susiję su politiniais interesais arba tiesiog užmirštami, arba į juos žiūrima kaip į pastolius, kurie turi būti pašalinti, pasibaigus statybai.

Mes nebandysime daug tiksliau apibrėžti aukščiausias dvasines jėgas ir atsisakome nustatyti kai kurias proto savybes. Bet į klausimą, koks protas labiausiai atitinka karo genijų, remdamiesi karinės veiklos ir tikrovės patirtimi, pasakysime: greičiau kritiškas, negu kūrybiškas, greičiau platus, negu krypstantis į vieną pusę; karštai galvai priešpastatome šaltą ir pastarajai mes patikėtume kare mūsų brolių ir seserų gerovę, tėvynės garbę ir saugumą.

4 skyrius

APIE PAVOJŲ KARE

Žmonės, neišbandę karo pavojų, įsivaizduoja jį patrauklesnį negu bauginantį. Įkvėpimo svaigulyje žaibiškai pulti priešą – kas tada skaičiuoja kulkas ir kritusius nuo jų; kelioms akimirkoms užmerkus akis nerti mirties pasitikti, ar skirta ji tau ar kitiems, – ir visa tai prieš pat pasiekiant pergalę; beveik skinant visų pastangų vaisius, kurių ištroškęs garbės jausmas, – argi tai taip

sunku? Žinoma, nesunku, bet ir ne taip lengva, kaip gali atrodyti. Visų pirma tokių akimirkų bus mažai; pavojus bet kokiu atveju nėra momentinis, kaip daugeliui atrodo, jo negalima iškart praryti, o teks priimti po truputį praskiestą laiku, kaip sugedusius vaistus.

Palydėkime naujoką į mūšio lauką. Artėdami prie jo girdime, kad patrankų gausmas kiekvienu momentu darosi vis aiškesnis, pagaliau girdimas sviedinių kaukimas, patraukiantis naujoko dėmesį. Sviediniai krenta jau arti tai prieš jį, tai už jo. Mes skubame prie kalvos, kur įsikūrė korpuso vadas su savo gausia palyda. Čia krenta daugiau sviedinių, o granatų sprogimai tiek dažni, kad reali tikrovė įsiskverbia į jaunuolio sąmonę. Staiga matote, kaip nukautas krenta jūsų pažįstamas; granata pataikė į rikiuotę ir sukėlė nevalingą sumaištį. Jūs pradedate jausti, kad išlaikyti vidinę ramybę ir susikaupimą darosi sunku; net patys drąsiausieji darosi neatidūs.

Žengsime žingsnį į pačią kovą, kuri siaučia prieš mus, beveik kaip spektaklis. Prisiartiname prie artimiausio divizijos vado, čia sviedinys lekia paskui sviedinį, mūsų pačių patrankų gausmas didina neatidumą. Nuo divizijos – prie brigados generolo. Šis, išbandytos drąsos, bet irgi atsargus, slepiasi už kalvos, namo ar medžių. Didėjančio pavojaus ženklas – kartečė beldžia į laukus ir stogus, sviediniai su kauksmu pralekia pro mus ir virš galvų visomis kryptimis švilpia šautuvų kulkos. Dar vienas žingsnis kariuomenės link, ir mes prie pėstininkų, su neaprašomu ištvermingumu valandų valandas atlaikančių ugnies mūšį. Čia oras pripildytas kulkų švilpimo, duodančių žinią apie savo artumą trumpu aštriu garsu, kai jos per colį pralekia nuo jūsų galvų, ausų ir pačios sielos. Į neramiai plakančią širdį nepertraukiamais kankinamais dūžiais beldžiasi užuojauta sužalotiems ir nukautiems mūsų akyse.

Nei vienas iš šių skirtingų pavojų pakopų naujokams nepraeis nepajutus, kad mintis čia pažadino kitas jėgas ir jos spinduliai lūžta kitaip, negu kitokių aplinkybių skatinamos protinės veiklos; pasakysime daugiau – reikia būti išskirtiniu, ypatingu žmogumi, kad dėl patirtų pirmų įspūdžių gebėtum akimirksniu priimti sprendimus. Tiesa, įpratimas greit atbukina šiuos įspūdžius;

po pusvalandžio pasidarai beveik abejingas visam tam, kas supa, bet visiškos ramybės ir natūralaus dvasios lankstumo paprastas žmogus nepasiekia, todėl reikia pripažinti, kad čia neužtenka įprastų dalykų; juo platesnė veikla, juo didesni reikalavimai. Būtina pakili, įgimta drąsa, garbės troškimas arba pripratimas prie nuolatinių pavojų, kad šioje visą veiklą sunkinančioje aplinkoje darbo rezultatas nebūtų mažesnis už tą normą, kuri kabinete atrodo tokia paprasta.

Pavojus – vienas iš trinties elementų kare; teisingas jo įsivaizdavimas yra būtinas norint pažinti karo esmę. Todėl mes ir palietėme šią sąvoką.

5 skyrius

APIE FIZINĘ ĮTAMPĄ KARE

Jeigu niekam nebūtų leista išsakyti samprotavimų apie karo įvykius kitaip, nei viskas vyko tą akimirką, kai jis stingo nuo šalčio ar kentė karštį ir troškulį, prislėgtas alkio ir nuovargio, mes, žinoma, mažiau turėtume tikrai objektyvių samprotavimų, bet už tai jie būtų subjektyvūs, t. y. turėtų savyje tikslų pasisakančiojo santykį su objektu. Tai matyti jau iš to, kokie menki ir bejėgiški yra mačiusiųjų samprotavimai apie pražūtingo įvykio rezultatus, ypač jei jie tuo metu buvo tų nelaimingų įvykių dalyviai. Pastarasis, mūsų nuomone, galėtų būti įtakos, kurią duoda fizinė įtampa, matas ir reikšmė, kurią jai reiktų suteikti analizuojant reiškinius.

Yra reiškinių, kuriems kare negalima nustatyti kokią nors normą, sunku pritaikyti kokį nors matą. Būtent jiems priklauso fizinė įtampa. Gebėjimas, kol jis nebus išeikvotas, ištverti fizinę įtampą yra visų jėgų koeficientas, ir niekas tiksliai negali pasakyti, kokią ribą jis gali pasiekti. Bet puiku: kiek stipres-

nis šaulys gali daugiau įtempti lanko templę, tiek galingesniam dvasia pasiseka kare iš savo kariuomenės pasiekti kur kas didesnio jėgų įtampos laipsnio. Žinoma, yra dvi jėgos įtampos rūšys. Viena, kai po baisaus sutriuškinimo, sudužusi į gabalus, kaip sugriuvęs pastatas, apsupta pavojų kariuomenė ieško išsigelbėjimo su didžiausia fizinių jėgų įtampa. Antra, kai karvedys, priėmęs sprendimą, veda pergalingą, kupiną pasididžiavimo, džiaugsmo armiją. Įtampos laipsnis, kuris pirmu atveju sukelia tik užuojautą, antru atveju sukelia žavią nuostabą, nes čia ją pasiekti buvo gerokai sunkiau.

Taigi ir nepatyrusiai akiai aiški viena iš aplinkybių, kuri slapčia uždeda grandines dvasios polėkiui ir slapčia sekina jos jėgas.

Nors čia kalbama tik apie įtampą, kurios kariuomenės vadas reikalauja iš savo kariuomenės, viršininkas – iš savo pavaldinių, tiksliau, apie narsą, kurią reikia pasiekti, ir apie meną, be kurio jos negalima išlaikyti, bet negalima nekalbėti ir apie fizinę įtampą, kurią patiria karo vadas ir viršininkas. Sąžiningai atlikę karo tyrimą iki šios vietos, turime taip pat atkreipti dėmesį ir į šio sluoksnio lyginamąjį svorį.

Čia mes apžvelgiame klausimą apie fizinę įtampą todėl, kad ši įtampa, kaip ir pavojus, yra pagrindinė trinties priežastis, taip pat ir dėl to, kad dėl sukeltos nepamatuojamo dydžio trinties ji darosi panaši į elastinius kūnus, kurių trinties jėga, kaip žinoma, sunkiai apskaičiuojama.

Kad mes nepiktnaudžiautume sprendimų prielaidomis, atsikalbinėjimais, sunkiomis sąlygomis kare, gamta mums davė vidinį jausmą, kaip mūsų sprendimų vadovą.

Kaip vienas žmogus nieko nelaimi, jeigu remsis savo silpnybėmis, kai jis įžeistas ir pažemintas, ir atvirkščiai, pasirodys geriausioje šviesoje, jei jam pavyks atmesti šmeižtą arba šauniausiai atkeršyti, taip nei vienas karvedys ir jokia kariuomenė pavojų, sunkumų ir įtampos aiškinimu nepateisins gėdingo pralaimėjimo; tačiau tie patys sunkumai galėtų gerokai sustiprinti pasiektos pergalės spindesį. Taip rodomas atlaidumas, į kurį linkęs mūsų protas, pralaimėjusiam, slopinamas mūsų jausmais, iš esmės esantiems aukščiausio lygio samprotavimu.

6 skyrius

ŽINIOS, GAUNAMOS KARE

Žodžiu *žinios* mes apibūdiname visą aibę mūsų turimų duomenų apie priešą ir jo šalį. Tai – mūsų idėjų ir veiksmų pagrindas. Reikia tik įsijausti į šio pagrindo prigimtį, jo nepatikimumą ir kintamumą, kad pajustume, kaip pavojingai laikosi ant jo karo statinys, kaip lengvai jis gali nugriūti ir mus palaidoti po savo griuvėsiais.

Reikia tikėti tik patikimais pranešimais ir niekada nereikia atsisakyti žinomo netikrumo jausmo – apie tai parašyta visose instrukcijose, knygose; bet tai yra tik knyginė paguoda ir priklauso išminčiai, kurios imasi sistemų sudarytojai, mokyklinių vadovėlių rašytojai, neturėdami nieko geresnio.

Dauguma pranešimų, gaunamų kare, prieštarauja vienas kitam; klaidingų pranešimų dar daugiau, o pagrindinė jų dalis mažai patikima. Iš kario šiuo atveju reikalaujama gebėti atskirti, kuris pasiekimas suvokiamas sveiku supratimu, dalyko ir žmonių pažinimu. Vertinant skirtingus duomenis, reikia vadovautis jų pasireiškimo tikimybe. Nemažai sunkumų kyla jau sudarant pirmuosius planus kabinetuose, dar ne kare. Karo sumaištyje šie sunkumai būna nepalyginamai didesni; ten viena žinia veja kitą; dar gerai, jeigu prieštaraudamos viena kitai išlaiko žinomą pusiausvyrą ir sukelia abipusę kritiką. Kur kas blogiau nepatyrusiam žmogui, kai atsitiktinumas jam nepadaro šios paslaugos; viena žinia pradeda remti, tvirtinti ir viršyti kitas, vaizdas nuspalvinamas vis naujomis spalvomis, pagaliau jis atsiduria prieš būtinybę priimti skubotą sprendimą; kas greit bus pripažinta kvailyste, o žinios, kurios tai sukėlė, – melu ir klaida. Trumpai tariant, dauguma žinių yra klaidingos, o žmonių baikštumas semia iš jų medžiagą naujam melui ir netiesai. Yra bendra taisyklė: kiekvienas linkęs labiau tikėti blogiu, negu gėriu; kiekvienas linkęs truputį padidinti blogį. Gresiantys pavojai, apie kuriuos pranešama tokiu

būdu, panašūs į jūros bangas, kurios nors ir nuslūgsta, bet vėl sugrįžta be jokios matomos priežasties. Pasitikintis savo žinių pranašumu vadas privalo stovėti tvirtai kaip uola, į kurią sudūžta abejonių bangos. Tai nelengvas vaidmuo; kas iš prigimties neapdovanotas šaltakraujiškumu, neužgrūdintas karo patirties ir abejoja savo sprendimais, turi vadovautis taisykle: nepaisant savo vidinių įsitikinimų nusigręžti nuo būgštavimų vilties kryptimi, tik tai jam padės išlaikyti tikrą pusiausvyrą. Teisingas šių sunkumų, sudarančių vieną iš didžiausių trinčių kare, įvertinimas leidžia matyti daiktus kitoje šviesoje, negu buvo apie juos manyta iš pradžių. Jausmų įspūdis yra didesnis negu proto apskaičiavimas, o tai siekia taip toli, kad beveik jokia svarbi operacija nevyko be to, kad karo vadui pirmosiomis akimirkomis nebūtų tekę nugalėti vėl iškylančių abejonių. Todėl eiliniai žmonės, kurie pasiduoda kitų įtakai, dažniausia būna neryžtingi, kai tenka veikti. Jie galvoja, kad aplinkybės yra kitokios, negu jiems atrodė, ir todėl labiau jie pasiduoda svetimai įtakai. Bet ir tas, kuris pats sudarė planą ir dabar viską mato savo akimis, lengvai suabejoja savo pirmuoju sprendimu. Tvirtas pasitikėjimas savimi turi apsaugoti vadą nuo tokio spaudimo momento. Jo ankstesnieji įsitikinimai pasitvirtins toliau rutuliojantis veiksmams, kai uždangos, kurias likimas išstumia į karo sceną su tirštais pavojaus paveikslais, bus atitrauktos ir horizontas praplatės. Tai yra viena iš didžiausių prarajų, skiriančių plano sudarymą ir jo vykdymą.

7 skyrius

TRINTIS KARE

Kol žmogus asmeniškai nesusipažins su karu, jis nesupras, kur yra sunkumai, apie kuriuos nuolat kalbama, kokios genijaus savybės ir ypatingosios dvasinės jėgos reikalingos karvedžiui. Viskas atrodo taip paprasta; reikia-

mos žinios paviršutiniškos, kombinacijos nereikšmingos; palyginus su tuo, paprasčiausias aukštosios matematikos uždavinys daro didesnį įspūdį savo moksline didybe. Tačiau tam, kas matė karą, viskas aišku; nepaisant to, yra labai sunku nurodyti, kas pakeičia šitą paprastą į sudėtingą ir aprašyti šį nematomą ir visur veikiantį veiksnį.

Viskas kare yra labai paprasta, bet šis paprastumas tik išryškina sunkumus. Šie sunkumai kaupiasi ir sukelia tokią trintį, apie kurią žmogus, nematęs karo, negali turėti teisingo supratimo. Įsivaizduokite keliautoją, kuriam reikia iki nakties įveikti dvi stotis; 4–5 valandos pašto arkliais plentu vieni niekai. Štai jis jau priešpaskutinėje stotyje, bet čia blogi arkliai arba nėra jokių, o toliau kalnuota vietovė, netikę keliai; ateina tamsi naktis. Jis džiaugiasi po visų vargų pasiekęs kitą stotį ir ten radęs menką prieglobstį. Taip kare, kur įtaką daro daugybė smulkių aplinkybių, kurias sunku aprašyti, žmogus atsilieka nuo numatyto tikslo. Galinga geležinė valia nugali visas šias trintis, ji suardo visas kliūtis; tačiau ir pati ši mašina genda. Mes dažnai grįšime prie šio teiginio. Kaip obeliskas, į kurį nutiestos visos pagrindinės miesto gatvės, karo meno centre viešpatauja tvirta išdidžios dvasios valia.

Trintis – vienintelė sąvoka, kuri apskritai paėmus atskiria tikrą karą nuo popierinio. Karo mašina – kariuomenė ir visa, kas jai priklauso, savo esme labai paprasta, ir todėl atrodo, kad ją lengva valdyti. Bet nepamirškime, kad nei viena iš jos dalių nesudaryta iš vieno gabalo; viskas galutinai susideda iš atskirų individų, kurių kiekvienas visur jaučia trintį. Teoriškai atrodo viskas gerai: bataliono vadas atsakingas už gauto įsakymo įvykdymą; kadangi batalione vyrauja drausmė, o vadas – žmogus, perėjęs išbandymus, tai velenas ant geležinės ašies turi suktis mažai besitrindamas. Bet iš tikrųjų yra ne taip, o atėjus laikui atsiveria visa, kas yra perdėta ir netikra, kai taip įsivaizduojama. Batalionas susideda iš žmonių, o atsitiktinai kiekvienas iš jų, netgi pats nereikšmingiausias, gali sulaikyti kokį nors veiksmą arba sukelti kitą tvarkos pažeidimą. Pavojai ir fizinė įtampa kare padidina bėdas tiek, kad į jas reikia žiūrėti kaip į pagrindinį trinties šaltinį. Ši baisi trintis, kuri negali kaip mechanikoje būti sukoncentruota nedaugelyje vietų, susijusi su atsitiktinumu ir

sukelia reiškinius, kurių negalima iš anksto numatyti, nes jie dažniausia yra atsitiktiniai. Tokiu atsitiktinumu gali būti, pvz., oro sąlygos. Čia rūkas sutrukdė laiku pastebėti priešą, laiku paleisti ugnį iš patrankos, perduoti pranešimą vadui; ten dėl lietaus vienas batalionas neatėjo, kitas negalėjo ateiti laiku, nes vietoj trijų valandų, skirtų žygiui, prireikė aštuonių, kitoje vietoje kavalerija negalėjo pradėti atakos, nes klimpo šlapioje žemėje.

Mes pateikėme šias 2–3 smulkmenas dėl aiškumo, kad skaitytojas suprastų, ką autorius turi galvoje. Apie tokius sunkumus galima parašyti knygas. Kad šito nedarytume ir vis dėlto duotume skaitytojui aiškų supratimą apie daugumą sunkumų, su kuriais tenka susidurti kare, mes norėjome atspindėti mūsų mintis keliais paveikslais, tačiau bijome nuvarginti. Apsiribosime keliais pavyzdžiais: tegu atleidžia mums juos skaitytojai, seniai mus supratę.

Veiksmas kare yra tarsi judėjimas priešpriešinėje aplinkoje. Kaip negalima vandenyje lengvai ir aiškiai atlikti įprastus ir nesudėtingus judesius, paprastą ėjimą, taip ir kare įprastinių jėgų neužtenka, kad išlaikytų vidutinį lygį. Todėl ir tikras teoretikas panašus į plaukimo mokytoją, kuris judesius, reikalingus atlikti vandenyje, moko sausumoje. Šie judesiai rodosi juokingais ir keistais tam, kas žiūrėdamas į juos neprisimins vandens. Taigi atsiranda teoretikų, kurie niekada nebuvo pasinėrę į vandenį arba nieko negali apibendrinti iš savo patyrimo ar dėl nepraktiškumo, t. y. moko, ką kiekvienas ir be jų jau gali, vaikščioti.

Kiekvienas karas yra kupinas tik jam būdingų reiškinių. Jis kaip neištyrinėta jūra pilnas povandeninių akmenų. Karvedys jų niekada nematė, bet turi pajusti ir mokėti aplenkti nakties tamsoje. Jeigu dar pakils priešingas vėjas, t. y. dar atsiras nepalankus atsitiktinumas, prireiks didžiausio meno, dvasios tvirtumo, jėgų įtampos, o iš toli stebinčiam atrodys, kad viskas vyksta savaime. Pažintis su šia trintimi – pagrindinė šlovingo karinio patyrimo, kurio reikalaujama iš gero generolo, dalis. Žinoma, generolas, ypatingą dėmesį skiriantis trinčiai, jei ji jam dar ir imponuoja, nebus pats geriausias (tokie bijantys generolai sutinkami tarp praktikų). Trinties supratimas generolui reikalingas, kad kur reikia galėtų ją nugalėti ir nelaukti

tikslumo ten, kur dėl trinties jo negali būti. Teoriškai trintį ištirti iki galo negalima, bet netgi jei tai būtų galima padaryti, vis vien neužtektų įgūdžių vertinti tą taktą, kuris daug reikalingesnis lauke tarp smulkių ir skirtingų reiškinių, negu sprendžiant didelius, svarbius klausimus, kai galima tartis su savimi ir su kitais.

Kaip taktas, beveik virtęs įpratimu, visada verčia pasaulietį veikti, kalbėti ir judėti korektiškai, taip ir karinę patirtį turintis vadas visada mažiems ir dideliems įvykiams, taip sakant kiekvienam karo pulsui, teisingai priims sprendimą ir vadovaus. Kai yra patirtis ir įgūdžiai, pati mintis sako: taip tinka, o taip – ne. Jis taip lengvai nepatenka į blogą padėtį, kas kare greitai pakerta pasitikėjimą ir yra labai pavojinga. Trintis arba tai, kas šiuo atveju taip vadinama, padaro taip, kad iš pirmo žvilgsnio atrodo lengva, o iš tiesų yra sunku. Mes dar vėliau grįšime prie šito ir tada mums bus aišku, kad norint tapti puikiausiu karvedžiu, reikia, be patyrimo ir stiprios valios, turėti išskirtinių dvasios savybių.

8 skyrius

BAIGIAMOSIOS PIRMOSIOS DALIES PASTABOS

Mes nurodėme pavojus – fizinę įtampą, nepakankamą žinių lygį ir trintį – kaip karo elementus, kurie sunkina bet kokią veiklą. Šiuos elementus ir jų trukdantį poveikį galima pavadinti trintimi. Ar nėra jokios alyvos, švelninančios šią trintį? Tokiu tepalu gali būti tik kariuomenės įsitraukimas į karą, bet ši priemonė ne visada priklauso nuo karo vado ir kariuomenės.

Įprotis įpratina kūną prie didelės įtampos, sielą – prie pavojų, protą – prie atsargumo paveikiant pirmam patirtam įspūdžiui susidūrus su pavojumi.

Įprotis padeda įgyti to brangaus apdairumo, kuris kyla nuo eilinio husaro ir pėstininko iki divizijos vado ir palengvina karvedžio veiklą.

Kaip žmogaus akis tamsoje išplečia vyzdį, kuris pagauna tą nedidelį kiekį šviesos, pamažu pradeda skirti daiktų kontūrus ir pagaliau gana gerai atskiria daiktus ir patenkinamai juos mato, taip ir patyręs kareivis orientuojasi kare, kai tuo tarpu naujokui viskas skendi tamsoje.

Nei vienas karvedys negali turėti įtraukimo į karą patirties. Taikos meto mokymai yra tik silpnas jo pakaitalas; šis pakaitalas silpnas lyginant su tikra karo patirtimi, bet nepalyginamas su įgūdžiais, įgyjamais kariuomenės mechaninio mokymo metu. Pratybų organizavimas taikos metu, įtraukiant dalį trinties elementų, ugdo vadų gebėjimus samprotauti, įžvalgumą, netgi ryžtą ir turi netgi didesnę reikšmę nei galvoja tie, kas nesusipažinęs su tuo praktiškai. Yra be galo svarbu, kad bet kurio rango kariškis karo metu ne pirmą kartą susidurtų su trinties reiškiniais, kurie paprastai iš pradžių sukelia nuostabą ir sutrikimą. Jeigu jis buvo nors kartą su jais susidūręs anksčiau, tai jie jau jam pusiau pažįstami. Tai susiję ir su fizine įtampa. Reikia treniruotis, norint parengti ne tik kūną, bet svarbiausia protą. Kare naujokas karys linkęs laikyti, kad neįprastos jėgų įtampos iš jo reikalaujama dėl didelių klaidų, klaidžiojimų ir bendro vadovavimo sutrikimo; tai padvigubina jo slogų jausmą, bet visa tai išnyksta, jei jis bus parengtas tam per pratybas taikos metu.

Svetimų kariuomenių karininkų, turinčių karo patirties, pritraukimas yra kita, siauresnė, bet vis dėlto gera priemonė įgyti karo įgūdžių taikos metu. Europoje retai būna visur taika, o kitose pasaulio vietose karai niekad nesibaigia. Todėl valstybė, ilgą laiką gyvenanti taikos sąlygomis, turėtų nuolat pritraukti pasižymėjusius šiuose karo veiksmų teatruose karininkus arba siųsti ten savo karininkus, kad jie įgytų karo patirties. Koks bebūtų mažas šių karininkų skaičius, palyginus su visa kariuomene, jų įtaka bus ryški. Jų patirtis, protavimas, charakterio bruožai daro įtaką pavaldiniams ir draugams; be to, tais atvejais, kai jie negali užimti atsakingų postų, į juos galima žiūrėti kaip į žmones, žinančius vietovę tam tikruose karinių veiksmų teatruose; daugeliu atvejų iš jų galima gauti daug naudingos informacijos ir patarimų.

ANTROJI DALIS

APIE KARO TEORIJĄ

1 skyrius

KARO MENO KLASIFIKACIJA

Karas tikrąja savo prasme yra mūšis, nes mūšis yra vienintelis lemiamas įvairiapusiškos veiklos aktas, suprantamas plačiąja žodžio *karas* prasme. Mūšis yra dvasinių ir fizinių jėgų išbandymas abipusio šalių susidūrimo metu. Aišku, kad dvasinių jėgų išbraukti negalima, nes dvasinė būsena turi lemiamą įtaką kovinėms galioms.

Nuo senų laikų kovos būtinybė versdavo žmogų išradinėti specialias priemones, kurios duotų jam pranašumą mūšyje. Dėl to mūšio esmė keičiasi; kokios rūšies mūšis bebūtų, jo idėja nepasikeitė ir jis lemia karo esmę.

Išradimų pagrindas yra ginklai ir kariuomenės organizacija. Prieš pradedant karą reikia pagaminti ginklus ir rengti karius. Šis darbas kryptingai organizuojamas, kad atitiktų mūšio prigimtį, o ji tai diktuoja. Bet tai dar ne mūšis, o tik pasirengimas jam. Kad ginklai ir organizacija nėra esminis mūšio supratimas, aišku, nes ir paprastos kumštynės, apsieinančios be jų, vis vien yra kova.

Mūšis lemia ginkluotę ir kariuomenės organizaciją, bet ši tuo pačiu modifikuoja mūšį; tarp jų yra tarpusavio ryšys.

Visgi mūšis lieka savita veiklos rūšis ypač todėl, kad vyksta ypatingoje stichijoje. Ši stichija – pavojus.

Čia daugiau nei bet kur kitur reikalingas darbų paskirstymas; kad paaiškėtų praktinė šio teiginio reikšmė, užtenka prisiminti, kaip sumaniausi vienos srities veikėjai pasirodydavo absoliučiai netinkamais pedantais kitoje srityje.

Visai nesunku tiriant atskirti vieną veiklos rūšį nuo kitos, jeigu nagrinėtume ginkluotąsias pajėgas, mums esančias priemone, kaip pateiktą dydį; dėl jų tikslingo panaudojimo užteks mokėti suvokti jų pagrindines savybes.

Taigi karo menas, siauru šios sąvokos supratimu, yra menas, kaip kovojant panaudoti turimus išteklius, todėl nėra geresnio pavadinimo kaip karo vykdymas. Tačiau, žinoma, karo menas plačiąja prasme aprėpia ir kitas veiklos rūšis, skirtas tik karui, visą darbą, skirtą ginkluotosioms pajėgoms sukurti, jų komplektavimą, apginklavimą, aprūpinimą ir mokymą.

Dėl to, kad teorija nenukryptų nuo tikrovės, labai svarbu atskirti šių dviejų veiklos rūšių tyrimą. Iš tikrųjų, jeigu karo meno teorija prasidėtų nuo ginkluotųjų pajėgų struktūros, kuri sąlygoja karo vedimą, priskirtų jas karo vykdymui, tai tokia teorija tiktų tik tuo nedaugeliu atveju, kai ginkluotosios pajėgos tiksliai jas atitinka. Atvirkščiai, jei mes norime turėti teoriją, kuri atitiktų daugumą atvejų ir niekada nebūtų visai netinkama, tai mes turime ją kurti normalių ginkluotųjų pajėgų, kokios jos būna dažniausiai, pagrindu, bet ir čia tik naudojant pagrindinius duomenis. Taigi karo vedimas – tai ginkluotųjų pajėgų išdėstymas ir mūšio vykdymas. Jeigu kova būtų vienintelis aktas, tai nebūtų jokio pagrindo toliau skirstyti karo vedimo teorijos, tačiau kova susideda iš didesnio ar mažesnio skaičiaus atskirų užbaigtų aktų, kuriuos mes vadiname atskirais mūšiais, kaip rašėme 1 dalyje, ir kurie sudaro naujas visumas. Iš čia atsiranda du visiškai skirtingi veiklos būdai:

1) šių atskirų mūšių organizavimas ir vedimas;
2) jų derinimas su bendru karo tikslu.

Pirmuoju atveju – praktika, antruoju – teorija.

Pirmasis vadinamas taktika, antrasis – strategija.

Skirstymas į strategiją ir taktiką šiuo metu yra labai paplitęs; kiekvienas daugmaž apibrėžtai žino, kuriai iš dviejų sričių jis turi priskirti kiekvieną reiškinį, netgi nesuprasdamas šio skirstymo pagrindo. Net jeigu šiuo skirstymu naudojasi nesąmoningai, tai turi turėti tvirtą pagrindą. Mes jį nustatėme ir galime sakyti, kad mūsų paieškų kelrodžiu buvo bendrai priimti žodžių deriniai. Kai kurių rašytojų bandymus laisvai nustatyti šias sąvokas, neatsi-

žvelgiant į reiškinių esmę, turime laikyti kaip neturinčius bendro išplitimo.

Taigi, pagal mūsų dalinimą, taktika yra mokslas apie ginkluotųjų pajėgų panaudojimą mūšyje, o strategija – mokymas apie mūšių panaudojimą karo tikslams.

Toliau detaliau nagrinėdami mūšį, mes sugebėsime aiškiai nubrėžti atskiro arba savarankiško mūšio supratimą ir nustatyti prielaidas, kurioms esant suformuojamas bendras suvokimas; mums priimtina pastaba, kad mūšio vienybė tam tikroje erdvėje (vienalaikiai mūšiai) sutampa su atitinkamo vado vadovavimo ribomis, o vieno laiko ribos (jei mūšiai seka vienas po kito) driekiasi iki kiekvieno mūšio visiško krizės įveikimo momento.

Faktas, kad galimi abejotini atvejai, būtent tokie, kai keli mūšiai gali būti nagrinėjami kaip susiliejantys į vieną, negali prieštarauti mūsų skirstymo sistemai todėl, kad prieštaraus bet kokiai realiai skirstymo sistemai, skirtumai tarp kurių paprastai išsilygina laipsniškais perėjimais. Būna ir tokių kovinės veiklos aktų, kuriuos galima priskirti ir strategijai, ir taktikai, pvz., veiksmai labai ištęstose pozicijose, kurios panašios į pasienio liniją, kai kurių upių perkėlų įrengimas ir t. t.

Skirstymas į strategiją ir taktiką suprantamas ir apima tik ginkluotųjų pajėgų panaudojimą. Tuo tarpu kare yra daug veiklos rūšių, kurios padeda naudoti ginkluotąsias pajėgas, bet nuo karo veiklos jos skiriasi, nors kartais priartėja prie jo, kartais būna visai svetimos jam. Visos šios veiklos rūšys padeda išsaugoti ginkluotąsias pajėgas. Panašiai kaip ginkluotųjų pajėgų kūrimas ir mokymas, kuris organizuojamas prieš jas panaudojant, taip ir jų išsaugojimas yra susijęs su jų panaudojimu, ir tai yra būtina sąlyga. Be to, atidžiau nagrinėjant, visos veiklos rūšys turi būti nagrinėjamos kaip pasirengimas mūšiui, bet pasirengimas tiek susijęs su kovine veikla, kad jis neatsiejamas nuo kovos veiksmų visą laiką, kol jie tęsiasi. Todėl mes turime teisę atskirti šias veiklos rūšis kaip ir kitą parengiamąją veiklą nuo karo meno, suprantamo siaurąja prasme, t. y. nuo tiesioginio karo vykdymo, ir tai daryti mus verčia bet kokios teorijos reikalavimas atskirti nevienarūšius reiškinius vieną nuo kito. Kas priskirs visą maisto aprūpinimo ir administravimo rutiną karo vykdymui?

Nors jie ir turi nuolatinį ryšį su pajėgų panaudojimu, bet iš esmės priklauso skirtingiems dalykams.

Trečiajame knygos skyriuje mes kalbėjome, kad tuo tarpu, kai kova ar mūšis yra vienintelė tikra veikla, kitų visų veiklų gijos įtrauktos į mūšį ir aprėpiamos jo. Tuo mes norėjome pasakyti, kad visoms kitoms veikloms mūšis nurodo objektus, kurių jie turi siekti pagal savo ypatumus. Čia mes smulkiau apibūdinsime juos.

Veiklos objektai, nepriklausantys mūšio sferai, nepaprastai skirtingi.

Kai kurie iš jų, viena vertus, yra kovos dalis ir tolygūs jai, kita vertus, jų tikslas išsaugoti ginkluotąsias pajėgas. Kiti be išimties skirti tik ginkluotosioms pajėgoms išsaugoti, o sąveikaudami daro šalutinę įtaką mūšiui.

Veiklos objektai, dar esantys pačios kovos dalimi, yra žygiai, stovyklos, postoviai, nes jais apibūdinama žinoma kariuomenės būklė, o ten, kur turima galvoje kariuomenė, mūšio idėja turi būti akivaizdi.

Kiti, išskirtinai turintys įtaką tik ginkluotųjų pajėgų išsaugojimui, – tai kariuomenės maitinimas, sužeistųjų ir ligonių slaugymas, ginkluotės ir amunicijos papildymas.

Žygiai atitinka kariuomenės panaudojimą. Žygiai mūšio metu, paprastai vadinami evoliucija, dar nėra tikrasis ginklų panaudojimas, bet jie taip glaudžiai ir neišvengiamai su tuo susiję, kad sudaro neatskiriamą dalį to, ką mes vadiname mūšiu. Žygis ne mūšio metu yra ne kas kita kaip strateginių išankstinių nurodymų vykdymas. Jie nurodo, kada, kur ir kokiomis pajėgomis turi įvykti mūšis, o vienintelė to įvykdymo priemonė yra žygis.

Todėl žygiai ne mūšių metu yra strategijos priemonė, bet nepriklauso vien tik jai, nes kariuomenė žygyje kiekvienu momentu gali pradėti mūšį; todėl žygį kontroliuoja tiek strategijos, tiek ir taktikos dėsniai. Kai mes kolonai nurodome kelią šiapus upės arba kalnyno, tai yra strateginė užduotis, nes joje yra planas smogti priešui, jei mūšis prasidėtų žygio metu, – šioje upės ar kalnyno, o ne priešingoje pusėje.

Jei kolona, užuot ėjusi slėnio keliu, eis gretima aukštuma, o dėl patogumo bus padalinta į keletą mažesnių kolonų, tai jau bus taktinė užduotis, nes ji

paremta tuo, kokiu būdu, jei bus mūšis, mes ketiname panaudoti ginkluotąsias pajėgas.

Judėjimo tvarka priklauso nuo kovinės parengties ir priskiriama taktikai, nes ji yra ne kas kita, kaip išankstinė galimo mūšio kovos rikiuotė.

Kadangi žygis yra priemonė, kuria strategija paskirsto savo veiksmingus pradus, t. y. mūšius, tai pastarieji priklauso strategijai tik savo rezultatais, bet ne faktiška eiga; todėl mūsų neturi stebinti, kad analizuojant dažnai priemonė atsiranda vietoj veiksmingo prado. Taip dažnai kalbama apie lemiamus, sumanius žygius turint galvoje tas mūšių kombinacijas, į kurias jie atvedė. Tokia įsivaizdavimų kaita visai natūrali, o kalbos glaustumas pageidautinas, kad reikalaujant jo atsisakyti, bet vis dėlto toks posakis yra tik įsivaizdavimų poslinkis, kurio tikrosios prasmės nedera paleisti iš akiračio, kad nepatektų į klaidingą kelią.

Toks klaidingas kelias yra priskyrimas strateginiams derinimams jėgos, nepriklausančios nuo taktinių sėkmių. Derina žygius ir manevrus, pasiekia numatytą tikslą, nes, be to, nėra ir kalbos apie mūšį; taigi daroma išvada, kad yra priemonių nugalėti priešą ir be mūšio. Toliau aprašyme mes turėsime galimybę nurodyti visą šio teiginio, galinčio sukelti rimtų padarinių, klaidingumą.

Tačiau nors žygį ir galima laikyti visiškai integruota kovos dalimi, bet su juo yra susiję klausimų, kurie nepriklauso nei taktiniams, nei strateginiams. Jiems priklauso visa tvarka, naudojama tik kariuomenės patogumui: pvz., tiltų statymas, kelių tiesimas ir t. t. Tai yra tik papuošalai; jie gali būti labai artimi kariuomenės panaudojimui ir beveik su jais sutapti, pvz., tilto statymas priešui stebint, ir visgi jie yra pašalinė veikla, kurių nagrinėjimas neįeina į karo vykdymo teoriją.

Stovyklas, kurias mes, priešingai nuolatinėms dislokavimo vietoms, suprantame kaip bet kokį susitelkimą, būtent paruoštos kariuomenės išdėstymo tvarką poilsiaujant, bet tuo pačiu yra prielaida, kad tai kovos punktai; jos turi pagrindines mūšio linijas ir padėtį, iš kurios išsirutulioja bet koks mūšis. Tokiu būdu stovyklų išdėstymas yra esminė tiek strategijos, tiek ir taktikos dalis.

Nuolatinės dislokavimo vietos pakeičia stovyklą, kad suteiktų kariuomenei geresnes poilsio sąlygas; taigi pagal vietą ir užimamą plotą jie, kaip ir stovyklos, priklauso strategijai, o pagal vidinę organizaciją, orientuotą į mūšį, yra taktikos objektas.

Tiesa, be kariuomenės poilsio, kariuomenės išdėstymas nuolatinėse dislokavimo vietose ir stovykloje turi ir kitų tikslų, pvz., dengti reikiamą rajoną, išlaikyti tą ar kitą poziciją; bet dažnai tikslu gali būti tik pirmasis. Priminsime, kad tikslai, kurių siekia strategija, gali būti labai įvairiapusiški, nes viskas, kas jai naudinga, gali būti šio mūšio tikslas, bet ir išlaikymas priemonių (kariuomenės), kurios padeda vykdyti karą, pagal galimybes dažnai taps atskirų jos kombinacijų tikslu.

Taigi, kai panašiu atveju strategija reikalinga tik kariuomenei išsaugoti, tuomet mums dar nesvetima ši sritis – ginkluotųjų pajėgų naudojimas, nes bet koks jų išdėstymas bet kuriame karo teatro punkte būtent numato jų naudojimą.

Bet jeigu kariuomenės išsaugojimas stovyklose ir nuolatinėse dislokacijos vietose skatina tokią veiklą, kuri nėra ginkluotųjų pajėgų naudojimas, kaip žeminių įrengimas, palapinių statymas, aprūpinimas maistu arba švaros palaikymas stovyklose ir nuolatinėse dislokavimo vietose, tai nepriklauso nei taktikai, nei strategijai.

Netgi apkasų kasimas, išdėstymas ir įrengimas, kurie, akivaizdu, yra mūšio organizavimo dalis, būtent yra taktikos objektas, tačiau nepriklauso karo vykdymo teorijai; reikalingų tam žinių ir įgūdžių turi turėti išmokytos ginkluotosios pajėgos. Mokant mūšio tai yra savaime suprantama.

Iš objektų, kurie būtini ginkluotosioms pajėgoms išsaugoti ir nei viena dalimi nesutapatinami su mūšiu, visgi arčiausiai jo nei kiti yra kariuomenės maitinimas, nes ši veikla turi būti vykdoma kasdien ir kiekvienam individui. Tokiu būdu ji apima visą karinę veiklą jos strateginėje dalyje. Mes sakome jos strateginėje dalyje todėl, kad imant pavienį mūšį retai aprūpinimo maistu klausimas gali turėti esminės įtakos mūšio planui, nors šitaip gali ir būti. Didžiausia sąveika yra tarp maisto tiekimo kariuomenei ir strategijos; gana

dažnai būna, kad rūpestis dėl maisto labai lemia pagrindinę strateginę kampanijos arba karo liniją. Bet kaip dažnai šis rūpestis nedarytų didelės įtakos, kariuomenės aprūpinimas maistu visada lieka veikla, kitokia nei jėgos naudojimas ir lemianti ją tik savo rezultatais.

Kur kas toliau nuo ginkluotųjų pajėgų naudojimo yra kiti administracinės veiklos objektai, apie kuriuos mes kalbėjome. Rūpinimasis sužeistaisiais yra svarbus visos kariuomenės gerovei, bet vykdomas tik nedidelei daliai individų, esančių kariuomenės sudėtyje, ir todėl turi tik labai silpną ir, be to, šalutinę įtaką kitų veiklų panaudojimui. Amunicija papildoma periodiškai, o ne nuolatos, todėl tik retai bus svarstoma sudarant strateginius planus.

Bet čia reikia mums padaryti išimtį, kad išvengtumėme nesusipratimų. Tam tikrais atvejais šie klausimai gali turėti lemiamos reikšmės. Ligoninių ir šaudmenų sandėlių nutolinimas gali labai dažnai būti vienintelis labai svarbių strateginių sprendimų pagrindas; šio fakto mes negalime nei paneigti, nei palikti šešėlyje. Bet kalbame ne apie šių faktų reikšmę tam tikrais atvejais, o apie abstrakčią karo vykdymo teoriją, ir mes tvirtiname, kad tokie atvejai yra reti ir kad ligonių ir sužeistųjų slaugymo, ginkluotės, šaudmenų papildymo metodams reikia teikti reikšmę kuriant karo teoriją. Tačiau tikslinga į karo teoriją įtraukti įvairius metodus ir sistemas, kurie papildo šias teorijas ir jų išvadas; bet kuriuo atveju tai susiję su kariuomenės aprūpinimu maistu.

Apibendrindami šiuos samprotavimus mes pasakysime, kad skirtingos veiklos rūšys, susietos su karu, pasidalija į dvi pagrindines kategorijas: į tokias, kurios yra tik paruošiamosios karui, ir į patį karą. Šio dalijimo turi laikytis teorija.

Žinios ir įgūdžiai, susiję su pasirengimu, nukreipti ginkluotosioms pajėgoms kurti, mokyti ir išsaugoti. Mes nediskutuosime dėl to, kokį bendrą pavadinimą reikia duoti šiai veiklai, bet matome, kad ji apima artileriją, fortifikaciją, taip pat elementariąją taktiką, visų ginkluotųjų pajėgų organizavimą, administravimą ir kitas panašias priemones. Pati karo teorija nagrinėja šių priemonių, sukurtų karo tikslams, panaudojimą. Iš minėtų priemonių ji rei-

kalauja tik išvados, būtent duomenų apie šių priemonių, kurios skirtos karui vykdyti, savybes. Šią karo teoriją mes ir vadiname karo menu siaurąja prasme arba karo vykdymo teorija, arba ginkluotųjų pajėgų panaudojimo teorija, kas mums reiškia tą patį.

Ši teorija užsiims mūšiu, esančiu tikra kova, žygiais, stovyklų ir nuolatiniu išdėstymu dislokavimo vietose, kaip būviu, beveik atitinkančiu mūšį. Kariuomenės aprūpinimas kaip veikla, neįeinanti į mūšio turinį, bus vertinama tik savo galutiniais rezultatais, kaip ir kiti duomenys apie padėtį.

Siauresne prasme karo menas skirstomas į taktiką ir strategiją. Taktika užsiima pavienio mūšio nagrinėjimu, strategija – pastarojo rezultatų panaudojimu. Abi jos susijusios su žygiais, stovyklų ir nuolatinio išdėstymo dislokavimo vietose klausimais tik per mūšį, ir ar šie klausimai yra taktiniai ar strateginiai priklauso nuo to, ar jie susiję su mūšio apiforminimu ar jo reikšme.

Galbūt atsiras skaitytojų, kurie manys, kad nereikalingas dviejų tiek giminingų objektų – taktika ir strategija – atskyrimas todėl, kad atskyrimas neturi įtakos karo vykdymui. Tačiau reikia būti dideliu pedantu, kad ieškotum tiesioginio teorinio poveikio kovos lauke. Pirmoji bet kokios teorijos užduotis – susisteminti ypač painias sampratas ir vaizdinius; tik susitarus dėl pavadinimų ir sampratų galima tikėtis aiškiai ir lengvai išsiaiškinti visus klausimus ir tikėtis, kad laikaisi tos pačios nuomonės kaip ir skaitytojas. Taktika ir strategija viena su kita susijusios laiku ir erdve, bet kartu skirtingos savo veiklos esme; mes jokiu būdu negalime aiškiai suprasti jų vidinių dėsnių ir abipusių santykių tiksliai nenustatę jų sąvokų.

Tam, kam visa tai nėra svarbu arba atsisako nuo bet kokio teorinio svarstymo, arba dar nekentėjo nuo supainiotų ir neaiškių supratimų, neturinčių tvirto pagrindo, neatvedančių prie kokio nors teigiamo rezultato; panašūs supratimai apie karo vedimą, kartais lėkšti, kartais fantastiški, kartais plaukiojantys tuštumoje, taip dažnai pateikiami mums žodžiu ir raštu dėl tos priežasties, kad dar retai šiuos klausimus lietė mokslinio tyrimo dvasia.

2 skyrius

KARO TEORIJA

1. Ginkluotųjų pajėgų parengimas – pirminis karo meno supratimas

Anksčiau karo menas buvo suprantamas tik kaip ginkluotųjų pajėgų parengimas. Sąvoka karo menas arba karo mokslas reiškė žinių ir įgūdžių visumą, kuri susijusi su materialiais daiktais. Įrenginiai, ginklų gaminimas ir naudojimas, tvirtovių statymas ir apkasų kasimas, kariuomenės organizavimas ir jos judėjimo būdai buvo šių žinių ir įgūdžių objektai, kurie buvo nukreipti tam, kad parengtų karui reikalingas ginkluotąsias pajėgas. Kartu neperžengdavo materialinės srities ribų, o į karą buvo žiūrima kaip į vienos kariaujančios šalies veiklą. Iš esmės tai buvo tik laipsniškas perėjimas nuo amato prie subtilaus mechaninio meno. Viso to santykis su mūšiu buvo maždaug toks, kaip meistro, kaldinančio špagas, su fechtavimusi. Apie veiksmus pavojaus akimirką nuolat besikeičiančioje aplinkoje, apie tikrus drąsos ir dvasios pasireiškimus reikiamoje vietoje nebuvo nė kalbos.

2. Karas pirmiausia pasireiškia mene apgulti tvirtoves

Apgulos metu pirmą kartą atsirado kažkas panašaus į vadovavimą mūšiui, t. y. požymiai tokio dvasios pasireiškimo, kuriam perduota ši veiklos sritis. Bet visi šie dvasios pasireiškimai dažniausiai tuoj pat įsikūnydavo materialiai kaip prieigos, tranšėjos, baterijos ir t. t. ir buvo tik gija tam, kad užvertų ant jos visą materialinę kūrybą. Bet šitose apgulose galėjo reikštis tik dvasinė pusė, ir tuo galima buvo tenkintis.

3. Po to tuo keliu pasuko taktika

Vėliau taktika bandė suteikti savo kūrybos mechanizmui bendros tvarkos pobūdį, kuris atitiktų priemonės (t. y. kariuomenės) savybes; šis bandymas, aišku, nukelia teoriją į mūšio lauką, bet jame nebuvo erdvės laisvai minties ir valios veiklai; ten veikė kariuomenė rikiuočių ir kovos tvarka paversta automatu; paprasta komanda priversdavo ją veikti kaip laikrodžio mechanizmą.

4. Mintys apie karo vykdymą būdavo retos ir pasireikšdavo kitu pavidalu

Buvo spėjama, kad tikrasis karas vykdomas laisvai, t. y. konkrečioje aplinkoje naudojamos reikalingos priemonės negali būti teorijos objektu, bet turėtų būti arena natūraliems žmogaus gabumams pasireikšti. Po truputį, kai karas nuo viduramžių kumštynių keitėsi į tikslingesnę ir sudėtingesnę formą, žmogaus mintyse kaupėsi tam tikrų samprotavimų, bet jie prabėgomis pasirodydavo tik atsiminimuose ar pasakojimuose ir dažniausia neskelbiant autoriaus.

5. Mąstymai apie karo įvykius skatina teorijos plėtotę

Kai šie mąstymai vis daugiau kaupėsi, o į istoriją buvo pradėta žiūrėti kritiškiau, atsirado vis didesnis poreikis tam tikro atramos taško, kuris virto taisyklėmis ir principais, kad tokie būdingi karo istorijai ginčytini klausimai ir prieštaringos nuomonės galėtų rasti sprendimą. Šis prieštaringų nuomonių sūkurys, neturintis centro ir kokių nors apčiuopiamų dėsnių, turėjo atstovauti nemaloniems žmogaus proto reiškiniams.

6. Siekimas nustatyti teigiamą mokymą

Tokiu būdu atsirado pastangos nustatyti pagrindinius teiginius, taisykles ar net karo vykdymo sistemas. Tinkamai neįsigilinę į tuos begalinius sunkumus, kurie iškyla norint parengti teigiamą mokymą apie karo vykdymą,

iškėlė šį uždavinį. Karo vykdymas, kaip parodėme anksčiau, išsiplečia į visas puses, tuo tarpu kai kiekviena sistema, kiekvienas mokslinis statinys turi ribojančios sintezės prigimtį; iš čia atsiranda niekaip nesuderinami prieštaravimai tarp tokios teorijos ir praktikos.

7. Materialiniai apribojimai

Teoretikai pakankamai greitai pajuto visus šios užduoties sunkumus ir manė turį teisę jos vengti. Todėl jie vėl nukreipė savo principus ir sistemas tik į materialius veiksnius ir vienpusiškus veiksmus. Jie norėjo, kaip moksle apie pasirengimą karui, pasiekti žinomų teigiamų rezultatų atsižvelgdami vien į tai, ką galima tiksliai apskaičiuoti.

8. Kiekybinis pranašumas

Kiekybinis pranašumas yra materialus objektas. Iš visų veiksnių, kurie lemia pergalę, pasirinko jį todėl, kad kiekybinį pranašumą derindami su laiku ir erdve galėjo nustatyti matematiniais dėsniais. Priimdami visas kitas aplinkybes lygiomis iš abiejų pusių ir dėlto viena kitą panaikinančiomis manė, kad galima atsiriboti nuo jų. Tokia prielaida turėjo teisę gyvuoti tuo atveju, jei tai būtų daroma laikinai turint tikslą išnagrinėti vieną šį veiksnį pagal su juo susijusias aplinkybes; bet nuolatos laikyti kiekybinį pranašumą vieninteliu dėsniu ir matyti formulėje „reikiamu laiku reikiamame punkte sukurti kiekybinį pranašumą“ visą karo meno paslaptį, tai reiškė sukurti apribojimus, visiškai nepajėgiančius atlaikyti galingo tikro gyvenimo spaudimo.

9. Kariuomenės aprūpinimas

Buvo padarytas bandymas susisteminti kitą materialinį veiksnį. Į kariuomenę buvo žiūrima kaip į organizmą, reikalaujantį maitinimo; kariuomenės aprūpinimą iškėlė kaip pagrindinę pradinę didelio karo vykdymo dėsnių prielaidą.

Aišku, ir čia gavo tam tikrų skaičių, bet šie skaičiai, apibendrinantys daugelį išvestinių prielaidų, negalėjo išsilaikyti prieš praktiką.

10. Bazė

Kažkoks šmaikštuolis pabandė į vieną sąvoką *bazė* sutalpinti daugelį skirtingų dalykų, tarp jų atsirado net keletas dvasinių veiksnių; kariuomenės maisto produktai, kariuomenės komplektavimas ir amunicijos atsargos, ryšių su tėvyne užtikrinimas ir pagaliau atsitraukimo saugumas, jei to prireiktų. Ši sąvoka iš pradžių pakeitė visus kitus veiksnius; po to jos apimtis pakeitė ją pačią ir pagaliau santykis, kurį sudaro kariuomenė su šia baze, pakeitė pastarosios suvokimo apimtį, o visa tai buvo padaryta norint gauti gryną geometrinį rezultatą, neturintį jokios vertės. Aišku, kad taip turėjo atsitikti, nes nei vienas iš šių pakeitimų negalėjo būti padarytas neprieštaraujant tiesai ir neatsisakius dalies suformuluoto supratimo turinio. Pradinė sąvoka reiškė tikrą strategijos poreikį, o pasikeitusi padarė teorijai tikrą paslaugą, bet vartoti ją nusakant anksčiau minėtus požymius, be abejo, neleistina; tai turėjo nulemti vienpuses išvadas, kurios šį teoretiką pastūmėjo dar toliau visai neteisinga kryptimi, o būtent bazę apimančios formos vyraujančiai reikšmei nustatyti.

11. Vidinės linijos

Kaip reakcija į šią klaidingą kryptį buvo sukurtas kitas geometrinis principas – vadinamasis vidinių linijų principas. Jis remiasi teisingu pagrindu – ta tiesa, kad mūšis yra vienintelė lemiama priemonė kare, bet visgi dėl savo išimtinės geometrinės prigimties jis ne kas kita, kaip kita vienpusiškumo forma, kuri niekada neįgalės viešpatauti tikrajame gyvenime.

12. Visi panašūs mėginimai turi būti atmesti

Į visus šiuos bandymus sukurti teoriją galima žiūrėti kaip į žingsnį tiesos link tik jų analitinėje dalyje; sintetinėje dalyje, rengiančioje įsakymus ir tai-

sykles, jie visai netinkami.

Jie siekia apibrėžtų dydžių, tuomet kai kare viskas yra neapibrėžta, ir skaičiavimai apima aiškiai kintamus dydžius.

Jie nukreipia tyrimą tik į materialius dydžius, kai tuo tarpu kariniai veiksmai persmelkti dvasinių jėgų ir poveikių.

Jie visada nagrinėja tik vienos pusės veiksmą, kai tuo tarpu karas yra pastovi priešingų pusių sąveika.

13. Genijus – išimtis iš taisyklės

Viskas, kas nebuvo pasiekiama menku vienpusišku tyrimu, buvo už mokslo aptvaro ir buvo genijaus sritis, kuris lyg ir nevaržoma bendrų taisyklių.

Vargas kariui, kuris turėjo taikstytis su šiomis skurdžiomis taisyklėmis, kurios genijui buvo per prastos, per kurias jis galėjo išdidžiai peržengti ir netgi šaipytis iš jų. Tuo tarpu tai, ką daro genijus, turi būti geriausia taisyklė, ir teorija nieko geresnio padaryti negali, kaip parodyti, ką ir kaip darė genijus.

Vargas tai teorijai, kuri prieštarauja protui! Šio prieštaravimo ji nesušvelnins jokiais susitaikymais, juo labiau ji nusižemins, juo labiau iš tikro gyvenimo ją stums patyčios ir paniekinimas.

14. Sunkumai, su kuriais susiduria teorija, nagrinėjanti dvasinius dalykus

Kiekviena teorija darosi gerokai sudėtingesnė nuo to momento, kai paliečia moralines vertybes. Architektūra ir statyba tiksliai žino savo uždavinius, kol užsiima materialiais dalykais; mechaninės ir optinės konstrukcijos ginčų nekelia. Tačiau kai tik pradedamas aiškinti moralinis jų poveikis, kai tik pradeda ryškėti dvasiniai įspūdžiai ar jausmai, visa įstatymų leidyba dingsta neaiškiose idėjose.

Medicina daugiausia užsiima fiziniais reiškiniais, ji tiria gyvą organizmą,

kuris, būdamas pasmerktas amžinai kaitai, po dviejų mėnesių darosi kitoks, negu buvo anksčiau; tai gerokai apsunkina jos uždavinius ir iškelia gydytojo mąstymą aukščiau už jo žinias; bet dar sunkesnis atvejis, kai susimaišo ir dvasiniai susirgimai, ir kiek aukščiau mes iškeliame psichiatro darbą.

15. Iš karo teorijos negali būti pašalinti moraliniai elementai

Karinė veikla niekada nebūna nukreipta tik prieš materiją, tačiau visada tuo pat metu ir prieš moralines jėgas, įkvepiančias šią materiją; atskirti jas vieną nuo kitos neįmanoma.

Moralinius dalykus galima atskirti tik vidine nuojauta, o ji kiekvieno žmogaus kitokia, bet dažnai ir to paties žmogaus skirtinga įvairiu laiku.

Kadangi pavojus yra bendra stichija, kurioje sukasi visa karinė veikla, tai sprendimai čia priklausys nuo drąsos ir pasitikėjimo savo jėgomis. Pastarieji yra ta prizmė, per kurią pereina visi vaizdiniai anksčiau, negu jie pasiekia protą.

Ir visgi negalima abejoti tuo, kad šios moralinės vertybės gali būti objektyviai įvertintos vien remiantis patirtimi.

Kiekvienas žino moralinį netikėto užpuolimo, atakos iš sparno ar užnugario poveikį. Kiekvienas priešo drąsą vertina mažiau, jei jis traukiasi, ir rodo visiškai kitą drąsą persekiodamas priešą, negu būdamas persekiojamas. Kiekvienas sprendžia apie priešą pagal pasakojimus apie jo talentą, jo amžių ir patirtį ir tuo vadovaujasi savo veikloje. Kiekvienas kruopščiai įvertina savo ir priešo kariuomenės nuotaikas. Visi šie ir panašūs dvasinės prigimties poveikiai patvirtinti ir nuolatos kartojosi kare; todėl mes turime teisę paisyti jų ir laikyti tam tikrais dydžiais – vertinimo kriterijais. Ir kas liktų iš teorijos, kuri jų nepastebėtų?

Aišku, šios tiesos turi būti atsiradusios iš praktikos, o su psichologinėmis ir filosofinėmis gudrybėmis neturi sietis nei viena teorija, nei vienas karvedys.

16. Pagrindinis karo vykdymo teorijos sunkumas

Kad aiškiai suvoktume sunkumus užduoties, kuri yra kiekvienoje karo vykdymo teorijoje, ir turėtume galimybę padaryti išvadą apie pobūdį, kurį turėtų turėti ši teorija, mes privalome įsižiūrėti į pagrindines savybes, lemiančias karinės veiklos prigimtį.

17. Pirmoji savybė – moralinės jėgos ir poveikis (Priešiškumo jausmas)

Pirmoji savybė glūdi moralinėse jėgose ir jos poveikiuose.

Mūšis pirmiausia yra priešiškumo jausmo išraiška: tiesa, mūsų didžiuosiuose mūšiuose, kuriuos mes vadiname karu, priešiški jausmai tampa tik priešiškais ketinimais; bet paprastai nėra žmogaus priešiškumo jausmo kitam atskirai paimtam priešui. Tačiau niekada neapsieinama be tokių jausmų. Nacionalinė neapykanta, kuri glūdi ir mūsų karuose, daugmaž pakeičia vieno individo asmeninę neapykantą kitam. Bet ten, kur akivaizdžiai nėra ir nebuvo neapykantos iš pradžių, ten priešiškumo jausmas atsiranda kovos metu.

Prievarta, kurią mums kažkas primeta vadovaudamasis gautu įsakymu, sukelia mums keršto ir atpildo jausmą anksčiau, negu mūsų jausmai bus nukreipti prieš tą valdžią, kuri įsako veikti prieš mūsų norą. Tai yra žmogiška, o gal, jei norite, nežmoniška, bet taip yra. O teorijoje įprasta žiūrėti į mūšį kaip į abstraktų jėgų matą be jokio noro; ir tai yra viena iš tūkstančio klaidų, kurias teorijos, neatsakydamos už jų pasekmes, sąmoningai numato.

Be pačia kovos prigimtimi sukeliamo moralinių jėgų paskatinimo, yra dar kiti, beveik savarankiški, bet giminingi kovai ir lengvai su ja suderinami dalykai: garbės, valdžios troškimas, entuziazmas ir t. t.

18. Įspūdžiai, kuriuos sukelia pavojus (Drąsa)

Taigi mūšis pagimdo pavojingą stichiją, kurioje yra visa karinė veikla, judanti kaip paukščiai ore arba žuvys vandenyje. Pavojus veikia dvasią arba tie-

siogiai, t. y. instinktyviai, arba per protą. Tiesioginis pavojaus atspindys yra noras jo išvengti, o negalint to padaryti – baimė ir siaubas. Jeigu tokio poveikio nėra, vadinasi šis instinktas atsveriamas drąsa. Tačiau drąsa jokiu būdu nėra proto aktas, o priklauso tokiam pat jausmui kaip ir baimė; ji nukreipta į fizinę savisaugą, o drąsa – į moralinę. Drąsa – kilnus instinktas, kuris neleidžia savęs išnaudoti kaip negyvo įrankio, atliekančio tiksliai nurodyto dydžio veiksmus. Taigi drąsa nėra tik paprasta pavojaus atsvara, skirta neutralizuoti jo poveikį, o yra savarankiška emocija.

19. Pavojaus įtaka

Kad teisingai įvertintume pavojaus poveikį žmonėms, dalyvaujantiems kare, reikia apsiriboti vien tik fiziniu pavojumi. Pavojus veikia vadą ne tik tuo, kad jis asmeniškai jį junta, bet ir tuo, kad jį patiria visi jam patikėti žmonės; pagaliau pavojų patiria ne tik tiesiogiai, bet ir netiesiogiai dėl vado atsakomybės, kuri dešimteriopai padidėja vadui suvokus atsakomybę. Kas galėtų patarti, ar pradėti didžiules kautynes nejaučiant didesnės ar mažesnės dvasinės įtampos dėl pavojaus ir atsakomybės, susijusio su tokiu atsakingu sprendimu? Galima tvirtinti, kad veikla kare, nes tai yra tikra veikla, o ne tik buvimas, niekada nebūna be pavojaus.

20. Kitos moralinės jėgos

Apžvelgdami šias moralines jėgas, sukeliamas pavojų ir neapykantos, kurie būdingi karui, neatmetame ir kitų moralinių jėgų, lydinčių žmogų per jo gyvenimą; ir kare jos ras pakankamai vietos. Tiesa, galima pasakyti, kad nedidelės aistros bus priverstos nurimti šiame rimtame gyvenimo tarpsnyje, bet tai tinka tik asmenims, veikiantiems žemiausiose pakopose; pereinant nuo vieno pavojaus, nuo vieno sukrėtimo prie kito, jie išstumia iš akiračio visas kitas gyvenimo aplinkybes, atprantama nuo melo ir apgaulės, nes mirties neapgausi ir jai nesumeluosi, ir taip pasiekiamas kareivio charakterio paprastumas – geriausias kario rango požymis.

Bet aukščiausiuose postuose yra kitaip, nes kuo aukščiau žmogus iškyla, tuo platesnis turi būti jo akiratis, todėl ten atsiranda įvairiapusių interesų ir žadinamos įvairios aistros, ir gerosios, ir blogosios. Pavydas ir kilnumas, išdidumas ir kuklumas, pyktis ir susijaudinimas – viskas gali būti veiksmingomis jėgomis šioje didelėje dramoje.

21. Proto ypatumai

Kariaujančio asmens proto savitumai, kaip ir jo temperamentas, taip pat turi didelę įtaką. Iš fantastiško, egzaltuoto, nesubrendusio proto galima laukti vieno, iš šaltakraujiško ir stipraus – kito.

22. Iš dvasinės individualybės darnos atsiranda įvairūs keliai, kurie veda į tikslą

Yra didelė dvasinių individualumų įvairovė: jų įtaka labiau pasireiškia aukščiausiuose postuose, nes ji didėja kylant į juos. Ji dažniausiai ir sąlygoja tą įvairovę kelių, kurie veda į tikslą, ir suteikia tikimybių ir laimės žaismui tokią skirtingą galimybę dalyvauti įvykiuose, apie kuriuos kalbėjome pirmojoje dalyje.

23. Antroji savybė – gyva reakcija, t. y. atoveiksmis

Antrasis karo veiksmų ypatumas – tai gyvas atoveiksmis ir iš jo išplaukianti sąveika. Mes nekalbame apie tai, kaip sudėtinga apskaičiuoti šio atoveiksmio jėgą, nes mes turėjome ją galvoje kaip sunkumus, sutinkamus teorijoje nagrinėjant proto apraiškos klausimus; mes turime omenyje tai, kad atoveiksmis pagal savo prigimtį priešinasi bet kokiam planingumui. Poveikis priešui, naudojant kokias nors priemones, yra individualiausias iš visų karinės veiklos sričių; tuo tarpu kiekviena teorija privalo klasifikuoti reiškinius ir niekaip negali įtraukti į savo turinį grynai individualų veiksnį. Jo vertinimas turi būti paliktas asmeninei nuomonei ir talentui. Todėl natūralu, kad tokioje

veikloje kaip karinė, kur planas sudarytas vertinant aplinkybes apskritai, taip dažnai pažeidžiamas netikėtais individualiais reiškiniais, apskritai daug kas turėtų būti palikta talentui; tokiu atveju naudotis teorijos nurodymais tenka mažiau negu kitoje kurioje nors srityje.

24. Trečioji savybė – nepatikimi duomenys

Savotišką sunkumą kare sudaro duomenų nepatikimumas; visi veiksmai vyksta iki tam tikro laipsnio kaip migloje, be to, dažniausiai ir rūkas arba mėnulio apšvietimas sudaro didesnės apimties ir keistokų ribų iliuziją.

Visa tai, ką slepia šis silpnas apšvietimas, turi atspėti talentas arba tenka pasikliauti laime. Tokiu būdu vėl reikia pasitikėti talentu arba nepakankamai suvokiant tikrovę tiesiog pasikliauti atsitiktinumu.

25. Teigiamas mokymas neįmanomas

Esant tokiai daiktų prigimčiai, turime pripažinti, kad visai negalime karo meno kurti remdamiesi teigiama moksline sistema, kuria karo veikėjas bet kuriuo atveju galėtų vadovautis. Jis gautų visų žinių, reikalingų jam, už mokslinės sistemos ribų ir priešingas jai; kokį visapusišką statinį bepateiktų sistema, būtų toks pat rezultatas, apie kurį mes kalbėjome, o būtent: talentas ir genijus veikia už dėsnių ribų, teorija tampa priešingybe tikrovei.

26. Išeitys teorijai kurti (Sunkumai ne visur vienodi)

Iš šių sunkumų atsiveria dvi išeitys.

Visų pirma tai, ką mes esame pasakę apie karo veiklą apskritai, netaikoma vienodai veiklai užimant bet kokius postus. Žemesnėse vadovavimo pakopose dažniausiai keliami reikalavimai būti drąsiam ir pasiaukojančiam; čia kur kas mažiau susiduriama su supratimo ir samprotavimo sunkumais. Reiškinių sritis uždaresnė, tikslai ir priemonės kiekybiniu atžvilgiu labiau

apriboti, duomenys – tikslesni: dažnai juos galima nustatyti netgi iš akies. Bet kuo aukščiau kylame hierarchijos laiptais, tuo daugiau sunkumų, su kuriais susiduria aukščiausiasis vadas savo veikloje, beveik visada turintis remtis genijumi.

Suskirstę karinę veiklą iš esmės, matysime, kad sunkumai ne visur vienodi. Jie mažėja, kai veiksmai įgauna materialinę išraišką, ir auga pereidami į dvasinį pasaulį, į motyvų sritį, ugdančią valią. Todėl lengviau teoriškai numatyti vidinę mūšio tvarką, jo organizavimą ir vykdymą, negu jo rezultatų panaudojimą. Ten kovojama fiziniais ginklais iš vienos ir iš kitos pusės, ir, nors moralinės jėgos daro įtaką šiai kovai, visgi fiziniai elementai išlaiko savo teises. Tačiau dėl mūšių materialiniai laimėjimai tampa motyvais ir mums tenka turėti reikalą išimtinai su dvasine prigimtimi. Žodžiu, taktika teorijai sudarys kur kas mažiau sunkumų nei strategija.

27. Teorija turi būti samprotavimai, o ne mokymas

Antroji išeitis, duodanti galimybę sukurti teoriją, yra toks požiūris: teorija nebūtinai turi būti teigiamas mokymas, t. y. veiksmo vadovas. Visais atvejais, kai kokia nors veikla labai susijusi su tais pačiais klausimais, tais pačiais tikslais ir priemonėmis, nors ir truputį skirtingais, su daugybe kombinacijų, šie klausimai turi būti išsamaus svarstymo objektas. Toks nagrinėjimas ir yra esminė kiekvienos teorijos dalis ir turi teisę į tokį pavadinimą. Tai yra analitinis objekto tyrimas, numatantis tikslią pažintį su juo, o patikrinus praktiškai, mūsų atveju t. y. karo istorija, išsamų jo pažinimą. Juo daugiau nagrinėdami pasiekiame šį galutinį tikslą, juo labiau pereinama iš objektyvios žinių formos į subjektyvią mokėjimo formą; tokiu būdu ji išlaikys savo veiksmingumą ir ten, kur dalyko prigimtis leidžia spręsti tik talentui. Jeigu teorija tiria objektus, sudarančius karo esmę; jeigu ji dar aiškiau išskirs tai, kas iš pradžių mums atrodo labai susiję; jeigu ji pakankamai gerai nustatys visas priemonių savybes ir numatys tikėtinus jų poveikio rezultatus; jeigu ji aiškiai nustatys tikslų prigimtį ir nušvies protinga kritika visą karo sferą, tai

tuo įvykdys esminę savo uždavinio dalį. Ji bus kelrodžiu tam, kas nori pažinti karą iš knygų; ji visur nušvies jam kelią, palengvins visus žingsnius, ugdys jo samprotavimus ir neleis klysti.

Jeigu specialistas praleis pusę savo gyvenimo išsamiai nagrinėdamas šį neaiškų klausimą, tai aišku, jis žengs toliau negu tas, kuris panorės pasiekti tai per trumpą laiką. Kad nereikėtų kiekvienam visą medžiagą tvarkyti iš naujo ir ją apdoroti, bet tai galėtų rasti išaiškintą ir sutvarkytą, tam ir egzistuoja teorija. Teorija turi lavinti būsimo karvedžio protą arba, tiksliau, vadovauti jo saviugdai, bet neturi lydėti jo mūšio lauke; išmintingas auklėtojas nukreipia ir palengvina jaunuolio protinį lavinimą nevesdamas jo už virvelės visą gyvenimą.

Jeigu iš samprotavimų, kuriuos iškelia teorija, savaime susikurs principai ir taisyklės, ir jeigu tiesa pati išsilies į jų kristalinę formą, tai teorija neturi prieštarauti šiam natūraliam proto dėsniui; atvirkščiai, ten kur skliautas baigiasi tokiu bokštu, ji dar labiau išstums jį į pirmą planą; bet tai padarys jį tik tam, kad patenkintų filosofinį mąstymo dėsnį ir akivaizdžiai parodytų tą tašką, į kurį sueina visos linijos, bet ne todėl, kad sudarytų tinkamą naudojimuisi mūšio lauke algebros formulę; juk šios taisyklės ir principai taip pat turi greičiau nurodyti pagrindines savarankiškai mąstančio proto linijas negu kelrodes, tiksliai nurodančias kelią.

28. Esant tokiam požiūriui teorija galima, išnyksta jos prieštaravimas praktikai

Vadovaujantis šiuo požiūriu susidaro galimybė patenkinamai, t. y. naudingai ir neprieštaraujant tikrovei, sukurti karo vykdymo teoriją; tik nuo protingo elgesio su ja priklausys jos suartėjimas su praktika tiek, kad išnyktų nesąmoningas prieštaravimas tarp teorijos ir praktikos. Pastarąjį dažnai sukeldavo neprotinga teorija, atsiribojanti nuo sveiko proto, tačiau dažnai riboto proto žmonėms ir nevykėliams buvo priežastis pasilikti jų įgimtame sukaulėjime.

29. Taigi teorija nagrinėja tikslų ir priemonių prigimtį. Taktikos tikslas ir priemonės

Teorijos uždavinys – išsiaiškinti priemonių ir tikslų prigimtį. Taktikos priemonė yra išmokytos ginkluotosios pajėgos, kurios privalo kautis mūšyje. Tikslas – pergalė. Tiksliau šią sampratą apibrėšime toliau nagrinėdami mūšį; čia mes apsiribosime nurodymu į pasiektos pergalės požymį – priešo pasitraukimą iš mūšio lauko. Ši pergalė lemia, kad strategija pasiekia tą tikslą, kurį iškėlė šiam mūšiui ir kuri apibrėžia tikrąją pergalės reikšmę. Šita reikšmė, be abejo, turi žinomą poveikį pergalės prigimčiai. Pergalė, orientuota į priešo ginkluotųjų pajėgų silpninimą, yra kažkas kita nei pergalė, leidžianti mums užimti tam tikrą poziciją. Tokiu būdu mūšio reikšmė gali turėti didelę įtaką jo organizavimui ir vykdymui, o būtent, būti taktikos nagrinėjimo objektu.

30. Aplinkybės, visada susijusios su priemonių naudojimu

Kadangi visada tam tikros aplinkybės lemia mūšį ir turi jam didesnę ar mažesnę įtaką, todėl jos turi būti išanalizuotos tyrinėjant ginkluotųjų pajėgų naudojimą. Šios aplinkybės yra vietovės ypatumai, paros metas ir oro sąlygos.

31. Vietovės ypatumai

Vietovės ypatumai, kurie suprantami kaip pati vietovė, taip ir žemės paviršius, galėtų, tiksliai kalbant, neturėti įtakos, jeigu mūšis vyktų visiškai plokščioje ir neužstatytoje lygumoje.

Stepėse taip ir būna, bet kultivuotose Europos vietovėse tai beveik neįsivaizduojama. Tarp civilizuotų Europos tautų vargu ar gali būti įsivaizduojamas bent vienas mūšis, kuriam neturėtų įtakos vietovė ir žemės paviršius.

32. Paros laikas

Paros laikas turi įtakos mūšiui dėl skirtumo tarp dienos ir nakties, bet priklausomybė nuo to siekia dar toliau, nes kiekvienas mūšis turi savo trukmę, o dideli mūšiai tęsiasi daugelį valandų. Organizuojant dideles kautynes, be abejo, bus labai svarbu, ar jos prasidės rytą ar antrojoje dienos pusėje. Žinoma, daugelis mūšių vyks tokiomis sąlygomis, kai dienos laikas neturės reikšmės; daugeliu atvejų šių sąlygų įtaka labai maža.

33. Oro sąlygos

Oro sąlygos dar rečiau turi reikšmingą įtaką mūšiui; dažniausiai tam tikrą įtaką turi rūkas.

34. Strategijos tikslai ir priemonės

Pagrindinė strategijos priemonė yra pergalė, t. y. taktinė sėkmė, o jos tikslą paskutinėje instancijoje sudaro tos aplinkybės, kurios turi tiesiogiai lemti taikos sudarymą. Strategijos priemonių panaudojimas šiam tikslui pasiekti lygiai taip pat susijęs su aplinkybėmis, turinčiomis didesnę ar mažesnę įtaką.

35. Aplinkybės, kurios lemia priemonių naudojimą

Šios aplinkybės yra: vietovė ir žemės paviršius, pirmoji suprantama kaip šalis ir žmonės visame karo veiksmų teatre; paros laikas, – ši samprata išsiplečia iki metų laikų; pagaliau oro sąlygos ir jų neįprasti reiškiniai, pvz., stiprus šaltis ir t. t.

36. Jie sukuria naujas priemones

Strategija šiuos dalykus susieja su mūšio sėkme, taigi suteikia šiai sėkmei ir pačiam mūšiui ypatingą reikšmę, kelia jam ypatingą tikslą. Kadangi šis tikslas nėra tas, kuris tiesiogiai lemia taikos sudarymą, t. y. bus tarpinis tikslas,

jis turi būti laikomas priemone, ir todėl mes galime laikyti sėkmes mūšiuose ar visų reikšmių pergales kaip strategijos priemones. Pozicijos užėmimas yra panaši kovinė sėkmė, susijusi su teritorija. Bet ne tik pavienius mūšius su jų ypatingais tikslais reikia laikyti priemone, bet ir kiekvieną aukštesnę visumą, kuri gali susidaryti iš mūšių derinių, nukreipti į vieną tikslą. Žiemos žygis yra kombinacija, susijusi su metų laiku.

Taigi tikslais lieka tik tie reiškiniai, kurie tiesiogiai lemia taiką; visus šiuos tikslus ir priemones nagrinėja teorija vadovaudamasi jų veiksmingumo prigimtimi ir savitarpio ryšiais.

37. Tyrimų reikalaujančias priemones ir tikslus strategija ima iš patirties

Pirmas klausimas: kaip teorija pasiekia išsamaus šių reiškinių išvardijimo? Jei tai būtų filosofinio tyrimo užduotis, tai ji pasimestų tarp visų sunkumų, kurie dėl loginės būtinybės išmetami iš karo eigos ir jo teorijos. Todėl teorija remiasi patirtimi ir tyrimui ima tuos derinius, kurie jau pažymėti karo istorijos. Tokiu būdu sukurta teorija bus atitinkamai ribota, nes atitiks tik tas sąlygas, kurias pateikė karo istorija. Bet toks apribojimas jau todėl būtinas, kad viskas, ką aiškina teorija, jau arba išversta į bendrąją kalbą iš karo istorijos darbų, arba priešpastatyta ir sulyginta su istoriniais duomenimis. Beje, toks apribojimas gyvuoja daugiau mintyse negu tikrovėje.

Didelis šio būdo pranašumas yra tas, kad teorija čia negali paklysti svajonėse, mąstymuose, prielaidose, bet visą laiką remiasi praktika.

38. Kaip toli turi siekti priemonių analizė

Kitas klausimas: kaip toli turi siekti teorija analizuodama priemones? Akivaizdu tik tiek, kiek reikia naudojant šias priemones atsižvelgti į jų specifines savybes. Taktikai ypač svarbi visų rūšių šaulių ginklų toliašauda ir veiksmingumas, bet ginklų konstrukcija, nors ir sąlygojanti šias savybes, visai nesvarbi, nes karo eigai svarbu ne anglis, siera, varis ir alavas, iš kurių gaminamos

patrankos ir parakas, bet pagamintas ginklas ir jo veiksmingumas. Strategija naudojasi žemėlapiais nesirūpindama trigonometriniais skaičiavimais; ji nenagrinėja klausimo, kaip sutvarkyti kraštą, auklėti žmones ir valdyti juos, kad pasiektų geriausių rezultatų kare, bet ji ima duomenis tokius, kokie jie yra Europos valstybėse; reikia tik atkreipti dėmesį į tuos atvejus, kur yra kokie nors ryškūs nuokrypiai, galintys turėti pastebimą įtaką karui.

39. Didelis žinių supaprastinimas

Lengva suvokti, kad tokiu būdu objektų, kuriuos reikia teoriškai išnagrinėti, skaičius labai sumažėja ir karui reikalingos žinios labai ribojamos. Didelė žinių ir įgūdžių įvairovė, kuri reikalinga karinei veiklai ir pasiruošimui karui, bet pirmiau negu kariuomenė pradės karą ir anksčiau negu žinios ir įgūdžiai pasieks galutinį savo veiklos tikslą, jie susilieja į nedaugelį svarbių išvadų, panašiai kaip šalies vandenys susibėga į upes, kol pasiekia jūrą. Tik su turinčiomis įtaką karo jūroje išvadomis turi susipažinti tas, kuris pašauktas jam vadovauti.

40. Tai paaiškina, kodėl taip greitai formuojasi didieji karvedžiai ir kodėl būti karvedžiu nereiškia būti mokslininku

Iš tikrųjų šis mūsų tyrinėjimų rezultatas yra toks būtinas, kad bet kuris kitas sukeltų mūsų įtarimą dėl savo teisingumo. Tik tai paaiškina, kad kare dažnai gerai pasirodydavo aukščiausius postus užimantys žmonės, netgi kariuomenės vadai, kurių veikla anksčiau buvo visiškai kitos pakraipos. Be to, talentingi karvedžiai niekada nėra kilę iš daug žinančių arba mokytų karininkų klasės, bet iš žmonių, kurie gyveno aplinkoje, daugeliu atvejų nereikalaujančioje įgyti žinių. Todėl visada būdavo išjuokiami kaip apgailėtini pedantai tie, kurie tvirtino, kad būsimo karvedžio auklėjimą reikia arba bent jau naudinga pradėti nuo visų karo reikalo detalių studijų. Nesunku įrodyti, kad tokios detalios žinios greičiau kenkia, nes žmogaus mąstymas ugdomas

žiniomis ir minčių, kurios jam perteikiamos, tėkme. Tik dideli siekiai jį gali padaryti didelį; maži padaro jį smulkmenišką, jei tik jis neatstumia smulkmeniškumo, kaip jam visiškai svetimo.

41. Ankstesnė prieštara

Kadangi daugelis nekreipdavo dėmesio į paprastas žinias, reikalingas kare, o suvesdavo šias žinias į bendrą krūvą su visa daugybe tarnybinės informacijos ir įgūdžių, tai susidurdavo su tikroviško pasaulio prieštara ir išeitį rasdavo tik tame, kad viską priskirdavo genijui; genijui nereikalinga teorija ir ne genijams kuriamos teorijos.

42. Todėl neigė bet kokių žinių naudingumą ir viską priskirdavo įgimtiems gabumams

Žmonės, kurių įgimtas sveikas protas išlaikė savo teises, aišku, jautė, kokia didelė praraja tarp tikro genijaus ir mokyto pedanto; jie pasidarė tam tikro tipo laisvamaniais, neigė bet kokį tikėjimą teorija ir karo vykdymą laikė natūralia žmogaus funkcija, kurią jis atlieka daugmaž gerai priklausomai nuo įgimtų savybių. Negalima neigti, kad šie žmonės buvo arčiau tiesos negu tie, kurie teikė reikšmę neteisingoms žinioms; tačiau iš karto matyti, kad šis požiūris yra neabejotinai sureikšminamas, kad tai yra perdėta. Jokia žmogaus proto veikla negalima be tam tikrų įsivaizdavimų; bet dauguma šių įsivaizdavimų ne įgimti; juos žmogus įgyja ir jie sudaro jo žinių esmę. Klausimas yra, kokios rūšies turi būti šie įsivaizdavimai; tai mes, atrodo, nustatėme pasakę, kad karo tikslams jie turi būti nustatomi tais klausimais, su kuriais tiesiogiai susiduria kare.

43. Žinios turi atitikti užimamas pareigas

Karinei veiklai žinios turi būti skirtingos pagal viršininko užimamą padėtį; jos pasirodys nukreiptos į mažesnius ir labiau ribotus ar konkrečius objektus, kai užimamas kuklus postas, ir į didesnius, daugiau apimančius, kai

viršininkas užima aukštas pareigas. Buvo karvedžių, kurie būtų nesublizgėję eidami kavalerijos pulko vado pareigas, bet buvo ir atvirkščiai.

44. Reikalingos kare žinios yra labai paprastos, bet jas pritaikyti nelengva

Nors kare reikalingos žinios labai paprastos, nes susikoncentruoja į nedidelį objektų skaičių ir, be to, apima tik jų galutines išvadas, mokėti jas pritaikyti nėra taip lengva. Su kokiais sunkumais apskritai susiduria veikla kare, rašėme pirmojoje knygoje; nesustoję prie tų, kuriuos galima nugalėti tik drąsa, tvirtiname, kad ir tiesioginė protinė veikla kare nesunki tik žemesniuose postuose; aukštėjant pareigoms, didėja ir sunkumai, o aukščiausiame kariuomenės vado poste protinė veikla priklauso prie sunkiausių, kokios tik tenka žmogaus protui.

45. Kokios turi būti šios žinios

Karvedžiui nereikia būti istorijos tyrinėtoju, nei valstybės teisės žinovu, tačiau jis turi būti susipažinęs su aukščiausiomis valstybės gyvenimo sritimis, jis turi žinoti vyraujančias kryptis, vyraujančius interesus, einamuosius klausimus, jis turi būti pažįstamas su pagrindiniais politikos arenoje veikiančiais asmenimis ir teisingai juos vertinti. Nėra būtina, kad jis būtų subtilus žmogaus prigimties stebėtojas ar žmogaus charakterio žinovas, bet jis turi pažinti charakterį, mąstyseną ir papročius, ypač trūkumus ir pranašumus tų, kuriems jis turi vadovauti. Jam nereikia nieko suprasti apie vežimo įrangą arba arklių kinkinį pabūklui vežti, bet jis turi mokėti tinkamai įvertinti kolonos žygio trukmę esant bet kokioms aplinkybėms. Viso šio pažinimo negalima pasiekti mokslinėmis formulėmis ar dėlionėmis, kimbančiomis viena už kitos kaip krumpliaračiai; jos pasiekiamos tik tada, kai žmogus peržiūri klausimus, taip pat jam būdingas aštrus mąstymas ir gera vaizduotė.

Užimant aukštą postą būtinos žinios, kurios gali būti įgytos nagrinėjimo keliu, t. y. savotiškas nagrinėjimas ir sugebėjimas mąstyti; šis talentas panašus

į bitę, renkančią medų iš gėlės, sugeba tam tikru dvasiniu instinktu ištraukti iš po išorinių gyvenimo apvalkalų jų esmę; jis semia savo žinias ne tik iš peržiūros ir studijų, bet tiesiog iš gyvenimo. Gyvenimas su savo turtingais pamokymais nesugebės išugdyti niutonų ir eulerių, bet gali patobulinti Konde ir Frydricho skaičiavimo galimybes.

Taigi, kad apgintume įžvalgų protą, reikalingą karinei veiklai, nebūtina sakyti netiesą arba rodyti betikslį pedantiškumą. Niekada dar nebuvo riboto proto žymaus karvedžio, bet labai dažni atvejai, kai ypač pasižymėdavo žmonės, užimantys žemesnius postus, tačiau žemiau nei vidutinybė pasirodydavo tie, kurie sėdi aukštuose postuose, nes jiems neužteko gabumų. Savaime aišku, kad šiuo atveju yra skirtumas ir tarp vyriausių vadų postų, tam tikrais atvejais priklausomai nuo jų įgaliojimų apimties.

46. Žinios turi tapti įgūdžiais

Dabar mums lieka priminti dar vieną sąlygą, kuri reikalinga karo vykdymui pažinti daugiau negu bet kam kitam, o būtent šis pažinimas turi visiškai susilieti su dvasine veikla, netekti bet kokio objektyvumo. Beveik visuose kituose menuose ir gyvenimo veiklose veikiantis asmuo gali remtis tiesomis, kurias jis tiesiog galėjo išmokti, kurių prasmė ir dvasia jau nesikeičia ir kurias ištraukia iš dulkėtų foliantų. Netgi tiesos, kuriomis jis vadovaujasi kasdien, gali likti jam kažkuo išoriniu. Kai architektas ima į rankas plunksną, kad sudėtingais skaičiavimais nustatytų savo statinio stiprumą, tai tokiu būdu gauta tiesa nėra jo dvasios išraiška. Iš pradžių jis turėjo nustatyti reikalingus duomenis, po to jis juos apdorojo matematiniais skaičiavimais, kurių dėsnių jis neatrado, o vidinę jų logiką galbūt šiuo momentu ne iki galo supranta; jis naudoja ją kaip mechaninę priemonę. Kare taip niekada nebūna. Dvasinė reakcija, dažnai besikeičianti įvykių eiga verčia asmenį kare turėti visas savo sukauptas žinias; jis turi būti pajėgus kiekviename žingsnyje priimti reikalingą sprendimą. Tokiu būdu žinios per tokią visišką asimiliaciją su dvasia ir gyvenimu turi pavirsti tikrais įgūdžiais. Tai yra priežastis, kodėl viskas atrodo taip

lengva žymiems karo veikėjams ir viskas priskiriama prigimtiniam talentui; mes sakome prigimtiniam talentui todėl, kad pabrėžtume jo skirtumą nuo talento, išauklėto ir išugdyto mokymosi ir stebėjimo būdu. Mes manome, kad nagrinėdami aiškiai nustatėme karo vykdymo teorijos užduotį ir nurodėme jos sprendimo būdą.

Iš dviejų sričių, į kurias padalijome karo vykdymą – taktika ir strategija, strategija, be abejo, kelia didžiausių sunkumų, nes pirmoji turi beveik uždarą ratą dalykų, o pastaroji nukreipta į tikslus, tiesiogiai lemiančius taikos sudarymą, išsiskleidžia į beribę galimybių sritį. Kadangi šį tikslą privalo turėti omenyje beveik išimtinai tik karvedys, tai šis sunkumas yra toje strategijos dalyje, kurioje veikia pastarasis.

Todėl strategijos teorija, ypač susijusi su svarbiausiais klausimais, turi kur kas dažniau peržiūrėti reiškinius ir tenkintis tuo, kad padėtų veikėjui taip įsijausti į įvykių esmę, kuri susiliejusi su jo mąstymu, palengvins jo žingsnius ir suteiks jiems pasitikėjimo, bet niekad neprivers jo atsisakyti savęs ir tapti objektyvios tiesos parankiu įrankiu.

3 skyrius

KARO MENAS AR KARO MOKSLAS

Dar nevienodai vartojami žodžiai

(Įgūdžiai ir žinios. Mokslo tikslas – tik žinios, meno tikslas – įgūdžiai)

Iki šiol neapsispręsta dėl šių dviejų terminų pasirinkimo ir neįsivaizduojama, kas turi lemti šį apsisprendimą, nors reikalas gana paprastas. Mes jau anksčiau minėjome, kad žinios yra kita negu įgūdžiai. Abi šios sąvokos yra

tiek skirtingos, kad, atrodo, sunku jas supainioti. Įgūdžių iš tiesų negalima aprašyti jokioje knygoje, taigi ir menas neturėtų būti knygos antraštė. Jei jau įpratome vienu bendru pavadinimu *meno teorija*, arba paprastai *menas*, apibūdinti visas reikalingas menui žinias, kurios atskirai galėjo sudaryti skirtingus mokslus, tai yra nuoseklu, ir toliau reikia laikytis skirstymo principo vadinant menu visa tai, kas turi kūrybinių įgūdžių naudojimo tikslą, pvz., statybos menas, o mokslu tai, kur tikslas – tik žinios, pvz., matematika, astronomija. Savaime aišku, kad kiekvienoje meno teorijoje gali būti skirtingų mokslų deriniai; tai neturi mūsų klaidinti. Verta dėmesio, kad nėra ir mokslų, kurie visai išsiverstų be meno; matematikoje, pvz., skaičiavimas ir algebros taikymas yra menas, o tai driekiasi toli už šių ribų. Priežastis ta: kiek grubus ir juntamas būtų skirtumas tarp žinių ir įgūdžių sudėtinguose žmogaus žinių rezultatuose; pastebėti šiuos du pradus žmoguje ir visiškai juos atskirti nepaprastai sunku.

Sunkumai atskiriant pažinimą nuo mąstymo (Karo menas)

Kiekvienas mąstymas jau yra menas. Ten, kur logika deda brūkšnį (daro išvadas), kur baigiasi prielaidos, sudarančios pažinimo rezultatus, ir kur prasideda mąstymas, ten prasideda ir menas. Be to, pats suvokimas protu taip pat yra mąstymas, taigi ir menas; tą patį galima pasakyti ir apie suvokimą jausmu. Taigi, jeigu negalima įsivaizduoti žmogiškos būtybės vien su gebėjimu suvokti, be samprotavimo gebėjimų, ir atvirkščiai, tai taip pat negalima visiškai atskirti vieno nuo kito meno ir mokslo. Juo daugiau šios silpnos prošvaistės įgauna realias išorinio pasaulio formas, juo labiau jos skiriasi viena nuo kitos; ir vėl ten, kur kūryba ir kūrimas yra tikslas, ten viešpatauja menas, mokslas viešpatauja ten, kur tikslas yra tyrimas ir žinios. Iš to, kas anksčiau pasakyta, savaime aišku, kad tiksliau yra sakyti *karo menas*, o ne *karo mokslas*. Mums teko uždelsti, tačiau be šių sąvokų apsieiti neįmanoma. Bet dabar mes galime tvirtinti, kad karas nėra nei menas, nei mokslas, tie-

siogine žodžio prasme; to nesupratimas buvo atramos taškas, nuo kurio ėjo klaidingi keliai, lyginant karą su kitais mokslais arba menais, ir išvesta daug netikslių analogų.

Tai jautėsi ir anksčiau, todėl ir tvirtino, kad karas yra amatas; bet tai tvirtindami daugiau prarado, negu atrado, nes amatas yra tik žemiausios kategorijos menas, o būdamas toks yra pavaldus žinomiems ir siauriems dėsniams. Tiesa, kurį laiką karo menas buvo amatų srityje ir būtent kondotjerų epochoje. Bet tokią kryptį jis įgavo ne dėl vidinių, bet dėl išorinių priežasčių; kiek mažai jis buvo tos epochos metu natūralus ir reikalingas, liudija karo istorija.

Karas – tai žmonių bendravimo aktas

Taigi mes sakome, kad karas nepriklauso nei menui, nei mokslui, o priklauso visuomeninio gyvenimo sričiai. Karas tai reikšmingų interesų susidūrimas, kuris sprendžiamas liejant kraują, ir tiktai tuo jis skiriasi nuo kitų visuomeninių konfliktų. Karą labiau nei su kitais menais galima sulyginti su prekyba, kuri taip pat yra žmonių interesų ir veiklos konfliktas; daug artimesnė karui yra politika, kurią galima priimti kaip savotišką didelio masto prekybą. Be to, politika yra tas fonas, kuriame rutuliojasi karas; politikoje užslėptai jau nubrėžti karo kontūrai, kaip gyvų būtybių savybės jų užuomazgoje.

Skirtumas

Esminis skirtumas tarp karo ir kitų menų yra tas, kad karas nėra valios veikla, pasireiškianti prieš negyvąją materiją, kaip tai yra mechaniniuose menuose, arba nukreiptas prieš gyvus, bet pasyviai jų poveikiui pasiduodančius objektus, pvz., žmogaus jausmai ir dvasia, kaip tai yra dailiuosiuose menuose. Karas yra valios veikla prieš gyvą reaguojantį objektą. Tokio pobūdžio veiklai mažai tinka scheminis mąstymas, būdingas menams ir mokslams; tai iš karto darosi aišku ir tuo pačiu suprantama, kodėl nuolatiniai bandymai ir dėsnių, panašių į tuos, kurie kyla iš negyvosios materijos pasaulio, iškraipy-

mai turėjo nuolatos klaidinti. Nepaisant to, būtent pagal mechaninių menų pavyzdį norėjo sukurti karo meną. Jo sutapatinimas su dailiaisiais menais sutiko tą kliūtį, kad jie patys mažai pasiduoda taisyklėms ir dėsniams, ir visi bandymai sukurti tokius dėsnius buvo pripažinti kaip vienpusiški ir nepatenkinami, juos visada panaikindavo nuomonių, jausmų ir papročių srautas.

Ši mūsų darbo dalis turi išnagrinėti klausimą apie tai, ar gyvųjų jėgų konfliktas, kuris užsimezga ir sprendžiamas kare, pavaldus bendriems dėsniams ir ar gali jie būti tinkama vadovaujančia karinės veiklos gija, bet savaime aišku, kad šis, kaip ir kiekvienas objektas, neperžengiantis mūsų proto ribų, turi būti daugmaž išaiškintas tiriančiu protu per jo vidinius ryšius. Ir vieno to jau užteks, kad suprastų teorijos sąvoką.

4 skyrius

METODIŠKUMAS

Kad sau paaiškintume metodo ir metodiškumo sąvoką, turinčią kare didelę reikšmę, mes turime pažvelgti į loginę hierarchiją, kuri, panašiai kaip valdžia, valdo veiksmus.

Dėsnis – pats bendriausias supratimas, taip pat tinka ir pažinimui, ir veiksmui; savo tiesiogine prasme turi kažką subjektyvaus ir savavališko, bet, nepaisant to, išreiškia kaip tik tai, nuo ko priklausome ir mes, ir visi daiktai, kurie yra šalia mūsų. Dėsnis, kaip pažinimo objektas, yra sąveika daiktų ir jų poveikio; kaip valios objektas jis lemia veiksmą ir šiuo atveju tolygus paliepimui ir draudimui.

Principas yra toks pat dėsnis veiksmui atlikti, bet ne jo formalia galutine reikšme; jis tik dėsnio protas ir dvasia; ten, kur tikrojo pasaulio įvairiapusiš-

kumas netelpa į išbaigtą dėsnio formą, principas duoda samprotavimui daugiau laisvės jį pritaikant. Todėl, kad plačiam samprotavimui tenka motyvuoti tuos atvejus, kur principas nepritaikomas, jis yra paskutinis atramos taškas ir kelrodė žvaigždė veikiančiajam.

Principas objektyvus, jei jis yra objektyvios tiesos rezultatas, ir tuomet jis vienodai veikia visus žmones. Jis subjektyvus ir laikomas maksimaliu, jei turi subjektyvų santykį ir turi poveikį tik tam, kas jį sau susikūrė.

Taisyklė dažnai suprantama dėsnio prasme ir tokiu būdu lygiavertė principui, nes sakoma: nėra taisyklės be išimčių, tačiau nesako: nėra dėsnio be išimčių; tai yra požymis to, kad taisyklė turi didesnę laisvę ją taikant.

Kita prasme taisykle naudojamasi kaip priemone pažinti paslėptą tiesą pagal išskirtinį, labiau išorinį požymį, kad susietų su šiuo požymiu dėsnį, kurio poveikis taikomas visai tiesai. Šiai kategorijai priklauso visos žaidimo taisyklės, visi sutrumpinti matematikos veiksmai ir t. t.

Potvarkiai ir nuostatai – tai tokie veiksmų apibrėžimai, kuriais apima visumą smulkių, tiksliau nurodančių kelią aplinkybių, kurios labai skaitlingos ir nereikšmingos, kad būtų įtrauktos į bendrą dėsnį.

Pagaliau metodas, veikimo būdas – tai pasirinktas iš keleto kitų, nuolatos pasikartojantis būdas, o metodiškumas – kai veikla nustatoma ne principais ar individualiu nurodymu, o nustatytų metodų taikymu. Taigi būtina, kad atvejai, pritaikyti šiam metodui, būtų esminiais bruožais vienodi; kadangi visi atvejai visiškai vienodi negali būti, svarbu, kad vienodų atvejų būtų kiek galima daugiau, kitaip tariant, kad metodas būtų pritaikytas tikimiesiems atvejams. Taigi metodiškumas remiasi ne atskiromis konkrečiomis prielaidomis, o vidutine pasikartojančių atvejų tikimybe ir skirtas tam, kad nustatytų vidutinę tiesą, kurios nuolatinis naudojimas įgyja mechaninio pobūdžio įgūdžių; būtini veiksmai atliekami beveik negalvojant.

Dėsnio sąvoka pažinimo kare prasme yra beveik nereikalinga, nes sudėtingi karo reiškiniai nepakankamai reguliarūs, o reguliarūs – nepakankamai sudėtingi, kad jais būtų galima pasiekti ko nors daugiau negu paprasta tiesa. O ten, kur pakanka paprastų žodžių ir paprastų įsivaizdavimų, ten

sudėtingi įsivaizdavimai ir žodžiai darosi bereikšmiai. Veiksmo atžvilgiu dėsnio sąvoka negali būti pavartota teorijoje, nes besikeičiantys ir daugiareikšmiai karo reiškiniai neturi sąvokų, ganėtinai bendrų, kad tai pavadintume dėsniu.

Tačiau principai, taisyklės, potvarkiai ir metodai karo teorijai yra būtinos sąvokos tiek, kiek jos lemia teigiamą mokymą, nes pastarajam tiesa gali įgauti tik šią kristalizuotą formą.

Kadangi taktika yra ta karo dalis, kur teorija gali greičiau plėtotis į teigiamą mokymą, šias sąvokas sutiksime dažniau.

Nenaudoti raitininkų be reikalo prieš dar neišsklaidytus pėstininkus; šaudyti tik nuotoliu, užtikrinančiu veiksmingą ugnį; tausoti pagal galimybes jėgas mūšio pabaigai – tai taktikos principai. Visi šie nuostatai nebūna absoliučiai vykdomi kiekvienu atveju, bet jie visada turi būti veikiančiojo sąmonėje, kad jis nepraleistų galimybės pritaikyti šią tiesą tinkamoje tam situacijoje.

Kai pagal neplaninį maisto ruošimą priešo būryje daroma išvada apie greitą jo stojimą į kovą, kai sąmoningas kariuomenės išrikiavimas atviroje vietoje mūšio metu nurodo demonstracinį atakos pobūdį, tai šį tiesos pažinimo būdą galima pavadinti taisykle todėl, kad remiantis vienu matomu požymiu daroma išvada apie siekius, kuriems šis požymis priskiriamas.

Jeigu yra taisyklė su dviguba energija pulti priešą, kai jis tik pradeda atitraukti savo baterijas iš mūšio lauko, tai mes su tuo vienetiniu reiškiniu siejame tam tikrą mūsų veiksmų, nukreiptų prieš įspėtą tokiu būdu priešo padėtį, eigą: mes numatome, kad jis nori išvengti mūšio tęsinio, pradeda trauktis ir tuo metu nepajėgus nei pakankamai priešintis, nei išvengti mūšio atsitraukdamas.

Praktinė teorija, kuri padeda pasirengti karui, į karo vykdymą įtraukia nuostatus ir metodus, nes jie kaip veiklos principai įskiepyti parengtoms ginkluotosioms pajėgoms. Visi rikiuotės statutai, mokymo nuostatai, lauko tarnybos statutas yra nuostatai ir metodai; rikiuotės statute vyrauja pirmieji, lauko tarnybos statute – antrieji. Su šiais nurodymais susiję̨s tikras karo vyk-

dymas, jis priima juos kaip nustatytus veikimo būdus; kaip tokie jie turi būti įtraukti į karo vykdymo teoriją.

Bet ginkluotųjų pajėgų naudojimo negalima reglamentuoti oficialiais nuostatais, nes tokie nuostatai nenumato pajėgų naudojimo laisvės. Būtent metodai, esantys bendrais uždavinių vykdymo būdais, numatytais, kaip kalbėjome, tikimiems atvejams, ir yra pagrindiniai principai ir taisyklės, jie gali būti taikomi karo teorijoje, kadangi jų nepateikia tokiais, kokie jie iš tikrųjų nėra; jų negalima laikyti absoliučiomis veiksmo vykdymo sistemomis, o tik geriausiomis bendromis formomis, kurias galima pasirinkti ir į kurias galima kreiptis, užuot priėmus individualų sprendimą.

Dažnas metodų taikymas kare mums atrodo neišvengiamas ir būtinas; prisiminkime, kaip dažnai mums tenka veikti remiantis tik prielaidomis arba esant nežinomybei, nes priešas visaip mums trukdo sužinoti visas aplinkybes, kurios gali turėti įtakos mūsų sprendimams, arba nėra laiko joms nustatyti; bet netgi jeigu mes iš tikrųjų susipažinome su visa padėtimi, vis vien būtų negalima atitinkamai suderinti mūsų nurodymų, kurie negali būti tiek sudėtingi; dėl to mūsų veiksmai visada turi būti numatyti žinomoms įvairioms situacijoms. Atsiminkime, kiek daug gali būti mažų aplinkybių, susijusių su kiekvienu atveju, į kurias reikėtų atsižvelgti; todėl nėra kitos išeities, kaip laikyti jas viena kitą perdengiančiomis ir rengti visus savo nurodymus remiantis tuo, kas yra bendra ir labiausiai tikėtina. Pagaliau reikia atsižvelgti, kad didėjant žemesniosios grandies vadų skaičiui, įžvalgumo ir pasirengimo sprendimo priėmimui kiekvienam iš jų gali būti tuo mažiau vietos, kuo didesnė veikla suteikiama žemesnėms hierarchijos pakopoms; aišku, kad ten, kur negalima remtis niekuo kitu, išskyrus statutais ir patirtimi, šiam supratimui reikia padėti atitinkamu metodiškumu. Juo galima remtis samprotaujant, o kartu jis sulaikys nuo fantastinių, iškreiptų įsivaizdavimų, kurių ypač reikia vengti toje srityje, kur patirtis pasiekiama labai brangiai.

Metodiškumas neišvengiamas, taigi turime pripažinti, kad jis turi ir teigiamą naudą, o būtent: nuolat kartojamais tomis pačiomis formomis pratimais pasiekiama sparta, formuojami įgūdžiai, ugdomas tikslumas ir pa-

sitikėjimas vadovaujant kariuomenei, tai mažina natūralią trintį ir padeda lengviau veikti karo mašinai.

Tokiu būdu metodas bus taikomas tuo dažniau ir tuo bus labiau neišvengiamas, kuo žemiau veikla nusileis pareigybių pakopomis, o kelyje į viršų jo taikymas mažės, o visai išnyks aukščiausiuose postuose. Todėl jis suras daugiau vietos taktikoje nei strategijoje.

Aukščiausiu supratimu karas susideda ne iš begalybės mažų įvykių, kurie savo įvairumu perdengia vienas kitą ir kuriuos, gerai tai ar blogai, galima valdyti maždaug geresniu metodu, bet iš atskirų didelių lemiamų įvykių, kiekvienas iš kurių reikalauja ypatingo individualaus požiūrio. Karas nėra javų laukas, kuriuos galima beatodairiškai pjauti geresniu ar blogesniu dalgiu, bet tai yra dideli medžiai, prie kurių reikia prieiti su kirviu įvertinus kiekvieno kamieno savybes ir augimo kryptį.

Kiek metodiškumas gali būti taikomas karinėje veikloje, šitai, žinoma, lemia ne rangas ar užimama padėtis, bet reikalo esmė, tik todėl, kad aukščiausieji postai aprėpia plačiausias veiklos rūšis, metodiškumas susijęs su jais mažiausiai. Nekintama kovos rikiuotė, nekintamas avangardo ar priešakinių postų organizavimas – tai metodai, kuriais vadas ne tik savo pavaldiniams, bet tam tikrais atvejais ir sau suriša rankas. Tiesa, tai gali būti sugalvota ir paties karvedžio, atitinkamai konkrečioms aplinkybėms, nes šios taktikos formos pagrįstos bendromis kariuomenės ir ginklų savybėmis, jos gali būti teorijos objektas. Tačiau reikia ryžtingai atmesti bet kokį metodą, kuriuo būtų planuojama nulemti karo ar kampanijos planus ir pateikti juos kaip gaminamus staklėmis.

Kol nėra priimtinos karo teorijos, t. y. supratingo karo vykdymo nagrinėjimo, metodiškumas užgoš ir aukščiausią veiklą, nes žmonės, dalyvaujantys šioje veikloje, ne visada turėjo galimybę paruošti ir išplėtoti savo mokslinę veiklą net ir geresnėmis gyvenimo sąlygomis. Jie negali susivokti nepraktiškame ir prieštaringame teorijos ir kritikos sutapime, tačiau jiems būdingas sveikas protas tai atmeta; todėl jiems nelieka kito supratimo, išskyrus patirtį; todėl ir tais atvejais, kai reikalingas laisvas asmeninis supratimas, jie naudo-

jasi tomis priemonėmis, kurias jiems duoda patirtis, t. y. mėgdžioja būdingus karvedžiui veiksmus, dėl ko savaime kyla metodiškumas. Kai mes matome, kaip Frydricho Didžiojo generolai puolimui naudoja vadinamąją skersąją kovos rikiuotę, kaip Prancūzų revoliucijos generolai naudoja apėjimą ilgomis mūšio linijomis, o Bonaparto auklėtiniai energingai, kruvinai atakuoja sutelktomis grandimis, matome priemonių pasikartojime aiškiai įsisąmonintą metodą ir kad metodiškumas gali siekti ir aukščiausias vadovavimo sferas. Jeigu patobulinta teorija palengvins karo tyrinėjimą, išauklės protą ir samprotavimą žmonių, užimančių aukščiausius postus, tai metodiškumas neišsiplės taip plačiai, o liks būtinybe, jei galų gale savo turinį sems iš teorijos, o ne vien tik bus aklas pamėgdžiojimas. Kaip puikiai atliktų savo darbą didis karvedys, visgi tame būde, kokiu jis tai daro, yra kažkas subjektyvaus, ir jeigu jis turi savo stilių, tai jame atsispindi didelė dalis jo asmeniškumo, o tai gali labai neatitikti to, kurį jis mėgdžioja.

Tuo tarpu būtų neteisinga ir negalima iš karo išbraukti subjektyvų metodiškumą arba stilių.

Į jį reikia žiūrėti kaip į išaiškinimą šio karo individualumo įtakos atskiriems jo reiškiniams. Tik tokiu būdu galima patenkinti ypatingus to karo reikalavimus, nenumatytus ir neapžvelgtus teorijoje. Visiškai natūralu, kad revoliuciniai karai turėjo savo veiksmų būdą. Kokia teorija galėjo numatyti iš anksto jų ypatumus? Bet blogis tas, kad toks išeinantis iš konkretaus atvejo stilius pats save pergyvena, išlieka nepakisdamas, kai tuo tarpu aplinkybės jau nepastebimai pasikeitė; tą ir turi sutrukdyti teorija savo aiškia ir protinga kritika. Kai 1806 metais prūsų generolai princas Louisas prie Zalfeldo, Laurencijus Donberge'as prie Jenos, Gravertas priekyje Kapeldorfo ir Riuchelis už to paties kaimo, panaudodami Frydricho Didžiojo mūšio rikiuotę, puolė į atvirus žūties nasrus, tai pasireiškė ne tik vienas atgyvenęs stilius, bet ir skurdus protas, iki kurio kada nors privedė metodiškumas. Ir jie pražudė Hoenlohišo kariuomenę taip, kaip dar nei viena kariuomenė niekada nebuvo pražudyta kovos lauke.

5 skyrius

KRITIKA

Teorinės tiesos visada daro didesnę įtaką praktiniam gyvenimui per kritiką, negu išdėstytos kaip mokymas, nes kritika, būdama teorinės tiesos priedėlis tikriems įvykiams, ne tik ją priartina prie gyvenimo, bet labiau pripratina ir protą prie šių tiesų, nuolat jas naudodama praktiškai. Todėl mes manome, kad būtina nustatyti tokį pat požiūrį į kritiką kaip ir į teoriją.

Mes atskiriame kritinį istorinio įvykio atpasakojimą nuo paprasto pasakojimo, kuris tik pateikia įvykius vienus po kitų, vos paliesdamas jų artimiausią priežastinį ryšį. Tokiame kritiniame atpasakojime gali pasireikšti trys proto veiklos tipai (būdai).

Pirmasis – istorinis tyrimas ir abejotinų faktų nustatymas. Tai ir bus istorinis tyrimas, neturintis nieko bendra su teorija.

Antrasis – pasekmių iš priežasčių gavimas. Tai ir yra tikras kritinis tyrimas. Jis teorijai būtinas, nes viskas, kas teorijoje gali būti nustatyta arba patvirtinta, arba nors paaiškinta, remiantis patyrimu, pasiekiama tik tokiu būdu.

Trečiasis – naudotų priemonių tikslingumo įvertinimas. Tai – kritika tiesiogine prasme, apimanti pagyras ir priekaištus. Čia jau teorija tarnauja istorijai arba tiems pamokymams, kuriais galima remtis iš istorijos.

Šiose dviejose paskutinėse iš tiesų istorinio tyrimo kritinėse dalyse svarbu sekti reiškinius iki jų pradinių elementų, t. y. iki nepaneigiamų tiesų, ir nesustoti, kaip dažnai būna, pusiaukelėje; t. y. nesustoti prie kokių nors laisvamaniškų prielaidų arba ateities vaizdinių.

Analizuojant išvadas neretai sutinkamos nenugalimos išorinės kliūtys todėl, kad tikrosios priežastys kartais lieka visiškai nežinomos. Gyvenime nebūna to taip dažnai, kaip kare, kur įvykiai retai būna visai aiškūs, o dar rečiau

veiksmų motyvai, kurie arba sąmoningai veikiančių asmenų slepiami, jeigu jie keitėsi, arba buvo atsitiktiniai. Todėl kritinis pasakojimas turi eiti sutartinai su istoriniu tyrimu ir visgi dažnai lieka toks neatitikimas tarp priežasties ir išvados, kad kritika negali duoti sau teisės žiūrėti į žinomus rezultatus kaip į būtinas tam tikrų priežasčių išvadas. Taigi atsiranda neišvengiamos spragos, t. y. istorinių įvykių atkarpos, kurių mokymui panaudoti negalima. Viskas, ko teorija gali reikalauti, kad tyrimas būtų atliktas iki tos spragos, o spragos atžvilgiu atsisakyti bet kokių išvadų.

Tikras blogis būna tada, kai, trūkstant tikslių duomenų, yra pripažįstama tik tai, kas iš dalies žinoma, kurios pakanka išvadoms paaiškinti, t. y., kai tam iš dalies žinomam suteikiama nepelnyta reikšmė.

Be šio sunkumo, kritinis tyrimas susiduria su kitu pakankamai rimtu vidiniu sunkumu, nes veiksmai kare retai išplaukia iš vienos paprastos priežasties, bet daugeliu atvejų bus rezultatas kelių priežasčių; todėl nepakanka sąžiningai ir nešališkai pasekti įvykius iki pat jų pradinių šaltinių, bet reikia dar ir nustatyti kiekvienos iš jų įtakos dalį. Dėl to reikės išnagrinėti priežasčių prigimtį, ir tokiu būdu kritinis tyrimas gali atvesti į tikrąją teorijos sritį.

Kritinis išsiaiškinimas, būtent priemonių vertinimas, kelia klausimą, kokie buvo taikytų priemonių poveikio rezultatai ir ar jie atitiko veikiančių asmenų ketinimus. Šių priemonių poveikio ypatingumas skatina tirti jų prigimtį, t. y. vėl gilintis į teorijos sritį.

Mes matėme, kad kritikoje viskas verčia siekti akivaizdžių tiesų, nesustoti prie savų prielaidų, nebūtinų kitiems, tokioms prielaidoms gali būti priešpastatyti kiti, galbūt taip pat nepagrįsti tvirtinimai. Tada nebus galo visiškai bevaisiams ginčams, taigi ir nebus jokių pamokymų.

Mes matome, tiek priežasčių tyrimas, tiek ir priemonių vertinimas skatina gilintis į teoriją, t. y. į sritį tokios bendros tiesos, kuri išplaukia ne tik iš žinomo, konkretaus atvejo. Todėl, jei mes turėsime tinkamą teoriją, tai nagrinėdami faktus remsimės tuo, kas joje iki galo nustatyta, ir galėsime nutraukti tolesnius šios krypties tyrimus. Bet ten, kur tokios teorinės tiesos nėra, tyrimą teks tęsti iki pradinių elementų. Jei tokia būtinybė pasitaiko dažnai,

tai rašytojas, žinoma, įsigilina į daugybę smulkmenų; jis turės daug darbo ir neturės galimybės viską vertinti skirdamas reikiamą dėmesį. Siekdamas nustatyti kurias nors savo tyrimų ribas, jis turės priimti nepagrįstas prielaidas, kurios galbūt pakankamos autoriui, bet liekančios netikromis kitiems, nes jos savaime nėra aiškios ir niekieno neįrodytos.

Taigi tinkama teorija yra esminis kritikos pagrindas ir be protingos teorijos kritika nepasieks tokio lygio, kad ji iš tikrųjų taptų pamokoma, būtent kai ji pasiekia tam tikrą įrodymų įtikimumo ir nepaneigiamumo laipsnį.

Bet būtų svajinga viltis tikėti tokios teorijos galimybe, teorijos, kuri būtų visos abstrakčios tiesos saugotoja ir perleistų kritikai vieną uždavinį kiekvienam atvejui pritaikyti tinkamą jam teorinį dėsnį; būtų juokingas pedantiškumas reikalauti, kad kritika kiekvieną kartą pagarbiai sustotų prie šventos teorijos slenksčio. Ta pati analitinio tyrimo dvasia, kuri kuria teoriją, turi vadovauti ir kritikos darbui. Tokiu būdu kritiška mintis gali ir turi pereiti į teorijos sritį ir detaliai išsiaiškinti tuos punktus, kurie jai tuo metu turi ypatingą reikšmę. Priešingai, kritika visiškai nepateisins savo paskirties, jei ji nusileis iki bedvasio teorijos taikymo. Visa teigiama teorinio tyrimo dalis, visokie principai, taisyklės ir metodai praranda savo charakterio bendrumo ir absoliučios tiesos pobūdį tapdami teigiamu mokymu. Jie yra tam, kad siūlytų savo paslaugas, o samprotavimams visada lieka teisė spręsti, ar jie tinka šiuo atveju ar ne. Kritika vertindama niekada neturi naudotis teorinėmis prielaidomis kaip dėsniais ir normomis, bet tik taip, kaip jais privalo naudotis esantys kare asmenys, t. y. tik samprotavimų atramos taškas. Nors taktika laikosi nuostatos, kad bendroje kovos rikiuotėje kavalerija turi būti ne vienoje linijoje su pėstininkais, o už jų, bet visgi būtų neprotinga smerkti kiekvieną nukrypimą nuo šios tvarkos; kritika turi ištirti šio nukrypimo pagrindus ir, jei jų nepakanka, ji turi teisę remtis teorija. Toliau, jei teorija nustatė, kad ataka, vykdoma dalimis, mažina pergalės tikimybę, taip pat būtų neprotinga visur, kur tik tokia ataka ir nesėkmė sutapo, be tolesnio tyrimo laikyti, kad pastaroji yra pirmosios pasekmė, arba ten, kur tokią ataką lydėjo sėkmė, laikyti neteisinga šią teorijos nuostatą. Tyrimas būdingas kritikai; negalima leisti jokių kraštu-

tinumų. Tokiu būdu kritika kaip pagrindu remiasi analitinių teorijos tyrimų rezultatais; tai, kas jos jau yra nustatyta, kritika nenustatinės iš naujo; ji ir rengiama teorijoje tam, kad jau paruošta būtų perduota kritikai.

Kritikos užduotis (tirti priežastinį ryšį ir panaudotų priemonių tikslingumą) bus nesudėtinga tais atvejais, kai priežastis ir išvados, tikslas ir priemonė turi artimą ryšį.

Jeigu kariuomenę užpuolė netikėtai ir dėlto ji negalėjo protingai ir tvarkingai panaudoti savo galimybių, tai netikėto išpuolio pasekmės aiškios. Jeigu teorija nustatė, kad aprėpiančioji ataka mūšyje atneša didesnę, bet mažiau užtikrintą sėkmę, kyla klausimas, ar tas, kas vykdė šią ataką turėjo tikslą pasiekti didelę pergalę; teigiamo atsakymo atveju priemonės buvo panaudotos tikslingai. Jeigu jis šiuo veiksmu norėjo geriau užtikrinti savo sėkmę ir jei jis savo veiksmus planavo neatsižvelgdamas į konkrečią situaciją, bet vadovaudamasis bendra apsupamosios atakos prigimtimi, kaip tai buvo šimtus kartų, tai jis neteisingai suprato tokios atakos prigimtį ir padarė klaidą.

Panašiais atvejais kritinio tyrimo ir vertinimo užduotis nesunki ir kiekvieną kartą ji bus lengva, jei mes apsiribosime artimiausių pasekmių ir tikslų tyrimu. Tai galima padaryti asmeniškai: tereikia iš bendrų ryšių su įvykių eiga išskirti tiriamą reiškinį ir nagrinėti jį tik vienu aspektu.

Bet kare, kaip ir apskritai pasaulyje, viskas, kas priklauso visumai, yra tarpusavyje susiję; taigi kiekviena priežastis, kokia maža ji nebūtų, išsaugo savo įtaką iki karo veiksmų pabaigos ir daro nors mažiausią įtaką, ir keičia galutinį rezultatą. Taip pat ir kiekvienos priemonės naudojimas turi būti susijęs su galutiniu tikslu.

Taip galima sekti priežasties veiksmą tiek ilgai, kiek tai verta; taip pat galima įvertinti priemonių panaudojimo tikslingumą ne tik artimiausiam tikslui pasiekti, bet ir šį tikslą vertinti tik kaip priemonę siekti dar aukštesnio tikslo ir eiti šia kryptimi, kol bus pasiektas tikslas, kurio nebereikia tikrinti todėl, kad jo būtinybė nekelia abejonių. Daugeliu atvejų, ypač, kai kalbama apie dideles, ryžtingas priemones, nagrinėti reikės iki galutinio tikslo, būtent iki to, kuris atves į taiką.

Aišku, kad nuolat kopiant, kiekvienas naujas pasiektas etapas vertinamas esant naujam požiūriui. Todėl ta pati priemonė, kuri, viena vertus, atrodė naudinga, o kita vertus, svarbesnė, gali būti atmesta.

Reiškinių priežasčių tyrimas ir taikomų priemonių tikslingumo įvertinimas visada eina drauge kritiškai nagrinėjant kurį nors aktą, nes tik priežasčių tyrimas iškelia tuos klausimus, kurie užsitarnauja būti vertinimo objektu.

Slinkdami aukštyn ir žemyn šia grandine, mes susiduriame su aiškiais sunkumais. Kuo labiau ieškoma priežastis, nutolusi nuo žinomo įvykio, į tuo daugiau kitų priežasčių turime atkreipti dėmesį; be to, reikia nustatyti ir įvertinti jų poveikį, nes kuo aukščiau yra kiekvienas reiškinys, tuo didesnis jėgų ir aplinkybių skaičius jį sąlygoja. Kai mes nustatysime kautynių pralaimėjimo priežastis, tai, aišku, tuo pačiu nustatysime ir tą dalį tolesnių įvykių priežasčių, kurios tenka pralaimėtam mūšiui, bet tik vieną dalį visų priežasčių, nes į galutinį rezultatą susilies pagal aplinkybes didesniu ar mažesniu kiekiu taip pat ir pasekmės, sukeltos kitų priežasčių.

Tokia pat įvairovė atsiranda vertinant priemonių tikslingumą, įvertinant aukštesnę koncepciją, nes kartu su ja auga ir priemonių, taikomų siekiant aukštesnio tikslo, skaičius. Galutinio karo tikslo siekia visos kariuomenės, todėl reikia atsižvelgti į viską, kas įvyko ar galėjo įvykti.

Žinoma, tai gali kartais labai išplėsti mūsų tyrimų lauką ir kyla pavojus paklysti; didžiausias sunkumas tas, kad tenka daryti daugybę prielaidų apie reiškinius, kurių nebūna, bet jie galimi, ir todėl negali būti nenagrinėjami.

Kai Bonapartas 1797 metų kovo mėnesį su italų kariuomene iš Taljamento puolė erchercogą Karlą, tai padarė jis su ta mintimi, kad priverstų šį karvedį imtis ryžtingų veiksmų anksčiau, negu jis suspės pritraukti nuo Reino jų laukiantį pastiprinimą. Jei į tai žiūrėti kaip į priimtiną ryžtingą aktą, tai priemonė buvo parinkta sėkmingai, ką pasiekimas ir patvirtino, nes erchercogas buvo dar toks silpnas, kad Taljamente tik pabandė priešintis, o kai pamatė, kad jo priešas labai stiprus ir ryžtingas, tai atsitraukė ir atlaisvino kelius į Alpes. Bet kokiam tikslui Bonapartui reikėjo šios sėkmės kaip priemonės? Kad pats prasiveržtų į austrų monarchijos širdį, palengvintų abiejų Reino kariuo-

menių puolimą ir užmegztų artimą ryšį su jomis. Taip Bonapartas žiūrėjo į reikalą ir šiuo atžvilgiu jis buvo teisus. Bet, jei pažiūrėtume kritiškiau, būtent prancūzų direktorijos požiūriu, kuri galėjo ir turėjo numatyti, kad Reino kampanija galėjo prasidėti tik po šešių savaičių, tai į Bonaparto įsiveržimą per Alpes galima žiūrėti kaip į perdėtai rizikingą žingsnį. Austrams reikėjo tik perkelti iš Reino į Štiriją didelį rezervą, kurį erchercogas galėjo panaudoti prieš italų kariuomenę, ne tik ši būtų buvusi sutriuškinta, bet būtų pralošta ir visa kampanija. Tokie svarstymai ir užvaldė Bonapartą Vilacho vietovėse ir privertė jį labai noriai sutikti su Leobensko taikos sutartimi.

Tačiau jei kritika pakils dar vienu laipteliu aukštyn ir išsiaiškins, kad pas austrus tarp Vienos ir erchercogo Karlo kariuomenės nebuvo jokių rezervų, tai paaiškės, kad tolesnis Bonaparto puolimas kėlė grėsmę Vienai.

Tarkime, kad Bonapartas žinojo, kad sostinė atvira ir kad jis turėjo persvarą prieš erchercogą; tuo atveju jo skubotas puolimas prieš austrų monarchijos širdį pasidaro jau ne betikslis; bet jo įžvalgumas priklausė nuo to, kokią reikšmę austrai skyrė Vienos išsaugojimui. Jeigu ši reikšmė buvo tokia didelė, kad austrai sutiktų sudaryti taiką tomis sąlygomis, kokias Bonapartas rengėsi jiems pasiūlyti, tai į grėsmę Vienai reikia žiūrėti kaip į galutinį karinių veiksmų tikslą. Jeigu Bonapartas turėjo kokį nors pagrindą tai numatyti, kritika čia galėjo ir sustoti, bet jeigu Vienos užėmimas buvo tik prielaidų sritis, kritika vėl turėtų kelti klausimą: kas būtų atsitikę, jei austrai būtų nusprendę paaukoti Vieną ir būtų atsitraukę toliau į šios plačios teritorijos gilumą? Bet į šį klausimą suprantama sunku atsakyti neatsižvelgiant į tolesnių įvykių tarp kariuomenių abipus Reino tikimybes. Esant didelei prancūzų persvarai (130000 žmonių prieš 80000) jų sėkmė beveik nekėlė abejonių, bet čia iškilo naujas klausimas: kaip prancūzų direktorija panorėtų ją panaudoti? Prancūzai galėjo sėkmingai brautis iki Austrijos monarchijos priešingų sienų, t. y. iki tos valstybės visiško sutriuškinimo, arba pasitenkinti didelės teritorijos užkariavimu, kaip užstatu sudarant taiką. Dėl abiejų atvejų reikia išsiaiškinti laukiamo rezultato tikimybę ir tik priklausomai nuo jos nustatyti galimą prancūzų direktorijos sprendimą.

Tarkime, apsvarstę nustatėme, kad galutiniam Austrijos imperijos sugriovimui prancūzų pajėgų nebūtų užtekę, todėl toks bandymas šioje kryptyje būtų savaime pakeitęs visą situaciją, o tik užkariavimas ir išlaikymas didelės teorijos dalies būtų įstūmęs prancūzus į tokią strateginę padėtį, kur jų jėgų tikriausiai būtų nepakakę. Šis rezultatas turėjo daryti įtaką vertinant strateginę italų kariuomenės padėtį, o tai būtų paskatinę ją neturėti didelių vilčių. Tai, aišku, ir privertė Bonapartą, netgi esant beviltiškai erchercogo padėčiai, sudaryti Campo-Formio taiką tokiomis sąlygomis, kurios nereikalavo iš austrų didelių aukų; austrai neteko tiktai tokių provincijų, kurių jie nebūtų galėję atgauti netgi po pačios sėkmingiausios kampanijos. Tačiau prancūzai nebūtų galėję tikėtis sudaryti ir šią nuosaikią Camp-Formio taiką, iš to seka: nebūtų galėję padaryti savo puolimo tikslu, jeigu nebūtų buvę iškelti du samprotavimai. Pirmas iškeltas klausimas: kaip patys austrai vertino kiekvieną iš dviejų baigčių, ar būtų laikę šiuos rezultatus, nepaisant abiem atvejais tikimos galutinės sėkmės, vertus tų aukų, kurios buvo susietos su karo tęsimu ir kurių jie galėjo išvengti nelabai nuostolingos taikos kaina. Antras klausimas formuluojamas šitaip: ar bus Austrijos vyriausybė pajėgi ramiai įvertinti galimą atkaklaus priešinimosi sėkmę ir ar nepasiduos melancholijai po pirmų laikinų nesėkmių?

Pirmo klausimo esmės svarstymas nėra tik laisvas proto žaismas, bet turi tokią didžiulę praktinę reikšmę, kad iškyla kiekvieną kartą, kai svarstomas koks nors orientuotas į kraštutinybes planas, kuris gana dažnai ir priešinasi jo vykdymui. Antro klausimo nagrinėjimas taip pat būtinas, nes kariaujama ne su abstrakčiu, bet su realiu priešu, kurį nuolat reikia matyti. Ir turbūt drąsus Bonapartas neprarado šio požiūrio, t. y. vertino tą siaubą, kuris ėjo pirma jo rūstaus kardo. Tas pats vertinimas 1812 m. atvedė jį ir į Maskvą. Čia jis apsiriko; siaubas truputį buvo išgyvendintas prieš tai vykusioje gigantiškoje kovoje; 1797 m. šis siaubas, aišku, dar buvo stiprus, o pasipriešinimo, pasiekiančio kraštutinumą, paslaptis tada dar nebuvo išaiškinta; bet ir 1797 m. jo drąsa būtų atnešusi neigiamą rezultatą, jei numatydamas tai jis nebūtų radęs išeitį sudarydamas Camp-Formio taiką.

Čia mes nutrauksime šį svarstymą; to, kas pasakyta, užtenka, kad įsivaizduotume paveikslėlį, rodantį, su kokiu plačiu užmoju, įvairove ir sunkumais susiduria kritinis nagrinėjimas, jei jame siekiami ribiniai tikslai, o tai būtina, kai kalbama apie didelius, lemiamus aktus. Iš mūsų nagrinėjimo matyti, kad, be teorinio įsiskverbimo į esmę, kritinio nagrinėjimo reikšmei didžiulę įtaką daro įgimtas talentas, nes nuo jo daugiausiai priklausys tinkamas reiškinių tarpusavio ryšių nušvietimas ir esmingiausių reiškinių santykių išaiškinimas iš jų begalybės.

Tačiau talentui čia keliamas ir kitas uždavinys. Kritiško svarstymo esmė yra įvertinti ne tik vien naudotas priemones, bet ir visas galimas; o pastarąsias dar reikia nurodyti, t. y. išrasti; apskritai paėmus, negalima peikti vieną priemonę, jeigu negali nurodyti kitos – geresnės. Koks bebūtų mažas daugeliu atvejų galinių kombinacijų skaičius, negalima neigti, kad siūlydami dar nenaudotas priemones, mes ne tik darome paprastą buvusių įvykių analizę, bet ir užsiimam kūryba, kuri negali būti nurodyta, o priklauso tik nuo proto galimybių.

Mes toli nuo to, kad matytume genialumo areną ten, kur viską galima susieti į nedaugelį praktiškai galimų ir labai paprastų derinių; mes laikome juokinga, kai pozicijos apėjimo sumanymas laikomas genialumo riba, kas dažnai pasitaiko; tačiau šis kūrybinis saviveiklos aktas reikalingas ir jis iš esmės lemia kritinį vertinimą.

Kai Bonapartas 1796 metais nutarė nutraukti Mantujos apgultį, kad sutelktomis pajėgomis stotų prieš atskiras priešo kolonas, žygiuojančias vaduoti tvirtovės, kad sumuštų jas po vieną, tai buvo teisingiausias kelias į šlovingas pergales. Šios pergalės iš tikrųjų buvo pasiektos ir pasikartojo naudojant tas pačias priemones dar su didesniu spindesiu, kai buvo daromi pakartotini bandymai ateiti į pagalbą šiai tvirtovei. Apie tai visi vienu balsu atsiliepia ne kitaip, kaip su susižavėjimu.

Bet Bonapartas galėjo žengti šį žingsnį birželio 30 d. tik visiškai atsisakęs Mantujos apgulties, nes priėmus tokį sprendimą nebuvo galima išsaugoti apgulties priemonių, o šios kampanijos metu gauti kitas buvo neįmanoma. Ir

iš tiesų apgultis po to perėjo tik į paprastą blokadą, ir tvirtovė, kuri tęsiant apsuptį būtų greitai kritusi, priešinosi dar šešis mėnesius, nepaisant visų Bonaparto pergalių atvirame lauke.

Kritika šioje kampanijoje įžvelgė visiškai neišvengiamą blogį, nes ji negalėjo nurodyti geresnio pasipriešinimo būdo. Priešinimasis einančiai vaduoti kariuomenei viduje cirkumvalacinės linijos turėjo tokią blogą šlovę ir panieką, kad niekam nekilo mintis šiuo būdu pasinaudoti. Tačiau Liudviko XIV laikais šis metodas taip dažnai pasiekdavo tikslą, kad galima į tą aplinkybę žiūrėti kaip į tam tikrą madą, nes nei vienam žmogui nekilo mintis panaudoti tai po šimto metų. Jei būtų taikytas šis metodas, tai išanalizuotos aplinkybės parodytų, kad 40000 geriausių pasaulyje pėstininkų, kuriuos turėjo Bonapartas cirkumvalacinėje linijoje prieš Mantują, mažai tegalėjo bijoti 50000 austrų, kuriuos Vurmzeris vedė vaduoti apgultos tvirtovės ir kurie vargu ar būtų išdrįsę atakuoti prancūzų pozicijas. Mes nepateiksime tolesnių mūsų tvirtinimo įrodymų, tačiau galvojame, kad to, kas pasakyta, pakanka tam, kad būtų atkreiptas dėmesys į tai svarstant kitas priemones. Ar pradėjęs veikti pats Bonapartas galvojo apie šią priemonę, mes nespręsime; nei jo memuaruose, nei kituose spausdintuose šaltiniuose apie tai nėra jokio pėdsako; visa vėlesnė kritika apie tai netgi negalvojo todėl, kad akis visiškai atprato nuo tokios priemonės. Nedidelis nuopelnas prisiminti šią priemonę, nes užtenka tik išsivaduoti nuo madingų požiūrių; tačiau tai reikalinga tam, kad jį nagrinėdami galėtume lyginti su ta priemone, kurią naudojo Bonapartas. Koks bebūtų to palyginimo rezultatas, kritika negali jo praleisti.

Kai Bonapartas 1814 metų vasarį kovose prie Etožės, Šampobero, Monmiraliu sumušė Bliucherio kariuomenę, po to palikęs jį nukreipė jėgas prieš Švarcenbergą ir sumušė jį prie Montro ir Mormano, visi stebėjosi tuo, kaip Bonapartas, permesdamas savo pagrindines pajėgas, puikiausiai pasinaudojo sąjungininkų, kurie puolė atskirai, klaida. Jei tie puikūs smūgiai, smogiami į visas puses, vis dėlto neišgelbėjo Bonaparto, tai, kaip jis manė, nebuvo jo kaltė. Niekas iki šio laiko nekėlė klausimo, koks būtų buvęs rezultatas, jei Bonapartas nuo Bliucherio nebūtų pasukęs prie Švarcenbergo, bet būtų tęsęs

smūgius Bliucheriui ir būtų jį persekiojęs iki Reino. Mes įsitikinę, kad būtų įvykęs galutinis visos kampanijos perversmas, ir pagrindinė sąjungininkų kariuomenė nebūtų buvusi nukreipta į Paryžių, o būtų atsitraukusi už Reino. Mes nereikalaujame, kad mūsų įsitikinimams pritartų kiti, bet nei vienas ekspertas neabejos, kad kritika turi užsiimti šios alternatyvos nagrinėjimu, jei jau apie ją kalbama.

Šiuo atveju priemonė, lyginama su jau panaudota, buvo daug artimesnė pastarajai, negu ankstesniam atvejui, bet ir to niekas nenagrinėjo, nes visi aklai ėjo viena kryptimi veikiami išankstinės nuostatos.

Dėl būtinybės nurodyti geresnę priemonę, keičiančią atgyvenusią, atsirado ta kritikos rūšis, kuria beveik be išimties naudojamasi, būtent: apsiribojama tik tariamai geresnio būdo nurodymu nepateikiant jo naudai jokių įrodymų. Dėl to nurodytas veiksmų metodas ne visiems atrodo įrodytas. Kiti elgiasi taip pat, ir kyla ginčas, neturintis jokio protingo pagrindo. Karinėje literatūroje tokių pavyzdžių apstu.

Įrodymas, kurio mes reikalaujame, reikalingas visur, kur siūlomos priemonės pranašumas ne toks aiškus, kad nekiltų jokių abejonių. Įrodymo esmė yra ta, kad kiekvieną tų priemonių reikia ištirti, kuo jos ypatingos ir kiek jos atitinka iškeltą tikslą. Jeigu prieita prie paprastų tiesų, tai ginčas pagaliau turi baigtis arba atvesti prie naujų išvadų, nes esant kitokiam metodui argumentai už ir prieš visiškai vienas kitą panaikina.

Jeigu, pavyzdžiui, mes, nepatenkinti tuo, kas pasakyta, nuspręstume pateiktame pavyzdyje įrodyti, kad nepertraukiamas Bliucherio persekiojimas būtų buvęs geresnis sprendimas negu puolimas prieš Švarcenbergą, tai atsiremtume į šias paprastas tiesas.

1. Bendra taisyklė – naudingiau smūgius tęsti viena kryptimi, negu permetinėti savo jėgas iš vienos vietos į kitą todėl, kad, pirma, toks jėgų perkėlimas reikalauja laiko ir, antra, ten, kur moralinės jėgos dėl ženklių nuostolių palaužtos, naujos pergalės lengviau pasiekiamos; taigi nekeisdami smūgių krypčių, įgytos persvaros mes nepaliekame nepanaudotos.

2. Nors Bliucheris buvo silpnesnis už Švarcenbergą, bet dėl savo sumanumo buvo kur kas pavojingesnis, tai greičiau jis buvo traukos centras, kuris savo kryptimi traukė visa kita.
3. Nuostoliai, kuriuos patyrė Bliucheris, buvo beveik lygūs pralaimėjimui, todėl Bonapartas įgijo tokią persvarą, kad dėl Bliucherio atsitraukimo iki Reino nekilo abejonių, nes šioje linijoje jis negalėjo gauti didelių pastiprinimų.
4. Joks kitas galimas pasiekimas neišsiskirtų taip ryškiai, nepasirodytų vaizduotei tokiu milžinišku pavidalu; esant neryžtingam, atsargiam kariuomenės vadovavimui, koks aiškiai buvo Švarcenbergo vadovavimas, tai turi būti vertinama kaip vienas iš pagrindinių dalykų. Nuostoliai, kuriuos patyrė Viurtenbergo sosto įpėdinis prie Monro ir grafas Vitgenšteinas prie Mormano, kunigaikščiui Švarcenbergui turėjo būti pakankamai tiksliai žinomi. Tie patys pralaimėjimai, kuriuos būtų patyręs Bliucheris savo visai atskiroje ir apribotoje kryptyje nuo Marno iki Reino, būtų pasiekę Švarcenbergą kaip sniego lavina. Nevilties manevras, panaudotas Bonaparto kovo pabaigoje prie Vytri, buvo bandymas paveikti sąjungininkus gąsdinant nutraukti jų komunikacijas, tai, aišku, buvo gąsdinimo principas, tačiau aplinkybės jau buvo visai kitos, nes Napoleonas jau patyrė nesėkmę prie Laono ir Arsi, o Bliucheris su 100000 karių kariuomene prisijungė prie Švarcenbergo.

Žinoma, bus žmonių, kurių mūsų išvados neįtikins, bet galų gale jie neturės galimybės mums paprieštarauti: „Tuo tarpu, kai Bonapartas, judėdamas Reino link, būtų kėlęs grėsmę Švarcenbergo bazei, Švarcenbergas būtų kėlęs grėsmę Paryžiui – taigi Bonaparto „bazei“, nes mes savo ankstesnėmis išvadomis ir norėjome įrodyti, kad Švarcenbergas net nebūtų pagalvojęs žygiuoti į Paryžių.

Savo pateiktais pavyzdžiais iš 1796 m. žygio mes pasakytume, kad Bonapartas matė priimtame sprendime patį patikimiausią būdą sumušti austrus; jeigu tai ir būtų taip, tai tikslas, pasiektas tokiu būdu, būtų tik tuščias karo žygdarbis, kuris negalėjo turėti žymios įtakos Mantujos žlugimui. Kelias, kurį

mes siūlome, mūsų nuomone, daug patikimiau galėjo sutrukdyti apgulos likvidavimą, bet jeigu mes, prancūzų karvedžio suvokimu, ir nemanėme, kad yra taip, ir jei manytume, kad jis duoda mažiau šansų sėkmei, tai vis vien į vieną svarstyklių lėkštę būtų tekę dėti daugiau aprūpintų, bet beveik netinkamų, tai reiškia menką pasiekimą, o į kitą – ne visai tikėtiną, bet kur kas reikšmingesnį pasiekimą. Taip keliant klausimą drąsiausias yra antrasis sprendimo būdas, tuo tarpu žiūrint paviršutiniškai atrodys atvirkščiai. Žinoma, Bonaparto ketinimai buvo labai drąsūs, taigi reikia manyti, kad jis ne iki pabaigos išsiaiškino to atvejo prigimtį ir neįvertino savo sprendimo pasekmių taip, kaip mes jas dabar įsivaizduojame po realaus bandymo.

Kad kritika, nagrinėdama priemones, dažnai turi remtis karo istorija, yra natūralu, nes patyrimas karo mene yra vertesnis už visas filosofines tiesas. Tačiau aišku, šis istorinis įrodymas tikras tik esant tam tikroms sąlygoms, apie kurias mes kalbėsime kitame skyriuje. Deja, šios sąlygos taip retai išpildomos, kad, remiantis istorija, dažniausiai atsiranda dar didesnė sąvokų painiava.

Dabar mums reikia išnagrinėti dar vieną svarbų klausimą, būtent: kiek leidžiama, arba net būtina kritikai nagrinėjant konkretų atvejį pasinaudoti turimais smulkesniais duomenimis apie įvykius, taip pat šių įvykių rezultatais; kitaip tariant, kada ir kur kritika turi atsitraukti nuo šių duomenų, kad galėtų kiek galima tiksliau įsijausti į veikusį asmenį.

Kai kritika nori pagirti ar papriekaištauti veikiančiajam, tai aišku, ji turi pasistengti tiksliai perimti jo poziciją, t. y. palyginti viską, ką jis žinojo, kas skatino jį taip veikti, ir atmesti viską, ko veikėjas nežinojo ar negalėjo žinoti; taigi pirmiausiai reikia atmesti duomenis apie tai, kokį rezultatą davė atlikti veiksmai. Bet tai tik tikslas, kurio reikia siekti, bet negalima iki galo pasiekti, nes padėtis, kurios fone vyko koks nors veiksmas, niekada negali būti matoma kritiko tokia, kokią ją matė veikiantysis asmuo. Didelė dalis nereikšmingų aplinkybių, kurios galėjo turėti įtakos priimant sprendimus, dingo negrįžtamai; apie kitus, subjektyvius, veikiančiojo asmens pagrįstus motyvus nerandame jokių nuorodų. Apie pastaruosius sužinome vėliau iš pačių veikėjų arba jiems artimų žmonių memuarų, o memuaruose viskas pateikiama

bendrais bruožais, kartais pasakojama ne visiškai atvirai. Taigi kritikui truks daug ko, kas gyva buvo veikiančiojo sąmonėje.

Kita vertus, dar sunkiau kritikai nekreipti dėmesio į tai, kas jai labai gerai žinoma. Tai lengva tik atsitiktinių, t. y., jei nekeičia padėties iš esmės, prisiplakusių prie jų aplinkybių atžvilgiu, tačiau tai labai sunku ir nepasiekiama esminių reiškinių atžvilgiu.

Iš pradžių pakalbėsime apie galutinį rezultatą. Jei jis neišplaukia iš atsitiktinių reiškinių, tai beveik neįmanoma, kad to žinojimas neturėtų įtakos samprotavimams apie tuos įvykius, iš kurių jis atsirado, nes mes šiuos reiškinius matome jo šviesoje ir per jį galutinai susipažįstame su jais ir mokomės juos tinkamai įvertinti. Karo istorija su visais savo reiškiniais, yra kritikai pamokymų šaltinis, ir natūralu, kad pastaroji nagrinėja reiškinius toje šviesoje, kurią suteikia visų reiškinių nagrinėjimas. Todėl, jei kritika kartais ir norėtų nematyti rezultatą, jai iki galo tai niekada nepavyktų padaryti.

Bet taip yra ne tik su galutiniu rezultatu, t. y. su tuo, kas būna vėliau, bet ir su atitinkamo momento padėtimi, t. y. su tais duomenimis, kurie apibrėžia veiksmą. Daugeliu atvejų kritikos dispozicijoje jų bus daugiau, negu jų turėjo veikiantysis; galima galvoti, kad į juos galėtume nekreipti dėmesio, bet iš tiesų taip nėra. Buvusių ir esamų aplinkybių žinojimas remiasi ne vien tik tam tikrais pranešimais, bet daugiausia prielaidomis ir spėliojimais; be to, retai gaunami pranešimai apie ne visai atsitiktinius reiškinius, apie kuriuos nebuvo spėliojimų ir prielaidų, jie ir pakeičia tikslų pranešimą, jeigu jo nėra. Todėl aišku, kad vėliausia kritika, kuri žino visas prieš tai buvusias aplinkybes, turi veikti objektyviai užduodama sau klausimą, kurį iš tuomet nežinomų aplinkybių galima būtų laikyti tikėtiną. Mes tvirtiname, kad šiuo atveju visiškai atmesti žinomus duomenis iš savo samprotavimų tiek pat negalima ir dėl tų pačių priežasčių, kaip ir nematyti galutinio rezultato.

Taigi, jei kritika panorės girti arba peikti kurį nors konkretų veiksmą, tai jai visuomet, bet tik iki tam tikro laipsnio, pavyks atsidurti veikusio tada asmens vietoje. Daugeliu atvejų tai pasiekiama neviršijant to, kas reikalinga, kitais atvejais tai gali ir visai nepasisekti; to nereikia pamiršti.

Tačiau nėra jokios būtinybės ir netgi nepageidaujama, kad kritika visiškai susitapatintų su veikiančiuoju asmeniu. Kare, kaip ir bet kurioje veikloje, susijusioje su menu, reikalinga išugdyta įgimta dovana, vadinama meistriškumu. Jis gali būti didelis ir mažas. Pirmu atveju jis gali būti aukštesnis nei kritiko gabumai, nes koks kritikas ryžtųsi kėsintis į Frydricho ar Bonaparto meistriškumą. Tačiau kritika negali susilaikyti nuo žymių talentų svarstymo ir jai reikia suteikti galimybę panaudoti daug platesnį akiratį. Aišku, kritika negali pavymui dideliam karvedžiui spręsti iškilusius uždavinius, tik remtis turimais duomenimis, kaip tai galima būtų buvę patikrinti matematinio uždavinio sprendimą: ji turi iš pradžių pagarbiai susipažinti su aukščiausia genijaus kūryba remdamasi jo pasiekimais ir tiksliu visų veiksmų koordinavimu, po to išstudijuoti, remdamasi faktais, tuos pagrindinius ryšius tarp įvykių, tą tikrąją jų reikšmę, kuriuos mokėjo perprasti genijaus žvilgsnis.

Net ir bet kokio, netgi paties kukliausio meistriškumo atžvilgiu reikia, kad kritika užimtų aukštesnes pozicijas, kad pasisėmusi objektyvių mąstymui reikalingų žinių, ji būtų ne tokia subjektyvi ir kad ribotas kritiko protas nematuotų kitų savo matu.

Tokia gana aukšta kritikos padėtis, jos pagyrimas ir peikimas, paskelbti po išsamaus įsiskverbimo į visas reikalo aplinkybes, neturėtų įžeisti mūsų jausmų; pastarasis galimas tada, kai kritikas iškelia pirmiausiai savo asmenybę ir pradeda kalbėti tokiu tonu, lyg visa išmintis, kurią jis pasiekė iki galo susipažinęs su visais įvykiais, yra jo asmeninis talentas. Kaip bebūtų grubi tokia apgaulė, tačiau tuščia savigarba mielai prie jo prilimpa ir, be abejonės, kad tai sukelia kitų nepasitenkinimą. Bet dažnesni atvejai, kai tokia savigarba nebūdinga kritikai, o tik priskiriama jai skaitytojo; jeigu ji nesiima tam tikrų saugumo priemonių, tai tuoj pat gimsta apkalta dėl gabumų samprotavimams nebuvimo.

Kai kritikas nurodo Frydricho ar Bonaparto klaidas, tai nereiškia, kad jis pats, išsakydamas kritiškus samprotavimus, būtų nepadaręs tokių klaidų; jis net galėtų sutikti, kad šių karvedžių vietoje jis galėjo padaryti daug didesnių

klaidų, bet jis nagrinėja šias klaidas pagal įvykius ir jų ryšį ir iš karvedžio reikalauja įžvalgumo, kad jis turėjo numatyti jas.

Taigi kritika yra samprotavimas, pagrįstas įvykiais, ryšiu tarp jų ir galutiniu rezultatu. Bet rezultatas gali turėti įtakos samprotavimams ir visai kitaip; būna, kad juo paprastai naudojasi kaip tų ar kitų veiksmų teisingumo ar neteisingumo įrodymu. Tai galima pavadinti samprotavimais pagal pasiekimus. Toks samprotavimas atrodytų besąlygiškai nepriimtinas, ir vis tik taip nėra.

Kai Bonapartas 1812 metais žygiavo į Maskvą, viskas priklausė nuo to, ar jis privers imperatorių Aleksandrą jo sostinės užkariavimu ir prieš tai buvusiais įvykiais sudaryti taiką, kaip jam tai pavyko priversti imperatorių Francą 1805 m. ir 1809 m. po mūšių prie Austerlico ir Vagramo; nes, jei jis nepasiektų taikos Maskvoje, jam neliktų nieko kita kaip grįžti atgal, t. y. patirti strateginį pralaimėjimą. Mes neapsistosime prie to, ką darė Bonapartas, kad pasiektų Maskvą, ir ar nebuvo daug kas praleista, kad paskatintų imperatorių Aleksandrą priimti sprendimą sudaryti taiką; nekalbėsime apie tas žlugdančias aplinkybes, kurios lydėjo atsitraukimą ir kurių priežastys tikriausiai buvo karas. Nepriklausomai nuo to, klausimas lieka tas pats, nes kad ir kokie puikūs buvo žygio rezultatai iki užimant Maskvą, viskas lėmė tai, ar visa tuo bus įbaugintas imperatorius Aleksandras tiek, kad sudarytų taiką. Jeigu atsitraukimas ir nebūtų susijęs su naikinimu ir žūtimis, žygis vis dėlto buvo reikšmingas strateginis pralaimėjimas. Jeigu imperatorius Aleksandras būtų sutikęs su jam nepalankia taika, tai 1812 metų žygis būtų buvęs lygiavertis Austerlicui, Fridlendui ir Vagramui. Tuo tarpu ir šios kampanijos, jei nebūtų sudaryta taika, tikriausiai būtų atvedusios į panašias katastrofas. Kokią jėgą, meną ir drąsą bepanaudotų užkariautojas, šis paskutinis klausimas, pateiktas likimui, liktų visur tas pats.

Bet nejaugi šiuo pagrindu turėtume neigti 1805, 1807 ir 1809 metų žygius ir remdamiesi tik 1812 metų kampanija tvirtinti, kad jie visi neprotingumo kūrinys, jų laimėjimai prieštarauja prigimčiai ir 1812 metais strateginė tiesa pagaliau triumfavo prieš aklą sėkmę. Tai būtų primesta pažiūra, tironiškas samprotavimas, kurį galima įrodyti tik pusiau, nes joks žmogiškas

žvilgsnis negali atsekti įvykių grandies iki galutinio sprendimo, kurį priima nugalėti monarchai.

Dar mažiau pagrindo teigti, kad 1812 metų žygis vertas tos pačios sėkmės, kaip ir ankstesnieji, ir jeigu jis nesibaigė sėkme, tai yra kažkas nenatūralu. Iš tikrųjų juk negalima vertinti imperatoriaus Aleksandro atkaklumo kaip nenormalaus. Kas gali būti natūraliau, kaip pasakyti, kad 1805, 1807 ir 1809 m. Bonapartas teisingai įvertino savo priešininkus, o 1812 metais jis suklydo; vadinasi, tuomet jis buvo teisus, o šiuokart ne, ir be to, abiem atvejais būtent todėl, kad to mus moko galutinis rezultatas.

Visi veiksmai kare, kaip jau minėjome, yra nukreipti į tikimus, o ne abejotinus rezultatus; to, ko trūksta neabejotinam, turi būti patikėta likimui ar sėkmei, kaip mes tai vadiname. Tiesa, mes galime reikalauti, kad laimės dalis būtų kiek galima mažesnė, bet tik konkrečiu kiekvienu atveju: t. y. kiekvienu atveju ši dalis turi būti mažiausia, bet iš visų atvejų mes nebūtinai turime pasirinkti tą, kuriame mažiausiai abejonių. Tai būtų buvę, pagal mūsų teorinę nuostatą, didelė klaida. Būna atvejų, kai didžiulė rizika pasirodo esanti didžiule išmintimi.

Tame, ką veikiantysis pateikia likimui, matyt, nėra jokio jo nuopelno, o todėl šioje dalyje nėra ir jo atsakomybės; bet tuo pačiu mes negalime nepritarti kiekvieną kartą, kai karvedžio lūkestis pasiteisina. Kai nepasiteisina, jaučiame tam tikrą nepasitenkinimą. Toliau ir neturi tęstis samprotavimai apie teisingą ir klaidingą, kuriuos mes suprantame tik kaip galutinį rezultatą arba tiksliau, kurį mes randame jame. Tačiau negalima nepripažinti, kad pasitenkinimo jausmas, kurį mūsų sąmonė junta dėl tikslaus veiksmo, ir nepasitenkinimas nepavykus, visgi remiasi miglota nuojauta, kad tarp sėkmės, priskirtos laimei, ir veikiančiojo asmens genijaus yra trapus, nematomas protiniu požiūriu ryšys, ir ši prielaida mums teikia pasitenkinimą. Toks požiūris pasitvirtina tuo, kad mūsų susidomėjimas didėja ir pereina į tam tikrą jausmą, kai to paties veikiančiojo asmens sėkmės ir nesėkmės dažnai kartojasi. Iš čia aiškėja, kodėl laimė kare priima daug kilnesnį atvaizdą, nei laimė žaidime. Visur, kur vado, kurį lydi sėkmė, interesai nesikerta su mūsų, mes su malonumu seksime jo laimėjimus.

Taigi kritika po to, kai ji pasvėrė viską, kas priklauso žmogaus apskaičiavimo sričiai, ir gali būti patvirtinta, turi leisti daryti galutines išvadas tai daliai, kurioje slaptas daiktų vidinis ryšys neįsikūnijo į matomus reiškinius. Ji turi, viena vertus, atitverti šį nebylų aukščiausio teismo nuosprendį nuo nežabotų nuomonių spaudimo, kita vertus, – prieštarauti nevykusiems sprendimams, kuriuos gali leisti ši aukščiausia instancija.

Šis nuosprendis pagal galutinį rezultatą visada privalo patvirtinti tai, ko negali pažinti žmogaus protas. Į jį tenka kreiptis su klausimu apie dvasines jėgas ir jų poveikį iš dalies todėl, kad apie jas galime spręsti su mažiausiu patikimumu, iš dalies todėl, kad jos artimos valiai ir ją lengvai nulemia. Ten, kur sprendimą lemia baimė ar drąsa, tarp jausmo ir valios negali būti nieko objektyvaus, todėl čia jau išmintis ir išskaičiavimas neturi įtakos galimai reiškinio pabaigai.

Dabar leisime sau išsakyti keletą pastabų apie kritikos įrankius, o būtent apie kalbą, kurią ji vartoja, nes kritika tam tikru laipsnis yra karinių veiksmų palydovas: juk įvertinanti kritika – ne kas kita kaip samprotavimas, kuris vyksta prieš veiksmą. Todėl mes laikome, kad labai svarbu, kad kritikos kalba turėtų tokį pat pobūdį, kokį turi turėti samprotavimų kalba kare; kitaip ji praranda praktiškumą ir neduoda kritikai kelio į gyvenimą.

Nagrinėdami klausimą apie karo teoriją kalbėjome, kad ji turi ugdyti vadų protą arba, tiksliau, vadovauti jų ugdymui. Ji neskirta tam, kad aprūpintų vadą mokymu arba sistemomis, kuriomis jis galėtų naudotis kaip paruoštais proto įrankiais. Jei kare įvertinant konkretų atvejį jokių mokslinių pagalbinių linijų ne tik nereikia, bet ir neleistina, jei tiesa čia nepasireiškia pagal sistemą apipavidalinta ir nebūna iš antrų rankų, o tiesiogiai įvertinama proto, tai taip pat turi būti ir kritiniame nagrinėjime.

Tiesa, mes matome, kad kiekvieną kartą, kai labai sudėtinga nustatyti reiškinių prigimtį, kritika turi remtis galutinėmis pripažintomis teorijos tiesomis. Panašiai taip, kaip kare veikiantysis labiau paklūsta šioms teorinėms tiesoms tada, kai sujungia savo mąstymą su jų dvasia, negu jis mato jose tik nelankstų dėsnį, taip ir kritika neturi jomis naudotis kaip svetimais dėsniais

ar algebros formulėmis, kurias taikant nereikia ieškoti naujų įrodymų. Tokiu būdu kritika vengia paslaptingos ir painios kalbos ir liesis paprasta, visada išraiškinga kalba.

Žinoma, tai ne visuomet gali būti pasiekiama, bet toks turi būti kritiško išdėstymo siekis. Jis turi naudoti kaip galima mažiau sudėtingų atpažinimo formų ir niekada nesinaudoti mokslinių pagalbinių linijų konstravimu kaip nuosavu tiesos nustatymo aparatu, bet į viską žiūrėti paprastu ir nevaržomu protu. Tačiau šis išmintingas siekis, jei galime taip pasakyti, vyravo tik nedaugelyje kritinių nagrinėjimų, daugelis iš jų iš tam tikros savigarbos lenkėsi prie idėjinio pompastiškumo.

Pirmoji blogybė, su kuria dažnai tenka susidurti, tai neįgalus visai neleistinas žinomų vienpusių sistemų, kaip formalaus dėsnio, taikymas. Bet visada nesunku parodyti visą tokių sistemų vienpusiškumą, ir reikia tai padaryti nors kartą, kad visam laikui pakirstų jų teisminio nuosprendžio autoritetą. Čia mes turime reikalą su tam tikru reiškiniu, todėl galimas sistemų skaičius gali būti nedidelis, o pačios jos atneša dar mažesnį blogį. Daug didesnė žala yra tame pagalbiniame terminologijų, techninių žodžių ir metaforų rinkinyje, kuris paskui save velka sistemas ir kuris, kaip palaida minia, kaip armijos gurguolių vežikai, praradusi savo principus, pakrikai visur valkiojasi. Kritikas, nepakilęs iki vieningos sistemos arba todėl, kad nei viena iš jų jam nepatiko, arba todėl, kad jam nepavyko kurią nors iš jų perprasti iki galo, vis vien stengiasi panaudoti jos nors dalelę, kaip kreipiančiąją gairę, kad įrodytų, kuo klaidingas buvo tas ar kitas karvedžio ėjimas. Dauguma iš viso nemoka mąstyti nesiremdami tai šen, tai ten kokiu nors karo mokslo fragmentu.

Mažiausi šių fragmentų, kurie suvedami tik į techninius terminus ir metaforas, dažnai yra ne daugiau kaip kritinio pasakojimo pagražinimas. Dalyko esmė yra ta, kad terminologija ir techniniai žodžiai, priklausantys kuriai nors sistemai, praranda savo teisingą prasmę, jei tik ją kada nors turėjo, kai tik jie išimami iš sistemos ir naudojami kaip aksiomos ar mažos tiesos kristalai, kurie neva labiau įtikinami negu kasdienė kalba.

Taigi taip ir išėjo, kad mūsų teorinės ir kritinės knygos, vietoje paprasto nedirbtinio ir aiškaus samprotavimo, kai autorius galų gale pats žino apie ką jis kalba, o skaitytojas supranta, ką jis skaito, kupinos šių dirbtinių posakių, kurie sudaro tamsias sankryžas, kuriose autorius ir skaitytojas išsiskiria į skirtingas puses. Bet dažnai būna dar blogiau: dažnai jos būna kaip kevalas be branduolio. Autorius dažnai pats aiškiai nežino, ką jis šiuo atveju galvoja, ir nusiramina turėdamas neaiškius įsivaizdavimus, kurie paprastoje kalboje jo paties nepatenkintų.

Trečioji kritikos blogybė yra piktnaudžiavimas istoriniais pavyzdžiais ir noras pasipuikuoti apsiskaitymu. Kas yra karo meno istorija, mes jau kalbėjome, bet mūsų pažiūras į istorinius įvykius ir apskritai apie karo istoriją išdėstysime atskirame skyriuje. Faktas, apie kurį užsimena tik prabėgom, gali būti pavyzdžiu dėl visai priešingų pažiūrų, o trys keturi pavyzdžiai, ištraukti iš labiausiai nutolusių epochų ir šalių, ištraukti iš pačių įvairiausių aplinkybių ir suversti į krūvą, dažniausiai išmuša iš vėžių ir supainioja samprotavimą neturėdami jokios įrodymo jėgos.

Jeigu pažiūrėti į tai dienos šviesoje, tai pavyzdžiai dažniausiai būna paprasčiausias šlamštas, o autoriaus ketinimai ribojasi noru pasipuikuoti apsiskaitymu.

Ką gali duoti praktiniam gyvenimui šie neaiškūs, pusiau teisingi, supainioti, laisvi vaizdiniai? Taip mažai, kad dažniausia dėl jų teorija, nuo to laiko, kai ji gyvuoja, yra visiška priešingybė praktikai ir dažnai tampa pajuokos objektu žmonių, kurių negalima laikyti neturinčių aukštų savybių kovos lauke.

Tai nebūtų nutikę, jei teorija paprasta kalba natūraliai nagrinėdama klausimus, sudarančius karinės veiklos esmę, būtų bandžiusi nustatyti tai, kas gali būti nustatyta, jeigu ji be klaidingų pretenzijų ir puošnių mokslinių formų ir istorinių apžvalgų, būtų arčiau reikalo esmės ir eitų ranka rankon su žmonėmis, kurie pašaukti vadovauti karo veiksmams, remdamiesi tik savo protu.

6 skyrius

APIE PAVYZDŽIUS

Istoriniai pavyzdžiai viską daro aiškų, o be to, yra geriausias įrodymas praktiniame moksle. Daugiau nei bet kur kitur tai matyti karo mene. Generolas Šarngorstas, kuris savo veikale „Palydovas“ geriau už visus rašė apie tikrąjį karą, tvirtina, kad karo reikalų supratimui didžiausią reikšmę turi istoriniai pavyzdžiai, ir jais naudojosi meniškai. Jeigu jis būtų išgyvenęs tą karą, kuriame žuvo, 4-oji dalis jo pertvarkyto darbo apie artileriją būtų davusi puikiausių įrodymų to, kaip jis stebėjo ir darė išvadas remdamasis karo patirtimi.

Tačiau rašytojai teoretikai labai retai taip gerai moka naudoti istorinius pavyzdžius; be to, būdas, kuriuo jie naudojasi, ne tik nepatenkina proto, bet ir žeidžia jį. Todėl mes manome, kad yra svarbu smulkiau išnagrinėti pavyzdžius ir piktnaudžiavimą jais.

Neginčytina, kad karo meno žinios yra praktinis mokslas ir nors kartais jos išvedamos iš reiškinių savybių, bet su šiomis savybėmis reikia iš pradžių susipažinti praktiškai; be to, praktinis taikymas keičiasi veikiant skirtingomis aplinkybėmis, veiksmo niekada negalima suprasti iki galo vien tik iš naudotų priemonių savybių.

Parako, šio didžiulio veiksnio karinėje veikloje, veikimą mes pažinome tik jį naudodami; dar ir dabar mes tęsiame jo savybių tyrimus. Kad ketinis sviedinys dėl parako įgavęs 1000 pėdų per sekundę greitį, sunaikins bet kokią gyvą būtybę, kurią palies, savaime aišku, ir tam nereikia bandymų; bet kiek šimtų šalutinių aplinkybių daro įtaką jo veikimui galima nustatyti tik praktiškai! Tačiau mums tenka susidurti ne vien su materialiu pasauliu; mus domina moralinė įtaka, o kad išmoktume įvertinti pastarąją, nėra kito kelio – tik praktika. Amžiaus viduryje, tik ką išradus šaunamąjį ginklą, jo veiksmingumas buvo silpnesnis nei dabar, tačiau moralinė įtaka buvo daug dides-

nė. Reikėjo pačiam stebėti vieno dalinio stiprybę, išauklėto tarnaujant Bonapartui ir jam vadovaujant pergalinguose žygiuose, kai jis buvo veikiamas nepertraukiamos stiprios artilerijos ugnies, kad suprastume, ką gali pasiekti karinis dalinys, užgrūdintas ilga treniruote pavojams ir kupinas visapusiško pergalės jausmo, pats sau keliantis aukščiausius siekius. Kas to nematė, tas negali tuo patikėti. Kita vertus, praktika rodo, kad ir dabar tarp Europos kariuomenių galima rasti tokių, kurios po 2–3 patrankų šūvių išsibėgios. Tačiau joks pagrįstas praktika mokslas, tuo pačiu ir karo meno teorija, savo išvadų nuolat negali grįsti istoriniais įrodymais; kai kuriais klausimais būtų nelengva surasti įrodymų kaip praktikos duomenų. Kai kare įsitikina, kad žinoma priemonė veiksminga, tai ją naudoja vėl; vienas perima ją iš kito, tai tampa tiesiog mada. Tokiu būdu ši priemonė, remiantis praktika, pasidaro visuotinė ir įeina į teoriją, kuri tenkinasi tuo, kad remiasi praktika, kad paaiškintų, iš kur ši priemonė, bet ne tam, kad praktikoje surastų jos reikšmės įrodymų.

Visai kitaip būna, kai tenka naudotis praktika, kai reikia pašalinti plačiai paplitusią priemonę, išsiaiškinti abejotiną ar vartojamą naują; tada reikia įrodymui pateikti pavyzdžių iš istorijos.

Istorinių pavyzdžių naudojimas reikalingas dėl keturių priežasčių. Pirma, pavyzdžiu galima naudotis kaip paprastu minčių aiškinimu. Bet kokio abstraktaus svarstymo metu lengva būti neteisingai suprastam arba visai nesuprastam; tada, kai autorius to bijo, jis remiasi istoriniu pavyzdžiu, kad reikiamu būdu paaiškintų savo mintį ir pasiektų abipusį supratimą tarp savęs ir skaitytojo. Antra, pavyzdys gali turėti taikomąją reikšmę, nes jis duoda galimybę parodyti, kaip traktuojamos tos smulkios aplinkybės, kurios apskritai išreiškiant mintį negalėjo būti visiškai aprėptos; pastarojo ir yra skirtumo tarp teorijos ir praktikos esmė.

Abu šie atvejai priklauso istoriniams pavyzdžiams; du kiti priklauso istoriniams įrodymams.

Trečia, galima pateikti istorinį faktą, kad patvirtintų tai, kas buvo pasakyta. To užtenka visais atvejais, kai nori įrodyti vien tik kokio nors įvykio arba išvadų galimybę.

Ketvirta, galima sukurti kokį nors pamokymą, visapusiškai išdėsčius tą ar kitą istorinį faktą arba keletą faktų; toks pamokymas tampa įrodymu.

Pirmuoju atveju pakanka priminti faktą, nes jis naudojamas vienapusiškai. Netgi istorinė tiesa yra nelabai reikšminga; išgalvotas pavyzdys galėtų turėti tokią pat reikšmę; istoriniai pavyzdžiai turi tą reikšmę, kad jie paimti iš praktikos.

Antrasis atvejis numato smulkesnį fakto išdėstymą, bet ir čia tikslus tikrovės atitikimas nebūtinas.

Trečiuoju atveju užtenka vien nurodymo į nekeliantį abejonių faktą. Jeigu pateikiama prielaida, kad prie žinomų sąlygų pozicijų įtvirtinimas gali pasiekti tikslą, tai užtenka nurodyti Bulcenvicho pozicijas, kad būtų pagrįstas šis tvirtinimas.

Tačiau, jeigu kurio nors istorinio fakto aprašymas turi įrodyti kokią nors tiesą, turinčią bendrų bruožų, tai šis atvejis turi būti išnagrinėtas smulkiai ir išsamiai tuo atžvilgiu, ką mes tvirtiname; kitaip tariant, jis turi būti atidžiai atgamintas skaitytojo akyse. Kuo mažiau mes tai galėsime padaryti, tuo silpnesnis bus įrodymas ir tuo daugiau reikės stokojančių kiekvienam faktui įrodymų pakeisti dideliu kiekiu kitų atitinkančių faktų; tai bus pagrindas manyti, kad konkrečių sąlygų, kurių nustatyti negalime, įtaka, esant pakankamam faktų kiekiui, bus anuliuota.

Jeigu remdamiesi praktika norime įrodyti, kad kavalerijai geriau būti už pėstininkų, negu vienoje linijoje su jais, arba kad nesant ženkliai jėgų persvarai pavojinga giliai apglėbti priešą nesujungtomis kolonomis – karo teatre arba mūšyje strategiškai arba taktiškai, tai pirmuoju atveju neužtenka išvardinti keleto praloštų mūšių, kur kavalerija buvo išdėstyta pėstininkų sparnuose, ir keleto išloštų, kur ji buvo už jos, o antruoju atveju neužtenka prisiminti apie mūšius prie Ripolio ir Bagramo, apie austrų puolimą italų fronte 1876 m. arba apie prancūzų puolimą tais pačiais metais vokiečių fronte, bet tai reikia įrodyti nuodugniai išnagrinėjus visas aplinkybes ir pavienius įvykius ir išsiaiškinti, kokiu būdu šios išdėstymo arba puolimo formos galėjo nulemti nepalankią baigtį. Taip pat bus išaiškinta, kiek tos formos turi būti atmestos;

pastarąjį reikia nustatyti būtinai, nes paprastai jų neigimas neatitiks tiesos.

Mes pripažinome, kad kai visapusiškas fakto nustatymas neįmanomas, tai stokojančią įrodymų aplinkybę galima pakeisti tam tikru kiekiu pavyzdžių, tačiau negalima neigti, kad tai pavojingas būdas, kuriuo dažnai piktnaudžiaujama. Vietoj vieno labai kruopščiai aprašyto fakto, dažnai pasitenkina tuo, kad pamini 3–4 faktus ir taip sudaro stiprių įrodymų matomumą. Tuo tarpu būna klausimų, kai visas tuzinas duotų pavyzdžių nieko neįrodo todėl, kad kalbama apie pasikartojančius reiškinius; taigi nesunku parinkti kitą tuziną reiškinių su priešinga baigtimi. Jeigu mums įvardins dvylika pralоštų kautynių, kur buvo atakuojama atskiromis kolonomis, tai mes galime išvardyti dvylika kautynių, išloštų naudojant tą patį būdą. Matome, kad tokiu būdu negalima gauti jokios išvados.

Jeigu apgalvosime, kas pasakyta, tai bus aišku, kad lengvai galima piktnaudžiauti istoriniais pavyzdžiais.

Tiksliai, detaliai neatkurtas, o tik paviršutiniškai paliestas įvykis, kaip daiktas, į kurį žiūrima iš tolo; mes negalime atskirti jo detalių, nes jis vienodai atrodo iš visų pusių. Tokie pavyzdžiai iš tikrųjų gali būti pačių prieštaringiausių nuomonių patvirtinimas. Vieni laiko Dauno žygius išmintingo atsargumo pavyzdžiu, kiti – neryžtingumo ir kuklumo. Bonaparto ryžtingą žygį per Norijsko Alpes 1797 m. galima nagrinėti kaip ryžtingumo pavyzdį, tačiau jame galime matyti ir tikrąjį neapgalvojimą. Jo strateginį 1812 m. pralaimėjimą, viena vertus, galima svarstyti kaip energijos pertekliaus pasekmę, kita vertus, laikyti jos trūkumu. Šios mintys iš tikrųjų buvo pareikštos, todėl nesunku suprasti, kaip jos galėjo atsirasti; kiekviena iš jų savotiškai piešė ryšius tarp reiškinių. Savaime aišku, kad šios priešingos nuomonės negali būti vienu metu pripažintos, o kuri nors iš jų turi būti neteisinga.

Aišku, mes turime būti dėkingi puikiajam Fekjerui už daugybę pavyzdžių, esančių jo memuaruose, iš dalies todėl, kad jie pateikė mums daugybę istorinių duomenų, kurių kitaip mes būtume netekę, iš dalies todėl, kad Fekjeras savo memuaruose pirmą kartą pateikė naudingą teorinių, t. y. abstrakčių įsivaizdavimų, sąveiką su praktiniu gyvenimu, todėl, kad į jo pateiktus

pavyzdžius galima žiūrėti kaip į paaiškinimą ir daug tikslesnį jo teorinių tvirtinimų apibrėžimą. Jis vargu ar pasiekia savo tikslą skaitytojų atžvilgiu, kurį sau iškėlė istoriškai įrodyti teorines tiesas; nors jis kartais smulkiai aprašo įvykius, tačiau daug ko trūksta, kad vidinis duotų faktų ryšys reikiamai padarytų įtaką pateiktoms išvadoms.

Paprastas nukreipimas į istorines tiesas turi tą trūkumą, kad dalis skaitytojų, nepakankamai susipažinę su šiais įvykiais arba ne visai juos atsimenantys, negali įsisąmoninti tų minčių, kurias turėjo galvoje autorius; skaitytojui arba belieka būti pavaldžiam įspūdžiams, kuriuos jam teikia autorius, arba laikyti klausimą atvirą.

Tiesa, labai sunku taip atkurti arba atskleisti skaitytojams istorinį įvykį, kad juo galima būtų naudotis kaip įrodymu. Rašytojas bus suvaržytas duomenų trūkumo, taip pat laiko ir darbo apimties. Tačiau mes tvirtiname, kad ten, kur kalbama apie tai, kad reikia pareikšti naują nuomonę arba išsiaiškinti abejones, vienas rimtas įvykio aprašymas daugiau pamokantis nei dešimt paviršutiniškų. Pagrindinė tokio paviršutiniško išdėstymo bėda ne ta, kad rašytojas tai daro nepagrįsdamas, lyg jis galėtų ką nors įrodyti, o ta, kad jis niekad su šiais įvykiais nuodugniai nesusipažins ir kad dėl tokio lengvabūdiško, paviršutiniško poelgio su istorija atsiras šimtai netikrų požiūrių ir teorinis prožektorizmas, kuris niekada nebūtų atsiradęs, jeigu rašytojas būtų supratęs savo pareigą, viskas, kas nauja, ką jis viliasi išleisti į pasaulį ir ką jis siekia įrodyti istorija, išvesti, be abejonių, iš tikslaus įvykių ryšio.

Įsitikinę istorinių įvykių panaudojimo sunkumu, iš būtinybės teikti jiems nurodytus reikalavimus, teks sutikti su tuo, kad paskutinių karų istorija visada turi būti pati patikimiausia sritis, iš kurios parenkami pavyzdžiai todėl, kad ji pakankamai žinoma ir išnagrinėta.

Pastarasis priklauso ne tik nuo to, kad anksčiau buvo kitos sąlygos, todėl kitaip plėtojosi ir karas, kas daro tada vykusius veiksmus mažiau pamokančius ir praktiškai mažiau mums reikšmingus, bet ir dėl to, kad laikui bėgant karo istorija, panašiai į bet kurią kitą, pamažu netenka daugelio smulkių bruožų ir aplinkybių, kurios pradžioje dar buvo. Ji vis labiau netenka savo

atspalvio ir gyvumo, kaip išblukęs ir pasenęs paveikslas, kad galų gale lieka tik bendri bruožai ir nedaugelis atsitiktinai išsilaikiusių smulkmenų, dėl to įgaunančių didesnę reikšmę.

Jeigu mes pažvelgsime į šiuolaikinio karo esmę, tai įsitikinsime, kad pradedant karu dėl Austrijos palikimo, bent jau ginkluotės atžvilgiu, turinčiu panašumą į šiuolaikinius ir nepaisant tiek didelių, tiek mažų pokyčių, vis dėlto sąlygos artimos šiuolaikiniams, kad iš jų paimta daug pamokamo.

Visai kitaip atrodė karas dėl Ispanijos palikimo, kai šaunamasis ginklas nebuvo taip ištobulintas, o kavalerija buvo pagrindinė kariuomenės rūšis. Kuo toliau mes grįžtame į praeitį, tuo mažiau naudinga karo istorija ir tuo labiau ji darosi neturtingesnė ir mažiau turinti prasmės. Labiausiai netinkama ir nuobodi, reikia pripažinti, yra senųjų tautų istorija. Šis netinkamumas nėra absoliutus; jis susijęs tik su klausimais, kurie priklausomi nuo tikslios pažinties su tokiomis aplinkybėmis arba reiškiniais, kurie daro įtaką karo vykdymui. Kaip mažai žinotume apie austrų ir šveicarų kovų eigą, kovas tarp burgundų ir prancūzų, mes visų pirma čia matome aiškiai išreikštus pėstininkų viršenybės bruožus geriausios kavalerijos atžvilgiu.

Bendras požiūris į kondotjero epochą moko mus to, kaip karo vykdymas priklauso nuo ginklų, kuriais naudojasi valstybė, nes jokiu kitu laiku ginkluotosios pajėgos, kuriomis naudojosi kare, neturėjo tokio savarankiško įrankio ir nebuvo taip atskirtos nuo kito valstybės ir tautos gyvenimo, kaip šioje epochoje. Tas nuostabus metodas, kuriuo Roma antrojo Punų karo metu kariavo su Kartagena, t. y. puldama juos Afrikoje ir Ispanijoje, tuo metu kai Hanibalas dar nebuvo nugalėtas Italijoje, gali būti pamokomo svarstymo objektas, nes bendras šių valstybių ir jų kariuomenių jėgų ir sąlygų santykis, kuo buvo pagrįstas šis šalutinis pasipriešinimas, pakankamai žinomas.

Bet kuo labiau mes gilinsimės į smulkmenas ir tolsime nuo bendrų aplinkybių ir santykių, tuo mažiau nagrinėdami nutolusius amžius surasime pavyzdžių ir praktinių duomenų, nes mes negalime nei reikiamai įvertinti atitinkamų reiškinių, nei sulyginti su mūsų visiškai pasikeitusiomis priemonėmis.

Gaila, tačiau visada rašytojai turėjo polinkį kalbėti apie senovės įvykius. Nekalbėsime dabar, kokią reikšmę tam turėjo garbėtroška ir šarlatanizmas, bet daugeliu atvejų nematėme garbingų siekių požymių ir karšto noro išmokyti ir įtikinti, o tokiomis sąlygomis mes negalime nematyti šiose apžvalgose nieko kita, kaip gražių lopinių, uždengiančių tarpsnius ir klaidas.

Kokie bebūtų dideli nuopelnai parodyti karo meną istoriniais pavyzdžiais, kaip tą mėgino padaryti Fekjeras! Bet tam vargu ar užtektų žmogaus gyvenimo, jeigu primintume, kad tas, kuris norėtų to imtis, turi tam pasiruošti patirdamas ilgą kovos praktiką.

Tas, kas jaučia potraukį tokiam darbui, tegu susiruošia šiam naudingam darbui, kaip tolimai kelionei. Tegu jis paaukoja savo laiką ir nebijo jokių darbų, tegu nebijo jokios žemiškos valdžios ir šio pasaulio didžiųjų, tegu jis pasikelia virš savo garbėtroškos ir netikros gėdos, kad, cituodamas prancūzų kodeksą, pasakytų tiesą, tiktai tiesą, visą tiesą.

TREČIOJI DALIS

APIE STRATEGIJĄ

1 skyrius

STRATEGIJA

Strategijos sąvoka apibrėžta antrosios dalies antrajame skyriuje. Strategija yra mūšio panaudojimas karo tikslams. Iš tiesų ji turi omenyje tik mūšį, tačiau jos teorija turi nagrinėti ir šios ypatingos veiklos palydovą, t. y. tiek pačias ginkluotąsias pajėgas, tiek ir jų pagrindinius santykius todėl, kad mūšį rengia jos ir jos jam daro didžiausią įtaką. Patį mūšį strategija turi tyrinėti atsižvelgdama į jo pasekmes ir moralines jėgas, turinčias jam didžiausią įtaką.

Strategija – tai mūšio panaudojimas karo tikslams, taigi ji turi iškelti visiems kovos veiksmams tokį tikslą, kuris atitiktų karo esmę. Ji sudaro karo planą derindama su siekiamu tikslu atlikti kovos veiksmus, kurie turi atvesti prie jų pasiekimo; kitaip tariant, ji numato atskirų kampanijų projektus ir duoda juose nurodymus atskiriems mūšiams. Kadangi dauguma šių veiksmų gali būti suplanuoti atsižvelgiant į ketinimus, kurie dažnai nepasitvirtina, o daugelis detalesnių apibrėžimų visai negali būti padaryta, tai iš to seka, kad strategija pati turi būti karo veiksmų teatre, kad vietoje pasirūpintų detalėmis ir padarytų tuos pakeitimus, kurių reikės. Tokiu būdu ji nei akimirkai negali atsitraukti nuo kovos veiksmų.

Ne visada buvo laikomasi šio požiūrio, bent jau kas susiję su bendru vadovavimu; tai įrodo anksčiau buvęs įpratimas strategijos vietą matyti vyriausybėje, bet ne kariuomenėje, kas gali būti leistina, kai vyriausybė taip

arti kariuomenės, kad į ją galima žiūrėti kaip į kariuomenės vyriausiąją būstinę.

Jei mes prisimisime iš pirmosios dalies, kiek didžiausių objektų paliečia karas, tai suprasime, kad sugebėjimas atsižvelgti į visus juos reikalauja retų dvasinių gebėjimų. Valdovas ar karvedys, kuris moka nukreipti karą pagal savo tikslus ir priemones, daro nei daug, nei mažai, geriausiai parodo savo genialumą. Bet šio genialumo poveikis pasireiškia ne tik naujomis sugalvotomis veikimo formomis, kurios tuoj pat kristų į akis, bet ir laimingu galutiniu visumos rezultatu.

Teorija seks strategiją šiame karinių veiksmų sumanyme arba, tiksliau pasakius, ji nušvies reiškinių esmę ir vidinius ryšius ir išskirs tą nedaugelį, kas atrodo kaip principas arba taisyklė.

Jeigu prisiminsime iš I dalies, kaip daug ką paliečia karas, suprasime, kad apskaičiuoti visus šiuos dydžius galima tik turint nepaprastą protą.

Valdovas ar karvedys, sugebantis nukreipti paties vadovaujamą karą, tiksliai atitinkantį jo tikslus ir priemones, ir darantis nei per daug, nei per mažai, tuo geriausiai parodo savo genialumą. Tačiau genialumas pasireiškia ne vien tik naujų kovos veiksmų išradimu, tučtuojau pamatomu, kiek visos kampanijos sėkminga baigtimi. Susižavėjimo vertos teisingai ir taikliai pateiktos prielaidos ir tyli harmonija visos įvykių eigos, pasireiškianti tik galutine bendra sėkme.

Tyrėjas, kuris pradėdamas nuo galutinės sėkmės negali surasti šios harmonijos pėdsakų, dažnai ieško genialumo ten, kur jo nėra ir negali būti.

Paprastai priemonės ir formos, kurias naudoja strategija, yra tokios paprastos ir pažįstamos, nes taip dažnai kartojasi, kad blaiviai mąstančiam žmogui gali būti juokinga, kai jis dažnai girdi, kaip kritika apie tai atsiliepia perdėtai nenatūraliai. Tūkstantį kartų atliktas apėjimas giriamas kaip genialumo bruožas arba kaip įžvalgumas, net kaip visą apimantis mokslas. Ar gali knygų pasaulyje būti kvailesnių svaičiojimų?

Dar yra juokingiau, jeigu pridėtume, kad būtent ta pati kritika iš paties nepadoriausio požiūrio, iš teorijos išmeta visas dvasines vertybes ir nori tu-

rėti reikalą tik su materialiais reiškiniais. Tokiu būdu viskas apibūdinama dviem trimis matematiniais jėgų pusiausvyros ir kiekybinio pranašumo laike ir erdvėje bei keliais kampų ir linijų santykiais. Jei iš tikrųjų viskas sueitų į tokį santykį, tai iš tokio kratinio vargu ar būtų galima sudaryti užduotį mokiniui.

Bet nustatysime visiems laikams: apie mokslines užduotis ir formas čia nėra nė kalbos; materialių daiktų santykiai yra labai paprasti; sunkiau suprasti pastatytas ant kortos moralines jėgas. Bet ir šioje srityje moralinių reiškinių persipynimą ir didelę moralinių dydžių ir jų santykių įvairovę galima rasti tik aukščiausiuose strategijos sluoksniuose, ten, kur ji ribojasi su politika ar valstybės valdymu, tiksliau ten, kur ji yra ir viena, ir kita. Tačiau ir šiuo atveju, kaip mes sakėme, greičiau kalbama apie jėgų įtampos laipsnio nustatymą, negu apie atlikimo formą. Ten, kur vyrauja pastaroji, kaip tai būna atskiruose dideliuose ir mažuose įvykiuose kare, moralinių principų kiekis jau ženkliai sumažėja.

Tokiu būdu strategijoje viskas nepaprastai paprasta, bet iš to negalima daryti išvados, kad viskas buvo ir nepaprastai lengva. Jeigu pagal valstybės santykius ir padėtį buvo sprendžiama, ką turi ir ką gali pasiekti karas, tai rasti kelią tam nesunku; bet sekti tuo keliu, vykdyti planą iki pabaigos, neleisti sau šimtą kartų nukrypti nuo jo dėl įvairių paskatų, tam reikia ne tik stipraus charakterio, bet ir šviesaus, tvirto proto. Todėl iš tūkstančių žmonių, iš kurių vienas pasižymi protu, kitas įžvalgumu, trečias drąsa ir stipria valia, galbūt nei vienas ir neturi šių visų savybių, kurios padėtų jam iš vidutinybių tapti karvedžiu.

Gali pasirodyti keista, kad priimti svarbų sprendimą strategijoje reikalinga daug tvirtesnė valia negu taktikoje, bet tuo neabejos tie, kurie žino karą iš šios pusės. Taktikoje akimirka pati jus patraukia nesulaikoma jėga; veikiantysis jaučia, kad jį neša įvykių sūkuriai, prieš kuriuos jis negali kovoti nerizikuodamas sukelti pražūtingiausių pasekmių; jis slopina savyje kylančias abejones ir drąsiai tęsia užmojus. Strategijoje, kur viskas vyksta daug lėčiau, ten daugiau erdvės savoms ir kitų abejonėms, prieštaravimams, taip pat ir ap-

gailestavimams dėl praeities. Kadangi strategijoje netenka taip kaip taktikoje matyti savo akimis nors pusę to visko, tačiau tik nuspėti ar įsivaizduoti, tai ir įsivaizdavimas yra ne tiek tvirtas. Todėl daugelis karvedžių, ten kur jie turėjo veikti, tūpčioja vietoje tarp menamų sunkumų ir abejonių.

Žvilgtelėkime į istoriją; susikaupkime ties Frydricho Didžiojo 1760 m. kampanija, kuri pasižymėjo puikiais žygiais ir manevrais, tikru strateginio meno meistriškumu, kaip mums tai pateikia kritika. Ar mes turime žavėtis tuo, kad karalius sprendė apeiti tai dešinįjį Dauno sparną, tai kairįjį, tai vėl dešinįjį ir t. t.? Ar mes tame privalome įžvelgti gilią išmintį? Ne, mes to neturime daryti, jei norime vertinti natūraliai ir be pagražinimų. Pirmiausiai mes turėtume stebėtis karaliaus išmintimi, kuris, siekdamas didelio tikslo ir turėdamas ribotas priemones, niekada nesiėmė veiksmų, kurie neatitiko tų priemonių, bet vykdė veiksmus tiek, kiek reikėjo pasiekti tą tikslą. Tokią išmintį karvedys parodė ne tik šios kampanijos metu, bet ir per visus tris karus, kuriuos kariavo. Paversti Sileziją patikimu taikos uostu buvo jo tikslas.

Vadovaudamas nedidelei valstybei, daug kuo panašiai į kitas, tik pranašesnei kai kuriose valdymo šakose, jis negalėjo tapti Aleksandru Didžiuoju, o kaip Švedijos karalius Karlas XII, jis kaip ir pastarasis, galėjo tik prasiskelti sau galvą. Todėl jo kariavime mes įžvelgiame tą santūrią jėgą, kuri visada viešpatauja pusiausvyroje, kurioje niekada netrūksta energijos ir kuri sunkią akimirką padidėja iki tikrai vertos nuostabos ir kitą akimirką vėl nurimsta, paklusdama pačių subtiliausių politinių siekių žaidimui. Nei tuštybė, nei ambicijos, nei keršto jausmas negali jo išmušti iš to kelio, ir šis kelias yra vienintelis, kuris jį atvedė į laimingą ginčo pabaigą.

Kaip menki šie žodžiai, kad tinkamai paryškintų tą didžiojo karvedžio bruožą; ir tik atidžiai pažvelgus į laimingą šios kovos pabaigą ir išsiaiškinus priežastis, kurios darė jai įtaką įsitikini, kad tik skvarbus karaliaus žvilgsnis jį laimingai vedė per visas kliūtis.

Tai viena pusė, kuria mes žavimės, pasireiškusi karvedžio 1760 metų kampanijoje ir visose kitose, bet ypač 1760 m., nes nei jokioje kitoje jam

neteko su tokiais mažais nuostoliais išbalansuoti tarp ženkliai pranašesnės priešo jėgos.

Kita pusė susijusi su vykdymo sunkumais. Apėjimo žygius į kairę ar į dešinę suplanuoti nėra sunku; nesunku prieiti prie išvados, kad visada reikia laikyti sutelktą saujelę savo karių, kad visada reikia turėti galimybę priešintis išblaškytam priešui ir papildyti savo silpnas jėgas greitu jų permetimu; iš to matyti, kad panašus išradimas negali kelti mūsų nusistebėjimo, o dėl tiek paprastų dalykų nelieka nieko kita, kaip prisipažinti, kad jie yra paprasti.

Bet tegu kuris nors karvedys pabando pakartoti tai, sekdamas Frydrichu Didžiuoju. Daug vėliau rašytojai, kurie buvo liudininkais, daug svarstė apie pavojų, netgi apie neatsargumą, susietą su tomis stovyklomis, kurias užėmė karalius, ir mes neabejojame, kad tuo metu, kai jis buvo jose, tie pavojai atrodė trigubai didesni negu vėliau. Tą patį galima pasakyti ir apie žygius, atliekamus priešo akivaizdoje, dažnai netgi priešais priešo patrankas. Frydrichas Didysis atliko tuos žygius arba apsistodavo tose stovyklose todėl, kad Dauno veiksmuose, jo būde užimti pozicijas, jo atsakomybės jausme, jo charakteryje jautė tą garantiją, dėl kurios jo stovyklos ir žygiai, nors ir buvo rizikingi, bet ne beprotiški. Bet reikėjo karaliaus drąsos, valios ir ryžto tam, kad matytų aplinkybes tokiu kampu ir nenukryptų iš kelio pajutęs pavojų, apie kuri rašoma ir kalbama praėjus trisdešimčiai metų. Nedaugelis karvedžių, patekusių į Frydricho Didžiojo situaciją, būtų laikę galimybe pasinaudoti šiomis paprastomis strategijos priemonėmis.

Buvo dar kitas vykdymo sunkumas. Karaliaus kariuomenė šioje kampanijoje nuolat judėjo. Du kartus ji ėjo blogais šalutiniais keliais nuo Elbės į Sileziją (birželio ir rugpjūčio pradžia) Dauno pėdomis turėdama užnugaryje Lasi. Ji turėjo būti pasirengusi mūšiui kiekvieną akimirką ir meniškai organizuoti žygius, kas, be abejo, sukelia didelę įtampą kariuomenei. Nors kariuomenę ir lydi tūkstančiai vežimų, trukdančių žygiui, tačiau jos aprūpinimas labai menkas. Silezijoje iki pat mūšio prie Lignicės, aštuonias paras be pertraukos ji buvo priversta žygiuoti naktį, visą laiką judėti pirmyn ir atgal greta priešo

fronto; tai kelia siaubingą jėgų įtampą ir susiję su dideliais nuostoliais.

Ar galima daryti prielaidą, kad visa tai galėjo vykti be didelės trinties? Ar gali karvedys taip lengvai valdyti kariuomenę, kaip matininkas ranka valdo astroliabiją? Ar alkstančių ir ištroškusių karių skundai neskaudina vado ir aukščiausiojo vado širdies? Ar jų skundai ir abejonės lieka neišgirstos? Ar paprastam žmogui užtektų drąsos pareikalauti tokios aukos iš savo karių ir ar tokios pastangos nebūtų sumažinusios kariuomenės dvasios ir drausmės, žodžiu, nepakenktų karinei šlovei, jeigu nebūtų didelio pasitikėjimo karvedžiu? Štai kam reikia jausti pagarbą; tokiu vykdymo stebuklu mes turime žavėtis. Bet tai galime pajusti tik tuomet, kai tai patirsime patys; tas, kas karą žino tik iš knygų ir iš pratybų rikiuotės aikštėje, tam ši priešsvara neegzistuoja; tegu jis patikės visu tuo, ko pats nepatyrė. Mes norėjome paaiškinti mūsų mintis ir baigdami šį skyrių norime pasakyti, kad mes charakterizuosime pavienius strategijos elementus, kurie, mūsų nuomone, svarbiausi, nepriklausomai nuo to, ar jie materialūs ar protiniai; mes laikysimės mūsų metodo – pereiti nuo paprasto prie sudėtingo ir baigsime viso karinio akto vidiniu ryšiu, t. y. karo ir kampanijos planais. Prie esamo punkto išdėsčius kariuomenę, mūšis visada galimas, bet iš tiesų ne visuomet turi įvykti. Ar tą galimybę reikia vertinti kaip kažką realaus? Aišku, taip. Ji visada bus dėl pasekmių ir dėl jų poveikio, ir jo įtaka, kokia bebūtų, visada pasireikš.

Į galimus mūšius reikia žiūrėti kaip į realius dėl jų pasekmių

Kai išsiunčia būrį, kad bėgančiam priešui užtvertų atsitraukimo kelią, ir jis po to pasiduoda be mūšio, tai jo sprendimą nulemia tik tas mūšis, kurį jam siūlo išsiųstas būrys.

Kai mūsų kariuomenės dalis užima priešo sritį, likusią be gynybos, ir tuo atima iš priešo galimybę ženkliai papildyti savo pajėgas, tai mes išsaugome šią vietovę dėl to mūšio, kurį išskirta mūsų kariuomenės dalis numato tuo atveju, jeigu priešas norėtų vėl susigrąžinti tą sritį.

Abiem atvejais vien tik mūšio galimybė sukelia žinomas pasekmes, ir tuo būdu ši galimybė pasireiškia keliais tam tikrais reiškiniais. Tarkime, priešas abiem atvejais prieš mūsų pajėgas priešpastatė savas, pranašesnes už mūsų, ir privertė tuo atsisakyti numatyto tikslo; tuomet jų tikslas liktų nepasiektas, bet mūšis, kurį mes siūlėme priešui šioje vietovėje, vis vien nebūtų likęs be pasekmių, nes jis pritraukė priešo pajėgas. Netgi tuo atveju, jeigu tai mums būtų atnešę vien žalą, visgi negalima sakyti, kad ši grupuotė, šie galimi mūšiai būtų neturėję jokių pasekmių, šiuo atveju jie mums yra lygiaverčiai pralaimėtam mūšiui.

Tai parodo, kad priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimas ir priešo galios sutriuškinimas pasiekiamas tik mūšyje, tikrame arba pasiūlytame, bet nepriimtame.

Dvejopas mūšio tikslas

Mūšio veikimas yra dvejopas: tiesioginis ir šalutinis. Šalutinis yra tuomet, kai prisideda kiti dalykai, kurie tampa mūšio tikslu, jie nenumato ginkluotųjų priešo pajėgų sunaikinimo, o tik gali turėti įtakos, nors ir šalutiniu keliu, bet su didele jėga. Artimiausiu kautynių tikslas gali būti sričių, miestų, tvirtovių, kelių, tiltų, parduotuvių užėmimas ir t. t., bet niekuomet šis tikslas nebus galutinis. Šiuos dalykus visada reikia vertinti kaip persvaros siekimo priemones, kad pabaigoje priešui būtų pasiūlyta mūšyje tokia padėtis, kuri jam būtų nepriimtina. Todėl į visus šiuos dalykus reikia žiūrėti kaip į tarpines grandis, lygias veikiančio principo palydovui, o ne kaip į patį veikiantį principą.

Pavyzdžiai

Kai 1814 metais sąjungininkai užėmė Bonaparto sostinę, karo tikslas buvo pasiektas. Pradėjo daryti įtaką politiniai susiskaldymai, kurių šaknys buvo Paryžius, ir didžiulis trūkis sukėlė imperatoriaus žlugimą. Visa tai reikia nagrinėti remiantis tuo požiūriu, kad su Paryžiaus žlugimu Bonaparto ginkluotosios pajėgos ir jų sugebėjimas priešintis staiga labai sumažėjo, o

sąjungininkų pranašumas išaugo tokiu mastu, kad bet koks tolesnis pasipriešinimas buvo negalimas. Būtent šis negalimumas ir davė taiką Prancūzijai. Jeigu įsivaizduotume, kad sąjungininkų pajėgos tuo momentu dėl išorinių aplinkybių būtų sumažėjusios ta pačia proporcija ir būtų dingęs jų pranašumas, tai tuo pačiu būtų dingusi ir visa Paryžiaus užėmimo reikšmė.

Mes peržiūrėjome šiuos pavyzdžius tam, kad parodytume vienintelį tikrą ir natūralų dalyko vaizdą; iš čia išplaukia ir jo reikšmė. Šis požiūris tiesiogiai grąžina mus prie klausimo: kokia bus galima karo ir kampanijos, didelių ir mažų mūšių, kurie gali būti pasiūlyti kariaujančioms šalims viena kitai, baigtis. Tik šis klausimas lemia rengiant karo ar kampanijos planą, kokių veiksmų reikia imtis iš anksto.

Kieno požiūris kitoks, tas klaidingai įvertina kitus klausimus

Jeigu neįpratinsi savęs žiūrėti į karą arba į atskirą kampaniją kaip į grandinę, susidedančią tik iš mūšių, kurie visada seka vienas po kito, jeigu pasiduosi tam įsivaizdavimui, kad geografinių punktų užėmimas ar neapsaugotų provincijų užkariavimas savaime yra kažkas esminio, priartėsi prie to, kad vertinsi tai kaip laimėjimą, kurį galima pavymui pasisavinti. Žvelgdami į geografinio punkto užėmimą šitaip, o ne kaip į visos grandinės grandį, mes galime ir nekelti sau klausimo, ar neturės tai ateityje svarbių padarinių. Kaip dažnai mes randame panašių klaidų karo istorijoje. Norisi pasakyti: taip, kaip pirklys negali atidėti ir skaičiuoti grynu pelnu atskiro sandėrio pelną, taip ir kare negalima atskirti vienintelę sėkmę nuo bendros sėkmės. Panašiai kaip pirklys turi operuoti visu savo turtu, taip pat ir kare tik galutinis rezultatas nuspręs, kieno pusėje yra pergalė, kieno – pralaimėjimas.

Jeigu mintis visada bus nukreipta į keletą mūšių, kiek tai galima iš anksto numatyti, tai ji visada bus tiesiame kelyje į tikslą, ir jėgų judėjimas įgaus tą greitį, t. y. siekį, norą, o veiksmas tą energiją, kuri reikalinga ir kurios nesutrukdys šalutinės įtakos.

2 skyrius

STRATEGIJOS ELEMENTAI

Priežastis, kurios lemia mūšių panaudojimą strategijoje, galima suskirstyti į įvairių rūšių elementus, būtent: moralinius, fizinius, matematinius, geografinius ir statistinius.

Pirmajai kategorijai priklauso viskas, ką vadiname dvasinėmis savybėmis ir jų poveikiu, antrajai kategorijai priklauso ginkluotųjų pajėgų dydis, jų sudėtis, ginkluotės persvara ir t. t. Trečiajai kategorijai priklauso operacijų kryptys, koncentriniai ir ekscentriniai judėjimai, nes jų geometrinė prigimtis turi reikšmę, ketvirtajai – vietovės įtaka: dominuojantys punktai, kalnynai, upės, miškai, keliai; penktajai kategorijai priklauso kariuomenės aprūpinimo priemonės ir t. t. Tai, kad mes šiuos elementus nagrinėjame iš pradžių atskirai yra gerai; tai išsiaiškinę mes galime įvertinti didesnę ar mažesnę kiekvienos šių kategorijų vertę. Žiūrėdami į jas atskirai, matome, kad kai kurios iš jų praranda savo svarbą. Pvz., iš karto aiškiai jaučiama, kad operacinio pagrindo vertė, netgi jeigu nagrinėtume jį tik operacijos linijos krypties atžvilgiu, net ir taip paprastai keliant klausimą, mažiausiai priklauso nuo geometrinio elemento, t. y. nuo kampų, kuriuos sudaro šios linijos, negu nuo kelių būsenos ir vietovės, kur jie yra.

Bet jeigu būtų kas nors sumanęs strategijos klausimus nagrinėti tik pagal šiuos elementus, tai būtų pati blogiausia mintis, nes konkrečiose karinėse operacijose šie elementai glaudžiai ir sudėtingai susiję, o mes pasinertume į negyvą analizę ir kaip košmare bandytume nutiesti tiltą iš šios nebūties į konkretaus pasaulio reiškinius. Tesaugo dangus kiekvieną teoretiką nuo tokios pradžios. Mes laikysimės tikrovės reiškinių ir neanalizuosime daugiau, negu to reikia konkrečiu atveju, kad mintis būtų aiški skaitytojams; ta mintis kyla mums ne iš spekuliatyvaus tyrimo, o iš įspūdžių apie vientisus karo reiškinius.

3 skyrius

MORALINĖS JĖGOS

Mes vėl grįžtame prie to dalyko, minėto trečiojo skyriaus antrojoje dalyje, nes moralinės jėgos kare užima pačią svarbiausią vietą. Šios moralinės jėgos kiaurai permerkia visą karo stichiją; jos labiausiai artimos valiai, nes valia yra moralinė jėga ir jos iš anksto susitapatina su ja, susilieja į vieną, o valia yra tai, kas išjudina ir vadovauja visoms materialioms jėgoms. Gaila, tačiau moralinių jėgų neapčiuopia knyginė išmintis, nes jų negalima išreikšti nei skaičiais, nei kategorijomis; jas galima tik jausti ir stebėti.

Kariuomenės, karvedžio ir vyriausybės dvasia ir moralinės savybės, provincijų, kuriose vyksta karas, nuotaikos, pralaimėjimų moralinis poveikis – tai duomenys, kurie labai įvairiapusiškiai santykiauja su siekiamu tikslu ir padėtimi, kurioje mes buvome, taip pat jie turi skirtingiausią įtaką.

Nors knygose apie tai mažai arba visai nerašoma, vis tik šie dalykai priklauso karo meno teorijai lygiai taip pat, kaip visa, ką sudaro karas. Turiu dar kartą pakartoti: skurdi ta filosofija, kuri pagal senus pavyzdžius užsklendžia visas savo taisykles ir principus toje sienos pusėje, už kurios prasideda moralinių jėgų sritis, ir kuri, kai tik moralinės jėgos pasirodo scenoje, pradeda vardinti išimtis; išimtys apipavidalinamos moksliškai ir pavirsta taisyklėmis; kai kada ieškome atramos remdamiesi genijumi, kuris aukščiau už taisykles, kuo duodama suprasti, kad taisyklės ne tik rašomos kvailiams, bet ir pačios turi būti kvailos.

Net jeigu karo meno teorija negalėjo nieko kita padaryti, kaip tik priminti apie šiuos reiškinius ir įrodyti būtinumą tinkamai vertinti visų moralinių jėgų reikšmę ir atsižvelgti į jas, tai ji jau būtų išplėtusi savo ribas į moralinių reiškinių karalystę ir šio požiūrio nustatymu iš anksto būtų pasmerkusi tuos, kurie bandys stoti prieš jos teismą vien tik su fizinių jėgų analize.

Ir visose savo vadinamosiose taisyklėse teorija negali atsiriboti nuo moralinių normų, nes fizinių jėgų veikimas visai susilieja su moralinių jėgų veikimu, ir jos negali būti išskirtos atskirai iš šio lydinio taip, kaip išskiriami metalai iš metalo lydinio cheminio proceso metu. Bet kurioje taisyklėje, priklausančioje fizinėms jėgoms, teorija turi vadovautis apskaičiavimu tos dalies, kuri gali tekti moralinėms jėgoms; kitaip teorija nusileis iki kategoriškų nuostatų, kurios bus arba labai drovios ir ribotos, arba labai reiklios ir išplėstos. Net labiausiai negyvos teorijos, tiesa, visai nesąmoningai turėjo persikelti į šią proto karaliją, nes neįmanoma patenkinamai paaiškinti, pvz., kokios nors pergalės poveikio nekreipiant dėmesio į jos moralinį įspūdį. Todėl daugelį reiškinių, kuriuos mes prabėgomis nagrinėjame šiame darbe, sudaryti pusiau iš fizinių, pusiau iš moralinių priežasčių ir pasekmių. Galima pasakyti: fiziniai reiškiniai yra kaip medinė kriauna, kai tuo tarpu moraliniai – tikras išgaląstas kardas, nukaltas iš tauraus metalo.

Istorija geriausiai liudija moralinių dydžių vertę, joje ryškiausiai surandama jų neįtikėtina įtaka; tai tas istorijos pamokų taurumas ir tobulumas, kuriais auklėjamas karvedys. Reikia pastebėti, kad įrodymai, kritiniai tyrimai ir moksliniai traktatai šiuo atveju neturi tokios reikšmės kaip jausmai, bendras įspūdis ir atskiri proto blyksniai, sėjantys tuos išminties grūdus, kurie turi praturtinti dvasią.

Mes galėjome peržiūrėti pagrindinius moralinius reiškinius kare ir su kruopštumu darbštaus docento pamėginti išsiaiškinti, ką galima gera ar bloga pasakyti apie kiekvieną iš jų. Bet toks metodas veda į labai nuvalkiotas vietas ir kasdienines tiesas; taip analizuojant greitai pradingsta tikroji dvasia ir analizė nepastebimai pakeičiama pasakojimu apie tai, ką žino kiekvienas žmogus. Todėl mes atiduodame pirmenybę, šiuo atveju daugiau negu bet kada, išlaikyti mūsų eskizinę, muzikinę dėstymo formą; mes būsime patenkinti, jeigu mums pasiseks bendrai pabrėžti šios karo reikalų pusės reikšmę ir padaryti suprantamą tą dvasią, kuria persmelkti šio darbo požiūriai.

4 skyrius

PAGRINDINĖS MORALINĖS GALIOS

Tai – karvedžio talentas, kariuomenės šlovė ir kariuomenę sudarančios tautos dvasia. Kuri šių savybių turi didesnę vertę, apskritai nustatyti niekas negali, nes jau savaime yra sunku pasakyti apie kiekvienos jų reikšmę, tai dar sunkiau palyginti tas reikšmes vieną su kita. Svarbiausia per mažai neįvertinti nei vienos. Tuo tarpu žmogiškasis samprotavimas savo kaprizingu perėjimu nuo vieno kraštutinumo prie kito ypač linkęs ignoruoti tai vieną, tai kitą moralinę normą. Geriausiai pateikti įtikinamus istorijos įrodymus, liudijančius apie neginčijamą visų trijų veiksnių reikšmę.

Be abejonės, pastaruoju metu Europos valstybių kariuomenės pasiekė beveik vienodą mokymo ir kovinio parengimo lygį; kariavimas, pasak vieno filosofo, įgavo tokią natūralią formą, pavirto vienodos rūšies metodu visose kariuomenėse, todėl nereikia tikėtis, kad karvedžiai panaudos ypatingus, tiksliąja to žodžio prasme, dirbtinius veiksmus (kaip įžambi Frydricho II kovos rikiuotė?). Tautos dvasia atsispindi kariuomenėje (entuziazmas, fanatizmas, tikėjimas, įsitikinimai), ryškiausiai pasireiškia kovojant kalnuose, kur kiekvienas kareivis paliktas sau. Jau vien todėl kalnai yra geriausia kovos arena savanoriškai kariuomenei.

Meistriškas kariuomenės rengimas ir užgrūdintas vyriškumas, sujungiantis pavienius padalinius į vieną visumą, ryškiausiai pasireiškia atvirame lauke. Karvedžio talentui didžiausia erdvė atsiranda raižytoje, kalnuotoje vietovėje. Kalnuose jis visiškai gali valdyti kolonas ir vadovauti joms visoms netausodamas savo jėgų; atvirame lauke yra paprasčiau ir nesekina savo jėgų. Karvedžio sumanymai turi būti orientuoti į šiuos neginčijamus tarpusavyje susijusius momentus.

5 skyrius

KARIUOMENĖS ŠLOVĖ

Karinė šlovė labai skiriasi nuo paprastos drąsos ir dar daugiau nuo įkvėpimo, dėl kurio rengiamas karas. Tiesa, drąsa – jo būtina sudedamoji dalis, bet todėl, kad ji, nors ir yra būdinga žmogiškai prigimčiai savybė, gali būti išugdyta kare kiekvienam kariui dėl įpročio ir pratybų, tik ji jam turi kitą kryptį, negu kitiems žmonėms. Jinai netenka jam potraukio nevaldomai veiklai ir jėgos pasireiškimui, būdingo kiekvienai asmenybei, ir savanoriškai darosi pavaldi aukščiausiems reikalavimams: paklusnumui, tvarkai, taisyklėms ir metodui. Įkvėptas siekio, dėl kurio kariauja, pagyvina armijos karinę šlovę ir stiprina jos aistrą, bet nėra būtinas jos elementas.

Karas yra apibrėžtas dalykas (toks karas ir liks, nors ir kokius interesus jis bepaliestų, ir netgi tuo atveju, kai į karą pašaukti visi šios tautos vyrai, galintys nešioti ginklą), dalykas, skirtingas ir atskirtas nuo kitos žmogaus veiklos. Būti persunktam šio reikalo dvasia ir esme ir sužadinti savo galimybę, ir pasisemti jėgų, iki galo aprėpti tai protu, dėl pratybų pasiekti pasitikėjimo ir greičio, visiškai jame ištirpti, iš žmogaus pavirsti vykdytoju to vaidmens, kuris mums tame reikale numatytas, taip pasireiškia kiekvienam individui kariuomenės šlovė.

Kaip mes beįsivaizduotume idealaus žmogaus ir kario, kaip vienos asmenybės, auklėjimą, kaip beįsivaizduotume karą bendra nacionaline besirutuliojančio priešinga kondotjerų epochai kryptimi, vis dėlto niekada nepavyks panaikinti profesinių karinės veiklos ypatumų, o kol jie ta veikla užsiima, matys save kaip ypatingą korporaciją, kurios tvarkoje, dėsniuose ir papročiuose užfiksuoti karo veiksniai. Taip bus iš tikrųjų. Būtų buvusi didelė klaida, esant ryžtingam norui analizuoti karą iš aukščiausio taško, nepakankamai įvertinti šios specialios atsiribojimo dvasios (*esprit de Corps*), kuri šiek tiek

gali ir privalo būti būdinga kariuomenei. Tai, ką mes vadiname kariuomenės šlove, korporacinė dvasia yra tam tikru laipsniu jungiančioji priemonė, suponuojanti ją sudarančias prigimtines jėgas. Ant korporacinės dvasios lengviau išauga karo šlovės kristalai.

Kariuomenė, išlaikanti nustatytą rikiuotę veikiant žudančiai ugniai, nepuolanti į paniką įsivaizduojamo pavojaus atveju, o realiai suvokianti situaciją, ginanti kiekvieną kovos lauko pėdą, kariuomenė, didi pasiektų pergalių įsisąmoninimu, kuri ir mirtino pavojaus atveju, po pralaimėjimo išsaugo pavaldumą ir nepraranda pagarbos ir pasitikėjimo savo vadais, kariuomenė, kurios fizinės jėgos, kaip atleto raumenys, užsigrūdino išgyvenant netektis ir kovojant, kuri žiūri į šią įtampą kaip į priemonę, vedančią į pergalę, o ne kaip į prakeikimą, tvyrantį virš jos vėliavų, kariuomenė, kuriai apie visas pareigas ir gerus darbus primena trumpas katekizmas, susidedantis iš vieno šūkio – šūkio apie jo ginklo garbę, tokia kariuomenė iš tikrųjų kupina karinės dvasios.

Galima puikiai kautis kaip vandejiečiai ir atlikti didžius darbus kaip šveicarai, amerikiečiai ir ispanai neišryškinant karo šlovės; galima sėkmingai vadovauti reguliariai kariuomenei, kaip tai darė princas Savoiskis ir Malboras, neturint jos palaikymo. Todėl mes negalime tvirtinti, kad be karo šlovės negali būti sėkmingo karo, ir mes su ypatingu atkaklumu tai kartojame, kad akcentuotume supratimą, kurį mes čia iškeliame, kad įsivaizdavimai nesusilietų bendrose formose ir nesusidarytų nuomonė, kad karinė šlovė galų gale yra viskas. Tai ne taip, kariuomenės karinė šlovė yra tam tikras moralinis dydis; karo veiksmus galima planuoti ir be jos, ir tokiu būdu ją vertinti kaip įrankį, kurio našumą galima įkainoti.

Charakterizavę ją šitaip, pažiūrėsime, ką galima pasakyti apie jos įtaką ir apie tas priemones, kuriomis galima tai pasiekti.

Karinė šlovė kariniams daliniams yra tai, kas karvedžio genijus yra visai kariuomenei. Karvedys gali vadovauti tik visai kariuomenei, o ne kiekvienai atskirai daliai, o ten, kur jis negali vadovauti visumai, ten jos vadu turi būti karinė dvasia. Karvedį išrenka vadovaudamiesi gandais apie jo ypatingas savy-

bes, aukštesniuosius didesnių dalinių vadus skiria po kruopštaus jų vertinimo; bet šis vertinimas vis labiau silpnėja leidžiantis hierarchijos laiptais, todėl skirdami į žemiausias pareigas mes negalime grįsti savo sprendimų individualiomis savybėmis. Individualias spragas čia turi užpildyti karinis šaunumas. Tokį pat vaidmenį atlieka prigimtinės susiruošusios kariauti tautos savybės: drąsa, išradingumas, užsigrūdinimas darbais ir nepritekliais, entuziazmas. Tokiu būdu šios savybės gali pakeisti karinę dvasią ir atvirkščiai. Taigi aiškėja:

1. Karinė šlovė būdinga tik reguliariosioms kariuomenėms; joms ji reikalinga labiausiai. Nereguliariojoje kariuomenėje karo metu ją gali pakeisti prigimtinės savybės, kurios tada greičiau pasireiškia.
2. Reguliariajai kariuomenei kariaujant su tokia pat priešo kariuomene, karinė šlovė mažiau reikalinga, negu reguliariajai kariuomenei kariaujant su nereguliariąja, nes pastaruoju atveju pajėgos yra skaidomos ir kai kurie padaliniai palikti patys sau. Ten, kur kariuomenę galima laikyti sutelktą, karvedžio genijus turi ypatingą reikšmę ir papildo tai, ko trūksta kariuomenės dvasiai. Apskritai karinė šlovė reikalinga juo labiau, juo labiau karo teatras ir kitos aplinkybės apsunkina karo eigą ir juo labiau išblaškytos pajėgos.

Vienintelė išvada, gaunama iš šių tiesų, yra ta, kad, jeigu kariuomenei pritrūksta šios vidinės jėgos, karinės šlovės, reikia organizuoti karą kaip galima paprastesniu būdu arba padvigubinti rūpesčius kitiems kariuomenės organizacijos klausimams ir nelaukti tik iš reguliariosios kariuomenės to, ką gali padaryti kariuomenė, nusipelniusi šio pavadinimo.

Taigi karinė kariuomenės šlovė yra svarbiausia moralinė potencija kare, ir ten, kur jos trūksta, mes matome jos pakeitimą kitomis jėgomis, pvz., karvedžio dvasiniu didingumu, įkvepiančiu tautos entuziazmu, arba mes matome, kad rezultatai neatitinka pastangų. Kiek daug sprendžia ši dvasia, kariuomenės savybės, šį rūdos iki tauraus metalo sodrinimą mes matome pas makedoniečius, kuriems vadovavo Aleksandras, pas Romos legionierius, kuriems vadovavo Cezaris, pas ispanų pėstininkus, kuriems vadovavo Aleksandras Farnesas, pas švedus, kuriems vadovavo Gustavas Adolfas ir Karlas XII, pas prūsus, kuriems

vadovavo Frydrichas Didysis, ir pas prancūzus, kuriems vadovavo Bonapartas. Reikia sąmoningai užmerkti akis prieš istorinius faktus, jei nenorime pripažinti, kad nuostabios šių karvedžių pergalės ir jų tvirtumas pačiose sunkiausiose padėtyse buvo galimos tik dėl kariuomenės, turinčios šį moralinį potencialą.

Ši dvasia gali rutuliotis tik iš dviejų šaltinių, kurie gali ją pagimdyti tik kartu. Pirmasis – tai keliolika karų ir pergalių, antrasis yra kariuomenės veikla, pasiekianti kartais aukščiausią įtampos laipsnį. Tik tokioje veikloje karys įvertina savo jėgas. Karvedys, reikalaujantis iš savo karių kiek galima daugiau, gali būti labiau įsitikinęs, kad šis reikalavimas bus įvykdytas. Karys tiek pat didžiuojasi įveiktais sunkumais, kiek ir nugalėtais pavojais. Tik nuolatinės veiklos ir pastangų dirvoje išdygsta šis šlovės daigas, bet tik su sąlyga, kad jį šildo pergalės saulės spinduliai. Kai iš šio daigo išaugs galingas medis, tai jis sugebės priešintis pačioms didžiausioms nelaimių ir pralaimėjimų audroms ir dar kai kurį laiką net inertiškai išlaikys taikos ramybę. Taigi karo šlovė gali kaltis tik kare ir vadovaujant didžiam karvedžiui, bet išlikti gali per kelias kartas, netgi ir vadovaujant vidutiniam karvedžiui, ir ilgus taikos metus.

Su šia sukilninta, sutaurinta kooperatine užgrūdintų karių dvasia, nusėta randų, nereikėtų lyginti savigarbos ir išdidumo, būdingų reguliariosioms kariuomenėms, sulipdytoms į visumą tik karinių nuostatų. Būdingas sunkus rimtumas ir griežta tarnybinė tvarka gali padėti ilgai išlaikyti karinę šlovę, bet pagimdyti jos negali: ji turi savo vertę, bet pervertinti jos nederėtų. Tvarka, įgūdžiai, pasididžiavimas, gera valia, puiki nuotaika yra taikos metu išugdytos kariuomenės savybės, kurias reikia joje vertinti, bet kurios savarankiškos reikšmės neturi. Tokioje kariuomenėje visuma palaiko visumą ir vienas įtrūkimas gali suskaldyti visą masę, kaip tai būna su staiga atšaldytu stiklu. Ypač greitai geriausia nuotaika pasikeičia silpnadvasiškumu pasitaikius pirmai nesėkmei, ir, jei taip galima pasakyti, nesėkmė išpučiama į baimę – prancūziškai *Sauve qui peut* (*gelbėkitės, kas galite*). Tokia kariuomenė pajėgi kam nors tik karvedžio dėka ir niekam pati. Jai reikia vadovauti su dvigubu atsargumu iki tol, kol pergalės ir įtampa padės peraugti į reikiamą jėgą. Todėl saugokimės supainioti kariuomenės dvasią su nuotaika.

6 skyrius

DRĄSA

Kokią vietą ir kokią reikšmę drąsa užima dinamiškoje gyvos jėgos sistemoje, kur ji priešpastatoma atsargumui ir apdairumui, mes nagrinėjome skyriuje apie pergalės užtikrinimą ir parodėme, jog teorija neturi teisės užsiimti įstatymų, ribojančių ryžtą, leidyba.

Ši kilnaus polėkio jėga, kuria žmogaus siela iškeliama virš pačio baisiausio pavojaus, turi būti kare svarstoma kaip būdingas veikiantis principas, t. y. jėgų šaltinis. Iš tikrųjų kokioje žmogaus veiklos sferoje drąsa gali naudotis tokiomis neginčytinomis pilietybės teisėmis, kaip ne kare?

Pradedant gurguolininku ir būgnininku ir baigiant karvedžiu, ji yra kilniausia dorybė tarsi plienas, nuo kurio priklauso ginklo aštrumas ir žvilgesys.

Pripažinkime: kare drąsa turi ypatingas privilegijas. Be erdvės, laiko ir jėgų apskaičiavimo, reikia šiek tiek procentų pridėti drąsai; ten, kur drąsa turi persvarą prieš priešą, šie procentai visuomet bus paimti priešingos pusės spragų sąskaita. Todėl drąsa yra kūrybinė jėga. Tai nesunku įrodyti filosofiškai. Visuomet, kai drąsa susiduria su nedrąsa, jos galimybės laimėti yra didesnės, nes nedrąsa jau yra prarasta pusiausvyra. Tik tokiais atvejais, kai drąsa susiduria su protingu atsargumu, kuris, galima sakyti, tiek pat drąsus ir stiprus kaip ir drąsa, drąsa gali pralaimėti; bet tai būna retai. Tarp visų atsargių žmonių dauguma tokių yra dėl bailumo. Masėse drąsa tai jėga, kurios didėjimas negali atnešti nuostolių kitoms jėgoms, nes masė sujungta rėmais, kovos rikiuotės struktūra ir tarnyba su vadovybės valia, todėl jai vadovauja svetimas protas. Čia drąsa lieka tik kaip ištempta spyruoklė, visada paruošta paleisti.

Kuo aukščiau mes kilsime vadovavimo laiptais, tuo būtinesnis yra mąstantis protas, kuris būna greta drąsos, kad pastaroji netaptų betikslė, nebūtų

aklas aistros postūmis, nes kuo aukštesnis rangas, tuo mažiau reikšmės turi asmeninis pasiaukojimas, tuo didesnę reikšmę turi kitų išsaugojimas ir bendra gerovė. Taigi tai, kas sureguliuojama masėse tarnybos tvarka, įaugusia į kraują ir kūną, tas vadui turi sureguliuoti mąstymą, ir todėl čia atskiro poelgio drąsa gali tapti klaida. Bet vis vien tai bus graži klaida, į kurią neturi būti žiūrima taip, kaip į kitas klaidas. Gerai yra tai kariuomenei, kur dažnai pasireiškia nesavalaikė drąsa – ta vešli augalija, ji – stiprios dirvos liudininkas. Netgi nesąmoningą drąsą, t. y. betikslę drąsą, negalima prastai vertinti, iš esmės tai yra ta pati dvasinė jėga, tik pasireiškianti kaip ypatingos rūšies aistra, neprotaujant, ir tik ten, kur ji prieštarauja paklusimui, kur ji su paniekinimu atmeta aukščiausios valios reikalavimus, į ją reikia žiūrėti kaip į pavojingą blogybę, tačiau ne dėl jos pačios, o turint galvoje nepaklusnumo faktą, nes kare nėra nieko svarbiau už paklusnumą.

Skaitytojai sutiks su mintimi, kad esant vienodoms galimybėms, kare daugiau gali pakenkti bailumas nei drąsa.

Atrodytų, kad protingo tikslo iškėlimas turėtų padėti pasireikšti drąsai; taigi sumažinti jos vidinę kainą; iš tikrųjų yra kaip tik atvirkščiai.

Dvasios jėgos praranda didelę dalį savo galios dėl aiškių minčių ar netgi savitvardos. Todėl drąsa pasireiškia tuo rečiau, kuo aukščiau mes kylame tarnybinės hierarchijos pakopomis; net jei protas ir supratimas nekiltų kartu hierarchijos laiptais, tai vis dėlto vadams jų skirtinguose postuose objektyvūs dydžiai, sąlygos ir priežastys primetamos iš šalies tokiu kiekiu ir tokia jėga, kad juos tai apsunkina juo labiau, kuo mažiau jie gali spręsti apie tai savarankiškai. Tai kare ir patvirtina pagrindinę gyvenimo patirties išvadą, išreikštą prancūzų patarle: Tel brille au second, qui s'eclipse au premier (*dažnai spindi antraisiais vaidmenimis tie, kurie blėso pirmuosiuose*). Beveik visi generolai, kuriuos istorija pateikia kaip vidutinius ar netgi neryžtingus karvedžius, žemesniuose postuose išsiskyrė drąsa ir ryžtu.

Tarp drąsaus poelgio motyvų, kuriuos sąlygoja būtinybė, reikia daryti skirtumą. Ši būtinybė turi skirtingus laipsnius. Jei ji būtina, jei viršininkas, siekdamas savo tikslo, susiduria su dideliais pavojais ir priima ryžtin-

gą sprendimą, kad išvengtų kito tokio pat didelio pavojaus, tai čia galima tik žavėtis jo ryžtu, kuris išsaugo savo vertę. Kai jaunuolis šoka per gilią bedugnę, norėdamas parodyti jojiko meną, tai jis drąsus; kai jis tai daro bėgdamas nuo persekiotojų gaujos, tai jis ryžtingas. Bet kuo mažiau suvokiama būtinybė ir kuo didesnį santykių skaičių turi aprėpti mūsų protas, kad pažintų ją, tuo mažiau tokia būtinybė pažeidžia drąsos teises. Kai Frydrichas Didysis 1756 m. suprato karo neišvengiamumą ir galėjo išsigelbėti nuo žūties tik aplenkęs savo priešus puolimu, jam buvo būtina pradėti karą, bet tai buvo kartu ir kraštutinis drąsus sprendimas; tik nedaugelis žmonių jo vietoje būtų ryžęsi tam.

Nors strategija yra tik karvedžių ir vadovų, užimančių aukštus postus, veiklos sfera, visgi drąsa, kaip ir kitas kovinis šaunumas, svarbi ir kitiems kariuomenės nariams. Su kariuomene, sudaryta iš drąsios tautos dalies, kurioje nuolat puoselėjamas drąsos jausmas, galima ryžtis visai kitiems veiksmams, nei su ta, kuriai ši šlovė svetima; todėl kalbėdami apie drąsą turėjome omeny kariuomenę. Bet mūsų tema yra karvedžio drąsa, nors mums mažai lieka ką nors apie tai pasakyti, kai jau charakterizavome karinę šlovę.

Kuo aukščiau kylame tarnybinės hierarchijos laiptais, tuo labiau veikloje dominuoja mintis, supratimas ir protas, tuo labiau į antrąjį planą nutolsta drąsa, kuri yra temperamento savybė; todėl ji retai išryškėja aukštesniuose postuose, bet tuo labiau tada verta ji žavesio. Drąsa, vadovaujama išskirtinio proto, yra herojaus ženklas; ši drąsa pasireiškia ne tuo, kad būti drąsiu prieš daiktų prigimtį, pažeidžiant tikimybės dėsnius, bet energetiniu palaikymu to aukščiausio sumanymo, kuris vykdomas žaibišku greičiu ir tik pusiau sąmoningai genijaus ir intuicijos, kai jie daro savo pasirinkimą. Kuo daugiau protą įkvepia drąsa ir įžvalgumas, tuo toliau jie sklendžia savo skrydyje, tuo daugiau visa apimantis tampa žvilgsnis ir tuo labiau užtikrintas bus rezultatas; visada išlieka nuostatos, kad kuo aukštesnis tikslas, tuo didesnė jo sąsaja su pavojumi. Ar paprastas žmogus, nekalbant apie silpną ir neryžtingą, įsivaizduojamo veiksmo sferoje ramiai stebėdamas savo kambaryje, toli nuo

pavojų, prieis prie teisingų išvadų, kiek, aišku, tai įmanoma be tiesioginio stebėjimo, bet jei jį visur persekios pavojai ir atsakomybė, jis praras aiškų požiūrį, o jei jis liktų dėl aplinkos, tačiau bet kuriuo atveju prarastų ryžtingumą, nes čia niekas jam padėti negali.

Mes manome, kad karvedys, neturintis drąsos, neįsivaizduojamas, taigi tokiu niekad nebus žmogus, neturintis šios įgimtos temperamento jėgos: todėl mes laikome ją pirma karvedžio karjeros sąlyga.

Kita vertus, reikia kelti klausimą, kiek šios įgimtos jėgos, išugdytos ir pakeistos auklėjimu ir gyvenimu, liks žmogui, kai jis pasieks savo aukštą postą. Kuo daugiau jis išsaugos šią jėgą, tuo galingesni bus genijaus sparnų mostai, tuo aukštesnis bus jo skrydis. Rizika vis didėja, bet ir tikslai plečiasi. Ar išeina tolesnės kreipiančiosios linijos iš atskiros būtinybės ar jos stiebiasi į statinio, pastatyto garbės troškimu, viršūnę, kaip veikia Frydrichas ar Aleksandras, kritiniam vertinimui tai neturi didelės reikšmės. Jei pastarąjį daugiau skatina fantazija, nes jis dar drąsesnis, tai pirmąjį labiausiai tenkina protas, nes jo veiksmuose daugiau vidinės būtinybės.

Dabar privalome paminėti dar vieną svarbią aplinkybę.

Drąsos dvasia gali įsiskverbti į kariuomenės kūną ir kraują arba todėl, kad ji būdinga tautai, arba todėl, kad yra sėkmingo karo, vadovaujamo drąsaus karvedžio, vaisius; pastaruoju atveju jos iš pradžių nebus.

Tačiau mūsų laikais beveik nėra kitos galimybės ugdyti ją tautai kaip kare, ir būtent karvedžiui drąsiai vadovaujant. Tik karas gali pasipriešinti tam dvasios lepumui, tam malonumų vaikymuisi, kurie mažina tautos, apimtos visuotinio gerumo ir įsitraukusios į didėjančių taikių santykių sferą, dvasią.

Tik tuomet, kai tautos charakteris ir įsitraukimas į karą palaiko vienas kitą, tauta gali tikėtis užimti tvirtą poziciją politiniame gyvenime.

7 skyrius

TVIRTUMAS

Skaitytojas tikisi čia susipažinti su linijomis ir kampais, bet vietoj šių piliečių iš mokslo pasaulio randa žmones iš paprasto pasaulio, kuriuos jis vos ne kiekvieną dieną sutinka gatvėje. Tačiau autorius negali nei per plauką pasidaryti didesnis matematikas, negu jam leidžia jo dalykas, ir jo nebaugina tas nepasitenkinimas, kurį jam gali parodyti skaitytojas.

Kare daugiau negu apskritai pasaulyje reiškiniai yra kitokie, nei mes įsivaizdavome; iš arti jie atrodo kitaip, negu iš toli. Su kokia ramybe architektas gali žiūrėti, kaip iškyla statinys, kurį jis suprojektavo. Nors gydytojas veikloje ir labai veikiamas daugelio atsitiktinių ir neištirtų reiškinių, vis tiek jis tiksliai žino taikomas priemones ir jų veikimą. Ne taip yra kare: kare karvedį užklumpa banga teisingų ir klaidingų pranešimų; klaidų, daromų iš baimės, aplaidumo, skubotumo ir atkaklumo, pasireiškiančių dėl teisingų ar neteisingų požiūrių, dėl klastingų kėslų arba iš tikro ar netikro pareigos jausmo, dėl tingumo ar nuovargio; jis apsuptas atsitiktinumų, kurių niekas negalėjo numatyti. Trumpai tariant, jis veikiamas šimtu tūkstančių įspūdžių, kurių daugumos tendencija yra nerami, tik mažumos drąsinanti. Ilga karinė patirtis padeda greitai vertinti visus šiuos reiškinius pagal jų vertę; drąsa ir vidinė stiprybė padeda atsilaikyti prieš juos, kaip uola bangų mūšai. Kas nuspręstų pasiduoti šiems įspūdžiams, negalėtų įvykdyti nei vienos užduoties iki pabaigos, todėl tvirtas priimtų sprendimų gynimas, kol nėra svariausių argumentų prieš juos, yra būtina atsvara. Be to, kare beveik nebūna sumanymų, kurie nereikalautų didelių pastangų, darbo ir praradimų, o jeigu silpna žmogaus prigimtis pasirengusi nusileisti, tai pasiekti tikslą gali tik didelė valios jėga, toks pasiryžimas, kuriuo stebėsis pasaulis ir palikuonys.

8 skyrius

SKAIČIAUS PRANAŠUMAS

Jis taktikoje ir strategijoje atstovauja bendriausiam pergalės principui, ir mes turime jį išnagrinėti kaip visumą; mes leidome sau išplėtoti šią mintį tokiu būdu.

Strategija lemia vietą, kurioje vyksta mūšis, laiką, kada šis mūšis vyksta, ir jėgas, kurios dalyvauja mūšyje. Taigi duodama šiuos tris nurodymus, ji daro reikšmingą įtaką mūšio rezultatui. Kai taktika surengė mūšį ir rezultatas aiškus, ar tai pergalė, ar pralaimėjimas, strategija panaudoja rezultatą taip, kaip to reikalauja karo tikslas. Šis karo tikslas dažniausiai bus tolimas; artimas jis bus tik retais atvejais. Keletas kitų pavaldžių jam tikslų bus tik priemonės. Šie tikslai, kurie yra priemonės dėl aukščiausių tikslų, praktikoje gali būti skirtingi; netgi galutinis tikslas, viso karo tikslas būna skirtingas kiekviename kare. Mes susipažinsime su šiais klausimais nagrinėdami skirtingus reiškinius, sąveikaujančius su jais; mūsų uždavinys neaprėpia, jeigu tai būtų ir galima aprėpti, viso dalyko. Todėl kol kas mes nekalbėsime apie mūšio panaudojimą.

Netgi ir tie nurodymai, kuriais remdamasi strategija daro įtaką mūšio rezultatui, ne tokie paprasti, kad juos galėtume aprėpti analizuodami iš karto. Strategija, nurodydama laiką, vietą ir jėgas, gali iš tikrųjų tai padaryti keliais būdais, kiekvienas iš kurių skirtingai nulemia tiek mūšio rezultatus, tiek ir jo pasekmes. Mes išnagrinėsime juos iš eilės, kai susipažinsime su klausimais, sąlygojančiais mūšio panaudojimą.

Jeigu mes atmesime visas atmainas, kurias turi mūšis priklausomai nuo jo paskirties ir tos padėties, iš kurios jis išplaukia, ir jei pagaliau mes nenagrinėsime kariuomenės kokybės, kuri visada turi konkrečią reikšmę, tai liks tik plikas mūšio supratimas, t. y. neapibrėžtos kovos, kuriose mes neišskiriame nieko, tik karių skaičių.

Tokiu atveju šis skaičius ir nulems pergalę. Jau iš šio begalinio mūsų minčių nukrypimo, kurį mes turėjome padaryti, kad pasiektume šį punktą, galime daryti išvada, kad skaičiaus pranašumas mūšyje yra tik vienas iš veiksnių, iš kurių susideda pergalė; taigi skaičiaus pranašumu mes ne tik nepasieksime visko arba pagrindinio, bet galbūt pasieksime tik labai mažai, priklausomai nuo to, kaip susiklostys kitos susijusios aplinkybės.

Bet ir skaičiaus pranašumas gali turėti skirtingą laipsnį; jis gali būti dvigubas, trigubas, keturgubas ir t. t. Kiekvienam aišku, kad didelis pranašumas, turi nulemti viską.

Reikia sutikti su požiūriu, kad skaičiaus pranašumas yra reikšmingiausias mūšio veiksnys, bet jis turi būti pakankamai didelis, kad taptų priešsvara visoms kitoms aplinkybėms. Tiesioginė išvada iš to, kas pasakyta: lemiamoje vietoje reikia įtraukti į mūšį kaip galima daugiau kariuomenės.

Ar užteks jos, ar ne, tačiau šiuo požiūriu bus padaryta viskas, ką leido padaryti mūsų ištekliai. Tai pirmas strategijos principas. Ta bendra forma, kuria mes jį išdėstėme, jis vienodai tinka graikams ir persams, anglams ir maratams[1], prancūzams ir vokiečiams;

Kad turėtume galimybę pasisakyti konkrečiau, turėsime omeny mūsų europines sąlygas. Kadangi ginkluotės, organizacijos ir mokymo požiūriu kariuomenės daugiau panašios; yra tik vienas skirtumas, pasireiškiantis tai vienoje, tai kitoje pusėje, o būtent skiriasi karinė šlovė ir karvedžio talentas. Jei mes peržvelgsime šiuolaikinės Europos karo istorijos puslapius, tai niekur nesutiksime pavyzdžio, kuris primintų Maratoną.

Frydrichas Didysis prie Leutheno su 30000 karių sumušė 80000 austrų, prie Rosbacho su 25000 sumušė 50000 sąjungininkų; tačiau tai vienintelis pergalės pavyzdys prieš priešą, du ar daugiau kartų stipresnį. Karlo XII pergalės prie Narvos parodyti mes neturime teisės. Į rusus tuo metu vargiai galima buvo žiūrėti kaip į europiečius, o reikšmingos šio mūšio aplinkybės nepakankamai išaiškintos. Bonapartas prie Drezdeno turėjo 120000 prieš 220000,

[1] Maratai – tauta, gyvenusi Centrinėje Indijoje, 18 amžiuje užkariauta anglų (Red.).

t. y. dvigubos persvaros nebuvo. Frydrichui prie Kolino nepasisekė su 30000 prieš 50000 austrų, kaip ir Bonapartui žūtbūtiniame mūšyje prie Leipcigo, kur jo jėgos siekė 160000 prieš 280000 sąjungininkų; pastarųjų persvara irgi nebuvo dviguba.

Taigi aišku, kad šiuolaikinėje Europoje netgi talentingiausiam karvedžiui labai sunku pasiekti pergalę prieš du kartus stipresnį priešą. Jeigu dviguba persvara lemia pergalę prieš žymiausią karvedį, tai galime neabejoti, kad paprastomis sąlygomis dideliuose ir mažuose mūšiuose reikšminga jėgų persvara gali būti ir mažesnė už dvigubą ir to užteks, kad būtų pasiekta pergalė, nors ir nepalankios kitos sąlygos. Galima įsivaizduoti ribotą vietovę, kur ir dešimteriopa jėgų persvara būtų neužtektina, kad palaužtų pasipriešinimą; tačiau tokiu atveju iš viso negali būti kalbos apie mūšį. Taigi mes manome, kad mūsų sąlygomis, kaip ir visose panašiose situacijose, jėgų santykis lemiamame punkte – didžiulis dalykas ir bet kuriuo atveju iš visų sąlygų yra pats svarbiausias. Kariuomenės skaičius lemiamoje vietoje priklauso nuo bendro kariuomenės dydžio ir nuo jos panaudojimo meno.

Taigi pirmosios taisyklės esmė: pradėti karą kuo galima didesne kariuomene. Tai atrodo bendra taisyklė, bet iš tikrųjų ne taip. Kad parodytume kaip ilgai kariuomenės dydis nebuvo pripažįstamas svarbus, užtenka paminėti, kad daugelio XVIII amžiaus karų istorijų, netgi pačių išsamiausių, kariuomenės dydis arba visai neminimas, arba minimas tik tarp kitko ir jam neteikiama ypatingos reikšmės. Tempelgofas yra pirmasis, kuris 7-erių metų karo istorijoje nuolat teikia šiuos duomenis, bet ir tai tik paviršutiniškai.

Netgi Massenbachas daugeliu atvejų kritinėje apžvalgoje apie prūsų kampanijas Vogezuose 1793 ir 1794 metais daug kalba apie kalnus ir lygumas, kelius ir takelius, bet nei žodžiu neužsimena apie abiejų pusių pajėgas.

Kita įrodymo esmė yra keista idėja, kuri sklandė galvose kelių kritiškai nusiteikusių rašytojų, kurie teigė, kad yra tam tikras kariuomenės dydis, kurį galima pripažinti geriausiu, kažkoks norminis dydis; ginkluotosios pajėgos, viršijančios šį dydį, bus greičiau nepaslankios, nei naudingos. Pagaliau yra

daug pavyzdžių, kai ne visos ginkluotosios pajėgos iš tikrųjų buvo panaudotos mūšyje arba kare todėl, kad skaičiaus pranašumui neteikė tokios reikšmės, kokią jis turi iš tikrųjų.

Jeigu mes tvirtai įsitikinę, kad esant žymiai jėgų persvarai galima pasiekti viską, tai toks aiškus įsitikinimas negali nedaryti įtakos visam pasiruošimui karui, kad ruoštumėmės kariauti su kiek galima didesne kariuomene ir arba patiems pasiekti persvarą skaičiumi, arba apsaugoti save nuo didelės priešo kariuomenės persvaros. Štai ką galima pasakyti apie absoliučią kariuomenės jėgą, kuria vykdomas karas.

Absoliutų kariuomenės dydį nustato vyriausybė, ir nors nuo to nustatymo jau prasideda tikroji karinė veikla, o toks nustatymas sudaro jos esminę dalį, tačiau daugeliu atvejų karvedžiui, kuris vadovaus kare šiai kariuomenei, reikės žiūrėti į jos skaičių, kaip į realų dydį, galbūt dėl to, kad jis nedalyvavo priimant šį sprendimą arba todėl, kad aplinkybės sutrukdė suformuoti kariuomenę reikiamo dydžio.

Tokiu būdu karvedžiui lieka viena: menišku šių ginkluotųjų pajėgų panaudojimu siekti santykinės jėgų persvaros lemiamame punkte netgi tada, kai absoliuti persvara bus nepasiekiama.

Pačiu svarbiausiu dalyku yra laiko ir erdvės apskaičiavimas: tai davė pretekstą strategijoje žiūrėti į šitą skaičiavimą kaip į dalyką, apimantį visą ginkluotųjų pajėgų panaudojimą. Šia kryptimi nuėjo taip toli, kad pradėjo įžvelgti žymių karvedžių taktikoje ir strategijoje ypatingą slaptą dalį, specialiai pritaikytą tam.

Tačiau šis laiko ir erdvės sugretinimas, jeigu jie iki tam tikro laipsnio ir yra strategijos pagrindas, ir sudaro jos kasdieninę duoną, tačiau nėra joje pats sunkiausias ir pats atsakingiausias momentas.

Jeigu mes, neturėdami išankstinės neigiamos nuomonės, peržvelgsime karo istoriją, tai surasime, kad klaidos, padarytos skaičiuojant, būtų didelės nesėkmės priežastis strategijoje, pasitaiko labai retai. Tačiau, jei meistriško laiko ir erdvės derinimo samprata turi atspindėti visus atvejus, kai sparčiais žygiais ryžtingas ir veiklus karvedys su ta pačia kariuomene sumušė keletą

priešų (Frydrichas Didysis, Bonapartas), mes veltui klaidžiosime šiuose sąlyginiuose posakiuose. Daiktus reikia vadinti savo vardais, kad būtų aišku ir tiksliai įsivaizduojama. Teisingas savo priešininkų įvertinimas (Daunas, Švarcenbergas), rizika prieš juos laikinai palikti tik nedideles jėgas, formuotų žygių veržlumas, greitų atakų akiplėšiškumas, didesnis aktyvumas, kurį didis žmogus rodo pavojaus metu, – tai tikrosios pergalės priežastys. Ką tai turi bendra su gebėjimu teisingai suderinti tokius du paprastus dalykus – laiką ir erdvę.

Bet ir rikošetuojančių jėgų žaidimas, kai pergalės prie Rosbacho ir Monmiralio davė reikiamą užmojį pergalėms prie Leiteno ir Monro, ir žaidimas, kuriam didieji karvedžiai ne kartą patikėdavo savo likimą gynybiniame kare, visgi, jeigu kalbėtume aiškiai ir atvirai, yra reti atvejai istorijoje.

Daug dažniau santykinė jėgų persvara, t. y. meniškas jėgų persvaros sutelkimas lemiamame punkte, būna pagrįstas teisingu šio punkto įvertinimu ir teisinga kryptimi, kurią kariuomenė gauna iš pat pradžių, ryžtingumu, kuris reikalingas, kad nekreiptų dėmesio į smulkmenas svarbiųjų naudai, t. y. laikyti savo pajėgas sutelktomis. Tai būdingi Frydricho Didžiojo ir Bonaparto bruožai. Manome, kad tuo, ką pasakėme, mes priskiriame reikiamą reikšmę skaičiaus pranašumui; į jį reikia žiūrėti kaip į pagrindinę mintį ir pagal galimybę reikia ieškoti visur ir pirmučiausia.

Tačiau laikyti jį dėl šios priežasties reikiama pergalės sąlyga būtų visiškas mūsų dėstomos minties nesupratimas; mes siekėme tik paaiškinti, kokią reikšmę reikia skirti pajėgų skaičiui mūšyje, jeigu mes surinksime visas galimas pajėgas, tai visiškai patenkinsime principą, o įvertinę padėtį iki galo galime išspręsti klausimą, ar reikia dėl jėgų nepritekliaus vengti mūšio ar ne.

9 skyrius

NETIKĖTUMAS

Jau praeitame skyriuje išsiaiškinome, kad bendras siekis lemia turėti jėgų persvarą, o iš to išeina kitas siekis, kuris gali būti toks pat bendras. Tokiu siekiu yra siekis nustebinti priešą netikėtumu. Šis netikėtumas dažniausiai yra visų sumanymų pagrindas todėl, kad be jo jėgų persvara lemiamame punkte neįsivaizduojama.

Taigi netikėtumas yra jėgų persvaros sudarymo priemonė, bet į jį reikia žiūrėti kaip į savarankišką principą dėl jo moralinio poveikio. Tuo atveju, kai pasiekiamas visiškas netikėtumas, tai sutrikdomas priešas ir silpnėja jo dvasia; o kiek tokie reiškiniai padidina sėkmę, tam yra daugybė pavyzdžių, ir mažų, ir didelių. Čia apskritai kalbama ne apie netikėtą užpuolimą, kuris priskiriamas atakai, bet apie siekius savo veiksmais užklupti priešininką nepasiruošusį, ypač jį nustebinti netikėtu mūsų jėgų paskirstymu, kas gali būti ir gynyboje, o taktinėje gynyboje tai turi ypatingą reikšmę.

Mes sakome: netikėtumas yra visų be išimties veiksmų pagrindas, bet skirtingo lygio, priklausomai nuo pačios priemonės prigimties ir nuo kitų aplinkybių. Šių skirtumų šaknys yra kariuomenės, karvedžio ir netgi šalies vyriausybės ypatumuose.

Slaptumas ir greitis yra du veiksniai, sudarantys netikėtumą, ir abu jie turi omenyje didelę vyriausybės ir karvedžio energiją, o kariuomenėje – ypač rimtą požiūrį į tarnybą. Esant išlepintiems ir nerūpestingiems kariams negalima tikėtis netikėtumo. Tačiau kiek bendras ir būtinas netikėtumo siekis ir kaip, be abejo, žinomas jo poveikis, kuris visada bus, bet teisinga ir tai, kad labai retai pasiekiamas visiškas netikėtumas; tai yra natūralu. Todėl mes susidarytume visai klaidingą nuomonę, jeigu įsivaizduotume, kad išskirtinai šia priemone galima daug pasiekti kare. Mintyse tai atrodo ypač viliojančiai,

bet praktiškai viskas daugeliu atvejų užstringa dėl trinties mašinoje.

Taktikoje netikėtumas – paprastas reiškinys todėl, kad laiko ir erdvės duomenys daug mažesni. Todėl strategijoje netikėtumas gali būti įvykdytas tais atvejais, kai strateginės priemonės yra arčiau taktikos, ir sunkiau pasiekiamas, kai jie kyla aukštyn, artindamiesi prie politikos.

Karo rengimas įprastai užima keletą mėnesių, kariuomenės surinkimas jų sutelkimo punktuose numato parduotuvių ir sandėlių įrengimą, taip pat kariuomenės žygius, kurių kryptys gana greitai aptinkamos.

Todėl labai retai būna, kad viena valstybė netikėtai dėl kitos paskelbtų jai karą arba kad bendra smūgio kryptis būtų netikėta jo priešui. XVII ir XVIII amžiuose, kada karas daugiausiai vykdavo apsupant tvirtoves ar miestus, tam buvo skiriamas ypatingas dėmesys, karo menas netgi turėjo ypatingą skyrių – netikėta tvirtovių blokada; bet ir tai labai retai pavykdavo.

Dar daugiau galimybių panaudoti netikėtumą iškyla šiuo metu; dažnai būna daug lengviau laimėti vieną perėjimą ir dėl to perimti kurią nors poziciją, punktą, tiekimo kelią ir t. t. Aišku, jeigu netikėtumas šiuo atveju pasiekiamas lengviau, tai mažėja jo veiksmingumo laipsnis, ir atvirkščiai. Tas, kas galvoja, kad toks mažų veiksmų netikėtumas gali būti susijęs su kuo nors dideliu, pvz., išloštomis kautynėmis, užimtu didelių išteklių sandėliu, tas galvoja apie kažką galimą, bet neįvykusį istorijoje; apskritai galima rasti labai nedaug pavyzdžių, kad dėl tokių veiksmų išeitų kas nors reikšminga, iš ko mes galime daryti išvadą apie sunkumus, susietus su juo.

Žinoma, kreipiantis panašiais klausimais į istoriją, nederėtų sekti tuo ar kitu istorinės kritikos arkliuku, jo sentencijomis ir terminologijomis, o reikia tiesiog pasikliauti faktais. Žinoma, pvz., 1761 m. Silezijos kampanijos diena, kuri tam tikra prasme įgavo šlovę. Tai liepos 22 d., kada Frydrichas Didysis išlošė kelią į Niuseną prie Neisės prieš generolą Dautoną, jis užkirto galimybę susijungti austrams ir rusams Viršutinėje Silezijoje ir tuo pasiekė veiksmų atidėjimą 4 savaitėms, bet jeigu atidžiai perskaitytume šių veiksmų aprašymus, padarytus žinomiausių istorikų, ir įsigilintume į juos be ankstesnio nusistatymo, mes negalime suteikti perėjimui, kurį įvykdė Frydri-

chas liepos 22 d., tos reikšmės ir apskritai nerasime visuose madinguose apmąstymuose apie šiuos įvykius nieko, išskyrus prieštaravimus; Dautono veiksmuose šioje manevrinėje epochoje mes įžiūrėsime daug nemotyvuotų veiksmų. Kas, iš tikrųjų išsiilgęs tiesos ir aiškių įrodymų, skaitysis su tokio tipo istoriniais liudijimais.

Kai kampanijos metu, panaudojant netikėtumo principą, tikimasi pasiekti reikšmingų rezultatų, tai, žinoma, turi omenyje energingą veiklą, greitus sprendimus, forsuotus žygius, kurie turi būti atliekami atitinkamomis priemonėmis; bet visa tai, netgi pasiekus aukščiausią laipsnį, ne visada duoda laukiamų rezultatų; mes galime įsitikinti tuo dviejų karvedžių pavyzdžiu, iš tiesų laikomų įžymiausiais šio dalyko meistrais – Frydricho Didžiojo ir Bonaparto. Pirmasis 1760 m. liepos mėnesį netikėtai metėsi iš Bauceno į Lassi ir Drezdeną, bet nieko šiais veiksmais nepasiekė, greičiau atvirkščiai, jo reikalai po to pablogėjo, nes buvo paimta Glaco tvirtovė.

Bonapartas 1813 m. du kartus visiškai netikėtai po Drezdeno puolė Bliucherį, nekalbant apie jo įsiveržimą iš Viršutinės Luzacijos į Bohemiją, ir abu kartus nepasiekė laukiamo rezultato. Tai buvo tik oro virpinimas, kuris privedė tik prie betikslio laiko ir jėgų švaistymo, o prie Drezdeno galėjo sukelti nepaprastai pavojingą padėtį.

Taigi, kad netikėtumu būtų pasiekti dideli rezultatai, neužtenka vien tik energijos, jėgos ir vado ryžto; reikalingos ir kitos palankios sąlygos. Mes nesirengiame visai neigti šių didelių rezultatų galimybių ir tik nurodome jų ryšį su palankia padėtimi, kuri ne visada būna ir kurią sukelti vadas ne visada gali.

Tie patys karvedžiai rodo mums ryškių pavyzdžių. Prisiminkime įžymią Bonaparto 1814 metų operaciją prieš Bliucherio kariuomenę, kai pastaroji, atsiplėšusi nuo pagrindinės kariuomenės, leidosi išilgai Marnos. Netikėtas dviejų dienų perėjimas vargu ar gali duoti reikšmingų rezultatų. Bliucherio kariuomenė, išsitęsusi per tris perėjimus, buvo sumušta dalimis ir patyrė nuostolių, lygiaverčių generalinių kautynių netekčiai. Tai buvo išimtinai netikėtumo pasekmės todėl, kad jeigu Bliucheris būtų numatęs tokią Bonaparto galimybę pulti, jis visai kitaip būtų organizavęs žygį. Pastarasis, žinoma, šių aplinkybių

nežinojo, ir tokiu būdu jo naudai įsimaišė laimingas atsitiktinumas.

Tiksliai taip pat prie Leipcigo 1760 m. Frydrichas Didysis pasiekė šaunią pergalę todėl, kad naktį prieš mūšį pakeitė poziciją, tik ką prieš tai užimtą; tai buvo visiškas netikėtumas Laudonui, kuris neteko 70 patrankų ir 10 000 kareivių. Nors Frydrichas Didysis tuo metu ir suprato būtinybę, kaip galima daugiau judėti iš vienos vietos į kitą, kad tokiu būdu arba išvengtų kautynių, arba sumaišytų priešininko planus, vis vien pozicijų pakeitimas naktį iš 14 į 15 nesiekė šio tikslo, o karaliaus žodžiais, buvo padaryta todėl, kad pozicija, kurią jis užėmė 14 d., jam nepatiko. Tokiu būdu ir šiuo atveju atsitiktinumas turėjo didelę reikšmę. Be sutapimo Laudano puolimo su naktiniu prūsų poslinkiu ir nepraeinama vietove rezultatas būtų buvęs kitoks.

Aukštose ir aukščiausiose strategijos srityse taip pat yra netikėtumo pavyzdžių, lėmusių rimtų pasekmių; priminsime tik apie šaunius Didžiojo Kurfiursto žygius prieš švedus iš Frankoni į Pomeraniją ir iš Brandenburgo Marki prie Pregelio, apie 1757 m. žygį, apie įžymų Bonaparto žygį per Alpes 1800 m. Pastaruoju atveju kariuomenė kapituliavo ir atidavė visą karo teatrą, tik nedaug truko, kad 1757 m. kita kariuomenė neatiduotų savo teatro ir savęs kartu. Pagaliau kaip pavyzdį visiškai netikėto karo galime paminėti Frydricho Didžiojo įsiveržimą į Sileziją. Visur šiais atvejais rezultatas buvo didžiulis ir sukrečiantis. Tačiau panašūs reiškiniai retai randami istorijoje. Su jais negalima maišyti tų atvejų, kai valstybė dėl nepakankamos energijos ir veiksmų (1756 m. Saksonija ir 1812 m. Rusija) laiku nepasiruošė karui.

Dabar reikia padaryti vieną pastabą, susijusią su reikalo esme. Tik tas gali nugalėti netikėtumus, kas diktuoja kitam jo veiklos dėsnį. Dėsnį diktuoja tas, kas veikia turėdamas gerą pagrindą. Jeigu mes nustebinsime priešą kvaila priemone, tai, matyt, mūsų nelauks geras rezultatas, o mums teks galbūt atlaikyti atsakomąjį smūgį; bet kokiu atveju priešas nebus nusivylęs mūsų siurprizu, nes dėl mūsų nesėkmės jis suras priemonę nukreipti nuo savęs blogį. Todėl, kad puolimas numato daugiau teigiamų veiksmų, negu gynyba, tai ir netikėtumas dažniau pasiseka puolančiajam negu besiginančiajam; tačiau ir gynyboje netikėtumas, kaip mes matysime vėliau, neatmetamas. Gali būti ir

abipusis netikėtumas tiek iš puolančiojo, tiek ir iš besiginančiojo pusės, ir tada laimės tas, kas tiksliau pataikė į tašką.

Taip, matyt, ir turėjo būti; tačiau praktinis gyvenimas neišlaiko šios tiesios linijos, tiesiog dėl paprastos priežasties. Moralinė įtaka, sukelta netikėtumo, dažnai paverčia pačią blogiausią padėtį gera tam, į kieno pusę linksta netikėtumas ir neduoda galimybės priešingai pusei priimti protingą sprendimą. Čia daugiau nei kitose mūsų darbo vietose mes neturime omenyje vien tik vyresniojo vado, bet ir visus kitus vadus, nes netikėtumo poveikis skiriasi tuo, kad jis pažeidžia ir gerokai sumažina bendrą ryšį ir vienybę ir atidaro erdvę kiekvieno asmenybei pasireikšti.

Daug priklauso nuo bendrų sąlygų, kuriose vyksta abiejų šalių sąveika. Jeigu viena iš jų dėl bendros moralinės persvaros gali sukelti dvasinį nuopuolį ir skubotų sprendimų kitai, tai ji panaudos netikėtumą siekdama didesnių rezultatų ir skins vaisius netgi ten, kur turėjo patirti nesėkmę.

10 skyrius

GUDRUMAS

Gudrumas numato kokį nors paslėptą ketinimą ir priešpastatomas paprastam tiesioginiam, t. y., kaip aštrus protas priešpastatomas tiesioginiam įrodymui. Jis nieko bendra neturi su įtikinimo priemonėmis, interesais, jėga, bet jis labai panašus į apgaulę, kuri irgi slepia savo ketinimus. Jis yra apgaulė net ir tada, kai jau viskas baigėsi, tačiau jis skiriasi nuo apgaulės, tik naudojasi jos vardu, todėl kad tiesiogiai nepažeidžia duoto žodžio. Gudrus sukelia priešo, kurį nori apgauti, samprotavimuose tokių klaidų, kurios nušviečia jam tikrovę ne taip, kaip yra, ir nukreipia jį neteisingu keliu. Todėl galima

sakyti: panašiai kaip aštrus protas yra idėjų ir vaizdų žaismas, tai gudrumas yra veiksmų žaismas.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo teisinga, kad strategija gavo pavadinimą iš gudrumo ir kad prie visų tikrų ir atrodančių permainų, kuriomis veikiamas karo vykdymas nuo graikų laikų, visgi nurodo specifinę strategijos esmę.

Jeigu priskirtume taktikai prievartos vykdymą, t. y. mūšių vedimą, o strategiją laikytume menu sėkmingai panaudoti jų galimybes, tai atrodytų, kad be temperamento, aitrinamo garbės troškimo, kuris kaip spyruoklė palaiko nuolatinį spaudimą arba kaip stipri, prieš nieką nesilenkianti valia ir t. t., nėra kitos artimiausios prigimtinės savybės, kuri vadovautų ir įkvėptų gyvenimą strateginei veiklai, kaip tiktai gudrumas. Jau nuolatinis poreikis nugalėti netikėtumus, apie tai mes kalbėjome praeitame skyriuje, rodo, kad bet kokio netikėtumo pagrindas yra tam tikras gudrumo grūdas.

Kaip benorėtume matyti karvedžius, besivaržančius slaptumu, miklumu ir gudrumu, tenka prisipažinti, kad šios savybės mažai pasireiškia istorijoje ir tik kai kuriais atvejais išsiskiria iš bendros santykių ir aplinkybių visumos.

Priežastis gana paprasta ir apskritai sutampa su tuo, ką aptarinėjome praeitame skyriuje.

Strategija nežino jokios kitos veiklos, kaip pasinaudojimas mūšiais ir susietomis su tuo priemonėmis. Ji nevienija, panašiai kaip kasdieniniame gyvenime, veiksmų sričių, nusakomų tik žodžiais, t. y. patikinimais, paaiškinimais ir t. t., o šie nedaug reiškiantys žodžiai ir yra daugiausia tos priemonės, kuriomis gudrus skleidžia miglą.

Tinkami kare veiksmai: planai ir įsakymai, rengiami tik šiaip sau, melagingi duomenys, apgalvotai pateikiami priešui, ir t. t. strategijos sritį paprastai taip silpnai veikia, kad jais naudojamasi labai retai, ypač palankiomis sąlygomis, todėl jų negalima priskirti karvedžio laisviems veiksmams.

Tokio pat tipo veiksmai, kaip ir pasinaudojimas mūšiais, pasiekė lygį, gebantį sudaryti priešui tam tikrą įspūdį, o patys reikalauja didelių jėgos ir laiko sąnaudų ir tuo didesnių, kuo didesnė darbo apimtis. Paprastai nenorima turėti tokių sąnaudų, o vadinamosios demonstracijos strategijoje retai daro laukia-

mą poveikį. Iš tikrųjų neatsargu ilgą laiką naudoti dideles pajėgas, nes visada rizikuoji nepataikyti ir prarasti šias jėgas, kai jų reikia lemiamame punkte.

Šią aiškią tiesą karvedys išgyvena pats, todėl jam išnyksta noras žaisti atliekant netikrus judėjimus. Privalomas rimtumas verčia daryti privalomą darbą. Taigi tokiam žaidimui nelieka erdvės. Trumpai tariant figūroms ant strategijos šachmatų lentos nepakanka judrumo, kuris sudaro gudrumą ir stichiją.

Iš viso to darome išvadą, kad užtikrintas ir taiklus žvilgsnis atrodo naudingesnė, reikalingesnė karvedžio savybė, negu gudrumas, nors ši savybė nieko negadina, jeigu ji neišvystyta kitų temperamento savybių sąskaita, kas dažnai būna.

Kuo silpnesnės pavaldžios strateginiam vadovavimui pajėgos, tuo labiau strateginė vadovybė links prie gudrybės. Neskaitlingai ir silpnai kovojančiai pusei, kuriai jau negali padėti nei atsargumas, nei išmintingumas tuo metu, kai ją palieka supratęs savo bejėgiškumą menas, gudrumas dar siūlo savo paslaugas, kaip vienintelis gelbėjimo inkaras. Kuo beviltiškesnė padėtis, tuo labiau viskas susikoncentruoja į vieną lemiamą smūgį, tuo labiau gudrumas siejasi su drąsa. Atsiriboję nuo visų tolimų išskaičiavimų, atsisakę visų požiūrių į tai, kad atsiskaitytų ateityje, drąsa ir gudrumas, palaikydami vienas kitą, sukoncentruos silpną tikėjimo žybsėjimą į vieną tašką, į vieną spindulį, kuris dar gali sukelti žybsnį.

11 skyrius

JĖGŲ SUTELKIMAS ERDVĖJE

Geriausia strategija – visada būti kiek galima stipresniam; tai visų pirmą reiškia būti kiek tai galima stipriam, o po to ir lemiamame punkte. Todėl be įtampos, kuriančios ginkluotąsias pajėgas ir ne visada priklausomos nuo

karvedžio, nėra strategijoje aukštesnio ir paprastesnio dėsnio, kaip šis: laikyti savo pajėgas sutelktas. Neverta atskirti nuo bendrų pajėgų kokios nors jų dalies be kraštutinio poreikio. Mes laikomės šio kriterijaus tvirtai ir matome jame patikimą vadovą. Mes nuosekliai išnagrinėsime protingus atvejus, kurie gali būti dalies jėgų išskyrimo pagrindas. Toliau mes pamatysime, kad šis principas ne bet kokiame kare turi tas pačias pasekmes, bet kad jos keičiasi atitinkamai su tikslais ir priemonėmis.

Gali atrodyti neįtikėtina ir vis dėlto tai atsitikdavo šimtus kartų, kad ginkluotosios pajėgos buvo skaidomos ir išskirstomos vien tik vadovaujantis tradiciniu panaudojimo būdu be aiškaus supratimo, kam to reikia.

Jeigu jėgų sutelkimas bus priimtas kaip norma, o bet koks skaidymas ir išskirstymas bus laikomas išimtimi, kai tai motyvuota, tai ne tik šios kvailystės bus išvengta, bet ir bus užkirstas kelias daugeliui prielaidų išskirstyti jėgas.

12 skyrius

JĖGŲ SUTELKIMAS LAIKO ATŽVILGIU

Šiuo atveju mes susiduriame su samprata, kurią pritaikius kasdieniniame gyvenime sukeliama nemažai nesusipratimų. Todėl reikalingas aiškus išdėstymas ir nustatymas susietų su šia sąvoka įsivaizdavimų, ir mes tikimės, kad mums vėl bus leista atlikti nedidelę analizę.

Karas – tai dviejų priešingų jėgų susidūrimas, kur aišku, kad galingesnė ne tiktai sunaikina kitą, bet ir įtraukia ją į savo judėjimą. Taigi čia iš esmės neturi būti ištempto laiko (nuoseklaus) jėgoms panaudoti; vienalaikė visų skirtų šiam smūgiui jėgų įtampa atrodo kaip pagrindinis karo dėsnis.

Taip ir yra iš tikrųjų, bet tik tiek, kiek kova panaši į mechaninį susidūrimą; ten, kur ji išsilieja į ilgalaikę viena kitą naikinančių jėgų sąveiką, ten, aišku, galima įsivaizduoti ištemptų laiko atžvilgiu šių jėgų veiksmą. Į tai atsižvelgiama taktikoje todėl, kad ugnies mūšis yra bet kokios taktikos pagrindas, bet gali būti ir dėl kitų priežasčių. Kai kovoje dalyvauja 1000 prieš 500, tai jų bendras jėgų nuostolis susideda iš priešo ir savų jėgų netekties; 1000 žmonių šaudo dvigubai daugiau, negu 500, bet ir pataikymas į 1000 žmonių didesnis, nes reikia tikėtis, kad jie stovi tankiau, negu pastarieji. Jeigu mes galėtume manyti, kad ir pataikymų skaičius du kartus didesnis, tai abiejų pusių nuostoliai būtų vienodi. Iš 500 žmonių, sakykime, 200 būtų išvesta iš rikiuotės ir tiek pat iš 1000 žmonių. Jeigu pas tuos 500 būtų rezerve dar tiek pat žmonių, kurie iki to laiko nebuvo veikiami ugnies, tai iš abiejų pusių būtų likę po 800 žmonių, iš kurių vienoje pusėje 500 visiškai naujų, turinčių visą šovinių atsargą ir visą jėgos, o kitoje tie patys 800 žmonių, bet visi vienodai susierzinę, be reikiamos šovinių atsargos ir susilpnėjusiomis jėgomis. Aišku, mūsų prielaida, kad 1000 žmonių vien tik dėl pranašumo skaičiumi turi netekti dvigubai daugiau žmonių, negu jų vietoje būtų netekę 500, nepagrįsta; reikia atsižvelgti, esant pradiniam jėgų paskirstymui, į tuos didelius nuostolius, kurių netenka palikęs pusę savo jėgų, pastatęs save į blogesnę padėtį; lygiai taip pat reikia leisti daugeliu atvejų įsivaizduoti ir tą galimybę, kad pirmuoju momentu 1000 žmonių gali pasiekti kokį nors rezultatą; jie pvz., išmuš iš pozicijų savo priešą ir privers jį trauktis. Ar galės šios dvi persvaros suvienodinti patirtą nenaudą likdamos su 800 žmonių, suerzintų kova su priešu, nors ir silpnesniu, tačiau turinčiu 500 naujų žmonių?

Tolesnė analizė šito išspręsti negali, čia reikia kreiptis į patyrusį, o šiuo atveju neatsiras nei vieno karininko, turinčio nors menką kovos patirtį, kuris apskritai paėmus nepripažintų persvaros tai pusei, kurioje yra naujos jėgos.

Matome, kad įtraukimas į mūšį iš karto per daug jėgų gali būti nenaudingas, nes kokią naudą mes būtume beturėję dėl persvaros pirmuoju momentu, o paskui mes galime būti už tai nubausti.

Tačiau šis pavojus atsiranda todėl, kad išryškina netvarką, išsiderinimą ir jėgų susilpnėjimą, žodžiu tai – krizė, kurią bet koks mūšis sukelia ir ne nugalėtojų gretose. Šio momentinio susilpnėjimo metu naujų priešo jėgų pasirodymas gali turėti lemiamą reikšmę.

Bet ten, kur baigiasi šis išsiderinimo reiškinys, susijęs su pergale, ir lieka tik moralinės persvaros jausmas, kurį duoda kiekviena pergalė, ten ir naujos pajėgos nesugebės pataisyti blogą padėtį, jos bus įtrauktos į bendrą srautą. Sumuštą kariuomenę, palaikomą stipraus rezervo, negalima jau rytoj vesti į pergalę.

Čia mes pasiekiame patį reikšmingiausią skirtumą tarp taktikos ir strategijos.

Reikalas tas, kad taktiniai laimėjimai mūšyje ir iki jo pabaigos dažniausiai pasiekiami, kai yra veiksmų išsiderinimas ir jėgų susilpnėjimas; strateginis laimėjimas, t. y. pasiekimas visumos, iškovota pergalė, nesvarbu didelė ar maža, jau netelpa šiuose rėmuose. Tik tada, kai pavienių mūšių rezultatai sudarys savarankišką visumą, ateina strateginis rezultatas, bet tada baigiasi ir krizės fazė, kovinės pajėgos įgauna pradinę būklę, jos bus tik truputį susilpnintos faktiška karių netektimi.

Iš šio skirtumo darome išvadas, kad taktika leidžia ištęstą laiku pajėgų įtraukimą į mūšį, strategija leidžia tik vienalaikį.

Jeigu taktikoje aš negaliu išspręsti viską pirmu mėginimu, jeigu aš privalau bijoti kito momento, tai savaime aišku, kad dėl pirmos sėkmės aprūpinimo aš panaudosiu tik tiek jėgų, kiek man atrodys reikia, kitas laikysiu už jų pažeidžiamumo tiesiogine ugnimi ir tiesioginio mūšio ribų, kad turėčiau galimybę naujas jėgas priešpastatyti naujoms priešo jėgoms ir galėčiau pribaigti jomis susilpnintas priešo jėgas. Strategijoje ne taip. Visų pirma – kaip mes ką tik parodėme, jei ne atsakomieji priešo veiksmai po to, kai rezultatas jau pasiektas, nes su šiuo rezultatu baigiasi ir krizė; antra – ne visos strateginės jėgos būtinai būna susilpnintos mūšiais. Nukentėjusiais būna tik tie daliniai, kurie tiesiogiai dalyvauja taktiniame susidūrime su priešu, t. y. įsivelia į pavienius mūšius; taktika neturi nenaudingai be tikslo sekinti jėgas, o

panaudoti jas tik, jei reikia, bet ne visas tas, kurios strategiškai susidūrusios su priešu. Daliniai, kurie dėl pajėgų persvaros mažai arba visai nesikovė ir kurie vien tik savo buvimu darė įtaką sėkmingai baigčiai, po mūšio liks tokie pat, kokie buvo iki jo ir bus tiek pat tinkami naujam mūšiui, tarsi jie būtų buvę visai nepaliesti.

Savaime aišku, kiek tokie daliniai, užtikrinantys persvarą, paremia bendrą sėkmę; nesunku suprasti ir tai, kad jie ženkliai sumažina netgi mūsų dalinių, dalyvavusių taktiniuose susidūrimuose, nuostolius.

Taigi, jeigu strategijoje nuostoliai nedidėja didėjant panaudotam pajėgų skaičiui, o dažnai netgi sumažėja, jei, be to, rezultatas tuo labiau garantuotas, tai savaime aišku, kad strategijoje kuo daugiau panaudosime jėgų, tuo geriau, o turimos jėgos turi būti panaudotos vienu metu.

Tačiau mums reikia apginti savo nuomonę ir iš kitos pusės. Iki šiol mes kalbėjome apie patį mūšį. Mūšis yra tikra karinė veikla, tačiau mums reikia skaitytis ir su žmonėmis, laiku ir erdve, kurie yra šios veiklos palydovai, ir atkreipti dėmesį į jų poveikio rezultatus.

Darbai, pastangos ir netektys yra savotiški naikinantieji pradai kare, iš esmės nepriskiriami mūšiui, tačiau su juo susieti, be to, tokie pradai, kurie dažniausiai apima strategiją. Tiesa, atlikti darbus, patirti įtampą ir nepriteklių tenka ir taktikoje, be to, aukščiausiu laipsniu, tačiau taktiniai veiksmai neilgalaikiai, todėl į palyginti nedideles jų pasekmes mažiau kreipiamas dėmesys. Tačiau strategijoje, kur laikas ir erdvė daug platesnė, šių pradų veiksniai bus ne tik juntami, bet kartais bus ir lemiantys. Dažnai būna, kad pergalinga kariuomenė netenka daug daugiau žmonių nuo ligų, negu mūšiuose.

Jeigu mes priimsime šią griovimo sferą strategijoje taip pat, kaip mes priimame ugnį ir mūšį taktikoje, tai mes, žinoma, galėsime daryti prielaidą, kad viskas paveikta šio griovimo kampanijos arba kitos strateginės atkarpos ir taip susilpninta, kad naujų jėgų pasirodymas gali turėti lemiamą reikšmę. Todėl ir strategijoje, atrodytų, yra tas pats pagrindas siekti pirmos sėkmės panaudojant mažiausiai jėgų, kad būtų sutaupytos jėgos mūšio pabaigai.

Kad tiksliai įvertintume šią mintį, kuri praktikoje daugeliu atvejų būna

teisinga, mums reikia atkreipti dėmesį į atskirus, susijusius su ja įsivaizdavimus. Visų pirmą nereikia painioti paprasto papildymo su naujomis, dar neliestomis jėgomis. Labai retai būna tokių žygių, kurių pabaigoje tiek nugalėjusiajam, tiek ir nugalėtajam nebūtų labai reikalingas naujų jėgų pritraukimas; bet ne apie tai čia kalbame todėl, kad panašus jėgų papildymas nebūtų reikalingas, jeigu tos jėgos iš pat pradžių būtų buvusios didesnės tokiu pat skaičiumi. Kad nauja kariuomenė, pirmą kartą vykdanti žygį, savo moraliniu potencialu būtų aukščiau kariuomenės, jau veikiančios fronte, panašiai kaip taktinis rezervas turi persvarą prieš tuos dalinius, kurie jau labai nukentėjo mūšyje, – tai prieštarauja visiems praktikos duomenims. Tokiu pat laipsniu kaip nepasisekusi kampanija atima iš kariuomenės vyriškumą ir moralines jėgas, sėkmingoji, atvirkščiai, pakelia jų kainą šiuo atžvilgiu, o vidurkis šių kampanijų – abu šie poveikiai vienas kitą atsveria; tikrąja nauda lieka kovinė patirtis. Be to, mes privalome turėti omenyje pasisekusias kampanijas, o ne nesėkmingas, nes nesėkmingą pastarųjų eigą galima iš anksto numatyti su tam tikra tikimybe; taigi joms ir taip neužteks jėgų, o galvoti apie tai, kad reikia išsaugoti pabaigai dalį šių jėgų, neverta.

Jeigu šis punktas pašalintas, tai klausiama: ar padidėja ginkluotųjų pajėgų netektys didėjant pastangoms, įtampai ir nepritekliams, didėjant ginkluotosioms pajėgoms, kaip tai būna mūšyje? Ir į šį klausimą teks duoti neigiamą atsakymą.

Įtampą tuo ar kitu laipsniu dažniausiai sukelia pavojai, kuriais persmelkta kiekviena karo veiksmų akimirka. Visur priešintis šiems pavojams su pasitikėjimu tęsiant savo darbą, štai kas sudaro esmę tų skirtingų veiksmų, iš kurių susideda taktinė ir strateginė kariuomenės tarnyba. Ši tarnyba tuo sunkesnė, kuo silpnesnė kariuomenė, ir tuo lengvesnė, kuo reikšmingesnė jos persvara prieš priešą. Kas tuo gali abejoti? Kampanija prieš gerokai silpnesnį priešą, žinoma, pareikalaus mažesnės jėgų įtampos, negu prieš lygų, o ypač prieš stipresnį.

Tai taikoma jėgų įtampai. Truputį kitaip su nepritekliais. Pastarieji iš esmės sąlygojami dviejų priežasčių: maisto trūkumo ir patalpų stokos ar tai

butuose, ar gerai parengtose stovyklose. Tie ir kiti nepritekliai, žinoma, tuo didesni, kuo didesnė kariuomenė sutelkta vienoje vietoje. Argi skaičiaus pranašumas neduoda galimybės išsiplėsti ir užimti daugiau erdvės ir daugiau priemonių gauti ir sukaupti produktų?

Kai 1812 m. įsiveržimo į Rusiją metu Bonapartas sutelkė visą nematytą iki šiol kariuomenę viename kelyje ir tuo pačiu sukėlė tiek pat negirdėtą nepriteklių, tai reikia priskirti jo pagrindiniam principui: lemiamame punkte būti kiek galima stipresniam. Ar peržengė šiuo atveju ribą taikydamas savo principą – tai klausimas, kurio mes dabar nesvarstysime, tačiau neabejotina viena, kad jei jis būtų norėjęs išvengti šių nepriteklių, jam reikėjo veikti platesniame fronte; Rusijoje užtenka erdvės, ir apskritai erdvės užtenka visada. Todėl iš to negalima daryti prielaidų įrodymui, kad vienalaikis ginkluotųjų pajėgų panaudojimas yra nepriteklių šaltinis.

Padarysime prielaidą, kad klimato sąlygos ir susieta su karu įtampa sukelia tam tikrų nuostolių netgi toje kariuomenės dalyje, kurią dėl persvaros galima būtų buvę pataupyti vėlesniam laikui, jeigu neturėtume omeny tos pagalbos, kurią ji turi suteikti kovojančiai kariuomenei, visgi mes privalome aprėpti viską vienu žvilgsniu ir paklausti savęs: ar padengia ši netektis tą persvarą, kurią mes įgyjame dėl turimos skaičiaus persvaros?

Mums reikia paliesti dar vieną svarbų punktą. Kiekviename mūšyje galima lengvai numatyti tas jėgas, kurios reikalingos pasiekti numatytą svarbų rezultatą, taigi ir nustatyti jėgų perteklių. Strategijoje, reikia pripažinti, to padaryti negalima, nes strateginė sėkmė nėra toks apibrėžtas objektas, kaip taktinė, ir neturi tokių artimų ribų. Todėl tai, ką taktikoje galima laikyti jėgų pertekliumi, strategijoje reikės laikyti priemone rezultato plėtrai, jei toks atvejis bus.

Didėjant rezultatui, auga ir naudos procentai, taigi jėgų persvara per trumpą laiką gali duoti tokių vaisių, kurių negalima pasiekti tausojant jėgas.

1812 m. Bonapartui pavyko dėl didžiulės jėgų persvaros pasiekti Maskvą ir ją užimti, jeigu jam dėl šios persvaros būtų pavykę sutriuškinti rusų kariuomenę, jis tikriausiai Maskvoje būtų sudaręs taiką, kurią pasiekti

kitais metodais būtų buvę sunkiau. Šis pavyzdys tik turi patvirtinti mūsų mintį, o ne įrodyti, nes įrodymams reikia ilgų samprotavimų, kurie čia būtų ne vietoje.

Visi šie apmąstymai nukreipti tik prieš nuoseklų jėgos panaudojimą, bet ne prieš rezervą apskritai, kuris šiuose samprotavimuose turimas omenyje, bet kuris, kaip mes pamatysime kitame skyriuje, susijęs su visai kitomis sąvokomis.

Taigi mes norime įrodyti tik tai, kad, jeigu taktikoje jau tik vienas ilgalaikis tiesioginės ginkluotųjų pajėgų naudojimas jas sekina, o laikas yra vienas iš jėgų mažėjimo veiksnių, strategijoje to nesimato. Naikinamasis poveikis, kurį laiką strategijoje darantis įtaką ginkluotosioms pajėgoms, susilpnėja dėl naudojamų jėgų dydžio, iš dalies yra kompensuojamas kitais būdais, todėl strategija negali numatyti sau tikslo panaudoti laiką kaip sąjungininką, įtraukiant į mūšį savo pajėgas nuosekliai.

Mes sakome, laikas apskritai, nes ta svarba, kurią laikas turi ir privalo turėti vienai iš kovojančių pusių dėl kitų susijusių aplinkybių, kitokių nei laikas, yra kažkas visai kita, nes turėdamas šiokios tokios prasmės ir reikšmingumo bus mūsų svarstymo objektas kitoje vietoje.

Taigi dėsnis, kurį mes mėginome plėtoti, šitoks: visos skirtos ir esančios mūsų žinioje jėgos strateginiam tikslui pasiekti turi būti panaudotos vienu metu, o jų panaudojimas bus tuo efektyvesnis, kuo labiau jos bus sutelktos vienam veiksmui vienu momentu.

Tačiau strategijoje tam tikrą vietą užima ir atkaklumas ir ištęsti laiko atžvilgiu veiksmai; tačiau mes galime tai nutylėti, kad tai yra viena iš pagrindinių galutinio rezultato pasiekimo priemonių; mes turime omenyje besitęsiantį naujų jėgų išskleidimą. Tai bus atskiro skyriaus pavyzdžiu ir čia mes apie tai primename tam, kad neklaidintume skaitytojo.

Dabar mes paliesime temą, labai artimą ką tik apžvelgtai; tik baigę jos tyrimą galėsime tinkamai išdėstyti visą klausimą, mes turime omenyje strateginį rezervą.

13 skyrius

STRATEGINIS REZERVAS

Rezervas turi dvi paskirtis, kurias reikia skirti: pirma – mūšio tęsimas ir atnaujinimas, antra – panaudojimas nenumatytais atvejais.

Pirmoji paskirtis numato naudą, kurią gaus panaudoję ginkluotąsias pajėgas, todėl tai nėra strategijos sritis. Tie atvejai, kai kariniai daliniai iš užnugario nukreipiami į kurį nors punktą, kur priešas pradeda nugalėti; be abejo, turi būti priskirti antrai paskirčių kategorijai, nes pasipriešinimas, kurį čia tenka daryti, matyt, tinkamai nebuvo numatytas. Karinis dalinys, išimtinai skirtas tęsti mūšį, paliktas tam tikslui užnugaryje, nepasiekiamas ugnies ir esantis vyresniojo mūšyje vado žinioje, bus taktinis, o ne strateginis rezervas.

Tačiau poreikis turėti tam tikras pajėgas nenumatytam atvejui, gali būti sutinkamas ir strategijoje, o todėl gali būti reikalingas ir strateginis rezervas, bet tik ten, kur galimas nenumatytas atvejis. Taktikoje, kur mes daugiausia sužinome apie priešo kėslus tuo momentu, kai jie atsiveria mūsų žvilgsniui ir kur kiekvienas miškelis, kiekviena vietovės raukšlė gali juos slėpti, reikia, žinoma, būti pasiruošusiems susidurti su nenumatytu atveju ir turėti galimybę pastiprinti tuos atskirus mūsų išsidėstymo punktus, kurie pasirodytų labai silpni ir suderinti mūsų veiksmus su priešo veiksmais.

Strategijoje taip pat gali pasitaikyti panašių atvejų, nes strateginiai veiksmai tiesiogiai susieti su taktiniais. Ir strategijoje daug daroma savo nuožiūra priklausomai nuo situacijos, naudojantis nepatikimais ir kasdien, kas valandą ateinančiais pranešimais ir pagaliau priklausomai nuo realių mūšių rezultatų; todėl esminė strateginio vadovavimo sąlyga, atitinkamai nežinomumo laipsniui, yra laikymas užnugaryje dalies ginkluotųjų pajėgų tolesniam jų panaudojimui.

Kaip žinoma, tai visada daroma gynyboje, ypač ginant šalies sienas, upes, kalnų keteras ir t. t.

Tačiau toks neapibrėžtumas mažėja, kai strategija nutolsta nuo taktikos ir visai nutrūksta tose srityse, kur ji susisieja su politika.

Kur priešas siunčia į mūšį savo kolonas, galima sužinoti tik tada, kai tai bus matoma; kur jis kelsis per upę, sužinome pagal kai kuriuos pasiruošimo požymius, kurie pasirodo iš anksto; iš kurios pusės jis įsiverš į mūsų šalį, paprastai apie tai rašo visi laikraščiai iki to, kai nuskamba pirmas šūvis. Kuo didesni užmojai, tuo sunkiau nustebinti jais. Laikas ir erdvė tokie dideli, o santykiai, iš kurių išsirutulioja veiksmai, tiek žinomi ir stabilūs, kad bendra išvada arba daroma laiku arba ją galima patikimai nustatyti išankstine analize.

Kita vertus, ir rezervo, jeigu toks būtų, naudojimas negarantuoja, kad darys didesnę įtaką priešo priemonėms. Mes matome, kad tas ar kitas kiekvieno mūšio sprendimas pats yra niekinis ir kad visi mūšiai randa savo baigtį tik pagal pagrindinio mūšio pasekmės. Bet ir visų mūšių pasekmės turi tik santykinę reikšmę: jie būna skirtingų laipsnių priklausomai nuo to, kokią didelę ir reikšmingą dalį visų ginkluotųjų pajėgų sudaro tos, kurios buvo nugalėtos. Pralaimėjimas, įvykęs susiduriant vienam korpusui, gali būti užglaistytas armijos pergale; netgi armijos praloštos kautynės gali būti ne tik atsvertos kautynėmis, išloštomis didesnės armijos, bet netgi pavirsti laimingu reiškiniu (abi kautynių dienos prie Kulmos, 1813 m.). niekas tuo neabejoja, bet tiek pat aišku, kad kiekvienos pergalės reikšmė (laiminga kiekvieno mūšio pabaiga) yra tuo tvirtesnė, kuo didesnė nugalėta priešo kariuomenės dalis, ir kad dėl to sumažėja galimybės grąžinti tai, kas prarasta, nes tam daro įtaką aplinkybės. Nuodugniau mes su tuo susipažinsime kitoje vietoje; čia užtenka tik atkreipti dėmesį į neginčijamą šios progresijos gyvavimą.

Prie šių dviejų samprotavimų dar pridėsime trečiąjį: ištemptas laiko atžvilgiu ginkluotųjų pajėgų panaudojimas taktikoje visada siekia perkelti lemiamą momentą į viso kovos akto pabaigą; atvirkščiai, strategijoje vienalaikio jėgų panaudojimo dėsnis beveik visada priverčia siekti pagrindinio sprendimo

(kuris nebūtinai bus paskutinis) didžiojo karo akto pradžioje. Šiuose trijuose nuostatuose rasime pakankamai pagrindo tam, kad pasakytume: strateginis rezervas tuo mažiau reikalingas, tuo labiau nenaudingas ir netgi pavojingas, kuo platesnė ir įvairesnė šio rezervo paskirtis.

Nesunku nustatyti tą ribą, už kurios strateginis rezervas pradeda prieštarauti savo paskirčiai: jis yra lemiamame susidūrime. Visų jėgų panaudojimas turi būti susietas su lemiamu susidūrimu ir bet koks rezervas (susidedantis iš pasiruošusios mūšiui ginkluotos jėgos), skirtos panaudoti po lemiamo akto, būtų nesąmonė.

Taigi, jeigu taktika rezerve turi priemonių, kuriomis gali ne tik atremti nenumatytus priešo veiksmus, bet ir pakeisti niekada nepasiduodančią sumanymams kovos baigtį, esant nepalankiai jo eigai, tai strategijai tenka atsisakyti nuo šios priemonės galų gale pagrindinio sprendimo atžvilgiu. Apskritai nesėkmes vienoje vietoje ji gali užglaistyti sėkme kitoje ir tik retu atveju jėgų permetimu iš vieno punkto į kitą, bet ji niekada neturi laikyti užnugaryje dalį jėgų, kad pataisytų galimą nesėkmę.

Mes pripažinome nesąmoningą strateginio rezervo, neturinčio dalyvauti pagrindiniame susidūrime, idėją; tai nekelia abejonių, kad mes niekada nebūtume susigundę ją analizuoti taip, kaip mes tai padarėme paskutiniuosiuose skyriuose, jeigu po kitų įsivaizdavimų ši idėja nebūtų gavusi naudingesnį įvaizdį ir nepasirodytų kartais užmaskuotu pavidalu. Vieni joje mato strateginio išmintingumo ir matymo vaisių, kiti atmeta ją, o su ja ir bet kokią mintį apie rezervą, taip pat ir taktinį. Ši idėjų maišalynė prasismelkia ir į gyvenimą. Jeigu mums reikalingas šauniausias šio sambūvio pavyzdys, tai reikia tik atsiminti, kad Prūsija 1806 m. paliko 20000 žmonių rezervą, vadovaujamą princo Viurtembergo, išdėstytą Brandenburgo provincijoje; šis rezervas jau negalėjo laiku suskubti prie Zaade upės, o kiti 25000 tos pačios valstybės žmonių liko Rytų ir Pietų Prūsijoje; juos planavo mobilizuoti kaip rezervą vėliau. Pateikus šiuos pavyzdžius turbūt nebus mums priekaištų, kad mes kovojame su vėjo malūnais.

14 skyrius

JĖGŲ TAUPYMAS

Samprotavimus, kaip mes jau kalbėjome, retai pasiseka susiaurinti iki vienos nepertraukiamos linijos dėl principų ir pažiūrų. Visada lieka tam tikra erdvė. Taip būna bet kokiame taikomajame mene. Dėl grožio linijų nėra jokių abscisių ir ordinačių; apskritimo ir elipsės nenubraižysi algebros formulėmis. Taigi veikėjas privalo pasitikėti subtiliu samprotavimų taktu, kuris išplaukia iš natūralaus proto įžvalgumo, rutuliojasi paskendęs samprotavimuose ir beveik nesąmoningai suranda teisingą kelią, tai supaprastinti dėsnį, nukreipiant jį į ryškiai išsiskiriančius daiktus, kurie ir tarnauja šiam veikėjui vadovaujančiomis taisyklėmis, tai ieškoti atramos atrastame metode ir paversti jį savo lazda.

Tokiu supaprastintu požiūriu arba protine nuojauta mes numatome kitą požiūrį: visada prisilaikyti bendros visų jėgų sąveikos; kitaip tariant, akylai žiūrėti, kad niekada joks dalinys neliktų be darbo. Kas laiko savo jėgas ten, kur priešas joms neduoda pakankamai darbo, kas verčia dalį savo jėgų žygiuoti, t. y. palieka juos beveiksmius tuo momentu, kai priešo kariuomenė smogia, tas blogai šeimininkauja. Šiuo požiūriu šitaip reikia suprasti jėgų eikvojimą: tai blogiau nei betikslis jėgų panaudojimas. Jeigu reikia veikti, tai visų pirma būtina, kad veiktų visi daliniai todėl, kad net pati netikslingiausia veikla pritraukia ir užima tam tikrą priešo jėgų dalį; tuo tarpu visiškai neužimtos pajėgos, laikinai kaip ir neegzistuoja. Be abejo, šis požiūris atitinka trijų paskutiniųjų skyrių mintį; tai ta pati tiesa, tik įvertinta platesniu požiūriu ir pristatyta vienoje vietoje.

15 skyrius

GEOMETRINIS ELEMENTAS

Iki kokio masto geometrinis elementas arba kovinių jėgų rikiuotės forma kare gali tapti vadovaujančiu principu, galime matyti ilgalaikėje fortifikacijoje, kur geometrija beveik išimtinai tinka viskam – nuo didelio iki mažo. Taktikoje ji irgi turi didelę reikšmę. Ji sudaro taktikos pagrindą, suprantant siaurai, t. y. mokymą apie kariuomenės judėjimą; geometriniai kampai ir linijos, tarsi įstatymų leidėjai, kurie vieni pašaukti būti ginčo teisėjais, sklando virš lauko fortifikacijos ir net tuomet, kai mokoma, kaip parengti pozicijas ir kaip jas pulti. Šiame geometrijos vyravime yra kažkas neteisinga, o kai kur tik tuščia išmonė; tačiau šiuolaikinėje taktikoje, kur kiekviename mūšyje stengiamasi apsupti priešą, geometrinis elementas vėl įgavo didelę įtaką; jo taikymas nesudėtingas, bet nuolat kartojasi. Tačiau taktikoje, kur viskas yra daug dinamiškiau, kur moralinės jėgos, individualios savybės ir konkretus atvejis daro daug didesnę įtaką, negu tvirtovių kare, geometrinis elementas negali vyrauti taip pat, kaip jis vyrauja pastarajame. Strategijoje jo reikšmė dar mažesnė. Tiesa, ir čia jėgų paskirstymo formos ir šalių, ir valstybių sienų apibrėžtumas turi didelę reikšmę, tačiau geometrinis pradas nėra sprendžiantysis kaip fortifikacijoje ir ne toks svarbus kaip taktikoje. Kaip pasireiškia ši įtaka, mes turėsime galimybę pakalbėti pakankamai daug svarstydami klausimus, kuriuose geometrinis elementas pasireiškia ir nusipelno dėmesio. Šiuo atveju mes norime pabrėžti skirtumą tarp strategijos ir taktikos.

Taktikoje laikas ir erdvė yra pakankamai maži. Kai grupė, supama priešo iš sparnų ir užnugario, tai labai greitai gali būti toks momentas, kai visi atsitraukimo keliai bus atkirsti; tokia padėtis gali sudaryti sąlygas, kad negalima bus toliau vykdyti mūšį; grupė privalo arba prasiveržti, arba pakeisti

susidariusią padėtį, ši aplinkybė suteikia veiklumą visoms kombinacijoms, nukreiptoms prieš apsuptį; šie veiksmai išsirutulioja iš tų būgštavimų, kokius jie įteigia priešui dėl galimų pasekmių.

Todėl geografinė ginkluotųjų pajėgų grupuotė yra svarbus galutinio rezultato veiksnys. Tačiau strategijoje geometrinis apipavidalinimas gauna tik silpną atspindį dėl didelių laiko ir erdvės matmenų. Negalima šaudyti iš vieno karo teatro į kitą. Praeina savaitės ir mėnesiai, kol įvyks numatytas strateginis apėjimas. Be to, erdvės tokios didžiulės, kad tikimybė netgi geriausiu atveju smogti į skaudantį tašką nedidelė.

Taigi strategijoje šio tipo kombinacijų veiksmas, t. y. geometrinis elementas, kur kas mažesnis, o sėkmės įtaka, faktiškai pasiekta šiame punkte, daug reikšmingesnė. Ši sėkmės įtaka gana ilgai trunkanti, kad parodytų visą savo veiksmo jėgą pirmiau, negu jam tai sutrukdys ir netgi jį sustabdys priešingo pobūdžio rūpesčiai. Todėl mes nebijome pripažinti nustatytą tiesą, kad strategijoje skaičius ir užmojis pergalingų mūšių daug svarbiau nei to fasado, kuriame šie mūšiai tarpusavyje sujungti, linijos.

Kaip tik atvirkštinis požiūris buvo mėgstamiausia naujausios teorijos tema. Tuo norėjo suteikti strategijai didesnę reikšmę. Strategijoje matė vėlgi didesnę proto funkciją, ir tai galėjo sutaurinti karą arba, kaip kalbėjo, keisdami į naujas sampratas, padaryti jį daugiau mokslišką. Mes laikome vienu iš pagrindinių šiuolaikinės teorijos nuopelnų nuplėšti nuo šių papaikusių idėjų jų neužtarnautą reputaciją; taigi geometrinis elementas yra svarbiausia samprata, iš kurios šios idėjos išplaukia, todėl mes ypač iškeliame šį punktą.

16 skyrius

APIE PRASTOVAS KARO VEIKSMUOSE

Jeigu žiūrėsime į karą kaip į abipusio naikinimo veiksmą, tai reikia įsivaizduoti abi puses, besiveržiančias į priekį, ir taip pat reikia įsivaizduoti kiekvieno atskiro momento atžvilgiu vieną pusę laukiančią ir tik kitą žygiuojančią pirmyn, nes aplinkybės niekada negali likti vienodos vienai ir kitai pusei. Laikui einant bus pasikeitimų, iš ko paaiškės, kad dabartinė akimirka yra palankesnė vienai pusei negu kitai. Jeigu darysime prielaidą, kad abu karvedžiai gerai išmano aplinkybes, tai vienam yra pagrindas veikti, kitam – laukti. Tas pats tikslas nebūna abiem pusėms kartu pulti, bet taip pat ir kartu laukti. Šis abipusis išskyrimas to paties tikslo yra ne iš bendro priešingybės tikslo ir neprieštarauja antrosios dalies penktajam skyriui, bet todėl, kad abiem karvedžiams ta pati situacija yra pagrindas, kuris lemia jų veiksmus, padėties pagerinimą ar pabloginimą ateityje.

Jeigu darysime prielaidą, kad yra vienodos galimybės, ir turėsime galvoje, kad karvedžiui nepakankamai susipažinus su kito karvedžio padėtimi įsivaizduojama tokia lygybė, tai skirtingi politiniai tikslai atmeta pauzės galimybę. Viena iš pusių privalo, politiškai vertinant, būti puolančiąja, nes, jei bus abipusė gynyba, nebus karo. Bet kadangi puolančiojo tikslas teigiamas, o gynybos tik neigiamas, tai pirmajam priklauso teigiami veiksmai, nes tik taip jis gali pasiekti teigiamą tikslą. Tokiu atveju, jei abi pusės yra tokioje pat padėtyje, teigiamas tikslas paskatina puolantįjį aktyviems veiksmams.

Todėl prastovos kariniuose veiksmuose prieštarauja reikalo prigimčiai, nes abi kariuomenės, kaip priešingos pusės, turi viena kitą naikinti, kaip ugnis ir vanduo negali būti pusiausvyroje, bet veiks vienas kitą, kol vienas iš jų visiškai išnyks. Ką galima pasakyti apie du kovotojus, kurie valandų valandas laiko vienas kitą apglėbę, nedarydami jokio judesio? Karo veiksmai turi vykti kaip užsuktas mechaninis laikrodis. Kokia laukinė būtų karo prigimtis,

ji priklauso žmogiškoms silpnybėms, o prieštaravimas, kad žmogus, viena vertus, ieško ir sukuria pavojus, kita vertus, jų bijo, nieko nenustebins.

Jeigu mes pažiūrėsime į karo istoriją apskritai, tai mes rasime joje priešingybę nepaliaujamai eiti į tikslą, kuomet prastovos ir neveikimas pasirodys natūrali kariuomenės būsena karo metu, o veiksmai išimtis. Tuomet galėtume suabejoti nustatytu supratimo teisingumu. Bet kai karo istorija patvirtina abejones daugybe jos pateiktų faktų, pastarieji karai vėl patvirtina mūsų nuomonę. Revoliucinis karas parodo savo realybę ir patvirtina būtinumą. Jame ir ypač Bonaparto žygiuose karo veiksmai pasiekė tą ribų nežinantį energijos laipsnį, į kurį mes žiūrime kaip į natūralų įstatymą, t. y. karo įstatymą. Šis laipsnis yra galimas, o kadangi galimas, tai jis yra būtinas.

Iš tikrųjų, kaip galėtų protas pateisinti jėgų eikvojimą, koks būna kare, jeigu veiksmai nebūtų tikslas? Kepėjas krosnį kūrena tik tada, kai jis nori kepti duoną. Arklys kinkomas tada, kai rengiamasi važiuoti: tai kodėl eikvoti didžiausias jėgas kare, jei tai nieko nesukels, o tik panašias priešo pastangas?

Štai kiek galime pasakyti ginant bendrą principą, o dabar apie jo modifikacijas, t. y. artimiausią paskirtį, nes ji išplaukia iš dalyko prigimties, o ne iš konkrečių savybių.

Turime paminėti tris priežastis, kurios sudaro vidinę atsvarą ir stabdo greitą ir nesulaikomą laikrodžio mechanizmo susidėvėjimą.

Pirmoji stabdanti aplinkybė yra natūrali baimė ir žmogaus dvasios neryžtingumas, slegiantis moralinis pasaulis, kurį sukelia ne traukos, o atstūmimo jėgos, o būtent pavojaus ir atsakomybės baimė.

Karo liepsnose paprastos prigimties žmonės pasirodo esantys sunkesnio charakterio; judėjimas truks ilgesnį laiką, jeigu jie gaus stiprius ir besikartojančius impulsus. Retai pakanka tik įsivaizduoti karo tikslą, kad nugalėtų šį sunkumą. Ir jeigu nevadovaus karingas ir sumanus protas, kuris kare jaučiasi kaip žuvis vandenyje, arba jei iš viršaus nebus didelio spaudimo, tai stovėjimas vietoje taps norma, o judėjimas pirmyn – išimtimi.

Antroji priežastis yra žmogiško įžvalgumo ir sprendimų, kurie kare yra didesni negu kitur, netobulumas, nes ne kiekvieną akimirką gerai žinoma ir

sava padėtis, o priešo, nes jis yra užsimaskavęs, galima nuspėti tik iš menkų duomenų. Todėl dažnai atsitinka, kad abi pusės mato tą patį objektą savo pranašumui, o padėtis labiau atitinka vienos pusės interesus. Taip gali kiekvienas galvoti, kad elgiasi išmintingai, kai jie laukia kito momento, kaip jau buvo minėta antrosios dalies penktajame skyriuje.

Trečioji priežastis, kuri kaip stabdys stabdo ir kartkartėmis visiškai sustabdo mašiną, yra didesnis gynybos sustiprinimas: *A* gali jaustis silpnas, kad pultų *B*, bet iš to neseka, kad *B* yra pakankamai stiprus pulti *A*. Jėgos papildymas, kurį duoda gynyba, ne tik prarandamas pereinant į gynybą, bet perduodamas priešui taip, kaip *a* plius *b* skirtumas ir *a* minus *b* lygu *2b*. Todėl gali būti, kad abi pusės ne tik jaučiasi silpnos pulti, bet ir iš tiesų yra tokios.

Ir taip rūpestingas protingumas ir pavojaus baimė karo meno viduje randa patogių pozicijų, kad įrodytų savo teisumą ir pažabotų elementarų karo nežabotumą.

Tačiau šios priežastys sunkokai paaiškintų ilgas prastovas, kurias žinome iš ankstesnių, be didelių interesų sukeltų karų, kai dykinėjimas užėmė devynias dešimtąsias laiko, palyginus su praleistu su ginklu laiku. Šis reiškinys priklausė nuo įtakos, kurią sudarė vienos pusės reikalavimai ir kitos padėtis ir nuotaikos kariaujant, kaip mes rašėme skyriuje apie karo esmę ir tikslus.

Šie dalykai gali padaryti tokią įtaką, kad gali karą padaryti kompromisiniu. Dažnai karai būna ne daugiau kaip ginkluotas neutralumas arba grėsminga derybų parama, arba saikingas bandymas atsidurti palankesnėje padėtyje ir išlaukti, arba nemaloni sąjungininko pareiga, kurią atliekama kiek galima mažiau eikvojant savo jėgas.

Visais atvejais, kai interesų susidūrimas mažas, priešiškumo nuotaikos silpnos ir nėra stipraus stimulo labai pakenkti priešui, o iš jo pusės nejaučiamas didelis pavojus, taigi, kai nėra didelio abipusio susidomėjimo, – vyriausybė nenori per daug rizikuoti. Iš to ir kyla rami karo eiga, kai tikroji priešiška karo dvasia sukaustoma grandinėmis.

Kuo daugiau karas tokiu būdu bus kompromisinis, tuo labiau teorija pasiges to tvirto taško ir gilesnio pagrindimo, būtinumo bus vis mažiau,

atsitiktinumų vis daugiau.

Bet ir tokiame kare gali pasireikšti protas: tikriausiai, čia daugiau vietos protui ir įvairesnei veiklai negu kitokiame kare. Azartinis žaidimas su aukso luitais, atrodo, pavirsta komerciniu žaidimu grašiais. Ir šitame lauke, kur kariavimas užpildo laiką smulkiais dalykais: susidūrimais priešakiniuose postuose, kur balansuojama tarp rimtų dalykų ir pokštų, ištęstu kariuomenės išdėstymu, kuris neatneša jokios naudos, pozicijomis ir žygiais, kuriuos paskui mokslininkai pripažįsta tik dėl to, kad juos sąlygojusi maža priežastis pasirodo nereikšminga istorijai ir nieko nesako sveikam protui. Būtent čia kai kurie mokslininkai ir suranda tikrą karo meną. Šiuose seno karo paraduose jie randa visų teorijų tikslą, proto viešpatavimą virš materijos, o pastarųjų metų karai jiems atrodo grubiomis muštynėmis, kurios nieko nemoko ir į kurias reikia žiūrėti kaip į grįžimą į barbariškumą. Tokia pažiūra taip pat smulkmeniška kaip ir jos objektas. Kur nėra didelės jėgos, didelių aistrų, lengviau apsukriam protui rodyti savo žaidimą; bet argi vadovauti didelei jėgai, vairuoti laivą audros metu nėra aukštesnė proto veikla? Ar fechtavimo menas nėra kita kariavimo rūšis, nėra jo dalis? Ar pirmasis nepriklauso antrajam, kaip judėjimas laive, kaip paties laivo judėjimas? Juk tai gali vykti tik esant tai sąlygai, kad priešas to geriau nedarys. Ir ar mes žinome, kiek jis vykdys šias sąlygas? Ar neužklupo mūsų prancūzų revoliucija, mūsų, įsitikinusių senų metodų tikrumu, ir ar nenubloškė mūsų nuo Chalono iki pat Maskvos? Ir ar Frydrichas Didysis ne taip užklupo austrus, įsitikinusius senų karo įgūdžių tikrumu, panašiu būdu, ir ar nesudrebino jų monarchijos? Vargas vyriausybei, kuri su savo kompromisine politika sutiks priešą, kuris nežino apribojimų, kuriam nėra įstatymų, kuris panašus į audringą stichiją. Tuomet energijos ir veiklos stoka nusvers priešo svarstykles; tuomet nebus lengva fechtuotuojo pozą pakeisti į lengvaatlečio, ir dažnai pakanka mažo smūgio, kad viską sugriautų.

Pateikti pavyzdžiai rodo, kad kampanijos metu karo veiksmas vyksta su pertraukomis ir kad tarp kruvinų veiksmų yra stebėjimo laikas, kai abi pusės ginasi, ir kad aukštesnis vienos pusės tikslas duoda jos veiksmams puolimo pradžią ir verčia ją užimti aktyvias pozicijas, o tai keičia jos padėtį.

17 skyrius

ŠIANDIENINIO KARO POBŪDIS

Dėmesys, skiriamas šiandieninio karo pobūdžiui, turi didelę įtaką mūsų prielaidoms, ypač strateginėms.

Nuo tada, kai įprastinės ankstesnės priemonės dėl Bonaparto drąsos buvo paverstos į nieką ir beveik vienu smūgiu buvo sunaikintos pirmo rango valstybės; nuo tada, kai ispanai savo atkaklia kova parodė, kiek daug galima pasiekti ginklu ir tautos sukilimu, nepaisant jų silpnumo pavieniui, nuo tada, kai Rusija 1812 metų kampanijos metu pamokė, pirma, kad didelio masto imperija nenugalima, antra, kad sėkmės tikimybė ne visais atvejais mažėja, kai prarandi mūšius, sostines ir provincijas (kas anksčiau visiems diplomatams buvo nenuneigiamas principas, kad jie tokiais atvejais visada buvo pasirengę laikinai taikai), bet dažnai savo šalies centre besiginantysis gali pasirodyti stipriausias, kai priešo puolimo jėga išsekusi, o gynyba su didele jėga pereina į puolimą, nuo tada, kai Prūsija 1813 m. parodė, kad staigus pastiprinimas milicijos pajėgomis gali padidinti kariuomenės jėgą šešis kartus ir kad miliciją visais atvejais galima panaudoti šalies viduje ir už jos ribų, – taigi visi šie atvejai parodė, kad tautos nuotaikos ir atsidavimas tėvynei yra didžiulis veiksnys, lemiantis valstybės jėgą, jos gebėjimą kariauti ir sudarantis jos ginkluotąsias pajėgas, ir po to, kai vyriausybė susipažino su visomis šiomis pagalbinėmis priemonėmis, nereikia laukti, kad ji jų nepanaudotų būsimuose karuose, ar tai būtų grėsmė jos egzistencijai, ar tai skatintų garbės troškimas.

Kad karai, kurie vyksta apsunkindami abiejų pusių tautas, turi būti organizuojami kitais pagrindais, negu tie, kur viskas apskaičiuota nuolatinės kariuomenės dalyvavimu, yra aišku. Reguliariosios profesionalios kariuomenės buvo panašios į laivyno pajėgas, sausumos pajėgos pagal savo santykį su likusia valstybės dalimi panašios į jūrų pajėgas, todėl sausumos karo menas buvo panašus į jūrų mūšio taktiką, kas visiškai prarasta šiuo metu.

18 skyrius

ĮTAMPA IR RAMYBĖ

Dinamiškas karo įstatymas

Mes matėme 16 skyriuje, kiek ilgėja kampanijų metu prastovų laikas, palyginus koks buvo veiksmų laikas. Jeigu, kaip buvo minėta ankstesniame skyriuje, šiuolaikiniams karams būdingas visiškai kitas pobūdis, tai aišku, kad karo veiksmai bus nutraukti po ilgesnio ar trumpesnio laiko, ir tai reikalauja detaliau išnagrinėti abi susidariusias padėtis. Kai prasideda pertrauka karo veiksmuose, kai nei viena iš abiejų pusių nenori nieko pozityvaus, yra ramybė ir pusiausvyra, bet pusiausvyra platesne reikšme, ne tik fizinių ir moralinių jėgų, bet ir visų santykių ir interesų. Kai tik viena iš abiejų pusių iškelia naują pozityvų tikslą ir pradeda veiksmus, kad jį pasiektų, nors tai būtų tik pasirengimas, o kai kita pusė pradeda priešintis, atsiranda jėgų įtampa; tai tęsiasi tiek ilgai, kol priimamas sprendimas, t. y. kol viena pusė atsisako savo tikslo arba kita pusė jam nenusileidžia.

Po šio sprendimo, pagrįsto abiejų pusių karinių kombinacijų įtaka, seka judėjimas viena ar kita kryptimi.

Jei šis judėjimas išsenka ar dėl sunkumų, kuriuos reikia įveikti, ar savo vidinių kliūčių, ar dėl naujų iškilusių priešsvarų, ateina arba naujas ramybės laikas, arba nauja įtampa ir sprendimas, po kurio seka naujas judėjimas, daugeliu atvejų – priešinga kryptimi.

Abstraktus pusiausvyros, įtampos ir judėjimo atskyrimas yra reikšmingesnis praktiniams veiksmams, negu tai galėtų atrodyti iš pirmo žvilgsnio.

Ramybės ir pusiausvyros būsenos gali pasireikšti visokeriopa veikla, būtent, kuri remiasi atsitiktinėmis priežastimis, o ne didelių pasikeitimų tikslais. Tokia veikla gali apimti reikšmingus mūšius, net pagrindinius mūšius, bet ji yra kitokios prigimties ir todėl dažniausiai kitokio poveikio.

Jeigu bus įtampa, tai sprendimo mūšiu pasekmės visada veiksmingesnės, iš dalies dėl didesnės valios jėgos ir dėl didelio aplinkybių spaudimo, iš dalies dėl to, kad viskas parengta ir nukreipta į didelį judėjimą. Sprendimas panašus į paslėptos minos veikimą, kai tuo tarpu įvykis ramybės laikotarpiu daugiau ar mažiau panašus į gryname ore parako masės sprogimą.

Įtampa dažniausiai gali būti įvairių laipsnių ir gali pereiti į ramybės būseną per tiek daug pakopų, kad žemiausiose pakopose mažai skirsis nuo pastarosios.

Esminė nauda, gauta iš šios apžvalgos, yra išvadoje, kad visos priemonės įtampos metu yra reikšmingesnės ir veiksmingesnės negu tos, kurios naudojamos pusiausvyros metu, ir jų reikšmingumas didėja didėjant įtampai. Kanonados prie Valmos pasekmės buvo reikšmingesnės negu mūšio prie Hochkircho.

Mes turime visiškai kitaip išsidėstyti teritorijoje, kurią mums užleido priešas, priklausomai nuo to, ar šis poelgis sąlygotas to, kad priešas nesugebėjo jos apginti ar kad priešas atsitraukė ketindamas priimti sprendimą palankesnėmis aplinkybėmis. Kai priešas yra strateginiame puolime, viena klaidingai pasirinkta pozicija, vienas klaidingas žygis gali turėti lemiamų pasekmių, kai pusiausvyros metu šios klaidos turi pasireikšti labai aiškiai, kad sukeltų kokius nors priešo veiksmus.

Dauguma ankstesnių karų vyko, kaip minėjome, pusiausvyros periodu arba nedidelių įtampų metu, tai įvykiai retai sukeldavo dideles pasekmes, dažnai tai būdavo atsitiktiniai veiksmai, skirti karalienės gimimo dienai (Hochkirchas), kartais ginklo gerbimo proga (Kunersdorfas) arba patenkino karvedžio tuščiagarbiškumą (Freibergas).

Mes galvojame, jog yra labai svarbu, kad karvedys deramai vertintų padėtį ir būtų taktiškas, o 1806 metų kampanijos pavyzdys parodė, kaip dažnai trūksta to takto. Didelės įtampos metu, kai būtinas skubus sprendimas, kuris turėjo su visomis pasekmėmis pareikalauti visų karvedžio dvasinių jėgų, pasirodė tokių priemonių projektai ir iš dalies buvo vykdomi tokie veiksmai (rekognoskuotė Frankonijos kryptimi), kurie galėjo atnešti tik mažą sėkmę ir

tik pusiausvyros momentu. Dėl visų šių priemonių, įnešusių painiavą, buvo pamiršta tai, kas galėjo išgelbėti.

Mes apžvelgėme skirtumus, kurie reikalingi tolesnei teorijos plėtotei, nes visa, ką mes toliau dėstysime apie puolimą ir gynybą, susiję su krizine būsena, kurioje jėgos yra įtampos ir judėjimo metu, ir todėl, kad mes žiūrime į tą veiklą, kuri gali vykti pusiausvyros metu, tik kaip į pasekmes, nes kiekviena krizė yra tikras karas, o ši pusiausvyra pateikia tik jo atspindį.

KETVIRTOJI DALIS

MŪŠIS

1 skyrius

APŽVALGA

Po to, kai mes ankstesnėje knygos dalyje apžvelgėme objektus, kuriuos galima traktuoti kaip veiksmingus karo elementus, dabar apžvelgsime mūšį, kaip karinę veiklą, kuri fiziniu ir moraliniu poveikiu aprėpia visą karo tikslą.

Mūšio konstrukcija priklauso taktikos prigimčiai, mes tai panagrinėsime tik trumpai, kad susipažintume su reiškiniu apskritai. Artimiausi tikslai suteikia kiekvienam mūšiui savitą pobūdį; su artimiausiais tikslais mes susipažinsime ateityje. Bet tas savitas pobūdis, lyginant su mūšio savybėmis, beveik nereikšmingas, daugelis mūšių panašūs, todėl, nenorėdami kartotis, mes išnagrinėsime mūšį apskritai, kol kalbėsime apie jo artimesnį panaudojimą. Kitame skyriuje keliais žodžiais charakterizuosime šiuolaikinį mūšį pagal naudojamą taktiką, nes jis yra mūsų įsivaizdavimo apie mūšį pagrindas.

2 skyrius

MŪŠIO POBŪDIS

Pagal sąvokas, kurias mes davėme kalbėdami apie strategiją ir taktiką, savaime suprantama, kad, jei keičiasi vieno prigimtis, tai turi įtaką kitam. Jeigu taktiniai reiškiniai kiekvienu atveju turi visiškai kitą pobūdį, tai jį privalo turėti ir strateginiai, jei jie turi išlikti nuoseklūs ir logiški. Todėl svarbu pagrindinį mūšį, prieš nagrinėjant jį strategiškai, charakterizuoti pagal jo naują pobūdį.

Kas dabar yra daroma šiuolaikiniame mūšyje? Karius ramiai išrikiuoja šalia ir vieną paskui kitą, mažą jų dalį išrikiuoja tinkama rikiuote ir leidžia šiai daliai valandų valandas kovoti mūšyje, kuris kartkartėmis pertraukiamas ir palaikomas pavieniais mažais kavalerijos ir durtuvų atakų smūgiais. Kai šios kariuomenės dalies kovinė dvasia išsenka ir iš jos lieka tik išdagos, ji grąžinama atgal ir pakeičiama nauja.

Tokiu būdu mūšis baigia degti kaip drėgnas parakas iš lėto ir, kai nakties šydas suteikia ramybę, nes nieko jau nebegali atskirti ir niekas nenori pasitikėti aklu atsitiktinumu, tuomet įvertinama, kiek liko abiejose pusėse galinčių kovoti karių, kurie dar neprarasti, kaip išblėsę vulkanai. Aiškinamasi, kiek prarasta ir kiek užimta teritorijos, ir kokia užnugario aprūpinimo perspektyva, įvertinama drąsa ir bailumas, protingumas ir kvailumas, kurie pasireiškė tiek savo, tiek priešo pusėje ir nustatomas vienas pagrindinis rezultatas, kuris sąlygoja sprendimą, ar palikti kovos lauką, ar kitą rytą atnaujinti mūšį.

Šis vaizdas nėra užbaigtas šiuolaikinio mūšio paveikslas, o tik turi atspindėti jo pagrindinį toną, jis tinka ir puolantiesiems, ir besiginantiesiems, į jį galima įtraukti tam tikrų bruožų, priklausomai nuo tikslo, vietovės, nepakeičiant tono iš esmės.

Bet šiuolaikinių mūšių pobūdis nėra atsitiktinis, jie tokie dėl to, kad abiejų pusių karinės organizacijos turi maždaug tą patį karo meno lygmenį ir karo stichija, uždegta didelių nacionalinių interesų, prasiveržė ir pateko į savo natūralias vėžes. Esant šioms dviem sąlygoms mūšių pobūdis liks toks.

Šis bendras šiuolaikinio mūšio įsivaizdavimas mums bus ne kartą naudingas, kai mes ateityje norėsim nustatyti kai kurių koeficientų vertę, t. y. jėgų, vietovės susijusias aplinkybes. Tik dideliems ir lemiamiems mūšiams tinka šis atvaizdavimas, maži mūšiai, kaip ir dideli, savo pobūdį pakeitė, bet mažiau. To įrodymas priklauso taktikai, bet mes turėsime galimybę keliais štrichais padaryti aiškesnį šį objektą.

3 skyrius

MŪŠIS

Mūšis yra tikra karinė veikla, visa kita yra jos palydovas. Taigi išnagrinėkime jo prigimtį.

Mūšis yra kova, o jo tikslas yra sunaikinti arba nugalėti priešą; priešas kiekviename mūšyje yra ginkluota jėga, kuri mums trukdo.

Tai yra paprastas įsivaizdavimas, mes prie jo grįšime; bet kol galėsime tai padaryti, turime papildyti kitais.

Jeigu mes įsivaizduosime valstybę ir jos ginkluotąsias pajėgas kaip visumą, tai geriausiai įsivaizduoti karą kaip vieną didelį mūšį; primityviomis laukinių tautų sąlygomis taip ir buvo. Mūsų mūšiai susideda iš daugybės didelių ir mažų, sekančių vieni po kitų arba vienalaikių mūšių, ir šis veiklos susiskaidymas į atskirus veiksmus turi savo pagrindą sąlygų įvairovėje, iš kurių pas mus kyla karas.

Jau paskutinysis mūsų karų tikslas, politinis, nėra paprastas ir, jeigu taip būtų, tai veiksmas yra susijęs su daugybe sąlygų, kad tikslas gali būti pasiekiamas ne vienu dideliu veiksmu, o daugybės mažesnių ar didesnių, kurie susiejami į visumą.

Mes anksčiau esame sakę, kad kiekvienas strateginis veiksmas gali būti prilygintas mūšiui, nes ten naudojamos ginkluotosios pajėgos, ir tuo visada remiasi mūšio idėja. Taigi strategijos srityje mes galime visą karinę veiklą suvesti į pavienius mūšius ir užsiiminėti tik pastarųjų tikslais. Mes susipažinsime su šiais ypatingais tikslais nuosekliai, priklausomai nuo klausimų, kurie juos sąlygoja. Reikia pastebėti, kad kiekvienas mūšis, mažas ar didelis, turi savo tikslą, kuris pavaldus visumai. O jeigu taip yra, tai į priešo nugalėjimą reikia žiūrėti kaip į priemonę šiam tikslui pasiekti. Taip yra iš tiesų.

Bet šis rezultatas yra teisingas ir svarbus tik tuomet, kai siejam į vieną visumą visus įsivaizdavimus. Ką reiškia nugalėti priešą? Tai jo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimas, ar tai būtų mirtis, sužeidimai, ar kitas būdas, kad tai būtų visam laikui arba tokiu mastu, kad priešas nebegalėtų toliau tęsti kovos.

Mes tvirtiname, kad daugeliu atvejų, ir ypač dideliuose mūšiuose, ypatingas tikslas, kuris individualizuoja tą mūšį ir jungia jį su visuma, yra tik silpna modifikacija bendro tikslo arba su tuo susijęs šalutinis tikslas, pakankamai svarbus, kad individualizuotų mūšį, bet visada nereikšmingas lyginant su bendru tikslu. Iš čia seka, kad jeigu įvykdomas pašalinis tikslas, tai įvykdoma tik maža dalis mūšio paskirties. Jeigu šis tvirtinimas yra teisingas, tai teks pripažinti, kad kiekvienas požiūris į priešo pajėgų sunaikinimą tik kaip į priemonę, o tikslas visuomet bus kitas, teisingas tik savo forma, bet jis gali suformuoti neteisingas išvadas, jeigu pamirštama, kad priešo pajėgų sunaikinimas yra šio mūšio tikslas ir kad tai yra tik silpna modifikacija siekimo sunaikinti priešą.

Toks pamiršimas paskutiniųjų karų periodu lėmė klaidingų pažiūrų ir tendencijų atsiradimą, pagamino sistemos likučius, dėl kurių teorija tikėjosi pakilti tuo aukščiau paprasto amato, kuo mažiau joje bus siekimo naudotis tikru instrumentu, būtent sunaikinti priešo kovines pajėgas.

Beje, tokia sistema negalėtų atsirasti, jeigu nebūtų klaidingų prielaidų ir

vietoj priešo pajėgų sunaikinimo nebūtų keliami kiti tikslai, kuriuos įvykdžius būtų laukiama svarbių rezultatų. Mes kiekvieną kartą kovosime su tokiomis sistemomis, bet negalime nenagrinėti mūšio, nepatvirtinę jo reikšmės ir tikrosios vertės.

Kaip mes įrodysime, kad priešo pajėgų sunaikinimas yra svarbiausia daugeliu atvejų? Kaip galime prieštarauti galimybei ypatinga subtilia forma, sunaikinant tiesiogiai nedideles priešo pajėgas, meniškai suduotais smūgiais paralyžiuoti priešo valią, kad į šį būdą būtų galima žiūrėti kaip į didelį kelio, vedančio į tikslą, sutrumpinimą? Žinoma, mūšis viename punkte gali turėti didesnę reikšmę negu kitame, žinoma, strategijoje reikšmę turi mūšių išdėstymas ir jų tarpusavio ryšys, strategijos esmė ir yra šiame mene, mes neneigiame to, bet mes tvirtiname, kad didžiausią reikšmę visada turi priešo pajėgų sunaikinimas. Šią pagrindinę reikšmę mes norime suteikti naikinimo principui.

Turime priminti, kad čia strategijos, ne taktikos sritis, ir todėl kalbame ne apie priemones, kurios gali būti pastarosios dispozicijoje, kad sunaikintų ženklias priešo pajėgas. Tiesioginis sunaikinimas yra taktiniai laimėjimai, viskas yra tai, kad dideli taktikos laimėjimai gali lemti didelius strateginius laimėjimus arba, kaip mes minėjome, taktiniai laimėjimai kare yra svarbiausi. Šio tvirtinimo įrodymas yra paprastas; tai yra laikas, kurio reikalauja kiekviena sudėtinė (meninė) kombinacija. Ar paprastas smūgis, ar sudėtingesnis, meninis, duos didesnį poveikį, gali būti išspręstas pastarojo naudai, jeigu priešas yra pasyvus. Bet kiekvienas sudėtingas smūgis reikalauja daugiau laiko, o šis laikas turi jam būti duotas ir dar tam, kad kontrsmūgis prieš vieną dalį nesumenkintų visos kariuomenės pasirengimo reikiamiems veiksmams. Jeigu priešas apsisprendžia paprastesniam smūgiui, kuriam reikia mažiau laiko, tai jis įgyja pranašumą ir trukdo didelio plano sėkmei. Todėl vertinant sudėtingą smūgį reikia atsižvelgti į pavojus, kurie iškyla pasirengimų metu, ir jį galima panaudoti tik tuomet, kai nereikia bijoti iš priešo trumpą laiką trunkančio smūgio; jei tai dažnas atvejis, reikia pačiam pasirinkti trumpesnį kelią ir šia prasme supaprastinti tiek, kiek reikalauja priešo charakteris, sąlygos, kuriose yra priešas, ir kitos aplinkybės.

Tačiau mes netvirtiname, kad paprastas smūgis pats geriausias, bet kad nereikia užsimoti plačiau, negu leidžia vietovė, nereikia pralenkti priešą kuriant sudėtingus planus, atvirkščiai, reikia stengtis pralenkti priešą priešingoje kryptyje.

Jeigu patyrinėsime šių priešingybių pamatus, pamatysime, kad viename yra protingumas, kitame drąsa. Labai klaidinga manyti, kad nuosaiki drąsa, suporuota su dideliu protu, duoda didesnį poveikį, negu nuosaikus protas su didele drąsa. Bet jei negalvosime apie šiuos elementus, nepateisinamus logiškai, tai neturime teisės suteikti protui persvarą prieš drąsą toje srityje, kuri vadinama pavojumi ir kurios veiklos laukas turi būti traktuojamas kaip drąsumo sritis.

Prie šios abstrakčios sąvokos mes pridursime, kad patirtis neduoda kitokio rezultato ir yra vienintelė priežastis, nukreipianti mus ta kryptimi. Kas objektyviai susipažįsta su istorija, turi pripažinti, kad energija visada daugiausiai prisidėjo prie sėkmės kariaujant.

Kaip mes išrutuliosime principą – žiūrėti į priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimą ne tik kare, bet ir atskirame mūšyje, kaip į pagrindinį dalyką, ir pritaikysime šį principą visoms formoms ir sąlygoms, kurios skatina santykius, sąlygojančius karą, pamatysime vėliau.

Jau pradėdami nagrinėti temą mes stengiamės atskleisti principo svarbą, pasiekę šį rezultatą grįšime prie mūšio.

4 skyrius

TĘSINYS

Ankstesniame skyriuje mes sustojome prie to, kad priešo sunaikinimas yra svarbiausias mūšio tikslas, ir specialiai nagrinėdami bandėme įrodyti, kad tai yra tiesa daugeliu atvejų ir dideliuose mūšiuose, nes priešo ginkluo-

tųjų pajėgų sunaikinimas yra dominuojanti pradžia kare. Kitus tikslus, kurie gali būti iškelti šalia priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimo ir šiek tiek gali dominuoti, mes charakterizuosime kitame skyriuje ir vėliau susipažinsime arčiau; čia mes jų nenagrinėsime pripažindami, kad priešo sunaikinimas yra pakankamas kiekvieno mūšio tikslas.

Kaip reikia suprasti priešo sunaikinimas? Jų skaičiaus sumažėjimas po mūsų smūgio. Jei mūsų pajėgos skaičiumi didesnės už priešo, tai, žinoma, mūsų karių praradimo skaičius bus mažesnis negu jo, ir todėl tai galima vertinti kaip mūsų naudą. Kai mes šiuo metu nagrinėjame mūšį be kitų tikslų, tai mes privalome pašalinti ir tą tikslą, kur didesniam priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimui mūšis naudojamas tik netiesiogiai, mūšio tikslu čia mes laikome tik laimėjimą, kurį mes įgyjame šiame abipusio griovimo procese, nes tai yra visos kampanijos naudos ir praradimų skaičiavimas ir kuris šioje pabaigoje visada parodo gryną naudą.

Bet koks kitas pergalės prieš priešą būdas turėtų savo pagrindimą kitais tikslais arba duotų reliatyvią, laikiną naudą; pavyzdys turėtų mums tai paaiškinti.

Jeigu mes savo priešą dirbtinai pastatėme į jam nepalankią padėtį, kad jis negali tęsti mūšio nepatekdamas į rimtą pavojų, o po pasipriešinimo traukiasi, tai galime sakyti, kad šiame punkte mes jį nugalėjome: bet jei mes nugalėdami turėjome tokių pačių nuostolių kaip ir priešas, tai paskaičiavus visą kampanijos naudą ir praradimus iš šios pergalės nieko neliks. Todėl priešo nugalėjimas, t. y. jo pastatymas į tokią padėtį, kad atsisakytų mūšio savaime, neturi būti įtrauktas į tikslo nustatymą, todėl lieka tik ta nauda, kurią mes padarėme griovimo procese. Bet čia priklauso ne tik praradimai, kurie atsiranda mūšio eigoje, bet taip pat tie, kurie atsiranda kaip tiesioginė pasekmė po nugalėtos pusės pasitraukimo.

Kaip rodo patyrimas, materialinis ginkluotųjų pajėgų nuostolių skirtumas tarp laimėjusiųjų ir pralaimėjusiųjų mūšio eigoje retai būna ženklus, dažnai nebūna jokio, didžiausius nuostolius pajunta pralaimėjusi pusė atsitraukimo pradžioje, ko nepajunta nugalėtojai. Nedidelius likučius jau sutriuškinto ba-

taliono sumes į krūvą kavalerija, pavargę atsiliks, sudaužyti pabūklai ir vežimai liks stovėti, kiti negali būti greitai išgabenti blogais keliais, juos pasieks priešo raitininkai, naktį paklydusios kolonos be pasipriešinimo pateks į priešo rankas, taigi pergalė įgauna formą po to, kai jau yra pasiekta. Čia slypėtų prieštaravimas, jeigu tai neišsispręstų kitu būdu.

Ne tik fizinius, asmeninius ir materialinius nuostolius patiria abi ginkluotųjų pajėgų pusės mūšio eigoje, moralinės jėgos taip pat palaužiamos ir sunaikinamos. Tai nėra tik žmonių, žirgų netekimas ir pabūklų praradimas, bet pakrinka tvarka, mažėja drąsa, pasitikėjimas, susitelkimas ir vidinis ryšys. Tuomet viską sprendžia moralinės jėgos, šios jėgos viską sprendžia tais atvejais, kai nugalėtojo nuostoliai vienodi su pralaimėjusiojo. Mūšio metu sunku įvertinti abiejų pusių fizinius nuostolius, bet moralinius – ne. Šio santykio rodikliai yra du reiškiniai, pirmasis – tai vietovės, kur vyksta mūšis, praradimas, antrasis – tai priešo rezervų persvara. Kuo daugiau mūsų rezervai tirpsta palyginus su priešo, tuo daugiau mums reikia jėgų, kad išlaikytume pusiausvyrą, jau čia yra priešo moralinis pranašumas, kuris karvedžio sieloje sukelia kartėlio ir savos kariuomenės neįvertinimo jausmą. Bet svarbiausias dalykas yra tas, kad kariuomenės, ilgą laiką kariavusios, yra kaip išdegęs šlakas: jos iššaudė visus šaudmenis, jų fizinės ir moralinės jėgos išseko, jų drąsa palaužta. Jeigu žiūrėti į tokią kariuomenę kaip į visumą, nepaisant jos skaičiaus sumažėjimo, ji yra nebe ta, kokia buvo prieš mūšį, o moralinių jėgų netekimas pasireiškia rezervų sumažėjimu.

Prarastos žemės ir naujų rezervų trūkumas yra dvi pagrindinės priežastys, kurios lemia atsitraukimą, bet mes neišskiriame bendrame plane ir kitų priežasčių, kurios gali būti tarp dalinių.

Kiekvienas mūšis yra kruvinas ir alinantis sąskaitų suvedimas, fizinių ir moralinių jėgų naikinimas. Kas pabaigoje turi daugiau vienų ir kitų, tas yra nugalėtojas.

Mūšyje moralinių jėgų nuostoliai yra dominuojanti priežastis, kuri lemia sprendimą, po jo davimo nuostoliai didėja toliau ir veiksmo pabaigoje pasiekia kulminacinį tašką, taigi jis yra ir priemonė gauti pelną griaunant fizines

jėgas, kas ir buvo tikrasis mūšio tikslas. Dažnai prarasta tvarka ir vienybė atskirų vienetų pasipriešinimą padaro pragaištingą: visumos drąsa palaužta, pirminė įtampa dėl pergalės ir pralaimėjimų, kuri vertė pamiršti pavojų ir buvo iššūkis drąsai, dabar liko kaip bausmė. Tokiu metu ir turi pasinaudoti nugalėtojas, kad gautų naudą iš fizinių jėgų naikinimo, tai ką jis pasieks, bus jo reali nauda. Moralinės priešo jėgos ir tvarka bus atkurtos, drąsa sugrįš ir daugeliu atvejų liks tik nedidelė dalis įgautos persvaros, o kartais jokios. Kartais priešas įsiplieskus keršto jausmui gali pereiti į puolimą, nors retais atvejais. Rezultatai, pasiekti sužeistųjų, belaisvių ir užkariautų pabūklų atžvilgiu, niekada nebus nubraukti.

Mūšio nuostolius sudaro žuvusieji, sužeistieji, po mūšio prarasti pabūklai ir belaisviai. Pirmaisiais nugalėtojas daugiau ar mažiau dalinasi su pralaimėjusiuoju, paskutiniais ne, todėl šie nuostoliai yra daugiau vienos pusės, dažniausiai didesne dalimi.

Todėl visada į belaisvius ir ginklus buvo žiūrima kaip į pergalės trofėjus ir kaip į matą, nes jų kiekis atspindi pergalės matą. Net moralinio pranašumo laipsnį galima nustatyti pagal tai, ypač, jei palygintume su šiais trofėjais žuvusiųjų ir sužeistųjų skaičių: čia pasireiškia naujas moralinių jėgų veikimo laipsnis.

Mes sakėme, kad moralinės jėgos, prarastos mūšyje, pamažu atkuriamos, kartais nelieka net sunaikinimo pėdsakų, tai daugiausiai būna mažoms dalims, rečiau didelėms. Tai gali būti ir ginkluotųjų pajėgų atvejis, bet retai arba niekada valstybės ar vyriausybės, kuriai priklauso kariuomenė. Čia jėgų santykis vertinamas labiau bešališkai ir aukštesniu požiūriu, ir pagal priešo rankose likusiųjų skaičių, ir pastarųjų santykį su žuvusiaisiais ir sužeistaisiais lengvai nustatomas savo silpnumo ir nepakankamumo laipsnis.

Apskritai, mes neturėtume labai žemai vertinti prarastą moralinių jėgų pusiausvyrą, nes tai neturi absoliučios vertės ir nėra galutinė laimėjimų suma; tai gali įgauti tokią reikšmę, kad viską paneigs su neįveikiama jėga. Tai dažnai gali tapti visų veiksmų tikslu, apie ką mes kalbėsime kitoje vietoje. Čia mes turime panagrinėti kai kuriuos pradinius moralinių jėgų persvaros santykius.

Pergalės moralinė įtaka didėja ne tik proporcingai dalyvavusių mūšyje ginkluotųjų pajėgų dydžiui, bet didėjančia progresija auga priklausomai nuo mūšio apimties ir intensyvumo. Sumuštos divizijos išsidėstymo tvarka greitai atkuriama; kaip sustingusią galūnę sušildo viso kūno šiluma, taip ir sumuštos divizijos drąsa atgimsta, kai tik ji prisijungia prie kariuomenės. Jeigu nedidelės pergalės rezultatai po to nedings visiškai, tai priešui jie bus iš dalies dingę. Ne taip būna, kai visa kariuomenė patiria pralaimėjimą nesėkmingame mūšyje. Didelė liepsna pasiekia didesnį kaitrumo laipsnį negu daugelis mažų. Kita sąlyga, kuri lemia moralinės pergalės reikšmę, – tai ginkluotųjų pajėgų, kovojančių viena su kita, santykis. Sumušti daugumą mažomis pajėgomis yra dvigubas laimėjimas, bet parodo didesnį, bendresnį pranašumą, susidūrimo su kuriuo nugalėtasis turėtų ateityje bijoti. Tačiau iš tikrųjų tokio atvejo įtaka beveik nepastebima. Veiksmo momentu supratimas apie priešo tikrąsias pajėgas yra toks neapibrėžtas, savų jėgų įvertinimas toks neteisingas, kad pranašesnis nepripažįsta jėgų neatitikimo arba ilgą laiką nepripažįsta apskritai, dėl ko jam pavyksta išvengti moralinės žalos, kuri galėtų iš čia atsirasti. Tik vėliau istorija atskleidžia šią jėgą, išsivadavusią iš gnybtų, kuriuose ją laikė nežinojimas, tuštybė, o ir apgalvotas išskaičiavimas, tuomet ji apsupa garbės aureole kariuomenę ir karvedį, bet jos moralinis reikšmingumas negali veikti seniai praėjusių įvykių.

Jeigu belaisviai ir užkariauti pabūklai įkūnija pergalę, apčiuopiamą raidą, tai visa kovos organizacija remiasi jais; priešo sunaikinimas yra čia tik priemonė. Kokią įtaką tai turi mūšio tvarkai, strategijai tai nesvarbu, bet paties mūšio eigos nustatymas susijęs su ja ir būtent su savo užnugario saugumu ir grėsme priešo užnugariui. Nuo to labai priklauso belaisvių ir užkariautų pabūklų skaičius: čia taktikos ne visada pakanka, jeigu strategijos sąlygos jai labai prieštaraus.

Grėsmė būti priverstam kovoti dviem frontais ir pavojus prarasti atsitraukimo galimybę paralyžiuoja pasipriešinimo valią ir turi poveikį pergalės ir pralaimėjimo alternatyvai. Be to, pralaimėjimo atveju didina nuostolius ir kartais priveda prie visiško sunaikinimo. Tokiu būdu užnugaris, kuriam gresia pavojus, pralaimėjimą padaro kartu ir labiau tikėtiną, ir lemiamą.

Iš čia kyla tikras instinktas vykdyti visą karą, ypač didelius ir mažius mūšius: būtent aprūpinti savo užnugarį ir nugalėti priešą, jis kyla iš pergalės suvokimo, kuris, kaip mes matėme, yra dar kažkas kita, negu tik žudymas.

Šiame siekyje mes matome pirmą tikresnį mūšio apibrėžimą ir būtent visiškai bendrą. Iš tiesų sunku įsivaizduoti mūšį, kuriame šis siekis nepasireikštų kartu su paprastu jėgų pridėjimu. Net pats mažiausias būrys nepuls priešo negalvodamas apie savo atsitraukimą ir daugeliu atvejų nestos į priešo atsitraukimo kelią.

Kaip dažnai supainiotais atvejais šis instinktas sutinka kliūtis savo tiesiame kelyje, kaip dažnai turi nusileisti aukštesniems samprotavimams; tai nagrinėdami nueitume labai toli, čia mes pasitenkinsime iškeldami jį kaip bendrą, natūralų mūšio įstatymą.

Jis yra visur veiksmingas, visur spaudžia savo natūralia jėga ir tampa tašku, apie kurį sukasi visi taktiniai ir strateginiai manevrai.

Jei pažiūrėsime į bendrą pergalės sąvoką, rasime tris elementus:

1. Priešo fizinių jėgų praradimą.
2. Moralinių jėgų išsekimą.
3. Atvirą prisipažinimą, kad atsisako savo planų.

Abiejų pusių pranešimai apie žuvusiuosius ir sužeistuosius nebūna tikslūs, retai teisingi, o daugeliu atvejų su išgalvotais nukrypimais. Net pranešimai apie trofėjų skaičių retai būna pateikiami patikimai, o kur jie nėra labai reikšmingi, gali palikti abejonių dėl pergalės tikrumo. Dėl moralinių jėgų nuostolių taip pat nėra patikimo mato, išskyrus trofėjus; daugeliu atvejų atsisakymas kovos yra vienintelis tikras pergalės įrodymas. Tai yra kaltės pripažinimas kaip vėliavos nuleidimas, šiuo vieninteliu atveju kaip pripažinimas priešo pranašumo ir teisumo, ir šis bruožas nusižeminimo ir gėdos, kurį reikia ypač išskirti iš kitų pažeistos pusiausvyros moralinių pasekmių, sudaro esminį pergalės bruožą. Ji yra vienintelė, kuri daro įspūdį visuomenės nuomonei, bet ne kariuomenei, turi poveikį abiem kariaujančioms tautoms ir vyriausybėms, ir kitoms šalims, kurios kartu dalyvauja.

Bet savo planų atsisakymas neprilygsta išėjimui iš kovos lauko, net jeigu

mūšis buvo ilgas ir atkaklus, niekas apie sargybos apsaugą, kuri atsitraukė po atkaklaus mūšio, nepasakys, kad ji atsisakė savo užduoties net mūšiuose, kai užduotis yra sunaikinti priešo ginkluotąsias pajėgas, išėjimo iš mūšio lauko negalima visada traktuoti kaip atsisakymą atlikti užduotį, pavyzdžiui, numatytu atsitraukimu, kai ginama teritorija pėda už pėdos; tai priklauso ten, kur mes kalbėsime apie ypatingus mūšio tikslus; čia mes norime atkreipti jūsų dėmesį, kad daugeliu atvejų atsisakymą savo planų sunku atskirti nuo išėjimo iš kovos lauko ir kad įspūdis, kokį tai daro kariuomenei ir už jos ribų, yra svarbus.

Karvedžiams ir kariuomenei, kurie dar neįgijo tvirtos savo reputacijos, tai yra sudėtingas dalykas, nors kartais pagrįstas susiklėsčiusių aplinkybių; kur keletas mūšių, pasibaigiančių atsitraukimu, gali pasirodyti kaip keletas pralaimėjimų, nors iš tiesų taip nėra, ir tai gali turėti neigiamos įtakos, o atsitraukiantysis negali išvengti šios moralinės įtakos, nes, kad sėkmingai įvykdytų savo ketinimus, jis turi savo planą paskelbti, kas prieštarautų jo interesams.

Kad atkreiptume dėmesį į šios pergalės svarbą, norime priminti Sooro mūšį, kurio trofėjai nebuvo reikšmingi (keletas tūkstančių belaisvių ir dvidešimt patrankų) ir kur Frydrichas Didysis pergalę paskelbė tuo, kad dar penkias dienas pasiliko mūšio lauke, nors dėl jo atsitraukimo į Sileziją jau buvo nuspręsta ir tai atitiko susiklėsčiusias aplinkybes. Jis manė, kad moralinė šios pergalės reikšmė priartins prie taikos, kaip jis pats sakė. Bet prireikė dar kelių pergalių, būtent mūšyje prie Katholischo-Hennersdorfo ir Kesseldorfe, kol buvo sudaryta taika. Bet negalima tvirtinti, kad pergalė prie Sooro buvo lygi nuliui.

Jei pergalė sukrečia moralines jėgas ir dėl to įgyjamas ženklus trofėjų skaičius, tai pralaimėtas mūšis yra visiškas pralaimėjimas, kuris yra rezultatas ne kiekvienos pergalės. Kadangi esant tokiam pralaimėjimui pralaimėjusio moralinės jėgos pakrinka kur kas labiau, tai dažnai nebesugebama pasipriešinti, ir visas veiksmas yra pasitraukimas iš mūšio, t. y. bėgimas.

Jena ir Belle-Alliance yra pralaimėjimas, bet Borodino ne.

Ar be pedantiškumo galima čia nurodyti, kokį ribos požymį, nes reiškiniai yra skirtingi tik pagal laipsnius, neaišku, bet labai svarbu nustatyti sąvokas, ku-

rios charakterizuoja pagrindinę reiškinių dalį, dėl teorinio įsivaizdavimo aiškumo, o ir mūsų terminologijos trūkumas yra tas, kad mes tuo pačiu žodžiu apibrėžiame pergalę visiškai sumušus priešą ir pergalę, kai priešą lydi nesėkmė.

5 skyrius

APIE MŪŠIO REIKŠMĘ

Po to, kai ankstesniame skyriuje išnagrinėjome mūšį absoliučiu pavidalu, tartum sumažintą viso karo paveikslą, atsigręšime dabar į tuos santykius, kuriuose mūšis su kitomis dalimis yra kaip visumos dalis.

Pirmiausiai paklausime apie artimiausią reikšmę, kokią gali turėti mūšis. Kadangi karas yra abipusis naikinimas, tai atrodytų ir mūsų vaizduotėje, o gal ir iš tikrųjų, kad visos kiekvienos pusės jėgos susivienytų sudarydamos didžiausią ir stipriausią karinį darinį. Šitaip įsivaizduoti yra teisinga ir to laikytis būtų naudinga, todėl į mažus susidūrimus reikia žiūrėti kaip į būtinas atliekas, pvz., drožles. Tuo tarpu reikalai niekada taip lengvai nedaromi. Kad mūšių skaičius auga išskirstant ginkluotąsias pajėgas yra aišku, todėl kiekvieno mūšio tikslai bus nagrinėjami kartu su pajėgų skirstymu. Bet šiuos tikslus ir mūšius galima skirstyti į tam tikras klases, kad būtų lengviau su tuo susipažinti.

Žinoma, kiekvieno mūšio tikslas yra sunaikinti priešo pajėgas, bet su tuo susiję gali būti daugiau tikslų ir jie gali būti dominuojantys, todėl reikia atskirti tuos atvejus, kai priešo sunaikinimas yra svarbiausias uždavinys, nuo tų, kurie yra daugiau kaip priemonė. Be priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimo, vietos ar objekto išlaikymas gali būti bendra mūšio paskirtis ir tokiu atveju kuris nors iš jų gali būti vieną ar keletą kartų dominuojantis. Abi karo formos: puolimas ir gynyba, apie kurias mes greitai kalbėsime, nekeičia pir-

mosios šių mūšio paskirčių, bet keičia abi paskutiniąsias ir paveikslas turėtų atrodyti šitaip:

Puolamasis mūšis	Gynybos mūšis
1. Priešo pajėgų sunaikinimas	1. Priešo pajėgų sunaikinimas
2. Punkto užėmimas	2. Punkto gynyba
3. Objekto užėmimas	3. Objekto gynyba

Tuo tarpu, atrodo, šios paskirtys neišmatuoja visos veiklos apimties, turime prisiminti rekognoskuotes ir demonstracijas, kuriose nė vienas iš minėtų objektų nėra mūšio tikslas. Tikriausia tai mums leistų įtraukti ketvirtą punktą. Tiksliau sakant, per rekognoskuotes, kur priešas turi parodyti savo jėgas, per pavojaus signalus, kur jis nuvargsta, demonstracijose, kur mes norime jį sulaikyti arba priversti pasukti į kitą punktą, visi šie tikslai pasiekiami netiesiogiai, kaip bet kuris iš trijų iškeltų uždavinių, dažniausiai antras, nes priešas, kuris nori atlikti rekognoskuotę, turi apsimesti lyg norėtų mus užpulti iš tiesų ir sumušti arba išstumti iš pozicijų ir t. t. Bet šis pavaizdavimas nėra tikras tikslas ir mes keliame klausimą tik dėl pastarojo, todėl prie trijų puolančiojo tikslų turime pridėti ketvirtą, būtent, kad priverstume priešą žengti klaidingą žingsnį. Toks tikslas yra tik puolant, jis yra dalyko prigimtyje.

Kita vertus, mes privalome pastebėti, kad kurio nors punkto gynyba gali būti dviejų rūšių: arba absoliuti, t. y. besąlygiška, kai punkto visiškai negalima atsisakyti, arba reliatyvi, t. y. sąlygojama kitų aplinkybių, kai jis reikalingas tik kuriam nors laikui. Pastarasis dažnai pasitaiko saugos dalinių ir ariergardo mūšiuose.

Kad skirtingų mūšio užduočių prigimtis turi esminę įtaką jo organizacijai, tai aišku. Kitaip elgiamasi, kai tik norima išstumti priešo būrį iš pozicijų, negu, kai norima jį visiškai sutriuškinti; kitaip, kai norima apginti kurį nors punktą bet kuria kaina, negu, kai norima sulaikyti priešą kuriam nors laikui; pirmuoju atveju dėl atsitraukimo mažai tesirūpinama. Paskutiniu atveju tai yra pagrindinis dalykas ir t. t.

Bet šie samprotavimai priklauso taktikai ir mes pateikiame pavyzdžių, kad aiškiau suvoktume. Tai, ką gali pasakyti strategija apie skirtingus mūšio tikslus, bus nagrinėjama skyriuje, kuris aiškinsis šiuos tikslus. Čia yra tik keletas bendrų pastabų.

Pirmoji, kad tikslų svarbumas mažėja ta tvarka, kokia ji pas mus nurodyta aukščiau, antroji, kad pagrindiniame mūšyje visada turi dominuoti pirmasis iš šių tikslų; pagaliau, kad abu pastarieji gynybos mūšiai yra tokie, kurie neduoda procentų, jie yra būtent neigiami ir gali būti naudingi tik netiesiogiai, kai palengvina ką nors teigiamą. Todėl blogas strateginės padėties ženklas, kai tokie mūšiai darosi dažni.

6 skyrius

MŪŠIO TRUKMĖ

Jei nagrinėsime mūšį apskritai, o nesiesime su visomis ginkluotosiomis pajėgomis, tai jo trukmė įgaus savitą reikšmę.

Į mūšio trukmę kuriuo nors atžvilgiu reikia žiūrėti kaip į antraeilį rezultatą. Nugalėtojui mūšis niekada nesibaigia per greitai, pralaimėjusiajam niekada nesitęsia per ilgai. Greita pergalė yra aukščiausiasis pergalės pasiekimas; vėlyva mūšio baigtis pralaimėjus yra tam tikra nesėkmės kompensacija.

Tai apskritai yra teisinga, bet praktiškai tai pasidaro svarbu tiems mūšiams, kurie reikšmingi santykinai kaip gynybiniai.

Čia visa sėkmė dažnai yra tik mūšio trukmė. Tai yra pagrindas, kodėl mes ją įtraukiame į strateginių elementų skaičių.

Mūšio trukmė priklauso nuo jo esminių duomenų. Šie duomenys yra: absoliutus kariuomenės dydis, abiejų pusių kariuomenės pajėgų ir rūšių santykis ir vietovės savybės. 20000 karių išsenka ne taip greitai kaip 2000;

prieš dvigubai ar trigubai stipresnį priešą neatsilaikysi taip ilgai, kaip prieš priešą, kurio pajėgos vienodos, kavalerijos mūšis išsisprendžia greičiau kaip pėstininkų mūšis, o vien pėstininkų mūšis greičiau, negu kartu su artilerija, kalnuotose vietovėse ir miškuose judama į priekį lėčiau, negu lygioje vietoje; visa tai savaime aišku.

Iš to seka, kad reikia atsižvelgti į kariuomenės skaitlingumą, kariuomenės rūšių santykį ir išsidėstymą, jeigu rezultatai priklauso nuo mūšio trukmės. Beje, ši taisyklė mūsų nagrinėjimui mažiau svarbi, mes tik norime su ja susieti pagrindinius rezultatus, kuriuos apie šį objektą mums duoda patirtis.

Paprastos divizijos, turinčios nuo 8000 iki 10000 visų kariuomenės rūšių karių, pasipriešinimas prieš pranašesnį arba vienodo pajėgumo priešą ir ne visai palankioje vietovėje tęsiasi daugelį valandų, o kai priešas mažai pranašesnis ar silpnesnis, tai turbūt ir pusę dienos; korpusas iš 3 ar 4 divizijų laimi dvigubai laiko, 8000–10000 karių kariuomenė tris ar keturis kartus daugiau. Tiek ilgai gali pajėgos būti paliktos pačios sau, o mūšis nebus padalytas, jei šiuo metu galima įtraukti kitas pajėgas, kurių veiksmingumas su įvykusio mūšio rezultatais greitai įsilieja į visumą.

Šiuos skaičius mes paėmėme iš patirties, bet mums svarbu tiksliau charakterizuoti mūšio lėmimo momentą ir jo pabaigą.

7 skyrius

MŪŠIO SPRENDIMAS

Joks mūšis neišsisprendžia vienu kuriuo nors momentu, nors būna svarbių momentų, kurie ir nulemia mūšį. Mūšio pralaimėjimas yra laipsniškas svarstyklių nusileidimas. Bet kiekviename mūšyje yra momentas, kai jį galima laikyti išspręstu, nes mūšio atnaujinimas būtų naujo pradžia, o ne senojo

tęsinys. Labai svarbu apie laiką turėti aiškų supratimą, kad būtų galima spręsti, ar atskubėjus pastiprinimui naudinga atnaujinti mūšį.

Dažnai mūšiuose, kurių nesėkmingos eigos negalima pakeisti, veltui aukojamos naujos pajėgos; dažnai pražiopsoma išplėšti pergalę ten, kur dar būtų galimybė. Čia du pavyzdžiai, kurie negalėtų būti akivaizdesni. Kai princas Hohenlohe'as prie Jenos su 35000 karių pradėjo mūšį prieš 60000 ar 70000 karių, kuriems vadovavo Bonapartas, ir jį pralaimėjo, bet taip pralaimėjo, kad 35000 žmonių buvo visiškai sumušti, generolas Riuchelis pabandė atnaujinti mūšį su 12000 karių, kurie taip pat buvo akimirksniu sumušti.

Tą pačią dieną prie Auerstedto 25000 žmonių, nors ir nesėkmingai iki pusiaudienio kovėsi prieš Davousą, kuris turėjo 28000 karių, bet kariuomenė dar nesuiro, o jų nuostoliai neviršijo priešo nuostolių, kuris neturėjo raitelių – čia buvo praleistas momentas panaudoti 18000 karių iš generolo Kalkreuto rezervo, kad pakreiptų mūšį, kuris, esant tokioms aplinkybėms, nebūtų pralaimėtas.

Kiekvienas mūšis yra visuma, kuriame daliniai mūšiai susijungia į bendrą rezultatą. Šis bendras rezultatas ir yra mūšio sprendimas. Šis rezultatas nebūtinai turi būti pergalė, ta prasme, kaip mes pateikėme šeštajame skyriuje, nes dažnai neturėjo atitinkamos krypties, kartais tam nebuvo tinkamos galimybės, nes priešas galėjo labai anksti atsitraukti, bet dažniausiai net ten, kur vyko atkaklus pasipriešinimas, sprendimas priimamas anksčiau, negu bus ta sėkmė, kuri sudaro pergalės sąvoką.

Taigi mes klausiame: kokia yra sprendimo akimirka, t. y. ta, kur naujos pajėgos, žinoma, atitinkamos, negali pakeisti nesėkmingo mūšio pabaigos?

Jeigu paliktume parodomuosius mūšius, kuriems pagal jų prigimtį nereikia sprendimo, tai toks momentas yra:

1. Jeigu mūšio tikslas yra mobilaus objekto turėjimas, tai lemiamas momentas yra jo praradimas.
2. Kai toks tikslas buvo vietovės turėjimas, tai lemiamas momentas dažniausiai būna jos praradimas, bet ne visada, o tuo atveju, kai ta vietovė

ypač tiko gynybai; lengvai prieinama vietovė, kaip ji bebūtų svarbi, yra vėl lengvai užimama.

3. Visais kitais atvejais, kur tos abi aplinkybės dar nenulėmė mūšio, bet ypač, kai svarbiausias tikslas yra sunaikinti priešo ginkluotąsias pajėgas, sprendimas priimamas tuo momentu, kai nugalėtojas nebūna išsisklaidymo ir tam tikro bejėgiškumo būsenos, kur baigiasi palankus jėgų įtampos naudojimas, apie kurį mes kalbėjome 12 skyriaus 3 dalyje. Dėl šios priežasties mes perkėlėme į šį punktą strateginį mūšio vieningumą.

Taigi mūšis, kuriame pirmaujantieji nepakriko ir liko tinkamos būsenos arba tik su maža savo jėgų dalimi, tuo tarpu, kai mūsų pajėgos daugiau ar mažiau buvo išsklaidytos, mūšio atnaujinti jau negalima, lygiai taip pat, kaip tada, kai priešas suspėjo visiškai atkurti savo kovos gebą.

Kuo mažesnė dalis pajėgų, kurios iš tiesų kovoja, kuo didesnė ta pajėgų dalis, kuri kaip rezervas tik savo dalyvavimu padeda pasiekti sprendimą, tuo mažiau naujos priešo ginkluotosios pajėgos gali mums pergalę vėl išplėšti iš rankų, ir tas karvedys, kaip ir ta kariuomenė, kuri pasiekė daugiausiai kaudamasi mūšyje tausodama jėgas ir panaudodama moralinę stipriųjų rezervų įtaką, eina tikriausiu keliu į pergalę. Pastaruoju metu tenka šiuo atžvilgiu pripažinti didelį prancūzų meistriškumą, ypač kai vadovavo Bonapartas. Toliau momentas, kai nugalėtojui baigiasi mūšio krizė ir sugrįžta buvęs tinkamumas, ateina greičiau tiems, kurių yra mažesnis vienetas. Kavalerijos saugos postas, kuris intensyviai persekioja savo priešą, per keletą minučių vėl atgaus pirmykštę tvarką ir krizė ilgiau nesitęsia; visam kavalerijos pulkui reikės daugiau laiko; dar daugiau pėstininkams, jei jie išsiskirstė į atskiras šaulių linijas, ir dar daugiau visų kariuomenės rūšių būriams, jei jų viena dalis paėmė šią kryptį, kita – kitą ir mūšis lėmė tvarkos pažeidimą, kuris dar pablogėjo, nes viena dalis nežino, kur yra kiti. Taigi ateina momentas, kai nugalėtojas vėl suieško naudotą instrumentą, kuris visas susimaišė ir pakliuvo į netvarką, truputį pataiso, patalpina į tinkamą vietą ir vėl sutvarko mūšio dirbtuvę, toks momentas ateina visada tuo vėliau, kuo didesnis vienetas.

Šis momentas ateina vėliau, jeigu naktis nugalėtoją užklumpa krizės būsenos, ir dar vėliau, jei vietovė raižyta ir uždara. Bet dėl šių abiejų punktų turime pastebėti, kad naktis yra didelė apsaugos priemonė, nes tik retai būna aplinkybės, tinkamos laukti didelės sėkmės iš naktinių puolimų, kaip buvo 1814 metais prie Laono, kur Vorkas, susidūręs su Narmontu, parodė deramą pavyzdį. Taip pat uždara ir raižyta vietovė yra apsauga ilgesniais krizės periodais nugalėtojui prieš galimą reakciją, t. y. kontrpuolimą. Taigi abi šios aplinkybės – naktis ir uždara bei raižyta vietovė – daugiau apsunkina negu palengvina atnaujinti tą patį mūšį.

Iki šiol mes nagrinėjome pagalbą tai pusei, kuri pralaimi, tik kaip ginkluotųjų pajėgų išplėtimą, taigi, kaip iš užnugario ateinantį pastiprinimą, kuris yra įprastas atvejis. Visiškai kitas atvejis, kai ši pagalba ateina į priešo sparną arba užnugarį.

Apie puolimo iš sparno ar užnugario poveikį kalbėsime kitoje vietoje, nes tai priklauso strategijai, puolimas, čia turime omeny, kaip mūšio atnaujinimas, priklauso pirmiausia taktikai, ir tik todėl, kad čia kalbame apie taktinių veiksmų rezultatus ir, kaip jau minėjome, su mūsų samprotavimais turime įsiskverbti į taktikos sritį.

Ginkluotųjų pajėgų kryptis į priešo sparną ir užnugarį gali labai sustiprinti jų efektyvumą, bet tai būna ne visada, gali taip pat ir labai susilpninti veikimą. Konkrečios sąlygos, kuriose vyksta mūšis, sprendžia šį klausimą kaip ir kitus, ir mes negalime daugiau nieko konkretesnio pasakyti. Šiuo metu mums svarbūs du punktai: pirma, puolimas iš sparno ir užnugario paprastai palankiau veikia sėkmę po sprendimo negu patį sprendimą. O atnaujinant mūšį reikia visų pirma ieškoti palankaus sprendimo, o ne sėkmės dydžio. Šiuo atžvilgiu reikia manyti, kad pagalba, kuri skuba mūšiui pastiprinti, bus mums nenaudinga, jei nukreipta į priešo užnugarį ar sparną, nes veikia atskirai nuo mūsų, negu jei jie su mumis tiesiogiai susivienytų. Žinoma, daugeliu atvejų bus šitaip: bet reikia pasakyti, kad daug atvejų rodo priešingai ir būtent dėl antro punkto, kuris mums čia yra svarbus.

Šis antras punktas yra moralinė netikėtumo jėga, kuri dažniausiai lydi

suskubusio mūšiui atnaujinti pastiprinimo pasirodymą. Netikėtumo poveikis puolant iš sparno ir užnugario visada būna labai stiprus ir ta pusė, kuri yra su pergale susijusios krizės būsenos, jausdamiesi išblaškyti užsitęsusios kovos nedaug tegali jam pasipriešinti. Kas to nejaučia, kad puolimas į sparną ar užnugarį turi mažą reikšmę mūšio pradžioje, kai jėgos, sukoncentruotos ir parengtos tam netikėtumui, galutinio mūšio akimirką įgaus visai kitą svorį.

Taigi mes turime pripažinti, kad daugeliu atvejų parama į priešo sparną ar užnugarį daug veiksmingesnė; ji yra toks pat svoris, bet slegia ilgesnę svirtį, kad mūšio atnaujinimas tokiomis aplinkybėmis galimas su tokiomis pačiomis pajėgomis, kurių neužtektų, jei jas naudotų tiesioginėje puolimo kryptyje. Čia, kur poveikis išvengia bet kokio apskaičiavimo, nes moralinės jėgos laimi pranašumą, yra platus laukas drąsai ir rizikai.

Į šiuos klausimus reikia atkreipti dėmesį, turi būti atsižvelgta ir į visus kartu veikiančių pajėgų momentus, kai abejotinu atveju tenka priimti sprendimą, ar galima atnaujinti nuostolingą mūšį, ar ne.

Jei mūšis vertinamas kaip nebaigtas, tai naujas mūšis su atskubėjusiomis į paramą pajėgomis sudaro su ankstesniuoju vieną rezultatą, ir pirmasis nuostolis neįskaitomas. Ne taip būna, kai mūšis būna užbaigtas, čia būna du atskiri rezultatai. Jeigu pastiprinimo jėga tik santykinė, t. y. pati negali lygintis su priešo, yra sunku tikėtis palankios antro mūšio sėkmės; bet jei ta jėga yra pakankamai stipri, kad pradėtų antrąjį mūšį, nepaisant pirmojo rezultato, tai jei pastiprinimas gali kompensuoti pirmojo mūšio nesėkmę antrojo sėkme, bet negali padaryti, kad nebūtų neatsižvelgiama į pirmąjį.

Mūšyje prie Kunersdorfo Frydrichas Didysis pirmuoju puolimu užėmė kairįjį rusų pozicijos sparną ir paėmė 70 pabūklų, bet mūšio pabaigoje viską prarado ir pirmojo mūšio rezultatas buvo nubrauktas. Jei būtų galima čia sustoti ir antrąją mūšio dalį atidėti kitai dienai, tai net Frydrichui pralaimėjus antrąjį mūšį, pirmojo pranašumas būtų išlyginęs antrojo nesėkmę. Bet jei pavyko sustabdyti nesėkmingą mūšį ir iki jo pabaigos pakreipti savo naudai, tai iš mūsų apskaitos ne tik dingsta su juo susijęs minusas, bet jis yra dar didesnės pergalės pagrindas. Kuo daugiau sumušta mūsų ginkluotųjų pajėgų,

tuo daugiau priešo pajėgų jos išsekino, taigi ir priešo krizė bus didesnė, ir tuo mūsų naujo pastiprinimo persvara bus didesnė. Jei galutinis rezultatas bus mūsų naudai, jei iš priešo rankų mes išplėšime mūšio lauką ir jo trofėjus, tai visos dėl to prarastos mūsų jėgos pasirodys mums naudingos, o pradinis pralaimėjimas bus pakopa į didesnį triumfą. Patys puikiausi kariniai veiksmai, kurie mūsų priešą būtų aukštai iškėlę pergalės atveju, kad jis galėtų nekreipti dėmesio į prarastas pajėgas, palieka dabar tik gailėjimąsi dėl paaukotų šių pajėgų. Šitaip pergalės stebuklas ir pralaimėjimo prakeiksmas pakeičia specifinį elementų reikšmingumą.

Tai yra ir tuomet, kai mūsų pajėgos yra pranašesnės ir gali dar daugiau smogti priešui už jo pergalę, yra geriau užbėgti už akių nesėkmingo mūšio baigčiai, pasukti jį savo naudai, negu pradėti kitą mūšį.

1760 metais prie Liegnico feldmaršalas Daunas pabandė padėti generolui Laudonui, kol jo mūšis tęsėsi, bet jis nebandė, kai mūšis nepavyko, kitą dieną pulti karalių, nors tam jėgų jam netrūko.

Dėl šios priežasties kruvini avangardo mūšiai, kurie rengiami prieš kautynes, turi būti traktuojami kaip piktadariški ir, jei galima, reikia jų vengti.

Mums reikia išnagrinėti dar kitą išvadą.

Jei užbaigtas mūšis yra užbaigtas reikalas, tai jis negali būti pagrindas nutarti pradėti kitą; sprendimas pradėti kitą mūšį turi išplaukti iš visų kitų aplinkybių. Bet šiai išvadai priešinasi moralinė jėga, į kurią mes turime atsižvelgti: tai yra keršto jausmas. Jis gyvena kiekvieno sieloje, pradedant karvedžiu ir baigiant jaunesniuoju būgnininku, ir niekada kariuomenė nebūna geriau nusiteikusi, kai reikia atitaisyti klaidą. Bet tai būna tik su prielaida, kad sumušta dalis nesudaro ženklios dalies, nes šis jausmas pradings supratus savo bejėgiškumą. Todėl natūralus poreikis išnaudoti šią moralinę jėgą, kad susigrąžintų prarastą, ir po to, jei leidžia aplinkybės, siekti kito mūšio. Natūralu, kad kitas mūšis dažniausiai turi būti puolimas.

Daugelyje pakartotinų mūšių randama tokio keršto pavyzdžių, didelių mūšių atsiradimo priežastis dažniausiai yra kitos, kad juos galėtų sukelti tokia silpnesnė jėga.

Neginčijamai tokiu jausmu vadovavosi kilnusis Bliucheris 1814 m. vasario 14 d. su trečiuoju korpusu eidamas į tą patį mūšio lauką po to, kai prieš tris dienas prie Montmirelio buvo sumušti du jo korpusai. Jeigu jis būtų žinojęs, kad ten sutiks dar patį Bonapartą, tai svarios priežastys būtų jį palenkusios atidėti savo kerštą; bet jis tikėjosi atkeršyti Narmontui, o vietoj kilnaus keršto vaisių jis patyrė nuostolių dėl neteisingų skaičiavimų.

Atstumai, tarp kurių galima išdėstyti kariuomenes vieną nuo kitos, skirti bendram mūšiui. Šis išdėstymas tokiu požiūriu priklauso taktikai, nes susijęs su vienu ir tuo pačiu mūšiu; bet jis gali būti vertinamas taip tik tuomet, jei išdėstymas yra taip arti, kad du atskiri mūšiai neįmanomi, ir erdvė, kurią užima visa kariuomenė, vertinama strategiškai tik kaip taškas. Bet kare būna, kad dvi pajėgas, skirtas vykdyti tą patį smūgį, tenka išdėstyti taip toli vieną nuo kitos, kad jas sujungti bendram mūšiui ir yra pagrindinis uždavinys, bet negalima atmesti atskirų mūšių galimybės. Toks išdėstymas yra strateginis.

Tokios rūšies išdėstymas yra: atskirų dalinių ir kolonų, avangardo, šoninių korpusų, rezervų žygiai, kurie skirti daugiau negu vienam strateginiam punktui pastiprinti, atskiriems korpusams sujungti iš tolimų postovių ir t. t. Matome, kad toks išdėstymas nuolatos pasitaiko ir yra kaip keičiama moneta strateginiame ūkyje, kai tuo tarpu pagrindiniai mūšiai ir viskas, kas stovi vienoje linijoje su jais, yra auksinės monetos ir taleriai.

8 skyrius

ABIEJŲ PUSIŲ SUSITARIMAS VYKDYTI MŪŠĮ

Joks mūšis negali būti vykdomas be abiejų pusių sutikimo, o iš šios idėjos, kuri sudaro dvikovos pagrindą, kilo istorikų frazeologizmas, t. y. savotiškas

istorijos rašytojų posakis, kuris dažnai gundė neapibrėžtais ir klaidingais įsivaizdavimais.

Rašytojų samprotavimai dažnai sukasi apie tą patį tašką, kad kuris nors karvedys pasiūlė mūšį kitam, o pastarasis pasiūlymą priėmė.

Tarp kitko mūšis yra besikeičianti dvikova, o jo pagrindas yra ne tik abipusis kovos troškimas, t. y. abipusis sutikimas, bet ir tikslas, kuris susijęs su mūšiu; pastarieji visada priklauso didesnei visumai, nes ir karas apskritai vertinamas kaip bendra kova, kurios tikslas politinis, nulemtas politinių sąlygų, keliamas kitam, daugiau apimančiai visumai. Taigi tik noras vieno nugalėti kitą atsiduria antrame plane, nebebūna nepriklausomas, jis tampa nervu, skatinančiu judėjimą tik vykdant aukščiausią valią.

Senovės tautose, kuriantis nuolatinėms kariuomenėms, mūšio pasiūlymo priešui išraiška turėjo didesnę prasmę negu mūsų dienomis. Senovės tautose viskas buvo nukreipta į tai, kad palygintų jėgas atvirame lauke, be jokių kliūčių, ir karo meno esmė buvo kariuomenės organizacija, išrikiavimas, t. y. kovos rikiuotė.

Kadangi jų kariuomenės reguliariai maskuodavosi savo stovyklose ir į stovyklos užimamą poziciją žiūrėjo kaip į neliečiamą, tai mūšis buvo galimas tik tada, kai priešas palikdavo savo stovyklą ir pasirodydavo pasiekiamoje vietovėje.

Todėl, kai sakoma, kad Hanibalas tariamai siūlė mūšį Fabijui, taigi pastarojo atžvilgiu tai nieko nereiškia, tik tai, kad mūšis neįėjo į jo planą, o tai neįrodo nei fizinio, nei moralinio Hanibalo pranašumo; bet pastarojo atžvilgiu pasakymas yra teisingas, nes sako, kad Hanibalas iš tikrųjų norėjo mūšio.

Pirmuoju naujųjų kariuomenių metu mūšiai ir kovos vyko panašiomis sąlygomis. Didelės masės buvo vedamos į mūšį ir kovodavo kovos rikiuote. Šiai masei, kaip bejėgei ir nepaslankiai visumai, reikėjo lygios vietovės, jos visai netiko puolimui, o ir gynybai nelygioje, kalnuotoje vietovėje. Tačiau gynėjai rasdavo priemonių, kad išvengtų mūšio. Šios sąlygos tolygiai silpnėdamos išsilaikė iki pirmųjų Silezijos karų, ir tik Septynerių metų kare priešo puolimas net ir neprieinamose vietovėse vis labiau darėsi tikslingas ir virto

papročiu; nors vietovė nenustojo ir toliau būti pastiprinimu tam, kas naudojosi jos parama, bet nustojo būti užburtu ratu, kuris užburdavo natūralias karo jėgas.

Per 30 metų karas dar labiau pažengė ta linkme ir tam, kas nori spręsti mūšiu, niekas negali sutrukdyti, jis gali surasti savo priešą ir jį pulti; jei jis to nedaro, tai jam negalima primesti, kad jis nenorėjo mūšio, ir pasakymas, kad jis, neva, pasiūlė mūšį, kurio jo priešas nepriėmė, reiškia ne daugiau kaip: jis nerado naudingų sau sąlygų mūšiui, kas yra prisipažinimas, kad nurodytas pasakymas netinka ir jis nori jį tik užmaskuoti.

Beje, besiginantysis, jei jau negali dabar atsisakyti mūšio, tai gali bent jo išvengti, jeigu paliks savo poziciją ir atsisakys šio vaidmens; puolančiajam ši sėkmė yra jau pusė pergalės ir jo laikino pranašumo pripažinimas.

Todėl mūsų dienomis tokio įsivaizdavimo, kurį galima priskirti dvikovai, negalima taikyti neveiklumui tik pagražinant žodžiais tą, kuriam priklauso iniciatyva, būtent puolančiajam. Dabar galima laikyti, kad puolantysis nori mūšio, kol atsitraukia, jis gali pareikšti, kad, jeigu jo nepuola, jis nesiūlytų mūšio, jei tai nebūtų savaime suprantama.

Kita vertus, dabar tą, kuris gali ir nori išvengti mūšio, sunku priversti stoti į mūšį. O todėl, kad puolantįjį ne visada patenkina ta nauda, kurią jis gauna dėl šio atsitraukimo, ir tikra pergalė jam darosi būtinybė, tai kartais panaudojamos meniškai tos retos priemonės, kad tokį priešininką priverstų kautis.

Svarbiausios priemonės yra, pirma, priešininko apsuptis, kad negalėtų atsitraukti arba būtų apsunkintas atsitraukimas tiek, kad jis pasirinktų mūšį, ir antra, pulti priešininką. Pastarasis būdas, kurio pagrindas ankstesniais laikais buvo judėjimo bejėgiškumas, mūsų dienomis mažai veiksmingas. Judrios šiuolaikinės kariuomenės nebijo pradėti atsitraukimą net priešo akyse, o apsunkinti jį gali tik labai nepalankios vietovės sąlygos.

Toks atvejis galėtų būti mūšis prie Neresheimo, kurį pateikė erchercogas Karlas 1796 m. rugpjūčio 11 d. atšiauriose Alpėse norėdamas palengvinti savo atsitraukimą; turime prisipažinti, mes niekada negalėjome visiškai suprasti šio žymaus karvedžio ir autoriaus minčių. Mūšis prie Rosbacho patei-

kia kitą pavyzdį, nes vyriausiasis sąjungininkų kariuomenių vadas neturėjo ketinimų pulti Frydrichą Didįjį.

Apie mūšį prie Sooro karalius pats pasakė, kad stojo į mūšį tik todėl, kad atsitraukimas priešo akivaizdoje pasirodė rizikingas; be to, karalius pateikia ir kitas sprendimo kautis priežastis.

Apskritai reikia pasakyti, kad išskyrus netikėtus puolimus naktį, tokie puolimai būna retai, o atvejai, kai priešas priverstas kautis dėl apsupimo, būna tik atskiriems korpusams, pavyzdžiui, Finksche'o prie Makseno.

9 skyrius

GENERALINĖS KAUTYNĖS. JŲ SPRENDIMAS

Kas yra generalinės kautynės? Tai pagrindinės ginkluotųjų pajėgų dalies mūšis, bet mūšis, kurio tikslas šalutinis, nėra nereikšmingas, ne paprastas bandymas, kurio atsisakoma, kai tik pamatoma, kad tikslą pasiekti sunku, bet įtempta kova dėl pergalės.

Taip pat su pagrindiniu mūšiu gali būti susiję šalutiniai tikslai ir jis gali įgauti ypatingą atspalvį dėl tų aplinkybių, iš kurių jie kyla, nes generalinės kautynės yra susijusios su visuma, jos yra tik visumos dalis; kadangi karo esmė yra kova ir generalinės kautynės yra pagrindinių pajėgų mūšis, tai į jas reikia žiūrėti kaip į tikrą karo traukos centrą. Apskritai šio mūšio skiriamasis bruožas yra tas, kad jis labiau nei kuris kitas mūšis vyksta savaime. Tai turi įtakos mūšio sprendimui, pergalės pasekmėms, o teorija yra kaip priemonė tikslui pasiekti. Todėl mes į jį žiūrime kaip į ypatingą mūsų nagrinėjimo objektą ir, būtent čia, kol paminėsime kitus tikslus, kurie gali būti su juo susiję, bet kurie, jeigu mūšį galima vadinti generalinėmis kautynėmis, iš esmės negali pakeisti jo pobūdžio.

Jeigu generalinės kautynės vyksta savaime, tai sprendimo priežasčių reikia ieškoti jose, kitaip sakant, generalinėse kautynėse pergalės reikia siekti iki tol, kol tam atsiranda nors mažiausios galimybės; jų atsisakyti galima tik tada, jeigu išaiškėja, kad neužtenka pajėgų, o ne dėl kokių kitų priežasčių. Kaip tiksliau nustatyti tą momentą?

Kai ilgą laiką naujajame karo mene pagrindinė sąlyga yra kariuomenės išdėstymas ir dirbtinė tvarka, dėl kurios kariuomenės drąsumas gali pasiekti pergalę, sprendimas yra šios tvarkos suardymas.

Sumuštas sparnas lėmė ir kitų dar besilaikančių dalių likimą. Kai kitoje epochoje gynybos esmė buvo glaudus kariuomenės ryšys su vietove ir jos kliūtimis taip, kad kariuomenė ir pozicija buvo viena visuma, tai sprendimas buvo svarbaus šios pozicijos punkto užėmimas. Buvo sakoma: pozicijos raktas prarastas ir todėl ją ginti toliau negalima, mūšio tęsti neįmanoma. Abiem atvejais sumuštos kariuomenės atrodė kaip nutrūkusios instrumento stygos, kurios atsisako tarnauti.

Dabar kariuomenė vedama į mūšį tam tikra rikiuote, bet ši tvarka nesudaro esminio lemiamo momento, ir dabar naudojamasi vietovės kliūtimis pasipriešinimui sustiprinti, bet jos nebėra vienintelė atrama.

Mes pabandėme antrajame šios knygos skyriuje apžvelgti dabartinio mūšio prigimtį. Pagal vaizdą, kurį mes iš to susidarėme, kovos rikiuotė yra tik teisingas pajėgų išdėstymas patogesniam jų naudojimui, o mūšio eiga yra abipusis lėtas jėgų sekinimas, kad pamatytų, kas greičiau išsekins savo priešą.

Sprendimas užbaigti mūšį kyla generalinėse kautynėse dažniau, negu bet kuriame kitame mūšyje, iš likusių nepanaudotų rezervų santykio, nes tik jie dar turi moralinę jėgą, o su jais negalima lyginti griaunamųjų mūšio elementų, išblaškytų ir sunaikintų batalionų. Prarastos vietovės taip pat yra prarastų moralinių jėgų matas, kaip mes esame minėję kitur, į tai reikia taip pat atsižvelgti, bet labiau kaip į padarytus nuostolius, negu kaip į pačius nuostolius; ir visada nebuvusio kautynėse rezervo skaičius yra abiejų karvedžių dėmesio centre.

Paprastai kautynės iš pat pradžių įgauna kryptį, nors ir būna mažai pastebimos. Dažnai šią kryptį iš anksto nulemia priemonės, skirtos mūšiui, toks atvejis rodo to karvedžio įžvalgumo trūkumą, kuris pradeda mūšį tokiomis nepalankiomis sąlygomis, dažnai pats to nesuprasdamas. Net ir ten, kur taip nėra, daiktų prigimtyje yra, kad mūšio eiga yra lėtas pusiausvyros pasikeitimas, iš pradžių, kaip mes minėjome, nepastebimas ir kiekvienu momentu stiprėja, ir darosi akivaizdus; toks generalinių kautynių eigos supratimas artimesnis tiesai, negu jų palyginimas su švytuoklės svyravimu iš dešinės į kairę, kaip paprastai atrodo dėl iškreiptų mūšių aprašymų.

Tegu net ilgą laiką nedaug būna pažeista pusiausvyra arba, jei buvo pažeista į vieną pusę, greitai atkuriama, kad būtų pažeista į kitą pusę, tai daugeliu atvejų būna, kad pralaimėjęs karvedys mūšio pabaigą numato dar prieš atsitraukimą ir kad atvejai, kur kokia nors detalė paveikia nelauktai ir stipriai visą eigą, daugiausiai sutinkami tik tuose pagražinimuose, kuriais kiekvienas stengiasi pagražinti pasakojimą apie savo pralaimėjimą.

Čia mes galime remtis tik patyrusių žmonių nuomone, kurie, be abejo, patvirtins mūsų žodžius ir mūsų pažiūras rems prieš tuos skaitytojus, kurie iš savo patirties nepažįsta karo. Tokios mūšio eigos neišvengiamumo įrodymas savo prigimtimi nuvestų mus toli į taktikos sritį, kuriai priklauso ši tema; čia mes užsiimame tik taktikos veiksmų rezultatu.

Kai sakome: nugalėtas karvedys paprastai nesėkmingo mūšio baigtį numato anksčiau nei tas momentas, kai jis ryžtasi netęsti mūšio, mes leidžiame, kad galimi atvirkštiniai atvejai, kitaip mes tvirtintume prieštaraujančią mintį. Jeigu bet kuriuo lemiamu momentu, kurį priima kautynės, reikėtų žiūrėti kaip į pralaimėtas kautynes, tai nevertėtų stengtis duoti kautynėms kitą kryptį ir tai neturėtų didelės reikšmės atsitraukimui.

Bet būna atvejų, kai kautynės lemtingai pasisuka į vieną pusę, o sprendimai keitėsi vienas po kito, bet tai ne įprasti, o reti atvejai: bet tokiais atvejais ir pasikliauja kiekvienas karvedys, nuo kurio nusisuka laimė, ir jis privalo jais pasikliauti tol, kol yra kokia nors pasikeitimo galimybė. Jis tikisi tai pasiekti sukurdamas didesnę įtampą, pakeldamas dar likusias moralines jė-

gas, pasinaudodamas savo pranašumu ar laimingu atsitiktinumu ir elgiasi taip iki to laiko, kol jame kovoja drąsa ir įžvalgumas. Apie tai mes pakalbėsime daugiau, bet prieš tai norime nurodyti, kokie yra prarastos pusiausvyros požymiai.

Kautynių sėkmę sudaro kiekvieno mūšio rezultatų suma; šių mūšių rezultatai užfiksuojami trimis skirtingais objektais.

Pirma, moralinė vadų jėga. Jeigu divizijos vadas matė, kaip buvo sumušti jo batalionai, tai atsilieps jo elgesiui ir pranešimams, o šie savo ruožtu turės įtakos vyriausiojo vado priemonėms. Taigi ir kiekvieno nesėkmingo mūšio rezultatai, kurie paskui išsilygina, nedingsta ir įspūdžiai sumuojasi karvedžio sieloje be didelių pastangų ir net prieš jo valią.

Antra, greitesnis mūsų kariuomenės sumažėjimas, ką nesunku nustatyti esant lėtai šiuolaikinio mūšio eigai.

Trečia, vietovės praradimas.

Visi šie dalykai kaip kompasas padeda karvedžio akiai nustatyti kryptį, kurią priima jo vadovaujamas mūšis. Jeigu jis prarado ištisas baterijas ir nepaėmė nei vieno priešo, jeigu jo pėstininkų batalionus sutriuškino priešo raitininkai, kai tuo tarpu priešo batalionai visur sudaro neprasiskverbiamą masę, jeigu kovos rikiuotės ugnies linija prieš savo valią atsitraukia atgal iš vieno punkto į kitą, jeigu tam tikrų punktų užėmimui veltui dedamos pastangos, ir besiartinantys batalionai pakrinka nuo priešo kartečių krušos, jeigu mūsų baterijų ugnis greitai silpnėja, nes su sužeistųjų būriais atsitraukia ir nesužeistieji, jeigu pažeidus mūšio planą atkertamos pavienės dalys ir jos patenka į nelaisvę; atsitraukimui pradeda grėsti pavojus: tai karvedys privalo visuose šiuose reiškiniuose nustatyti kryptį, kuria dabar pakrypsta mūšis. Kuo ilgiau tęsiasi ta kryptis, kuo didesnė įtampa, tuo sunkiau bus pakreipti mūšį, tuo labiau artėja akimirka, kai jis turi atsisakyti mūšio. Apie tą akimirką mes norime dabar pakalbėti.

Mes jau ne kartą sakėme, kad santykis naujų nepanaudotų rezervų yra galutinio sprendimo pagrindas; karvedys yra tas, kuris, matydamas didelę priešo pajėgų persvarą, nusprendžia atsitraukti. Šiuolaikinių mūšių savybė

yra ta, kad nesėkmės ir praradimai, įvykę jų eigoje, gali būti atitaisyti įtraukus naujas jėgas, nes naujesnių mūšių tvarka ir būdas, kai kariuomenė įtraukiama į mūšį, leidžia naudotis jomis visur ir kiekvienoje padėtyje. Taigi, kol karvedys, kuriam mūšis, rodosi, pasisuka nepageidaujama kryptimi, turi rezervo persvarą, jis neatsisakys mūšio. Bet nuo tos akimirkos, kai jo rezervai lieka silpnesni už priešo, reikia laikyti sprendimą privalomu ir tai, ką jis nuspręs, priklauso nuo karvedžio drąsos ir ištvermės, kurie įgimti ir kurie kartais gali pereiti į neprotingą užsispyrimą. Kaip karvedžiui pavyksta nustatyti abipusių rezervų santykį yra karvedžio mokėjimo įgūdžių reikalas, apie ką kalbėti čia nepriklauso, mus domina tik rezultatas, kuris susiformuoja kaip jo požiūris. Bet šis rezultatas dar nėra sprendimo momentas, nes tai nepanašu į motyvą, kuris atsiranda pamažu; jis yra bendra sprendimo kreipiančioji, o kad būtų priimtas pastarasis, reikia ypatingų paskatų. Jie yra du, kurie vis kartojasi, būtent atsitraukimo pavojus ir artėjanti naktis.

Jeigu atsitraukimui su kiekvienu žingsniu, kurį duoda mūšis savo eigoje, gresia vis didesnis pavojus ir rezervai taip sumažėjo, kad jų neužteks atremti priešą, tai nelieka nieko kita, kaip pasiduoti likimui ir gelbėtis atsitraukiant, kas uždelsus bus neįmanoma.

Naktis paprastai užbaigia visus mūšius, nes naktinis mūšis naudą žada tik ypatingomis sąlygomis; nes naktis labiau negu diena tinka atsitraukimui; tai tas, kuris mano, kad tai neišvengiama arba labiausiai tikėtina, teikia pirmenybę tam panaudoti naktį.

Bet, be šių dviejų paprastų ir svarbių priežasčių, gali būti ir daugiau mažesnių, individualesnių, kurių neišvardysi, suprantama, nes kuo labiau mūšis linksta pažeisti pusiausvyrą, tuo daugiau tai veikia kiekvienas dalinis rezultatas. Vienos baterijos praradimas, sėkmingas dviejų trijų priešo raitininkų pulkų prasiveržimas gali duoti pradžią bręstančiam sprendimui atsitraukti.

Pabaigoje turime aptarti tą punktą, kur karvedžio drąsa ir įžvalgumas turi ištverti kovą tarpusavyje.

Nors, viena vertus, pergalingas nugalėtojo išdidumas, nepalenkiama

įgimto užsispyrimo valia ir atkaklus pasipriešinimas, vertas kilnaus susižavėjimo, nenori trauktis iš mūšio lauko, kur jie turės palikti savo garbę, kita vertus, proto įžvalgumas pataria neatsisakyti visko iki galo, nerizikuoti, o išsaugoti nors tiek, kiek būtina tvarkingai atsitraukti. Reikėtų vertinti drąsą ir ištvermę kare, nes kartais lieka mažai perspektyvų nugalėti tam, kuris negali apsispręsti siekti pergalės visomis jėgomis, tuomet ateina momentas, kai tolesnis užsispyrimas jau vadinamas desperatiška kvailyste, ir joks kritikas negali tam pritarti. Žymiausiame mūšyje iš visų, mūšyje prie Belle-Alliance'o, Bonapartas panaudojo savo paskutines jėgas, kad pasuktų mūšio eigą savo naudai, mūšio, kurio eigos nebuvo galima pakeisti, prarado paskutinį skatiką, o po to pabėgo kaip elgeta iš mūšio lauko ir iš savo valstybės.

10 skyrius

TĘSINYS. PERGALĖS ĮTAKA

Galima pagal savo požiūrį stebėtis nepaprastomis pasekmėmis, kurias turėjo kai kurie dideli mūšiai, lygiai kaip ir menka sėkme kituose. Dabar mes trumpai aptarsime įtakos, kurią turi didelė pergalė, prigimtį.

Mes galime lengvai išskirti tris dalykus: įtaka pačiam pergalės instrumentui, būtent karvedžiams ir jų kariuomenėms; įtaka suinteresuotoms valstybėms ir tikram rezultatui, susidedančiam iš to, kaip šios įtakos veiks tolesnę karo eigą.

Kas galvoja tik apie nereikšmingą nuostolių skirtumą, kuris karo lauke susideda iš žuvusiųjų, sužeistųjų, belaisvių ir prarastų ginklų, tam pasekmės, kurios atsiranda iš šio reiškinio, atrodo nesuprantamos, bet tai yra visiškai natūralu.

Mes jau 7 skyriuje kalbėjome, kad pergalės dydis auga ne proporcingai nugalėtų pajėgų dydžiui, bet didesniu laipsniu. Moralinės pasekmės, kurias turi didelio mūšio pabaiga, didesnės yra nugalėtajam negu nugalėjusiajam, jos yra didesnių fizinių jėgų praradimo priežastis, tai turi poveikį moralinėms jėgoms, dėl šios sąveikos šie nuostoliai auga ir stiprėja.

Šiam moraliniam poveikiui reikia skirti didelę reikšmę. Jis abiejose pusėse vyksta skirtingomis kryptimis; kaip atima jėgas nugalėtajam, taip pakelia nugalėtojo jėgas ir skatina veiklą. Bet pagrindinė įtaka pasireiškia nugalėtajam, nes čia ji yra naujų praradimų priežastis, be to, ji yra vienodos prigimties su pavojumi, sunkumais ir praradimais, taigi su visomis sunkinančiomis aplinkybėmis, tarp kurių vyksta karas, ir todėl tarytum sudaro su jomis sąjungą ir didėja jų skatinama, kai tuo tarpu tos pačios aplinkybės nugalėtojui darosi svarios, matuojant jo drąsos polėkį. Taigi matome, kad pralaimėjusiojo kritimas yra žemiau pirmykštės pusiausvyros lygio ir daug didesnis nugalėtojo pakilimas virš jo, todėl kalbėdami apie pergalės poveikį mes turime omeny jos poveikį nugalėtai kariuomenei. Jei jis stipresnis po didelio mūšio, negu po mažo, tai jis kur kas didesnis po generalinių kautynių, negu po mažesnės svarbos mūšio. Generalinės kautynės yra savaime dėl pergalės, kurią jos turi duoti ir kurios siekia su didžiausia įtampa. Čia, šioje vietoje, šią valandą įveikti priešą yra užduotis, į kurią nukreiptas karinis planas su visomis jo gijomis, čia susieina visos nutolusios viltys ir neaiškūs įsivaizdavimai apie ateitį; likimas pasirodo prieš mus, kad atsakytų į patį drąsiausią klausimą. Tai yra dvasinė įtampa ne tik karvedžio, bet ir visos kariuomenės iki gurguolininko, tiesa, mažesnio intensyvumo ir svarbumo. Visais laikais ir pagal daiktų prigimtį generalinės kautynės nebuvo neparengtos, neplanuotos, aklos tarnybinės instrukcijos, bet visada nuostabus veiksmas, kuris savaime ar iš dalies vadų valia išsiskyrė iš paprastų veiksmų, kad pakeltų visų dalyvių dvasinę įtampą. Bet kuo didesnė ši įtampa generalinėse kautynėse, juo stipresnis turi būti jos poveikis.

Vėlgi šiuolaikinių mūšių moralinė pergalės įtaka turi būti didesnė negu buvo ankstesnėje karo istorijoje. Jeigu jie, kaip buvo pavaizduota, yra tikras

jėgų išgręžimas, tai šias kautynes daugiausia ir lemia šių jėgų suma – tiek materialinių, tiek ir moralinių, labiau nei atskiri potvarkiai ar atsitiktinumai.

Padarytą klaidą galima ištaisyti kitą kartą, iš laimės ir atsitiktinumo galima laukti daugiau naudos, bet materialinės ir moralinės jėgos taip greitai nesikeičia, o todėl, matyt, ir tas pergalės nuosprendis turi didesnę reikšmę visai ateičiai. Tiesa, nedaug kautynių dalyvių susimąstė apie tą skirtumą, bet kautynių eiga perša tokią išvadą kiekvieno sąmonei: kas jose dalyvauja, o pasakojimas ataskaitose kaip bebūtų pagražintas tam tikrais epizodais, daugiau ar mažiau parodo pasauliui, kad pabaigos priežastys yra daugiau visumoje, negu detalėse.

Tas, kas niekada nedalyvavo didelėse pralaimėtose kautynėse, vargu ar gali susidaryti gyvą ir tikrovišką įspūdį, o abstraktus įsivaizdavimas apie šiuos ar tuos mažus praradimus niekada neatstos tikrojo pralaimėtų kautynių supratimo. Akimirkai sustosime prie šio vaizdo.

Pirma, kas veikia vaizduotę ir, galima pasakyti, protą nelaimingame mūšyje, tai – kariuomenės jėgų mažėjimas, po to vietovės praradimas, kuris visada svarbus, taip pat ir puolančiajam, kai jis patiria nesėkmę; po to pradinės tvarkos suardymas, dalinių susimaišymas, atsitraukimo pavojai, kurie visada daugiau ar mažiau pasireiškia, išskyrus nedaugelį išimčių, tada atsitraukimas, kuris dažniausiai pradedamas naktį arba tęsiasi ištisą naktį.

Jau pirmo žygio metu mes priversti palikti išvargusius ir išsiblaškiusius, kartais pačius drąsiausius, kurie mūšyje drąsiai išsiveržė į priekį ir laikėsi ilgiau už kitus, pralaimėjimo jausmas, mūšio lauke apėmęs tik vyresniuosius karininkus, dabar nusileidžia visomis pakopomis iki eilinių, sustiprintas baisaus įspūdžio, nes drąsūs bendražygiai, kurie mūšyje pasidarė mums ypač brangūs, lieka priešų rankose, pralaimėjimo jausmas dar sustiprėja dėl didėjančio nepasitikėjimo vadais, kuriuos kiekvienas jiems pavaldus daugiau ar mažiau kaltina dėl savo tuščių pastangų. Ir toks pralaimėjimo pojūtis nėra kas nors įsivaizduojamo, su kuo galima susitvarkyti, dabar tai – tikrovė, kad priešas pasirodė stipresnis už mus, šią tiesą galėjo slėpti daug priežasčių, todėl

jos nepastebėjome anksčiau; bet baigiantis mūšiui ji išryškėja tokiu akivaizdumu, kurį anksčiau galbūt matėme, bet neturėdami vilties atsitiktinumui priešpastatėme tikėjimui laime, likimu, įžūlia drąsa. Dabar pasirodė, kad to neužtenka ir mums atsiveria rūsti tiesa.

Visi šie įspūdžiai dar toli nuo paniškos baimės, kuri niekada nebūna pralaimėtų kautynių pasekme apsiginklavusios kariniu šaunumu kariuomenės ir retai kurios kitos; nurodyti įspūdžiai turi kilti ir pačioje šauniausioje kariuomenėje, o jeigu jie būna švelnesni dėl įsitraukimo į karą, įpročio laimėti, gilaus pasitikėjimo karvedžiu, tai pirmą akimirką jų niekada netrūksta. Taip pat jie nėra tik prarastų trofėjų pasekmė; šie paprastai prarandami vėliau ir tai išaiškėja ne taip greitai; šių įspūdžių netruks ir pamažu pažeidžiant pusiausvyrą, jie visada turės reikšmę pergalės įtakai, jais galima visada pasitikėti.

Prarastų trofėjų skaičius taip pat sustiprina šiuos įspūdžius, tai mes jau sakėme.

Aišku, kiek kariuomenė, būdama tokios būklės, nusilpusi kaip įrankis, kuris, kaip minėjome, suranda naujų priešų visuose įprastuose sunkumuose, susijusiuose su karu, pasirodė pajėgi naujomis jėgomis sugrąžinti prarastą. Prieš kautynes abiejose kariuomenėse buvo menama, ar tikra pusiausvyra, dabar ši pusiausvyra pažeista ir reikia išorinės priežasties, kad ją atkurtų vėl, bet kuri nauja įtampa be išorinės atramos atneš tik naujų praradimų.

Taigi ir pati mažiausia pergalė prieš pagrindines ginkluotąsias pajėgas duoda pagrindą pastoviai kreipti svarstyklių rodyklę žemyn, kol naujos aplinkybės pakreips kitaip. Jeigu tokios aplinkybės toli ir nugalėtojas – nenuvargstantis priešas, trokštantis garbės, siekiantis aukštų tikslų, tai reikalingas geras karvedys ir užgrūdinta kariuomenės karinė dvasia, kad neleistų prasiveržti būsimam jėgų persvaros srautui, bet sumažintų jo protrūkį nedideliu daugkartiniu pasipriešinimu iki to laiko, kol išseks pergalės jėga ties tam tikra pasiekimų riba.

Ir šitaip apie pralaimėjimo poveikį tautai ir vyriausybei; tai yra staigus įtemptų vilčių griuvimas, savigarbos jausmo nuslopinimas. Vietoje šių su-

naikintų jėgų į tokiu būdu atsiradusią tuštumą įsilieja baimė su jai būdinga ekspansyvia jėga ir užbaigia paralyžiavimą. Tikrą nervinį smūgį gauna vienas iš atletų nuo elektros kibirkšties, kurią sukelia generalinės kautynės. Ir šis poveikis, kokiu skirtingu laipsniu pasireikštų čia ar ten, niekada visiškai neatsitraukia. Užuot kiekvienas ryžtingai atskubėtų atremti nelaimę, kiekvienas bijo, kad jo pastangos bus bergždžios ir neryžtingai sustoja tuo momentu, kai turėtų skubėti, arba nuleidžia rankas viską palikdamas lemčiai.

Tačiau pasekmės, kurios būna dėl pergalės, priklauso iš dalies nuo nugalinčio karvedžio charakterio ir talento, tačiau daugiau nuo aplinkybių, iš kurių išplaukia pergalė ir į kurias ji veda. Be karvedžio drąsos ir iniciatyvumo pati puikiausia pergalė neduos gerų rezultatų, ir dar greičiau išsenka jos jėga dėl aplinkybių, jei jos yra priešingos tai pergalei. Visiškai kitaip, negu Daunas, pergale prie Kolino būtų pasinaudojęs Frydrichas Didysis ir visiškai kitų pasekmių būtų pasiekusi Prancūzija, negu prūsai kautynėse prie Leutheno.

Su aplinkybėmis, kurios leidžia laukti didelių pasekmių iš didelės pergalės, mes susipažinsime, kai nagrinėsime objektus, susijusius su tuo, ir tik tada paaiškės tas neatitikimas, kuris iš pirmo žvilgsnio yra tarp pergalės dydžio ir jos pasekmių ir ką dažnai linkę priskirti nugalėtojo energijos trūkumui. Čia, kur mes susiduriame su generalinėmis kautynėmis, mes apsistosime nurodydami į tai, kad atvaizduotas pergalės poveikis visada yra aiškus ir jis didėja su pergalės didėjimu, didėja juo labiau, kuo kautynės labiau buvo generalinės, tai reiškia, kuo labiau jose buvo suvienytos ginkluotosios pajėgos, o ginkluotosiose pajėgose yra visos valstybės jėga.

Ar turi teorija pripažinti šį pergalės poveikį kaip kažką būtiną, ar neturi, o priešingai, siekti rasti trūkumą ir taip paralyžiuoti šį poveikį? Atrodo, taip natūralu patvirtinti šį klausimą; bet saugok mus, dangau, nuo tokio daugelio teorijų suklydimo, kai dėl to atsiranda vienas kitą naikinantis *pro* ir *contra*.

Bet kuriuo atveju šis poveikis yra būtinas, nes tai yra daiktų prigimtyje, ir bus ir tada, kai mes rasime priemonių tam pasipriešinti taip, kaip patrankos sviedinys juda Žemės sukimosi kryptimi, nors iššautas iš rytų į vakarus ir dėl

priešingo judėjimo prarado dalį greičio.

Visas karas kyla iš žmonių silpnumo ir nukreiptas prieš jį.

Kai mes toliau svarstysime savo samprotavimus dėl to, kokių priemonių galima imtis po pralaimėto mūšio, priemonių, kuriomis galėtume naudotis pačiu sunkiausiu momentu, kai mes ir tokiomis sąlygomis tikėsime galimybe, vėl viską ištaisyti: tai nereiškia, kad mes įsitikinę, kad galima tokio pralaimėjimo pasekmes palaipsniui padaryti lygias nuliui, nes pajėgos ir priemonės, kurių reikia atkūrimui, galima būtų panaudoti teigiamiems tikslams; ir tai susiję tiek su moralinėmis, tiek ir materialinėmis jėgomis.

Kitas klausimas, ar pralaimėtos generalinės kautynės nepažadins jėgų, kurios niekada nebūtų egzistavusios. Toks atvejis visiškai galimas, ir jis kitose tautose yra pasitaikęs. Bet ši sustiprinta atgalinė įtaka nėra karo meno sritis, pastaroji gali į tai atsižvelgti tik ten, kur tam yra visos prielaidos.

Jeigu būna atvejų, kai pergalės pasekmės pasirodo greičiau pragaištingos, atvejų, kurie priklauso rečiausioms išimtims, tai reikia juo labiau kreipti dėmesį į tų pasekmių skirtumą, kurį gali sukelti viena ir ta pati pergalė priklausomai nuo nugalėtos liaudies ir valstybės pobūdžio.

11 skyrius

GENERALINIŲ KAUTYNIŲ PRITAIKYMAS. TĘSINYS

Kaip bebūtų apipavidalintas karas tam tikrais atvejais ir ką dėl to turėtume pripažinti būtinu kare, turime prisiminti karo sąvoką, kad su įsitikinimu pasakytume:

1. Priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimas yra jo pagrindinis principas ir pagrindinis kelias į visų teigiamų veiksmų tikslą.

2. Šis pajėgų sunaikinimas pasiekiamas daugiausia tik mūšyje.
3. Tik dideli bendro pobūdžio mūšiai duoda didelių rezultatų.
4. Didžiausi rezultatai pasiekiami tada, kai mūšiai jungiami į dideles kautynes.
5. Tik generalinėse kautynėse karvedys valdo instrumentą savo rankomis, ir tai yra daiktų prigimtyje, kad jis mieliausiai tai patiki savo rankoms.

Iš šių tiesų išplaukia dvigubas dėsnis, kurio dalys sustiprina viena kitą, ir būtent, kad priešo pajėgų sunaikinimo reikia ieškoti didelėse kautynėse ir jų rezultatuose ir kad didelių kautynių pagrindinis tikslas turi būti priešo pajėgų sunaikinimas.

Tiesa, sunaikinimo strategija daugiau ar mažiau randama ir kitose priemonėse, būna atvejų, kai nedideliame mūšyje, esant palankioms aplinkybėms, gali būti sunaikintas labai didelis skaičius priešo ginkluotųjų pajėgų (Maxenas), kita vertus, generalinėse kautynėse gali vyrauti kaip labai svarbus tikslas posto užėmimas ar užsitikrinimas: bet apskritai dominuoja viena, kad generalinės kautynės skirtos priešo ginkluotosioms pajėgoms sunaikinti ir kad tai galima pasiekti tik generalinėse kautynėse.

Todėl būtent į generalines kautynes reikia žiūrėti kaip į koncentruotą karą, kaip į svarbiausią viso karo ar karo žygio punktą. Kaip saulės spinduliai surenkami įgaubto veidrodžio centre pilnam saulės vaizdui ir duoda didžiausią kaitrą, taip jėgos ir aplinkybės susivienija generalinėse kautynėse ir įgauna didžiausią efektyvumą.

Ginkluotųjų pajėgų sukoncentravimas į didelę visumą, kuris daugiau ar mažiau vyksta visuose karuose, jau rodo tikslą, su šia visuma suduoti smūgį arba savanoriškai kaip puolantysis, arba spaudžiant priešui kaip besiginantysis. Ten, kur nėra lemiamo smūgio, ten į pirmapradį nesantaikos motyvą įsimaišė kiti stabdantys motyvai, veiksmas pasirodo silpnesnis, pakeistas arba visiškai pristabdytas. Bet ir šitos abipusės neveikimo būklės, kuri buvo pagrindinis daugelio karų tonas, generalinių kautynių idėja liko abiejų pusių taikymo tašku, tolimu židinio punktu jų orbitų konstrukcijai.

Kuo labiau karas tampa tikru karu, kuo labiau jis yra susikaupusios neapykantos ir nesantaikos įvykdymas, kuo labiau siekiama abipusio nugalėjimo, tuo labiau susivienija visa veikla kruviname mūšyje ir tuo labiau išeina į priekį generalinės kautynės.

Visur, kur didelis, teigiamas, taigi labai apimantis priešo interesus tikslas, yra karo tikslas, generalinės kautynės yra natūraliausia priemonė, todėl ji yra ir geriausia, kaip mes vėliau parodysime, ir ji nubaudžia tuos, kurie iš baimės vengia jų prieš didelį sprendimą.

Teigiamas tikslas priklauso puolančiajam ir todėl generalinės kautynės dažniausiai yra jo priemonė. Bet neapibrėždami tiksliau sąvokų *puolimas* ir *gynyba*, turime pasakyti, kad daugeliu atvejų ir besiginanti šalis turi tik šią veiksmingą priemonę, kad jos pagalba anksčiau ar vėliau atitiktų savo padėties poreikius ir išspręstų savo uždavinį.

Generalinės kautynės yra kruviniausias sprendimo būdas; nors jos nėra abipusės žudynės ir jų poveikis yra daugiau palaužti priešo drąsą, o ne karius, ką mes išsamiai nagrinėsime kitame skyriuje, bet kraujas visada yra jų kaina, o jo pobūdį lemia pjautynės, todėl karvedžiui dreba žmogaus širdis.

Bet dar daugiau dreba žmogaus dvasia dėl minties apie vienu sykiu priimtą sprendimą. Viename erdvės ir laiko taške čia sukoncentruotas visas veiksmas ir tokiomis akimirkomis mums prabunda slogus jausmas, lyg tokioje ankštoje erdvėje mūsų jėgos neturi galimybės parodyti visą savo veiksmingumą, lyg mes išlošdami laiko atžvilgiu daug laimime, nors laikas mums nėra skolingas. Tai tik apgaulė, bet ir su ja reikia skaitytis, būtent ši silpnybė, kuri apima žmogų, priimant didelius sprendimus, karvedžio sieloje pabunda ypatinga jėga, kai jis turi ypatingos reikšmės objektą pastatyti ant smaigalio.

Taip vyriausybės ir karvedžiai visada ieškojo kelių, kad išvengtų generalinių kautynių, kad tikslą pasiektų be jų arba nepastebimai išsisuktų nuo jų. Istorikai ir teoretikai stengėsi šiuose žygiuose ir karuose rasti ne tik praleistų generalinių kautynių ekvivalentą, bet ir aukštesnį meną. Tokiu būdu mes mūsų laikais priartėtume prie to, kad karo ekonomijoje generalines kautynes

vertintume kaip blogį, neišvengiamą dėl padarytų klaidų, žiūrėtume kaip į nesveiką reiškinį, į kurį atsargus, gerai organizuotas karas niekada negali atvesti; tik tie karvedžiai užsitarnauja laurus, kurie sugeba vykdyti karą be kraujo praliejimo ir karo teorija, tikras bramanų mokslas, tam ir yra, kad išmokytų to.

Mūsų laikų istorija sugriovė tokias iliuzijas, bet nei vienas žmogus negali garantuoti, kad jos vėl nesugrįš ilgesniam ar trumpesniam laikui ir likimų vadovai neįtrauks į tokias beprotystes, pakartojančias žmogiškas silpnybes, taigi artimas žmogaus širdžiai. Gali būti, kad ateis toks laikas, kad Bonaparto žygiai ir kautynės bus vertinamos kaip grubumas ir kvailumas ir vėl su malonumu ir pasitikėjimu bus gėrimasi galantiškomis špagomis. Jeigu teorija gali nuo to apsaugoti, tai ji suteiks didelę paslaugą tiems, kurie paklausys jos įspėjimo. Tepavyksta mums ištiesti pagalbos ranką tiems, kas mūsų brangioje tėvynėje turi veiksmingą nuomonę šiais klausimais, kad jiems pasitarnautų vadovu šioje srityje ir paskatintų juos dorai vertinti reikalo esmę.

Ne tik karo suvokimas nulemia tai, kad mes ieškotume didelio sprendimo didelėse kautynėse, bet ir patirtis. Iš seno tik didelės pergalės davė didelių rezultatų, puolančiajam būtinai, besiginančiajam šiek tiek. Pats Bonapartas nebūtų pasiekęs vienintelio savo rūšies Ulmo, jeigu jis būtų bijojęs kraujo praliejimo; tikriau sakant, tai yra jo ankstesnių žygių pergalių antrasis derlius. Tai nėra tik drąsūs, šaunūs karvedžiai, kurie bandė savo darbą įvykdyti didele lemiamų mūšių drąsa, to siekė visi galingi karvedžiai; ir iš jų mes laukiame išsamaus atsakymo į klausimą.

Mes nenorime girdėti apie karvedžius, kurie neva laimi be kraujo praliejimo. Jeigu kruvinos kautynės yra baisus reginys, tai jos turi būti prielaida vertinti karą rimčiau, bet ne tai, kad leistų palengva atbukinti žmoniškumą, kol pagaliau ateis kažkas su aštriu kalaviju ir nukirs mums rankas.

Dideles kautynes mes vertiname kaip pagrindinį sprendimą, bet ne vienintelį, kurio gali prireikti karui ar karo žygiui. Tik dabartiniu metu dažnai pasitaikė atvejų, kai didelės kautynės lėmė visą karą, tai priklauso rečiausioms išimtims.

Sprendimas yra didelių kautynių rezultatas, žinoma, priklauso ne nuo pačių kautynių, t. y. nuo jose sutelktų ginkluotųjų pajėgų dydžio ir nuo pergalės intensyvumo, bet taip pat nuo daugybės kitų aplinkybių, susietų su ginkluotosiomis pajėgomis ir valstybe, kuriai jos priklauso. Bet, kai turimos pagrindinės pajėgos išvedamos į didžiąją dvikovą, tai yra pagrindinis sprendimas, kurio dydį galima numatyti daugeliu atvejų, bet ne visada. Šis sprendimas gali pasirodyti ne vienintelis, tačiau pirmasis turės įtakos ir kitiems sprendimams. Todėl numatytos generalinės kautynės pagal savo santykį tam tikru laipsniu visada laikomos laikinu svorio centru, pagrindiniu visos sistemos punktu. Kuo daugiau karvedys jaus tikrą karo dvasią, kuri yra ir kiekvieno mūšio dvasia, jaus mintimis, t. y. sąmone, kad jis turi sumušti, ir sumuš savo priešą, tuo greičiau jis viską mes ant pirmųjų kautynių svarstyklių, tikėsis ir sieks jose viską iškovoti. Bonapartas vargu ar būtų pradėjęs kurį nors savo žygių be minties pirmame mūšyje sumušti savo priešą; ir Frydrichas Didysis prastesnėmis sąlygomis, ribotesnėse krizėse galvojo taip pat, kai jis su nedidele kariuomene rusų ir imperijos kariuomenės užnugaryje stengėsi pralaužti sau kelią.

Sprendimas, kurį duoda generalinės kautynės, priklauso iš dalies, kaip minėjome, nuo pačių kautynių, t. y. nuo ginkluotųjų pajėgų, dalyvaujančių kautynėse, skaičiaus ir pasiektos pergalės dydžio.

Kaip karvedys, kas susiję su pirmu punktu, gali padidinti kautynių rezultatus, aišku savaime, ir mes apsiribosime pastebėdami, kad su generalinių kautynių apimtimi daugėja ir atvejų, kurie sprendžiami jų pagalba, todėl karvedžiai, kurie pasitiki savo jėgomis, mėgo didelius sprendimus, visada rasdavo galimybę panaudoti juose didelę dalį savo ginkluotųjų pajėgų, neprarasdami nieko esminio kituose punktuose.

Kas susiję su sėkme, tiksliau tariant, pergalės intensyvumu, priklauso nuo šių aplinkybių:

1. Nuo taktinės formos, kokia vyksta kautynės.
2. Nuo vietovės prigimties.
3. Nuo kariuomenės rūšių santykio.

4. Nuo jėgų santykio.

Kautynės tiesiu frontu ir be apėjimo retai duos didelių rezultatų, negu tos, kuriose nugalėtasis buvo apeitas arba kuriose jis kovėsi daugiau ar mažiau artimu frontu. Raižytoje ar kalnuotoje vietovėje rezultatas yra dar mažesnis, nes čia smūgio jėga visur susilpnėjusi.

Jei nugalėtojas turi vienodą ar didesnę kavaleriją, tai persekiojimo poveikis ir tuo pačiu didelė dalis pergalės rezultatų yra neįskaičiuojami.

Pagaliau savaime suprantama, kaip pergalė pasiekta esant didelei jėgų persvarai, jeigu ta persvara pasinaudota apėjimui ar fronto pakeitimui, duos didelių rezultatų, negu jei nugalėtojas buvo silpnesnis kaip nugalėtasis. Kautynės prie Leutheno lyg verčia mus abejoti praktišku šio principo teisingumu, bet mums tebus leista pasakyti – nėra taisyklės be išimties.

Visuose šiuose keliuose karvedys turi priemonių suteikti savo kautynėms lemiamą pobūdį; tiesa, tada didėja pavojai, į kuriuos jis lenda, bet šiam moralinio pasaulio dinaminiam įstatymui pavaldi visa jo veikla.

Nieko svarbumu kare negalima lyginti su generalinėmis kautynėmis ir aukščiausia strategijos išmintis pasireiškia jai reikalingų priemonių gavimu, teisingu kautynių nustatymu pagal vietą, laiką ir pajėgų kryptį ir jų rezultatų panaudojimu.

Betgi iš šių objektų svarbos neseka, kad jie yra labai sudėtingi ir paslaptingos prigimties; atvirkščiai, čia viskas yra labai paprasta, kombinacijų menas labai ribotas, bet didelis poreikis tikslaus reiškinių įvertinimo, energijos, tvirto nuoseklumo, jaunatviško iniciatyvumo – didvyriškų savybių, prie kurių mums teks sugrįžti. Taigi čia reikalaujama mažai, ką galima išmokti iš knygų, ir daug, ką, jeigu ir galima išmokti, tai kitu būdu.

Impulsas, t. y. paskata generalinėms kautynėms, laisvas, užtikrintas judėjimas jų link, turi kilti iš savo jėgos pajautimo ir būtinybės supratimo, kitais žodžiais: šis impulsas turi kilti iš įgimto drąsumo ir plačių gyvenimo sąlygų užaštrinto žvilgsnio.

Dideli pavyzdžiai yra geriausi mokymo meistrai, bet, tiesa, bus blogai, jei teorinių prietarų debesys įsimaišys tarp mūsų, nes net saulės spindulys lūžta

ir nusidažo debesyse. Tokius prietarus, kurie susidaro kuriuo nors laiku kaip nuodingas rūkas, sulaužyti yra neatidėliotina teorijos pareiga, nes kas melaginga sukurta žmogaus protu, gali sunaikinti tas pats protas.

12 skyrius

STRATEGINIŲ PRIEMONIŲ NAUDOJIMAS PERGALEI PASIEKTI

Sunkiausia, kiek galima geriau parengti pergalę, – tai nematomas strategijos nuopelnas, už kurį ji retai pagiriama. Spindinti ir šlovinga strategija pasirodo tada, kai jau iškovota pergalė.

Kokį ypatingą tikslą turi kautynės, kaip jos daro įtaką visai karo sistemai, iki kiek veda pergalės kelias pagal santykių prigimtį, kur yra jų viršūnė – visa tai mus domins vėliau. Bet visomis įmanomomis sąlygomis lieka tikra, kad be persekiojimo jokia pergalė negali turėti didelių rezultatų, ir tai, kad koks trumpas gali būti pergalės kelias, jis visada turi tęstis toliau už pirmuosius persekiojimo žingsnius ir, kad to nekartotume susidarius bet kokioms aplinkybėms, sustosime akimirkai prie šio būtino priedo – priešo pasipriešinimo nugalėjimo.

Sumušto priešo persekiojimas prasideda nuo tos akimirkos, kai priešas atsisako mūšio ir palieka savo pozicijas; visų ankstesnių judėjimų atgal ir pirmyn čia priskirti negalima, nes jie priklauso pačių kautynių raidai. Paprastai pergalė yra čia parodytu momentu, nors neabejotina, bet dar labai maža ir silpna savo apimtimi ir tarp tvirtų įvykių dar neduotų daug teigiamų pranašumų, jeigu jau pirmą dieną nebūtų papildyta persekiojimu. Čia, kaip mes jau sakėme, imamas pirmas trofėjų, kurie įkūnija pergalę, derlius. Apie šį persekiojimą mes dabar ir kalbėsime.

Paprastai abi šalys kautynes pradeda su labai nusilpusiomis fizinėmis jėgomis, nes judėjimai, tiesiogiai einantys prieš kautynes, dažniausiai turi neatidėliotinų reikalavimų pobūdį. Pastangos, kurios vainikuoja ilgos kovos pabaigą, užbaigia išsekimą; prie to prisideda ir aplinkybė, kad nugalėjusioje pusėje, kaip ir pralaimėjusioje, dalys persimaišiusios ir nebėra pirminės organizacinės struktūros; jie taip pat turi poreikį, kad juos sutvarkytų, surinktų išblaškytus, aprūpintų naujais šaudmenimis tuos, kas iššaudė savo atsargas.

Visos šios aplinkybės perkelia ir nugalėtoją į krizės padėtį, apie ką mes jau kalbėjome. Jeigu sumuštas priešas buvo tik pavaldi dalis, kurią gali priimti ir pridengti kitos dalys, arba, jei jis laukia ženklaus pastiprinimo, tai nugalėtojui gali grėsti pavojus prarasti pergalę, ir tokie samprotavimai greitai padaro galą persekiojimui arba mažiausiai uždeda jam stiprias vadžias. Bet net ten, kur nereikia bijoti, kad atvyks rimtas pastiprinimas nugalėtajam, aukščiau nurodytomis aplinkybėmis nugalėtojas sutinka rimtą priešsvarą savo persekiojimo proveržiui. Tiesa, pastaruoju atveju jau nereikia bijoti dėl pergalės praradimo, bet galimi nuostolingi mūšiai ir jie gali ženkliai susilpninti įgytą pranašumą. Be to, visa žmogaus fizinės prigimties jėga su savo poreikiais ir silpnybėmis susijusi su karvedžio valia. Visiems šiems tūkstančiams, kuriems jis vadovauja, reikia ramybės ir poilsio, kad atgautų jėgas, jų poreikis, kad būtų nustatyta pavojų riba; tik nedaugelis, kuriuos galima laikyti išimtimi, mato ir jaučia už esamos akimirkos ribų, tik tas nedaugelis išsaugo erdvę savo drąsai, kad, kai visa, kas būtina, jau įvykdyta, jie dar galvoja apie tuos laimėjimus, kurie tokiu momentu atrodo tik pergalės papuošimu, kaip triumfo prabanga. Bet visi tūkstančiai turi balso teisę karvedžio taryboje, nes visose vadovavimo pakopose šie fiziniai žmogaus interesai turi tikrą laidininką į karvedžio širdį. Pastarasis savo ruožtu daugiau ar mažiau išsekintas dėl savo vidinės veiklos dvasinės ir fizinės įtampos, ir taip atsitinka, kad tik dėl šių žmogiškų priežasčių padaroma mažiau, negu galėjo būti padaryta, o tai, kas daroma, priklauso nuo garbės troškimo, energijos ir galbūt vyriausiojo vado griežtumo. Tik tuo galima paaiškinti nedrąsų būdą persekioti po pergalės, kuri davė jiems pranašumą ir kurį galime matyti daugelyje karvedžių. Pirmąjį

persekiojimą mes apribojame pirmąja diena ir daugiausiai naktimi, nes už šio laiko ribos būtinybė duoti pailsėti savai kariuomenei privers pristabdyti tolesnius veiksmus bet kuriuo atveju.

Šis pirmasis persekiojimas turi skirtingas natūralias pakopas.

Pirmoji yra, kai persekioja vien tik raitininkai; tai yra daugiau bauginimas ir stebėjimas, negu tikras spaudimas, nes paprastai užtenka mažiausio žemės ruožo, kad sulaikytų persekiotoją. Kiek daug gali raitininkai prieš atskiras nusilpusios ir išblaškytos kariuomenės dalis, prieš visumą, visgi jie tėra tik pagalbinė kariuomenės rūšis, nes atsitraukiantysis savo atsitraukimo priedangai naudoja naujus rezervus ir todėl gali pasipriešinti naudodamas visas kariuomenės rūšis pirmame nereikšmingame žemės ruože. Tik iš tikrųjų bėganti, visiškai išblaškyta kariuomenė yra išimtis.

Antroji pakopa yra, kai persekioja stiprus visų kariuomenės rūšių avangardas, kur dalyvauja didesnė dalis, žinoma, raitininkų. Toks persekiojimas priešą stumia iki kitos jo stiprios pozicijos, jo ariergardo arba kitos jo kariuomenės sustojimo vietos. Dažnai abiem nebūna greitai tokios galimybės, ir persekiojimas tęsiasi ilgiau; bet dažnai neperžengia dviejų valandų, nes po to avangardas nejaučia pakankamai paramos.

Trečioji ir stipriausia persekiojimo pakopa yra, kai pergalinga kariuomenė eina į priekį kiek leidžia jos jėgos. Šiuo atveju sumušta šalis palieka daugelį pozicijų, kurias jai duoda vietovė, vien tik imantis atakos ar apėjimo, o ariergardas dar mažiau linkęs įsivelti į atkaklų pasipriešinimą.

Visais trim atvejais naktis, jeigu ji prasideda iki persekiojimo pabaigos, padaro persekiojimui galą, ir nedaugelis atvejų, kai taip nebūna ir persekiojimas tęsiamas per naktį, traktuojami, kaip ypatinga sustiprinta jo pakopa.

Jeigu pagalvosime, kad naktiniuose mūšiuose viskas daugiau ar mažiau priklauso nuo atsitiktinumo ir kad kautynių pabaigoje tvarkingas ryšys ir įvykių eiga bus suardyti, bus suprantamas siaubas abiejų karvedžių tęsti veiksmus nakties tamsoje. Jeigu sėkmės neužtikrina visiškas sumušto priešo išsklaidymas arba pergalingos kariuomenės karinio šaunumo ypatingas pranašumas, tai paliekama labiau lemčiai tai, kas negali priklausyti net drąsiau-

sio karvedžio interesams. Dažniausia naktis užbaigia persekiojimą net tais atvejais, kai mūšis jau buvo nulemtas prieš jai prasidedant. Ji leidžia pralaimėjusiam pailsėti ir pradėti abiem pusėms rinkti savo pajėgas, o jeigu jis naktį vykdys atsitraukimą, tai suteiks galimybę išlošti erdvę. Po tokios pertraukos pralaimėjusiojo padėtis kur kas geresnė. Daug kas persimaišė ir pasimetė, vėl atrandama, šaudmenys papildomi, visuma sustatyta nauja tvarka. Tai, kas vyks tarp jo ir nugalėtojo, bus naujas mūšis, o ne tąsa senojo, ir nors naujas mūšis ir nežada visiškai sėkmingos pabaigos, tai vis tiek yra naujas mūšis, o ne surinkimas nugalėtojo pabertų nuolaužų.

Tais atvejais, kai nugalėtojas tęsia persekiojimą visą naktį, nors tik padedamas stipraus avangardo, susidedančio iš visų kariuomenės rūšių, tai ženkliai padidina pergalės poveikį, apie ką byloja mūšiai prie Leutheno ir Belle-Alliance'o.

Visa tokio persekiojimo veikla yra daugiausia taktinė, ir mes apsistojame ties ja tik, kad būtų aiškesnis skirtumas, kurį taktika suteikia pergalės poveikiui.

Šis pirmasis persekiojimas iki artimiausios priešo pozicijos yra kiekvieno nugalėtojo teisė ir beveik nepriklauso nuo jo tolesnių planų ir sąlygų. Pastarosios gali sumažinti ženkliai teigiamus pergalės rezultatus, bet padaryti negalimą jos pirmąjį panaudojimą negali, jei tokie atvejai ir įmanomi, tai labai reti, kad jie negali turėti įtakos teorijai. Ir čia reikia pasakyti, kad pastarųjų karų pavyzdžiai atvėrė visiškai naują energijos lauką. Ankstesniuose, kurių pagrindas ir ribos buvo siauresnės, kaip daugelio atvejų, ypač dėl persekiojimo, susidarė nebūtinas tradicinis apribojimas. Sąvoka *garbė iškovoti pergalę* karvedžiams atrodė pati svarbiausia, todėl jie mažiau galvojo apie tikrą ginkluotųjų priešo pajėgų sunaikinimą, šis ginkluotųjų pajėgų sunaikinimas atrodė tik viena iš daugelio priemonių kare, net ne pagrindinė, jau nekalbant, kad vienintelė. Tuo mieliau jie slėpdavo špagas į dėklus vos priešas sudėdavo savo ginklus. Karvedžiams atrodė natūralu baigti kautynes, kai tik buvo priimtas sprendimas ir tolesnis kraujo praliejimas atrodė nereikalingas žiaurumas. Jeigu ši klaidinga filosofija ir neapėmė viso sprendimo, ji davė požiūrį,

esant kuriam įsivaizdavimas apie visų jėgų išsekinimą ir fizinį nebegalėjimą tęsti kovą buvo lengvai priimtas ir reikšmingas. Tiesa, lengvai ateina mintis apie savo pergalės instrumento išsaugojimą, kai turi vieną šį instrumentą ir numatai, kad greitai ateis tas laikas, kai jo ir taip nepakaks įvykdyti tam, kas reikalinga, ką paprastai lemia bet koks puolimo tęsimas. Vien šis apskaičiavimas neteisingas tiek, kiek tolesnis jėgų praradimas, kuris galėtų būti, kai yra persekiojama, visiškai neatitiktų priešo nuostolių. Bet toks vertinimas galėjo būti ir tada, kai priešo ginkluotųjų pajėgų sunaikinimas nebuvo laikomas svarbiausia užduotimi. Todėl mes matome, kad ankstesniuose karuose tikri didvyriai, kaip Karlas XII, Marlboroughas, Eugenas, Frydrichas Didysis, ten didino savo pergales, kai jie buvo pakankamai ryžtingi vykdydami intensyvų persekiojimą, kiti karvedžiai paprastai pasitenkino tik kautynių lauko užėmimu. Pastaruoju metu didesnė energija, kurią karo vykdymas įgavo išsiplėtus tiems interesams, iš kurių ji atsirado, sugriovė šiuos dirbtinius barjerus; persekiojimas tapo pagrindine nugalėtojo užduotimi, trofėjų skaičius išaugo, ir, jei šiuolaikiniuose mūšiuose būna atvejų, kur to nėra, jie priklauso išimtims ir motyvuojami ypatingomis aplinkybėmis.

Prie Goerscheno ir Bautzeno visiškam pralaimėjimui sutrukdė didelė sąjungininkų raitininkų persvara, prie Grosbereno ir Denevico – švedų sosto įpėdinio nepalankumas, prie Laono – silpna asmeninė senojo Bliucherio būklė.

Taip pat Borodino yra čia priklausantis pavyzdys, ir mes negalime susilaikyti nepasakę keletą žodžių apie tai iš dalies, kad netikime, kad šis reikalas gali būti sutvarkytas tik nepritarimu Bonapartui, iš dalies todėl, kad gali pasirodyti, lyg tokie atvejai priklausytų tų atvejų skaičiui, kurie laikomi retomis išimtimis, kai aplinka jau mūšio pradžioje pagauna ir sukausto karvedį. Būtent prancūzų rašytojai ir didieji Bonaparto gerbėjai (Bodenkuras, Šambre, Segiuras) jam priekaištavo, kad jis iš mūšio lauko neišvijo iki galo rusų kariuomenės ir jai sutriuškinti nepanaudojo paskutinių savo jėgų, nes tai, kas buvo tik pralaimėtas mūšis, būtų visiškas pralaimėjimas. Tai mus nuvestų toli, jei bandytume išsamiai aprašyti abiejų kariuomenių padėtį, bet yra aišku, kad Bonapartui persikeliant per Nemuną, jo korpusuose, kurie vėliau

kovojo prie Borodino, buvo 300 000 karių, iš kurių buvo likę 120 000, todėl Bonapartui galėjo kelti tai susirūpinimą, kad jam neliks pakankamai pajėgų žygiuoti į Maskvą, kuri buvo punktas, nuo kurio, atrodė, viskas priklauso. Pergalė, kurią jis iškovojo, leido jam būti įsitikinusiam, kad jis užims šią sostinę, nes buvo neįtikėtina, kad rusai per aštuonias dienas galėtų surengti antras kautynes; tačiau Maskvoje jis tikėjo rasti taiką. Tiesa, sutriuškinta rusų kariuomenė jam šią taiką padarytų tikresnę, bet pirma sąlyga buvo nueiti iki Maskvos su tokia jėga, su kuria jis sostinei ir per ją valstybei ir vyriausybei pasirodytų kaip valdovas. Ką jis iš tikrųjų atvedė iki Maskvos, to jau neužteko, kaip parodė tolesni įvykiai, būtų dar blogesnis atvejis, jeigu sutriuškinant rusų kariuomenę, būtų sutriuškinta sava kariuomenė; tą Napoleonas jautė visą laiką, ir tai jį pateisina. Bet dėl to šio atvejo nereikia priskirti tiems, kur aplinka neleidžia karvedžiui persekioti priešą net iškovojus pergalę. Pergalė buvo nulemta 4 valandą, bet rusai savo rankose dar laikė kautynių lauko dalį ir nenorėjo jo atlaisvinti, tačiau atnaujindami puolimą būtų parodę didžiulį pasipriešinimą, kuris būtų, be abejo, pralaimėjimas, bet būtų priešui kainavęs daug kraujo. Todėl mūšį prie Borodino reikia priskirti toms kautynėms, kurios, kaip ir prie Bautzeno, nebuvo iki galo baigtos. Pralaimėjęs prie Bautzeno norėjo kuo greičiau palikti mūšio lauką, prie Borodino nugalėtojas norėjo pasitenkinti puse pergalės ne todėl, kad sprendimas jam būtų pasirodęs abejotinas, bet kad nebuvo pakankamai turtingas už viską sumokėti.

Sugrįžkime prie mūsų objekto, iš mūsų svarstymų išplaukia, kad energija, su kuria vykdomas pirmas persekiojimas, ir lemia pergalės vertę, nes persekiojimas yra antrasis pergalės aktas. Daugeliu atvejų jis yra svarbesnis už pirmąjį, o strategija, kuri šiuo atveju priartėja prie taktikos, kad iš jos rankų priimtų užbaigtą darbą, savo autoritetą parodo reikalaudama to pergalės užbaigimo.

Bet pergalės veiksmai retais atvejais sustoja prie pirmo persekiojimo, ir dabar prasideda tikrasis kelias, o pergalė suteikia reikiamos energijos. Šį kelią, kaip mes sakėme, sąlygoja daugelis aplinkybių, apie kurias čia nekalbėsime. Bet mes privalome išnagrinėti viską, kas siejasi su persekiojimu, kas turi bendrą pobūdį, kad nekartotume kiekvieną kartą, kai tai galėtume sutikti.

Tolesniame persekiojime galima skirti tris pakopas: judėjimas paskui priešą, tikras spaudimas, lygiagretusis persekiojimas, kad atkirstų kelią atsitraukiantiems.

Paprastas judėjimas paskui priešą motyvuoja priešo atsitraukimą iki tol, kol jis tik vėl pradeda mūšį su mumis, jo užtektų išsemti įgyto pranašumo poveikį ir į mūsų rankas perduoti viską, ko negali pasiimti nugalėtasis: sužeistuosius, ligonius, atsilikusius, krovinius ir vežimus. Bet šis paprastas judėjimas paskui priešą nepadidina jo kariuomenės pakrikimo, šis atsiranda po kitų dviejų pakopų.

Jeigu mes, užuot pasitenkinę tuo, kad užimame priešo stovyklas, ir užimame tą teritoriją, kurią jis mums paliko, imamės priemonių vis daugiau ir daugiau reikalaudami iš jo, savo avangardu puldami jo ariergardą, kai tik jis nori sustoti pailsėti, tai šitai pagreitins priešo judėjimą ir sukels jo pakrikimą. Bet pastarąjį sąlygos bėgimas be poilsio, kurį turi įgauti priešo atsitraukimas. Niekas nedaro kareiviui labiau slegiančio įspūdžio, kaip ta akimirka, kai jis po varginančio žygio nori pailsėti, o priešo pabūklai vėl pradeda šaudyti; jeigu tie įspūdžiai kartojasi kas dieną, tai gali priešui sukelti panišką baimę. Tuose išgyvenimuose yra nuolatinis pripažinimas būtinybės paklusti priešo valiai ir nesugebėti pasipriešinti, o šis supratimas gali tik labai sumažinti kariuomenės moralinę jėgą. Šio spaudimo poveikis labiausiai didės, jei dėl to priešą privers atlikti naktinį žygį. Jei nugalėtojas, leidžiantis saulei, priešą išbaido iš stovyklų, kurią šis buvo pasirinkęs ar kariuomenei, ar ariergardui, tai pralaimėjęs bus priverstas žygiuoti naktį arba mažiausiai pakeisti savo sustojimo vietą, perkeldamas ją atgal, kas beveik yra tas pat; nugalėtojas gali naktį praleisti ramiai.

Tiesa, žygių ir sustojimų pasirinkimo organizavimas priklauso tuo atveju nuo tiek daug aplinkybių, ypač nuo aprūpinimo maisto produktais, didelių vietos ribų, nuo didelių miestų, tai būtų pedantiška geometriniais išdėstymais bandyti parodyti, kaip persekiojantysis atsitraukiančiajam primeta savo valią, priverčia žygiuoti naktimis, pats naktį ilsisi. Bet praktiškai tai įgyvendinama ir aišku, kad žygių organizavimas persekiojant gali turėti šią tendenciją, o tada persekiojimo efektyvumas labai padidėja. Jeigu praktiškai tai retai daroma, tai

dėl to, kad toks būdas sunkesnis ir persekiojančiai kariuomenei, lyginant su normaliu sustojimų paskirstymu ir dienos metu. Išžygiuoti anksti rytą, per pietus įsirengti stovyklą, kitą dienos dalį panaudoti savo poreikiams patenkinti ir naktį skirti poilsiui, yra kur kas patogesnis metodas, negu savo judėjimą derinti su priešo judėjimu, visą laiką paskutinę minutę priimti sprendimą, tai rytą, tai vakarą išžygiuoti, nuolatos būti daugelį valandų priešo akivaizdoje, apsikeičiant su juo pabūklų šūviais, rengti susišaudymus, organizuoti apėjimus, trumpam panaudoti daug taktinių priemonių, kurios yra reikalingos. Visa tai labai slegia persekiojančią kariuomenę, o kare, kur sunkumų tiek daug, žmonės visada nori nusimesti nuo savęs sunkumus, kurie neatrodo būtini. Šie samprotavimai gali būti taikomi visai kariuomenei ir stipriam avangardui. Dėl šių minėtų priežasčių retai pasitaiko antro laipsnio persekiojimas, nuolatinis spaudimas persekiojamajam. Pats Bonapartas 1812 m. žygio į Rusiją metu mažai taikė šį būdą dėl tos į akis krentančios priežasties, nes sunkumai ir praradimai šio žygio metu grėsė jo kariuomenės sunaikinimu dar iki tikslo pasiekimo; priešingai, prancūzai kitų žygių metu visada pasižymėjo savo energija.

Paskutinis trečias efektyviausias persekiojimo laipsnis yra gretutinis žygis į artimiausią atsitraukimo tikslą.

Kiekviena sumušta kariuomenė turi artimesnį ar tolimesnį punktą, kurį pasiekti jai labai svarbu, ar tai būtų todėl, kad tolesnis atsitraukimas gali būti pavojingas, arba labai svarbu, kad atsitraukiantysis pirmiau nei priešas pasiektų tą punktą, pvz., sostinės, sandėlio ir t. t., ar pagaliau, kad kariuomenė šiame punkte gali vėl atgauti pasipriešinimo sugebėjimą, pvz., sutvirtintoje pozicijoje, susijungiant su kitais būriais ir t. t.

Jeigu nugalėtojas šalutiniu keliu pasuks į tą punktą, yra aišku, kad nugalėtasis paspartins savo atsitraukimą, pabaigoje pavirstantį į bėgimą. Pralaimėjęs turi tris kelius tam pasipriešinti. Pirmas būtų pulti priešą ir netikėtu puolimu tikėtis pasiekti sėkmę, kurios nugalėtajam sunku tikėtis, tai prielaida karvedžio ir kariuomenės drąsos, kuri, nors ir nugalėta, bet nepatyrė visiško pralaimėjimo.

Antras kelias yra atsitraukimo pagreitinimas. Bet to ir siekia nugalėtojas,

toks būdas greitai nuvargina kariuomenę, kuri turės daug nuostolių dėl atsilikusių būrių, sugadintų pabūklų ir visų rūšių vežimų.

Trečias kelias yra nukrypti į šalį, kad būtų galima apeiti artimiausius punktus dideliu atstumu nuo priešo ir vykdyti žygį lėčiau, mažesne apkrova, taip atsitraukimo skubumą padaryti mažiau kenksmingą. Paskutinis kelias yra visų blogiausias, nes jį reikia vertinti kaip naują paskolą, kurią ima negalintis mokėti skolininkas ir kas jam lemia dar didesnę nesėkmę. Tiesa, būna situacijų, kai galima rekomenduoti šį kelią, kitais atvejais jis būna vienintelis, taigi yra pavyzdžių, kai jis buvo sėkmingas, bet apskritai yra tikra, kad į jį veda ne aiškus supratimas, kad šiuo keliu galima pasiekti savo tikslą, bet kitas, neleistinas – tai susidūrimo su priešu baimė. Vargas tam karvedžiui, kuris pasiduoda tokiam jausmui. Kaip labai nukentėtų kariuomenės moralinės jėgos ir kaip teisingi būtų rūpesčiai dėl nuostolių kiekvieną kartą susidūrus su priešu, baimingas vengimas bet kokio susidūrimo galimybės tik pablogina. Bonapartas 1813 metais nebūtų perkėlęs per Reiną 30 000–40 000 žmonių, kurie jam liko po mūšio prie Hanau, jeigu būtų išvengęs to mūšio ir sugalvojęs persikelti per Reiną prie Manheimo ar Koblenco. Tik nedideliais mūšiais, kurie kruopščiai parengiami ir vykdomi, kai pralaimėjęs gali pasinaudoti vietovės privalumais, nes jis yra gynėjas, galima pakelti kariuomenės moralines jėgas.

Neįtikima yra mažiausios sėkmės įtaka. Bet būtent toks nukrypimas labiausiai padeda nugalėtojo užduotims ir dažnai baigiasi visišku pralaimėjusio sutriuškinimu. Čia mes turime prisiminti, kad kalbama apie visą kariuomenę, o ne apie atskirą būrį, kuris, būdamas atkirstas, aplinkiniu keliu bando prisijungti prie kitų. Pastaruoju atveju sąlygos yra visai kitos ir dažnai pavyksta. Šis bėgimas į tikslą turi vieną sąlygą, kad persekiojančios kariuomenės būrys eitų paskui persekiojamąjį tiesiu keliu, kad viską, kas pasilieka, surinktų ir sudarytų įspūdį, kad priešas yra arti. Tą praleido Bliucheris savo pavyzdiniame persekiojimo žygyje iš Belle-Allinace'o iki Paryžiaus.

Tiesa, tokie žygiai silpnina ir persekiojamąjį, ir jų nereikia rekomenduoti, jeigu priešo kariuomenė pradeda kovą su naujomis didelėmis pajėgomis, kurioms vadovauja patyręs karvedys, ir jeigu jų sutriuškinimas iki galo ne-

parengtas. Bet ten, kur galima panaudoti šią priemonę, ji veikia kaip didelė mašina. Sutriuškinta kariuomenė praranda daug sužeistųjų, atsilikusiųjų, jos dvasia dėl žūties baimės susilpnėja, taigi pabaigoje apie pasipriešinimą nebegalvojama, kiekvieną dieną prarandama tūkstančiai belaisvių, netgi jei nebuvo mūšio. Tokią sėkmės akimirką nugalėtojui nereikia bijoti savo jėgų padalinimo, kad viską, ką gali pasiekti jo kariuomenė, – įsukti į vieną verpetą, atkirsti atskirus būrius, užimti nepasirengusias gynybai tvirtoves, didelius miestus ir t. t. Jis gali sau viską leisti, kol susikurs nauja situacija, ir kuo daugiau jis sau leis, tuo vėliau tai bus.

Tokių puikių veiksmų ir persekiojimo pavyzdžių Bonaparto kare netrūko. Turime prisiminti kautynes prie Jenos, Regensburgo, Leipcigo ir Belle-Alliance'o.

13 skyrius

ATSITRAUKIMAS PO PRALAIMĖTO MŪŠIO

Pralaimėtame mūšyje palaužiama kariuomenės jėga, dar labiau moralinė negu fizinė. Antrosios kautynės, nepasinaudojus mūšyje naujomis palankiomis aplinkybėmis, lems visišką sutriuškinimą, o galbūt ir žūtį. Tai karinė aksioma. Pagal daiktų prigimtį, atsitraukimas tęsiasi iki to punkto, kur atsikuria jėgų pusiausvyra, ar tai būtų pastiprinimas, ar svarbios tvirtovės priedanga, ar dideli žemės ruožai, ar priešo kariuomenės išsklaidymas. Praradimų laipsnį, pralaimėjimų dydį nutolins ar priartins šio pusiausvyros momento atėjimas, dar daugiau jis priklauso nuo priešo charakterio. Dažnai būna, kad patyrusi pralaimėjimą kariuomenė sustoja nedideliu nuotoliu, nors jos padėtis nei kiek nepasikeitė po mūšio. To priežastis arba moralinis priešo silpnumas, arba

įgauta kautynėse persvara pasirodė nepakankama daryti atkaklų spaudimą.

Siekiant pasinaudoti priešo silpnybėmis ar klaidomis ir neatsitraukti toliau, negu verčia aplinkybės, svarbiausiai todėl, kad palaikytų moralines jėgas kiek galima pranašesniu lygiu, reikalingas lėtas atsitraukimas su nepertraukiamu priešinimusi, drąsus priešinimasis, drąsus atkirtis kiekvieną kartą, kai tik persekiojamasis nori išnaudoti savo pranašumus. Didžiųjų karvedžių ir kariuomenių atsitraukimas visada primena sužeisto liūto atsitraukimą, ir tai yra neginčytinai geriausia teorija.

Tiesa, dažnai minutėmis, kai norėjosi išeiti iš sunkios padėties, pradėdavo vykdyti paprastus formalumus, kurie sąlygodavo dideles laiko sąnaudas ir tapdavo pavojingi, nes tokiais momentais svarbu pagal galimybes greičiau pasitraukti. Patyrę vadai šiai taisyklei teikė didelę reikšmę. Bet tokių atvejų nereikia painioti su atsitraukimu po pralaimėtų kautynių. Kas tikisi per keletą greitų žygių įgyti pranašumą ir lengviau užimti tvirtą padėtį, daro didelę klaidą. Pirmieji judėjimai turi būti kiek galima nežymūs, apskritai reikia laikytis principo nepasiduoti priešo valiai. Šio principo laikytis neįsiveliant su puolančiu priešu į kruvinus mūšius negalima, bet šis principas vertas šių aukų. Be jo judėjimas darosi skubus ir greitai pavirsta griūtimi, ir vien atsilikusieji viršija nuostolius, kurie būtų ariergardo mūšiuose, be to, prarandami likučiai drąsos. Stiprus ariergardas, sudarytas iš geriausių būrių, kuriam vadovauja drąsiausias generolas ir kuriam paramą teikia visa kariuomenė svarbiu momentu, vietovės išnaudojimas, stiprus atkirtis visuomet, kai priešo avangardo drąsa ir vietovės sąlygos sudaro tinkamas sąlygas, nedidelių mūšių parengimas ir vykdymas – tai priemonės sekti šiuo principu.

Atsitraukimo sunkumai natūraliai yra didesni ar mažesni priklausomai nuo daugiau ar mažiau palankių kautynių sąlygų, kaip jos iš tikrųjų buvo ištvertos. Kaip, kai iki paskutinės galimybės prieš ženkliai skaitlingesnį priešą kovoja nugalėtasis, netenkama galimybės tvarkingai atsitraukti, rodo kautynės prie Jenos ir Belle-Allianceʼo.

Kartais pasigirsdavo balsų, kad atsitraukiant reikia pasidalinti, trauktis atskirais būriais ar net ekscentriškomis kryptimis. Apie pasidalijimą į kolo-

nas, kuris vykdomas dėl didesnio judėjimo patogumo, kai lieka galimi bendri kariniai veiksmai, čia nekalbėsime.

Bet koks kitas pasidalijimas yra pavojingas, prieštarauja daiktų prigimčiai ir yra didelė klaida. Kiekvienos pralaimėtos kautynės turi silpninantį ir demoralizuojantį poveikį, o pirmasis poreikis, kad vėl susirinktų ir atkurtų tvarką, yra drąsa ir pasitikėjimas. Idėja trikdyti priešą tuo metu, kai jis siekia pergalės, atskirais būriais iš abiejų sparnų, yra gryna anomalija, t. y. ji dar galėtų imponuoti bailiui ir būtų priimtina, bet tuo atveju, jei nėra tikrumo dėl priešo silpnumo, geriau jos atsisakyti. Jeigu strateginė padėtis po kautynių reikalauja, kad atskiri būriai mus pridengtų iš kairės ir iš dešinės, tai reikia daryti tik tai, ko negalima išvengti; į jėgų padalinimą reikia žiūrėti kaip į blogį, taip pat pirmą dieną po kautynių tai įgyvendinti yra sunku.

Kai Frydrichas Didysis po kautynių prie Kolino ir Prahos apgulties panaikinimo atsitraukė trimis kolonomis, tai įvyko ne dėl pasirinkimo, o todėl, kad jo ginkluotųjų pajėgų pozicija ir Saksonijos priedanga neleido nieko kita. Po kautynių prie Brienne'o Bonapartas išsiuntė Marmontą į Aubę, kai tuo tarpu pats per Seną pasuko į Troyes'ą; jei jam nieko nenutiko bloga, tai todėl, kad sąjungininkai, užuot vykdę persekiojimą, pasidalino patys; dalis (Bliucheris) pasuko į Marną, dalis (Švarcenbergas) iš baimės būti per silpni į priekį stūmėsi labai lėtai.

14 skyrius

NAKTINIS MŪŠIS

Kaip vykdomas naktinis mūšis ir kokie jo eigos ypatumai, yra taktikos objektas; mes jį nagrinėjame tik tiek, kiek jis apskritai yra savita priemonė. Iš esmės kiekvienas naktinis puolimas yra nelauktas didesnio laipsnio puo-

limas. Iš karto tai pasirodo kaip labai veiksmingas būdas, nes mums atrodo, kad besiginantysis yra užpuolamas netikėtai, o puolantysis visada tam, kas vyksta, pasirengęs.

Kokia nelygybė. Fantazija piešia vienoje pusėje visiškos sumaišties paveikslą, o kitoj pusėje – puolantįjį, užimtą tik tuo, kad surinktų sėkmės derlių. Iš čia dažnos naktinio puolimo idėjos žmonių, kurie niekam nevadovauja ir už nieką neatsakingi, tuo metu, kai tikrovėje jis retai pasitaiko. Šis įsivaizdavimas kyla iš prielaidos, kad puolantysis žino visas gynybos priemones, nes tos priemonės yra priimtos ir įgyvendintos iš anksto ir negali būti nepastebėtos rekognoskuotės, t. y. žvalgymo ir tyrimo, priešingai puolančiojo priemonės, kaip priimta vykdymo metu, turi likti priešui nežinomos. Bet pastaroji prielaida ne visada būna teisinga, o pirmoji dar mažiau. Jei mes esame nuo priešo nutolę tiek, kaip kad jis būtų mums prieš akis, kaip austrai prieš Frydrichą Didįjį iki kautynių prie Hochkircho, tai mūsų žinios apie jo išsidėstymą visada būtų ne visos; jų šaltinis yra rekognoskuotės, patruliavimas, belaisvių ir šnipų pranešimai; visos šios žinios jau niekada nebus tikros, nes gaunamos šiek tiek pasenusios, o priešo išsidėstymas nuo to laiko gali būti pasikeitęs. Ankstesniais laikais, ankstesnei taktikai ir stovyklų įrengimo sistemai esant, buvo kur kas lengviau sužinoti priešo buvimo vietą nei dabar. Palapinių liniją lengviau atskirti negu žeminių ar lauko stovyklų, išdėstytų kolonomis, kokios yra dažnai mūsų dienomis. Galima aprėpti akimis vietovę, kur turi lauko stovyklas divizija, ir vis vien neturėti tikro supratimo. Bet priešo išsidėstymas nėra visa tai, ką mes turime žinoti. Priemonės, kurias besiginantysis naudoja kautynių metu yra taip pat svarbios ir susideda juk ne iš tuščio šaudymo. Šios priemonės daro šiuolaikinių karų naktinius puolimus sudėtingesnius, negu ankstesniuosius, nes šiuolaikiniuose karuose jos įgauna persvarą prieš priemones, priimtas iš anksto. Mūsų kautynėse besiginančiojo išsidėstymas daugiau laikinas, negu galutinis, o todėl šiuolaikiniuose karuose jis gali daugiau užklupti priešą nelauktais smūgiais negu anksčiau. Tai, ką puolantysis naktinio puolimo metu žino apie besiginantįjį, nėra pakankama tam, kad padengtų tiesioginio stebėjimo duomenis. Bet besiginantysis iš savo pusės turi net

mažą pranašumą, nes jis jaučiasi geriau negu puolantysis toje vietovėje, kuri sudaro jo pozicijas, kaip namie, kaip gyventojas orientuojasi savo kambaryje tamsoje geriau negu svetimas. Besiginantysis, lyginant su puolančiuoju, gali greičiau surasti kiekvieną karinį dalinį ir lengviau jį pasiekti. Iš to seka, kad naktinio puolimo metu puolančiajam reikia taip pat gerai matyti, kaip ir gynėjui, ir tik svarbios aplinkybės gali pastūmėti naktiniam puolimui.

Šios priežastys dažniausiai susijusios su pavaldžiais kariuomenės daliniais ir retai su pačia kariuomene, iš to seka, kad naktiniai puolimai paprastai gali būti tik nereikšminguose mūšiuose ir retai didelėse kautynėse.

Antraeilę priešo kariuomenės dalį galime pulti su gerokai didesnėmis pajėgomis, kad ją apsupus visiškai sunaikintų arba nelygioje kovoje padarytų didelių nuostolių, jeigu tam bus palankios kitos aplinkybės. Bet tokie ketinimai negali pavykti be didelio netikėtumo, nes į tokį nuostolingą mūšį nesiveltų nė vienas silpnas priešo dalinys, o atsitrauktų.

Bet didelį netikėtumo laipsnį, išskyrus nedaug išimčių, kai vietovė uždara, galima pasiekti tik naktį. Taigi, jei norime iš priešo antraeilių dalinių klaidingo išsidėstymo turėti tokią naudą, tai turime pasinaudoti nakties metu, kad įvykdytume išankstinius pasirengimus, o mūšis gali būti suplanuotas anksti rytą. Iš to atsiranda mažos operacijos prieš avanpostus ir kitus mažus būrius; šių veiksmų smaigalys nukreiptas į tai, kad jėgų persvara ir apėjimu įtrauktų priešą į jam nenaudingą mūšį, iš kurio jis negalėtų išeiti be didelių nuostolių.

Kuo didesnis užpultas korpusas, tuo sunkesnė operacija, nes stipresnis būrys turi daugiau vidinių pagalbinių priemonių, kad užtęstų mūšį, kol atvyks parama.

Dėl tos priežasties visa priešo kariuomenė įprastomis aplinkybėmis negali tapti panašaus puolimo objektu, nes, nors ir negali laukti paramos iš šalies, pati turi pakankamai priemonių, kad atremtų tokį puolimą iš kelių pusių, ypač mūsų dienomis, kai visi daliniai parengti tokiam puolimui. Ar priešo puolimas bus sėkmingas iš įvairių pusių priklauso nuo kitų aplinkybių, ne nuo netikėtumo. Nenagrinėdami čia šių aplinkybių, pasakysime, kad didelės

sėkmės galimybės susijusios su apėjimu ir kartu su dideliu pavojumi, o, be konkrečių aplinkybių, mums teisę tam duoda didelis skaitlinis pranašumas, kokį mes galime turėti prieš antraeilę priešo kariuomenę.

Bet apsupimas ir apėjimas nedidelio priešo būrio ir būtent naktį tamsoje yra labiau įgyvendinamas, nes tos jėgos, kurias mes tam panaudojame, kiek jos viršytų priešą skaitlingumu, tikėtina sudarys tik antraeilę mūsų kariuomenės dalį, ir todėl jomis galima greičiau rizikuoti, negu viską statyti ant kortos. Taip pat didelė dalis, jei ne visa kariuomenė, bus atrama šiai rizikuojančiai daliai, o tai labai mažina operacijos pavojų.

Bet ne tik rizika, o ir naktinių operacijų vykdymo sunkumai apriboja jų panaudojimą mažomis grupėmis. Kadangi netikėtumas yra jų tikroji prasmė, tai pirmoji vykdymo sąlyga yra galimybė prisiartinti slapta, o tai padaryti lengviau nedidelėmis grupėmis, negu didelėmis, visos kariuomenės kolonomis retai įvykdoma. Dėl šių priežasčių tokios operacijos svarbios atskiriems avanpostams, o prieš didesnius būrius taikomos tuo atveju, jei šie yra be avanpostų, kaip buvo Frydrichui Didžiajam prie Hochkircho. Toks atvejis rečiau pasitaikys visai kariuomenei negu nedideliems būriams.

Pastaruoju metu, kai karas vykdomas greičiau ir energingiau, dažniau gali būti atvejų, kai būriai išsidėsto arti vieni kitų, nestato stiprių avanpostų, nes tas ir kitas pastebimas krizės momentu, kuris būna prieš priimant sprendimą. Tačiau tokiu metu kovinė abiejų pusių parengtis būna geresnė; priešingai, ankstesniuose karuose buvo paplitęs paprotys, kad kariaujančios kariuomenės matytų vienos kitų stovyklas; tarp jų nebuvo kitų ketinimų, kaip laikyti vienos kitą pažabotas ir ilgesnį laiką. Dažnai Frydrichas Didysis sustodavo šalia austrų ištisoms savaitėms taip arti, kad galėdavo pasikeisti patrankų šūviais.

Šis karo vykdymo metodas labiau tinka naktiniams puolimams, šiuo metu jo atsisakyta, ir kariuomenės, kurios mūsų laiku nebėra tokie savarankiški organizmai aprūpinimo ir apgyvendinimo atžvilgiu, paprastai randa būtinybę išsidėstyti vienos nuo kitų atstumu, įveikiamu per dienos žygį. Jeigu mes dabar atidžiau pažiūrėsime į kariuomenės naktinį puolimą, paaiškės, kad tokiai operacijai retai bus pakankamai motyvų, kurie gali būti:

1. Visiškas priešo neatsargumas arba įžūlumas, kuris būna retai ir ten, kur pasitaiko, jų pasireiškimas paprastai pateisinamas didesniu moraliniu pranašumu.
2. Paniška baimė, kuri pagauna priešo kariuomenę arba mūsų moralinių jėgų pranašumas toks, kad užtenka pakeisti vadovavimo kryptį.
3. Būtinybė prasiveržti, jei priešo kariuomenė skaitlingesnė ir mus apsupo, nes tada viskas remiasi netikėtumu, o užduotis tik sėkmingai prasiveržti leidžia didesnį jėgų suvienijimą.
4. Pagaliau beviltiška padėtis, kai mūsų pajėgos neatitinka priešo pajėgų taip, kad tik labai rizikuojant galima sėkmė.

Bet visais atvejais išlieka prielaida, kad priešo kariuomenė yra mums prieš akis ir avangardas jos nedengia.

Beje, daug naktinių puolimų organizuojama taip, kad baigtųsi prasidedant dienai, tik prisiartinimas ir pirmas puolimas vykdomas tamsoje; tokiu būdu puolantysis gali geriau pasinaudoti sumaištimi, kurią sukėlė priešui mūšiai, kurie prasideda švintant, o naktis panaudota tik priartėjimui, jau neturi būti priskiriami naktiniams mūšiams.

PENKTOJI KNYGA

GINKLUOTOSIOS PAJĖGOS

1 skyrius

APŽVALGA

Ginkluotąsias pajėgas mes nagrinėsime:

1. pagal jų skaitlingumą ir sudėtį,
2. pagal jų būklę ne kautynėse,
3. atsižvelgdami į jų aprūpinimą maisto produktais,
4. ir pagaliau jų bendruose santykiuose su vietove.

Taigi šioje knygoje mes nagrinėsime tuos ginkluotųjų pajėgų santykius, kuriuos reikia vertinti kaip būtinas kovos sąlygas, bet kurios nėra kova. Su šia kova jie yra glaudžiai susiję ir todėl apie panaudojimą mūšyje bus dažnai kalbama, bet prieš tai turime kiekvieną išnagrinėti pagal jų esmę ir savybes.

2 skyrius

KARO TEATRAS, KARIUOMENĖ, ŽYGIS

Dalyko prigimtis neleidžia tiksliai apibrėžti šių trijų skirtingų sudedamųjų dalių: laiko, masės ir erdvės, bet, kad nebūtume kartais neteisingai suprasti, turime patikslinti šias sąvokas, kurias mes dažnai vartojame.

1. Karo teatras

Paprastai karo teatru laikoma karo apimtos erdvės dalis, kuri turi pridengtas ribas ir tokiu būdu tam tikrą savarankiškumą. Ši priedanga gali būti tvirtovės, didelės kliūtys vietovėje, taip pat didelis atstumas nuo kitos erdvės, kurioje vyksta karas.

Tokia dalis yra ne tik visumos dalis, ji pati yra maža visuma ir dėl to permainos, kurios vyksta karo apimtoje erdvėje, turi jai ne tiesioginę, o šalutinę įtaką. Jeigu norima nustatyti tikslų požymį, tai tokiu gali būti tik galimybė įsivaizduoti vienoje teatro pusėje puolimą, o kitoje – tuo pačiu metu atsitraukimą, arba gynybos veiksmus viename, o puolimo veiksmus kitame. Bet šios sąvokos mes ne visada laikysimės, ji čia gali reikšti tik esminį požymį.

2. Kariuomenė

Pasitelkus į pagalbą karo teatro sąvoką lengva pasakyti, kas yra kariuomenė. Tai – kariai, kurie yra viename ir tame pačiame karo teatre. Bet ši sąvoka neapima visų šio žodžio reikšmių. Bliucheris ir Velingtonas vadovavo 1815 metais dviem atskiroms kariuomenėms, nors jos buvo viename karo teatre. Todėl kitas kariuomenės sąvokos požymis yra vyriausioji kariuomenės vadovybė. Šis požymis artimas pirmajam, nes esant teisingai organizacijai viename karo teatre turi būti vienas vyriausias vadas ir šis vadas turi atskirame karo teatre turėti tam tikrą savarankiškumo laipsnį.

Vien tik absoliutus kariuomenės skaitlingumas reiškia jos pavadinimui mažiau, negu gali atrodyti iš pradžių. Nes ten, kur keletas kariuomenių veikia kartu viename ir tame karo teatre ir vadovaujant vienai aukščiausiai vadovybei, jie turi pavadinimą ne dėl skaitlingumo, bet atsineša iš ankstesnių santykių (1813 m. Silezijos kariuomenė, Šiaurės kariuomenė ir kt.), o didžiulė kariuomenė, kuri turi būti karo teatre, dalinsis į būrius, o ne į kariuomenes, nes tai prieštarautų pavadinimui, kuris turi gilias šaknis. Kita vertus, būtų pedantiška pretenduoti į kariuomenės pavadinimą kiekvienam partizanų būriui, kuris savarankiškai veikia kurioje nors provincijoje, bet reikia pastebėti,

kad nieko nestebina, kai kalbama apie Vendeero kariuomenę revoliucinių karų metu, nors pastaroji kartais nebuvo daug pajėgesnė už tokį būrį.

Tokiu būdu kariuomenės ir karo teatro sąvokos susijusios ir sąlygoja viena kitą.

3. Žygis

Nors dažnai žygiu vadinami tie kariniai veiksmai, kurie per metus vyksta visuose karo teatruose, bet paprastai ta sąvoka vadinami veiksmai, kurie vyksta viename karo teatre. Blogiau yra, kai šia sąvoka apsiribojama įvykiais per metus, nes karai jau neskirstomi į metinius žygius pagal ilgalaikį žiemos postovių užėmimą. Bet kadangi įvykiai, vykstantys viename karo teatre, susiskirsto į laiko atkarpas, būtent tuomet, kai baigiasi tiesioginiai kokios nors reikšmingesnės katastrofos tyrimai ir atsiranda naujos komplikacijos, tai reikia atsižvelgti į šiuos natūralius periodus, kad būtų priskirti vieniems metams (žygiui) absoliučią įvykių dalį. Niekas nenutrauks kampanijos prie Nemuno 1812 m., kur buvo kariuomenė iki 1813 m. sausio ir nepriskirs prancūzų atsitraukimo iki Elbės 1813 metų žygiui, nes akivaizdu, kad tai sudaro dalį jų bendro atsitraukimo iš Maskvos.

Kad šių sąvokų nustatymas neturi didesnio išskirtinumo nėra didelio nuostolio, nes jos neskirtos kaip filosofiniai apibrėžimai būti kitų apibrėžimų šaltiniu. Jos yra tik tam, kad suteiktų kalbai aiškumo ir tikslumo.

3 skyrius

JĖGŲ SANTYKIS

Aštuntajame trečiosios knygos skyriuje mes nurodėme, kokią reikšmę kautynėse turi skaičiaus pranašumas ir bendras jėgų pranašumas strategijoje,

iš čia išplaukia jėgų santykio svarba, apie kurią turime padaryti keletą mažų pastebėjimų. Jeigu mes nagrinėjame be išankstinio nusistatymo šiuolaikinių karų istoriją, turime pripažinti, kad skaitlinis pranašumas įgyja vis didesnę lemiamą reikšmę; taigi mes privalome principą lemiamose kautynėse būti kiek galima stipresniems vertinti daugiau, negu buvo anksčiau.

Kariuomenės drąsa ir dvasia visais laikais kėlė fizines jėgas ir tai darys ateityje; mes istorijoje randame periodus, kai kariuomenės apginklavimo persvara nulėmė moralinę persvarą; kitąkart moralinę persvarą sąlygojo didelis kariuomenės judrumas; po to naujos įvedamos taktinės sistemos, po to karo menas susižavėjo vietovės panaudojimu pagal plačius, daug apimančius principus, šioje srityje kartais pavykdavo vienam karvedžiui prieš kitą įgyti pranašumą; bet šis siekis greitai dingo ir turėjo užleisti vietą natūralesniems ir paprastesniems būdams. Pažiūrėję pastarųjų karų patirtį, be išankstinės nuomonės, turime pasakyti, kad nei žygiuose, nei lemiamuose mūšiuose, būtent generalinėse kautynėse, panašių atvejų jau nepastebėta, kaip prisimename prieš tai buvusios knygos antrajame skyriuje.

Mūsų laikų kariuomenės pasidarė labai panašios ginkluote, mokymu, kad tarp geriausių ir blogiausių nėra ypač didelio skirtumo. Pajėgų rengimas dar turi esminių skirtumų, bet dažniausiai vieni yra išradėjai ir iniciatoriai, o kiti pamėgdžiotojai. Net pavaldūs karvedžiai, būrių ir divizijų vadai visur laikosi tų pačių pažiūrų ir metodų, kas siejasi su profesija, taigi be vyriausio vado talento, kurį būtų sunku įsivaizduoti kokiu nors santykiu su liaudies ir kariuomenės kultūriniu išsivystymu ir kuris, priešingai, yra atsitiktinumo reikalas, vien kariuomenių įtraukimas į karą jau gali suteikti vienos pusės pranašumą prieš kitą. Kuo didesnė pusiausvyra, tuo daugiau įtakos turi skaitlinis jėgų santykis. Šiuolaikinių kautynių pobūdis yra tos pusiausvyros rezultatas. Verta, be išankstinio nusistatymo, tik paskaityti Borodino mūšio aprašymą, kur pirmoji pasaulio kariuomenė palyginta su rusų kariuomene, kuri daugeliu savo organizacijos ir atskirų dalių parengimu galėjo būti pripažinta daugiau atsilikusia. Kautynių metu nepastebima nė mažiausio didelio meno ar inteligentiškumo pasireiškimo; tai ramus jėgų išmatavimas, o kadangi jos buvo

beveik lygios, tai negalėjo būti nieko kita, kaip lėtas svarstyklių lėkštės pasikeitimas į tą pusę, kurioje buvo stipri vadovavimo energija ir didelė kariuomenės karinė patirtis. Mes išrinkome šias kautynes kaip pavyzdį būtent todėl, kad jose skaičiumi jėgos buvo lygios.

Mes netvirtiname, kad visos kautynės tokios, bet daugelio pagrindinis tonas toks. Kautynėse, kur pusės lėtai ir metodiškai matuoja jėgas, šių jėgų perviršis turi duoti vienai užtikrintą sėkmę. Iš tikrųjų mes veltui ieškosime tokių kautynių šiuolaikinių karų istorijoje, kur būtų laimėta pergalė prieš dvigubai stipresnį priešą, kas ankstesniais laikais pasitaikydavo dažniau. Didžiausias mūsų laikų karvedys Bonapartas visose savo laimėtose kautynėse, išskyrus 1813 m. kautynes prie Drezdeno, visada sugebėjo suburti stipresnę arba tik mažai kuo nusileidžiančią priešui kariuomenę, o ten, kur tai nepavyko, kaip prie Leipcigo, Briene'o, Laono, Belle-Alliance'o, jis pralaimėjo.

Absoliutus dydis strategijoje yra dažniausiai duotas, jo karvedys jau negali pakeisti. Bet negalima dėl to daryti išvados, kad negalima kariauti su silpnesne kariuomene. Karas ne visada yra laisvas politikos sprendimas ir mažiausiai būna toks ten, kur jėgos nevienodos; iš to seka, kad kare galimas bet koks jėgų santykis, ir keista būtų karo teorija, kad jos nebūtų ten, kur labiausiai jos reikia. Koks bebūtų pageidautinas jėgų santykis, teorijos požiūriu, netgi jei nėra to santykio, teorija negali pasakyti, kad į jį šiuo atveju neatsižvelgiama. Čia negalima nustatyti jokių ribų. Kuo jėgos silpnesnės, tuo mažesni turi būti tikslai ir trukmė. Susidūrus abiem pusėms, silpniausia pusė negali nusileisti erdve, jei taip galime pasakyti. Kokius pakeitimus kare padaro jėgų dydis, galėsime išsiaiškinti nuosekliai, priklausomai nuo to, kiek mes susidursime su šiuo klausimu; čia pakanka pateikti bendrą požiūrį, kad būtų dar aiškiau, turime pridurti tai.

Kuo daugiau trūksta jėgų į nelygią kovą įtrauktai pusei, tuo didesnė turi būti vidinė įtampa ir energija, kurią sukelia pavojai. Ten, kur stebimas atvirkštinis atvejis, kur vietoj heroizmo pasireiškia silpnadvasiškumas, karo menui nėra vietos. Jeigu su šia energija suderintas protingas nuosaikumas vykdant numatytus tikslus, atsiranda puikių smūgių ir atsargaus susilaikymo žaidimas, kuo mes žavimės Frydricho Didžiojo karuose.

Bet kuo mažiau gali pasiekti nuosaikumas ir atsargumas, tuo svarbesnė visų jėgų energija ir įtampa. Ten, kur jėgų neatitikimas toks didelis, kad joks savų tikslų suvaržymas negali išgelbėti nuo žūties, arba galima pavojų trukmė tokia ilga, kad ir jėgų taupymas nepadės pasiekti tikslo, visų jėgų įtampa turi būti nukreipta į vieną smūgį; jau nelaukiant paramos iš niekur, paskutinę savo viltį mato moraliniame pranašume, kuris kiekvienam drąsiam žmogui suteikia drąsos; kraštutinę drąsą jis traktuos kaip aukščiausią išmintį, imsis drąsios gudrybės, žūdamas įgys teisę būsimam prisikėlimui.

4 skyrius

KARIUOMENĖS RŪŠIŲ SANTYKIS

Mes kalbėsime tik apie tris pagrindines kariuomenės rūšis: pėstininkus, raitininkus ir artileriją.

Tebus man leista pateikti analizę, kuri priklauso taktikos sričiai, bet būtina tiksliam mąstymui.

Mūšį sudaro dvi dalys: naikinimas ugnimi ir dvikova arba individualusis mūšis. Pastarasis yra puolimas arba gynyba (puolimas ir gynyba yra, kur kalbama apie elementus, suprantama absoliučiai). Artilerija veikia naikinimo ugnimi principu, raitininkai individualiu mūšiu, pėstininkai ir tuo, ir kitu būdu.

Individualaus mūšio gynybos esmė yra tvirtai stovėti, tarytum įleidus į žemę šaknis, atakos esmė yra judėjimas. Raitininkai neturi pirmos galimybės, bet turi pranašumą antruoju atveju. Taigi tai tinka tik atakai. Pėstininkai turi pastovumo savybę, bet ir judėjimo galimybę taip pat.

Iš šio elementarių jėgų paskirstymo išplaukia pėstininkų pranašumas ir universalumas, lyginant su kitomis kariuomenės rūšimis, nes jie apima visas tris elementarias jėgas.

Todėl aišku, kad visų trijų kariuomenės rūšių sujungimas leidžia panaudoti visas jėgas kare, nes dėl tokio sujungimo mes įgyjame galimybę norėdami sustiprinti tą ar kitą pradą, kuris visada yra pėstininkų viena ar kita proporcija.

Naikinimo ugnimi principas šiuolaikiniuose karuose turi didžiausią veiksmingumą; taip pat aiškiai matyti, kad į individualųjį mūšį reikia žiūrėti kaip į tikrą mūšio pagrindą. Kare kariuomenė, kurią sudaro vien artilerija, būtų nesusipratimas, kariuomenė, kurią sudaro raitininkai, galima, bet jos jėgos turėtų mažą intensyvumą. Kariuomenė, susidedanti tik iš pėstininkų, ne tik galima, bet ir daug stipresnė. Atsižvelgiant į savarankiškumą, yra tokia kariuomenės rūšių tvarka: pėstininkai, raitininkai ir artilerija.

Bet lyginant pagal svarbą ir vertinant atskirai yra kitaip, negu imant visas šias šakas kartu.

Kadangi naikinimo principas yra veiksmingesnis negu judėjimo principas, tai pėstininkų nebuvimas susilpnintų kariuomenę mažiau, negu artilerijos nebuvimas.

Kariuomenė, kurią sudaro tik artilerija ir pėstininkai, nors būtų sudėtingoje padėtyje susidūrusi su visų trijų rūšių kariuomene, bet, jei nesančius joje raitininkus pakeistų reikiamas skaičius pėstininkų, tai pakeitus veikimo būdą susidorotų panaudodama taktinius veiksmus. Žinoma, būtų sunkiau su avanpostu, ji negalėtų pakankamai energingai persekioti sumušto priešo ir atsitraukimas pareikalautų daug pastangų, bet tų sunkumų nebūtų tiek, kad priverstų ją atsisakyti nuo veiksmų mūšio lauke. Priešingai, tokia kariuomenė suvaidintų savo vaidmenį prieš kitą kariuomenę, kurią sudarytų pėstininkai ir raitininkai; sunku įsivaizduoti, kad ši kariuomenė galėtų atsilaikyti prieš visų rūšių kariuomenę.

Kad šie samprotavimai apie atskirų ginklų rūšių palyginimo reikšmę yra abstrakcija, priklausanti tik daugeliui atvejų, pasitaikančių kare, savaime aišku ir tai nėra ketinimas atrastą tiesą priskirti kiekvienų atskirų kautynių padėčiai. Batalionas, esantis avanposte arba atsitraukiantis, turbūt norės turėti eskadroną, o ne kelias patrankas. Raitininkams ir raitajai artilerijai, persekiojančiai priešą, nereikalingi pėstininkai.

Susumavę šiuos samprotavimus, darome išvadą:

1. Pėstininkai yra savarankiškiausia kariuomenės rūšis.
2. Artilerija neturi savarankiškumo.
3. Sujungus šias kariuomenės rūšis pėstininkai yra svarbiausi.
4. Lengviausia apsieiti be raitininkų.
5. Didžiausia jėga yra sujungus visas tris kariuomenės rūšis.

Jei galima palyginti jėgų sąnaudas, kokių reikalauja atskirų kariuomenės rūšių sukūrimas ir išlaikymas, o paskui ir kiekvienos jų naudingumą kare, tai turėtų būti apibrėžtas rezultatas, kuris išreikštų santykį tarp jų. Bet tai tik vaizduotės vaisiai. Netgi pirmąjį šio santykio narį sunku nustatyti, vienas veiksnys yra piniginės išlaidos, kurias galima nustatyti, antras – žmogaus gyvenimo vertė, kurio niekas nenori išreikšti skaičiais.

Ta aplinkybė, kad kiekviena iš šių trijų kariuomenės rūšių pagal pirmenybę remiasi atskira valstybės jėga, pėstininkai – gyventojų skaitlingumu, raitininkai – žirgų skaičiumi, artilerija – pinigais, duoda nereikalingų duomenų, kurių dominavimą ir galime pamatyti atskirų tautų ir epochų istorijoje. Bet negalint apsieiti be palyginimų mastų, mes esame priversti vietoj pirmojo proporcijos nario apskritai pasinaudoti tik vienu jo veiksniu, kurį mes iš tiesų galime nustatyti, o būtent piniginių sąnaudų dydžiu. Dėl to mes tiksliai galime pasakyti, kad pagal patirtį 150 žirgų turintis eskadronas, 800 žmonių batalionas ir 8 patrankų baterija yra beveik vienodi pagal formavimo kainą dydžiai, taip pat ir pagal išlaikymo sąnaudas.

Kas susiję su kitu šio santykio nariu, būtent, kiek kiekviena kariuomenės rūšį galima lyginti su kita, tai nustatyti jam būdingą dydį dar sudėtingiau. Iki tam tikro laipsnio tai būtų galima, jeigu tai būtų susiję su vienu naikinimo principu, bet kiekviena kariuomenės rūšis turi savo paskirtį ir veiklos sferą, pastaroji yra ne tiek apibrėžta, kad negalėtų būti didesnė ar mažesnė, tai sukelia tik pakeitimus karo eigoje, o neatneša lemiamo nuostolio.

Dažnai remiamasi, kai kalbama apie šią patirtį ir karo istorijoje tikimasi rasti šių tvirtinimų pagrindimą, bet kiekvienas turi pripažinti, kad tai tik frazės, nesiremiančios neišvengiamu, ir todėl neturi vertės mūsų tyrimui.

Jeigu ir įsivaizduotume apibrėžtą dydį, kuris duoda geriausią šių trijų kariuomenės rūšių santykį, tai būtų ne koks nors ieškomas X, bet vaizduotės žaidimas, tačiau visgi galima pasakyti, kokie tyrimai yra vienos kariuomenės rūšies didelės skaičiaus persvaros arba didelio trūkumo rezultatas su tos pačios priešo kariuomenės rūšimi.

Artilerija sustiprina griovimo ugnimi pradą, tai pats baisiausias ginklas, o jo trūkumas susilpnina kariuomenės jėgą. Kita vertus, ji yra nejudriausia kariuomenės rūšis ir todėl daro kariuomenę sunkiasvorę; be to, jai visada reikia kariuomenės priedangos, nes ji visai nepritaikyta individualiam mūšiui; jei ji per didelė skaičiumi, kaip dengimo daliniai, kurie skirti jai, ne visada gali atlaikyti puolantį priešą, tai dažnai ją tenka prarasti, tada atsiranda dar vienas trūkumas, o būtent, kad iš trijų kariuomenės rūšių patrankos ir vežimai greitai gali būti panaudoti prieš mus.

Raitininkai padidina kariuomenės judrumą. Jei jų skaičius nedidelis, tai susilpnina karo įvykių raidą, nes viskas vyksta lėčiau (pėsčiomis) ir viską reikia organizuoti atsargiau, pergalė pjūtį šienauja ne dalgiu, o pjautuvu.

Per didelis raitininkų skaičius nevertinamas kaip ginkluotųjų pajėgų silpnumo šaltinis, kaip vidaus nepatogumas, tokiu jie bus netiesiogiai, jų išlaikymo prasme, turint galvoje, kad vietoj 10 000 raitininkų, buvo galima turėti 50 000 raitininkų. Šie savitumai, išplaukiantys iš kurios nors kariuomenės rūšies pertekliaus, tuo svarbesni karo menui, siauresne žodžio prasme, kad pastarasis mums nurodo turimų ginkluotųjų rūšių taikymo metodus, šios pajėgos priklauso vyriausiajam vadui kaip užbaigta visuma, jos nustatymui jis didelio vaidmens nevaidina.

Taigi, jei mes norime įsivaizduoti karo vykdymo pobūdį, pakitusį dėl kurios kariuomenės rūšies pertekliaus, tai jis bus toks.

Artilerijos perteklius sukelia pasyvius gynybos veiksmus, išsigelbėjimo ieškant įtvirtintose pozicijose, dideliuose žemės plotuose, netgi kalnų pozicijose, kad artilerijos gynyba ir apsauga tektų gamtinėms kliūtims, o priešas patektų į atvirą ugnį. Visas karas vyks rimtu, formaliai pamatuotu menueto tempu.

Priešingai, artilerijos trūkumas mus skatins teikti pirmenybę aktyviam judėjimui. Perėjimai, pastangos taps mūsų savotišku ginklu, karas įgaus savotišką, pagyvintą užslėptą pobūdį, rimti įvykiai bus iškeisti į smulkias monetas.

Esant labai skaitlingai kavalerijai, mes ieškosime plačios lygumų erdvės ir mėgsime spartų judėjimą. Būdami labai toli nuo priešo, mes naudosimės ramybe ir patogumais, bet jam neleisime tuo naudotis. Mes darysime drąsius apėjimus ir drąsiai judėsime, nes mes – erdvės šeimininkai. Kadangi diversijos ir užpuolimai yra pagalbinės karo priemonės, mes turėsime galimybę jomis lengvai pasinaudoti.

Kavalerijos trūkumas mažina kariuomenės judrumą, nestiprinant naikinamojo prado, kaip tai yra esant artilerijos pertekliui. Tuomet atsargumas ir metodiškumas lemia karo pobūdį. Nuolatinis buvimas šalia priešo, siekiant neišleisti jo iš akių, greitų neatsargių judesių atsisakymas, visuomet lėtas sukoncentruotų pajėgų perkėlimas, pirmenybė teikiama raižytai vietovei ir gynybai, o ten, kur turi būti puolimas, trumpiausias nukreipimas į priešo kariuomenės svarbiausią centrą – tai natūralios tokio atvejo tendencijos.

Šios skirtingos kryptys, priimamos pagal karo vykdymo būdą, priklausomai nuo tos ar kitos kariuomenės rūšies pertekliaus, retai bus tiek įtakingos, kad vienos nustatytų operacijos eigą. Jeigu mes pasirenkame strateginį puolimą arba gynybą, veiksmus tame ar kitame karo teatre, generalines kautynes ar kitokias naikinimo priemones, tai vadovaujamės kitomis esminėmis aplinkybėmis, kaip belaikytume antraeilį pagrindu.

Bet net tuo atveju, kai pagrindiniai klausimai išspręsti remiantis kitais duomenimis, lieka erdvė pasireikšti įtakai, kurią rodo tos ar kitos kariuomenės rūšies perteklius, nes puolant galima būti atsargiems ir metodiškiems, gynyboje – drąsiems ir išradingiems, ir taip visose karinio gyvenimo srityse.

Viena vertus, karo prigimtis gali daryti įtaką atskirų kariuomenės rūšių santykiui.

Pirma: liaudies karas, kuris remiasi landveru ir landšturmu, turi organizuoti didelį skaičių pėstininkų, nes tokiame kare juntamas didesnis trūkumas apginklavimo lėšų negu žmonių, ir kai tokiais atvejais ginklavimas apribojamas pačiais būtiniausiais dalykais, tai galima daryti prielaidą, kad vietoj vienos aštuonių pabūklų baterijos gali būti panaudotas ne vienas pėstininkų batalionas, o du ar net trys.

Antra, jei kovoje silpnoji pusė negali su stipriąja rungtis dėl didelio skaičiaus žmonių apginklavimo, tai artilerijos didinimas yra trumpiausias kelias, kad savos silpnos pajėgos įgautų nors kokią pusiausvyrą, nes tokiu būdu išsaugomi žmonės ir padidinamas esminis savų ginkluotųjų pajėgų principas – naikinimo pradžia. Be to, tokiu atveju karo teatras apribojamas ankštomis ribomis, ir tokia kariuomenės rūšis yra tinkamiausia. Frydrichas Didysis ėmėsi tokių priemonių paskutiniaisiais Septynmečio karo metais.

Trečia, kavalerija yra judėjimo ir ryžtingų veiksmų ginklas, todėl jos sudėties padidinimas daugiau nei norma yra svarbu plačiose erdvėse, esant dideliam manevringumui ir norint suduoti lemiamą smūgį. To pavyzdys yra Bonapartas.

Kad puolimas ir gynyba negali patys šiuo atveju turėti įtakos, mums bus aišku tik tada, kai kalbėsime apie šias karinės veiklos rūšis. Tik norime pastebėti, kad abi pusės – tiek puolančioji, tiek besiginančioji yra toje pačioje vietovėje, ir tikslai jų gali būti tie patys. Prisiminkime 1812 m. žygį.

Pagal paplitusią nuomonę, viduramžiais kavalerija skaičiumi buvo didesnė už pėstininkus, o šis santykis iki pat mūsų dienų buvo nepalankus kavalerijai. Tačiau tai iš dalies nesusipratimas. Kavalerijos skaitlingumas, lyginant su pėstininkais, buvo kiek didesnis, kuo nesunku įsitikinti peržiūrėjus duomenis apie viduramžių ginkluotąsias pajėgas. Prisiminkime pėstininkus, kurie sudarė kryžiuočių kariuomenę ar paskui imperatorius eidavo į žygius Italijoje. Bet kavalerijos reikšmė tais laikais buvo kur kas didesnė. Tai buvo gerokai galingesnė kariuomenės rūšis, ją sudarė atrinkta liaudies dalis, nors nusileisdama skaičiumi, ji buvo vertinama kaip pagrindinė, pėstininkų beveik nevertino ir beveik apie juos neužsimindavo, todėl susiklostė nuomonė,

kad tais laikais jų buvo labai mažai. Tiesa, nedideliuose karuose Vokietijoje, Prancūzijoje, Italijoje dažniau negu dabar galėjo pasitaikyti, kad neskaitlingą kariuomenę sudarė vien raitininkai, nes jie buvo pagrindinė kariuomenės rūšis, taigi nebuvo jokių prieštaravimų, tačiau tokių atvejų negalima laikyti lemiančiais bendrą normą, nes pastaroji nustatoma remiantis didelėmis kariuomenėmis. Tik tuomet, kai vykdant karą bet kokią reikšmę praranda feodaliniai santykiai, o karai vykdomi imant į kariuomenę samdomus kareivius, kuriems mokama, Trisdešimtmečio karo ir Liudviko XIV laikais baigėsi mažai naudingų didelio pėstininkų skaičiaus panaudojimas, gal tada būtų sugrįžta prie raitininkų, jei dėl šaunamojo ginklo patobulinimo pėstininkai nebūtų įgiję didesnės reikšmės, tuo jie išsaugojo pranašumą skaičiumi prieš kavaleriją, šiuo laikotarpiu pėstininkų ir kavalerijos santykis, kai pėstininkų buvo mažai, buvo išreikštas skaičiais 1:1, o kai pėstininkų buvo labai mažai, tai jų santykis su kavalerija buvo 3:1.

Nuo to laiko vis tobulėjant šaunamajam ginklui kavalerijos reikšmė mažėjo. Tai suprantama, tačiau nurodytas tobulinimas susijęs ne tik su tuo ginklu ir mokėjimu juo naudotis, bet ir su mokėjimu panaudoti naujoviškai apginkluotą kariuomenę. Kautynėse prie Molvicos prūsai savo mokėjimą ištobulino iki aukščiausio laipsnio, kurio viršyti nepavyko ir vėlesniais laikais. Bet pėstininkų panaudojimas raižytoje vietovėje ir šaunamojo ginklo naudojimas šaulių mūšyje pradėtas taikyti vėliau ir turi būti vertinamas kaip didžiulis žingsnis pirmyn naikinimo akte.

Mūsų nuomone, kavalerijos ir pėstininkų santykis mažai pasikeitė skaitlingumo atžvilgiu, bet reikšmė šios ir kitos kariuomenės rūšies labai pasikeitė. Iš pirmo žvilgsnio atrodo priešingai, bet esmė kitokia. Todėl, kad viduramžiais pėstininkų persvara skaičiumi buvo didesnė negu kavalerijos dėl tos priežasties, kad viskas, ko nebuvo galima parodyti kaip gerokai brangesnės kariuomenės rūšies, buvo pateikiama kaip pėstininkai, taigi pėstininkai buvo kaip išeitis iš sunkios padėties, o raitininkai niekada negalėjo pasižymėti skaitlingumu, jei jų skaitlingumas buvo nustatomas griežtai pagal jų reikšmę. Tuomet aišku, kodėl praradus didelę to reikšmingumo dalį, raitininkai visgi

pakankamai išlaikė jį tam, kad išsilaikytų tuo skaitlingumo santykiu su pėstininkais, kokį ir dabar išlaiko.

Turime pastebėti, kad mažiausiai nuo austrų palikimo karų, raitininkų santykis su pėstininkais nepasikeitė, svyravo tarp 1/4, 1/5, 1/6. Turbūt tai rodo, kad toks santykis tenkina, o juo išreiškiamas tas dydis, kurį tiesiogiai nustatyti nėra galimybės. Mes visgi tuo abejojame ir manome, kad raitininkų skaičiui didinti turėjo reikšmės kokie nors ypatingi pagrindai.

Rusija ir Austrija yra valstybės, kurios gali padidinti savo pajėgas, nes į jų sudėtį dar įeina ir totorių organizacijų liekanų. Bonapartui niekada nepakako pajėgų saviems tikslams, galimybė sustiprinti kariuomenę buvo tik padidinus pagalbines kariuomenės rūšis, kurioms reikia daugiau pinigų negu žmonių. Nereikia pamiršti, kad dėl jo didelių žygių raitininkai turėjo turėti didesnę vertę negu paprastais atvejais.

Frydrichas Didysis baimingai perskaičiuodavo kiekvieną naujoką, kurį jis galėjo išsaugoti šaliai, jo planas buvo savo kariuomenę išlaikyti stiprią užsienio valstybių sąskaita. Kad jis tam turėjo priežasčių, suprantama, jei pagalvosi, kad jis prarado prūsų ir vestfalijos provincijas iš nedidelių savo valdų. Kadangi raitininkams reikia mažiau žmonių, jie greičiau papildo gretas verbuodami; be to, tai priklausė ir nuo karo vykdymo, kuris buvo grindžiamas judėjimo pranašumu; taigi, kai jo pėstininkų skaičius mažėjo, raitininkų skaičius iki Septynerių metų karo pabaigos didėjo. Bet šio karo pabaigoje kavalerija skaičiumi vos siekė vieną ketvirtąją dalyvavusių mūšyje pėstininkų.

Beje, Napoleono laikais randame daug pavyzdžių, kai kariuomenės, turinčios silpną kavaleriją, visgi laimėdavo. Geriausias to pavyzdys mūšis prie Grossgoerscheno. Bonaparto jėgos buvo, jei skaičiuoti divizijas, dalyvavusias mūšyje, 100 00 karių, iš jų 5 000 raitininkų, 90 000 pėstininkų, sąjungininkai turėjo 70 000, iš jų 25 000 raitininkų ir 40 000 pėstininkų. Taigi Bonapartas, turėdamas 20 000 raitininkų mažiau nei priešas, turėjo 50 000 pėstininkų daugiau, o reikėjo pėstininkų turėti 100 000 daugiau. Jeigu jis laimėjo kautynes, turėdamas tokią pėstininkų persvarą, tai kyla klausimas,

ar galėtų pralaimėti, jei santykis būtų 140 000 su 40 000?

Tiesa, po kautynių paaiškėjo didelis mūsų raitininkų pranašumas, nes Bonapartas beveik nepagrobė jokių trofėjų. Taigi laimėti kautynes dar ne viskas, bet ar tai nėra esmė?

Taip samprotaujant kyla abejonių, ar per 80 pastarųjų metų išlikęs santykis tarp raitininkų ir pėstininkų natūralus ir kilęs iš absoliučios vertės, mes esame daugiau tos nuomonės, kad šių dviejų kariuomenės rūšių santykis toliau pasikeis buvusia kryptimi ir pastovus raitininkų skaičius bus mažesnis.

Jei kalbėsime apie artileriją, tai ginklų skaičius nuo jų išradimo, žinoma, didėjo, jie lengvėjo ir buvo tobulinami; bet nuo Frydricho Didžiojo laikų iki mūsų dienų artilerijos santykis su pėstininkais lieka pastovus – du ar trys pabūklai 1000 karių, žinoma, kampanijos pradžioje, nes artilerija mažėja ne tokia progresija kaip pėstininkai, todėl pabaigoje šis santykis didėja ir gali būti 3–4 pabūklai 1000 karių. Ar toks santykis natūralus, ar pabūklų skaičius gali didėti be nuostolių vykdant karą, gali atsakyti tik patyrimas.

Pateiksime pagrindinį mūsų svarstymų rezultatą:

1. Pėstininkai yra pagrindinė kariuomenės rūšis, kuriai kitos dvi yra pavaldžios.
2. Jei yra trūkumas šių dviejų kariuomenės rūšių, tai galima kompensuoti dideliu menu ir energinga veikla vykdant karą su prielaida, kad pėstininkai atitinkamai stipresni ir geresni.
3. Sunkiau apsieiti be artilerijos nei be kavalerijos, nes ji yra pagrindinis naikinimo pradas ir jos veiksmai kare glaudžiai siejasi su pėstininkų veiksmais.
4. Kad naikinimo akte artilerija yra stipriausia kariuomenės rūšis, o kavalerija silpniausia, klausimą reikia kelti taip: kiek neribotai galima stiprinti artileriją nedarant žalos ir išsiversti su mažiausiu skaičiumi kavalerijos?

5 skyrius

KARIUOMENĖS KOVOS RIKIUOTĖ

Kovos rikiuotė – tai tas paskirstymas ir sujungimas kariuomenės rūšių į atskiras visumos dalis ir ta jų rikiuotės forma, kuri turi išlikti per visą karą arba kampaniją.

Pirmiausia tai yra taikos meto kariuomenes organizacijos pagrindas ir jį sudaro atskiri daliniai: batalionai, eskadronai, pulkai ir baterijos kaip vienetai, iš kurių sudaromi didesni junginiai iki visumos – kaip to reikalauja padėtis. Be to, rikiuotę lemia ir elementari taktika, pagal ją kariuomenė taikos metu mokosi ir praktikuojasi, o karo metu tenka į ją žiūrėti kaip į kažką mažai kintančią. Taip pat rikiuotė susiejama su kariuomenės panaudojimo sąlygomis kare, o tai bendrai nustato tą normalią tvarką, kuria kariuomenė stoja į mūšį.

Šitaip buvo visais laikais, kai didelės kariuomenės išeidavo į žygį; buvo netgi epocha, kai kariuomenės rikiuotės forma buvo pripažįstama pačiu reikšmingiausiu mūšio veiksniu.

Kai XVII–XVIII amžiuose šaunamojo ginklo tobulinimas privertė ženkliai padidinti skaičių ir rikiuoti juos ilgomis linijomis, kovos rikiuotė pasidarė paprastesnė, tačiau jos išdėstymas buvo sudėtingas ir dirbtinis. Tuo pat metu nežinojo, kur rikiuoti kavaleriją be išdėstymo sparnuose, kur nešaudė ir kur jai buvo erdvė veiksmams ant arklių; tokiu būdu kovos rikiuotė sujungdavo kariuomenę į uždarą nedalomą visumą. Reikėjo tik perskirti kariuomenę per pusę ir ji tapdavo panaši į padalintą per pusę slieką; sparnai tęsdavo gyvenimą ir judėjimą, tačiau jau negalėjo vykdyti savo užduočių. Kariuomenė buvo lyg užkeikta savo visuma ir visada, kai reikėjo išskirti kokią nors dalį, reikėjo daryti nedidelę reorganizaciją ir viskas virsdavo dezorganizacija. Žygio metu kariuomenė tam tikra prasme buvo už įstatymo ribų. Jeigu prie-

šas arti, tai žygis turėjo būti organizuotas labai išradingai; vieną iš linijų arba sparną tekdavo vesti per įvairiausias natūralias kliūtis, nedideliu atstumu nuo pagrindinių pajėgų, tokių žygių galimybę tekdavo tiesiog vogti iš priešo, o vienintelė aplinkybė, kuri darė šią chronišką vagystę nebaudžiamą, buvo ta, kad ir priešas buvo veikiamas to paties prakeikimo.

Todėl, kai antrojoje XVIII amžiaus pusėje prieita prie minties apie tai, kad kavalerija taip pat gali saugoti sparnus, kai ji išdėstyta kariuomenės užnugaryje, kaip ir esanti fronto linijoje, ir kad pirmuoju atveju ji gali būti panaudota ir daugeliui kitų tikslų, be nuolatinio varžymosi su priešo kavalerija, tuo buvo padarytas didelis žingsnis į priekį; taigi kariuomenė per visą frontą, t. y. jos pagrindinį išskleidimą, pasirodė sudaryta iš vienodų narių. Ją galima buvo padalinti į bet kokį skaičių dalių taip, kad kiekviena dalis buvo panaši į kitas ir į visumą. Kariuomenė nustojo būti nedaloma visuma ir pasidarė daugianarė visuma ir tuo pačiu pasidarė paslanki ir lanksti. Dalys lengvai galėjo atsiskirti nuo visumos ir vėl su ja susijungti, – kovos rikiuotė buvo nepažeidžiama. Tokiu būdu atsirado junginiai, sudaryti iš visų pajėgų rūšių, o tiksliau pasakius, dėl to jie pasidarė galimi, nes jų poreikis atsirado daug anksčiau.

Natūralu, kad visa ši revoliucija sąlygojama kautynių formų. Kažkada kautynės atstovaudavo visam karui ir visada jos liks jo esmė. Apskritai kovos rikiuotė priskiriama daugiau taktikai negu strategijai; šia nuoroda į šaltinį norime tik pabrėžti, kaip taktika, dalinama į mažesnes visumas, jau paruošė dirvą strategijai.

Kuo didesnės darosi kariuomenės, kuo plačiau jos išdėstomos didelėse erdvėse ir kuo įvairesni atskirų dalių veiksmai susiejami vienų su kitomis, tuo didesnė erdvė strategijai. Kovos rikiuotė, kaip mes ją suprantame, turi sąveiką su strategija, kuri pasireiškia tuose kraštutiniuose taškuose, kur taktika ir strategija susietos tarpusavyje, būtent tais momentais, kai bendra jėgų grupuotė pereina į ypatingą mūšio dienotvarkę. Dabar apžvelgsime tris punktus: kariuomenės skirstymą, skirtingų rūšių ginklų sujungimą ir rikiuotę ir išnagrinėsime juos strategine prasme.

1. Skirstymas. Strategijos požiūriu niekada nereikėtų užduoti klausimo apie tai, kokio dydžio turi būti divizija arba korpusas, o tik apie tai, kiek divizijų arba korpusų turėtų būti kariuomenėje. Nėra nieko nepaslankesnio kaip kariuomenė, padalyta tik į tris dalis, nekalbant jau apie dalijimą į dvi dalis; toks dalijimas beveik neutralizuoja kariuomenės vadą.

Didelių ir mažų dalinių skaičiaus nustatymas, tiek elementarios taktikos pagrindu, tiek ir aukščiausių taktinių samprotavimų pagrindu, atveria plačią erdvę savivalei ir vienam Dievui težinoma visuma samprotavimų, iškilusių šioje erdvėje. Atvirkščiai, poreikis tam tikro dalinių skaičiaus, įeinančio į savarankišką vienetą, yra visiškai apibrėžta ir aišku, taigi ta mintis turi strateginį pagrindą nustatyti skaičių, o iš čia ir jėgai didesnių vienetų; mažesnių dalinių skaičiaus nustatymas, pvz., batalionų, kuopų ir t. t., yra taktikos uždavinys.

Negalima įsivaizduoti paties mažiausio atskiro vieneto, kuriame negalima būtų atskirti trijų dalių, viena iš kurių gali būti išsiųsta į priekį, viena sulaikyta užnugaryje; žinoma, keturios dalys suteikia dar daugiau patogumų; tai seka iš to, kad vidurinė dalis, kaip pagrindinės pajėgos, turi būti didesnė už kitas; samprotaujant toliau galima prieiti iki aštuonių dalių, kas mums atrodo labiausiai tinkama kariuomenei, jeigu turėtume vieną dalį kaip nuolat vykdančią avangardo užduotis, tris – kaip pagrindines jėgas, būtent: dešinįjį sparną, centrą ir kairįjį sparną, dvi dalis kaip rezervą ir pagaliau vieną, kad skirtume į kairę, kitą – į dešinę. Būtų pedantiška teikti šiems skaičiams ir figūroms ypatingą reikšmę, tačiau manome, kad jie atspindi paprastą, visada pasikartojantį strateginį išdėstymą, dėl ko ir yra labai patogus skirstymas. Tiesa, vadovavimas kariuomenei, kaip ir bet kokiam vienetui, supaprastėja, kai kariuomenės vadui reikia turėti reikalą ne daugiau kaip su trimis arba keturiais tiesiogiai jam pavaldžiais vadais; tačiau už šį paprastumą karvedys dvigubai sumoka.

Pirma, kuo ilgesnė hierarchijos laiptinė, kuria turi nusileisti įsakymai, tuo daugiau jie praranda greitį, jėgą ir tikslumą; tai atsitinka, kai tarp kariuomenės vado ir divizijų vadų yra korpusų vadai; antra, vadas tiek netenka savo valdžios ir veiksmingumo, kuo platesnė jo tiesioginių pavaldinių veikla.

Vadas, vadovaujantis 100 000 žmonių, padalytų į aštuonias dalis, turi daug stipresnę valdžią, negu tuo atveju, kai tie patys 100 000 padalyti tik į tris dalis. Tam yra daug priežasčių; svarbiausia iš jų ta, kad kiekvieno dalinio vadas mano, kad jis turi kokių nors teisių į pavaldžius dalinius, ir todėl prieštarauja beveik kiekvieną kartą, kai kuri nors jų dalis atimama iš jo trumpesniam ar ilgesniam laikui. Kas turi bet kokią kovos patirtį, tam viskas aišku.

Kita vertus, negalima neribotai didinti ir atskirų dalinių skaičių vengiant netvarkos. Kariuomenės, susidedančios iš aštuonių dalių, štabui valdyti jau nelengva ir šį skaičių didinti iki dešimties nereikia. Divizijoje, kur įsakymų perdavimo priemonės ribotos, tinka dar mažesni skaičiai: 4, daugiausia 5.

Jeigu šie veiksniai (5 ir 10) pasirodytų nepakankami, t. y., jei tuo atveju brigados būtų per daug skaitlingos, tektų įterpti ir korpusų organizavimą, tačiau reikia turėti omenyje, kad sukuriama nauja valdžia, kuri tuo pačiu labai sumažina visas kitas instancijas.

Kaip turime suprasti per daug skaitlingą brigadą? Paprastai ją sudaro nuo 2000 iki 5000 žmonių, be to, yra du pagrindimai pateisinti paskutinę ribą; pirmas tas, kad brigada įsivaizduojama kaip dalinys, kuriam gali tiesiogiai vadovauti vienas žmogus, t. y., kai vadovauti galima tiesiog balsu, antras, palikti ženklią pėstininkų dalį be artilerijos nepageidautina, o pirminis dviejų kariuomenės rūšių sujungimas savaime sudaro ypatingą padalinį.

Nesigilinsime į šias taktines plonybes ir paliksime nuošalyje ginčą apie tai, kada ir kokiu santykiu turi vykti visų trijų ginklų rūšių sujungimas: ar divizijos, turinčios nuo 8 000 iki 12 000 žmonių, ar korpusuose su 20 000–30 000 žmonių. Netgi patys aršiausi šio sujungimo priešininkai neprieštaraus mūsų tvirtinimui, kad tik toks sujungimas duoda savarankiškumą daliniams ir kad tiems daliniams, kuriems karo metu tenka dažnai būti izoliuotiems, tai yra pageidautina.

Kariuomenėje iš 200 000 žmonių, padalytoje į 10 divizijų, kiekviena iš kurių turi 5 brigadas, brigada turėtų 4 000 žmonių. Čia mes nematome jokios anomalijos. Tiesa, tokią kariuomenę galima padalyti ir į 5 korpusus, o kiekvieną korpusą – į keturias divizijas, o diviziją – į keturias brigadas;

brigados turės po 2 500 žmonių; tačiau kalbant teoriškai, pirmasis dalijimas mums atrodo geriausias, nes antrajame dalijime gauname viena hierarchine pakopa daugiau ir, be to, dalijimas į 5 dalis per mažas todėl, kad ją daro nepakankamai lanksčią; tą patį galima pasakyti ir apie korpusą, susidedantį iš 4 divizijų, o brigada iš 2 500 žmonių silpna; tokių brigadų bus 80, tuo tarpu pirmame dalijime jų 50. Ar verta atsisakyti tų privalumų tam, kad kariuomenės vadui reikės turėti reikalą tik su perpus mažiau generolų. Savaime aišku, kad ne tokiose skaitlingose kariuomenėse dalijimas į korpusus dar labiau nepateisinamas.

Tokie bendri samprotavimai šiuo klausimu. Konkretus atvejis gali, žinoma, turėti pagrindimų, kurie duos kitą sprendimą. Pirmiausia reiktų pripažinti, kad jeigu dar galima valdyti aštuonias ar dešimt divizijų, sujungtų į kariuomenę lygumoje, tai esant ištemptam frontui kalnuose, vadovauti joms būtų neįmanoma. Plati upė, dalijanti kariuomenę į dvi dalis, privers paskirti atskirą vadą kiekvienoje pusėje. Trumpai tariant, gali būti šimtai vietinių konkrečių aplinkybių, prieš kurias neišsilaiko abstrakčios taisyklės.

Tačiau praktika moko mus, kad šie abstraktūs pagrindai taikomi dažniausiai ir išstumiami tam tikrais atvejais daug rečiau, negu galima buvo tikėtis.

Mes leisime sau trumpai apibrėžti visų šių samprotavimų esmę, lygindami atskiras, labiau reikšmingas pastabas.

Laikydami, kad visumos nariai yra tik tie, kurie gaunami pirmu dalijimu, t. y. tiesiogiai pavaldūs, sakome:

1. jeigu visuma turi daug narių, tai ji darosi nelanksti;
2. jeigu visumos nariai per daug dideli, tai sumažina aukščiausios vadovybės jėgą;
3. kiekvieno jų jėga sumažėja dėl dviejų priežasčių:

pirma – dėl netekties, nes perduodama per naują pavaldžią grandį;

antra – dėl laiko, kuris reikalingas perdavimui, užtęsimo.

Visa tai yra pagrindas, kad greta stovinčių vienetų skaičius būtų kuo didesnis, o pavaldžių grandžių skaičius – kiek galima mažesnis. Riba čia nustatoma tuo, kad kariuomenės vadovybė gali efektyviai vadovauti ne daugiau

kaip aštuoniems dešimt narių, o žemesnės instancijos – tiktai keturioms arba šešioms.

2. Kariuomenės rūšių sujungimas. Strategijai kariuomenės rūšių sujungimas kovos rikiuotėje svarbus tik atžvilgiu tų dalinių, kurie dažnai išsidėstę atskirai, be to, jie gali būti priversti atskirai stoti į mūšį. Tam natūraliai skirti yra tik pirmos eilės nariai ir daugiausia tik jie, nes kaip mes turėsime galimybę įsitikinti, atskirų grupių sudarymas dažniausiai susietas su visumos samprata ir jos poreikiams tenkinti.

Todėl, tiksliau tariant, strategija turėtų reikalauti nuolatinio visų rūšių pajėgų sujungimo tik korpusuose, o jei tokio vieneto nėra, tai divizijose, ir leisti žemesnio lygio nariams tik laikiną susijungimą, kai to reikia.

Nesunku pastebėti, kad korpusai, kai jie pasidaro dideli – nuo 30 000 iki 40 000 žmonių, tik retais atvejais užims vieną neperskirtą poziciją, taigi tokie dideli korpusai reikalauja sujungti visų rūšių pajėgas ir divizijose. Tas, kas nieku laiko uždelsimą, vykstantį esant bet kokiam skubiam perdislokavimui, kai tenka pėstininkams priskirti kavalerijos dalinį, kuris turi atvykti iš pakankamai nutolusio punkto, mes nekalbame apie sumaištį, kuri tokiu momentu gali būti, tas neturi jokios karinės patirties.

Klausimai, tikslinantys trijų kariuomenių rūšių sujungimą, nustatantys, iki kokių ribų jis turi nusileisti, kaip glaudžiai jie turi būti sujungti, kokie turi būti išlaikyti santykiai, kokie kiekvieno tipo ginklų rezervai turi būti palikti, visiškai priklauso taktikai.

3. Rikiuotė. Sprendimas klausimo, kokiuose erdviniuose santykiuose tarpusavyje turi būti išdėstytos kovos rikiuotėje atskiros kariuomenės dalys, taip pat visiškai priklauso taktikai todėl, kad apibrėžiamas tik kautynėmis. Tiesa, yra ir strateginis išdėstymas, bet jis išimtinai priklauso nuo šio momento uždavinių ir reikalavimų, o tas, kas yra jame racionalaus, neįeina į sampratą *kovos rikiuotė*, todėl mes jį nagrinėjame kitame skyriuje.

Kariuomenės kovos rikiuotė yra jos padalijimas ir tinkamas išrikiavimas kautynėms apskritai. Dalys turi būti taip sujungtos, kad taktiniai ir strateginiai šios minutės reikalavimai lengvai būtų įvykdomi bet kokios atskiros da-

lies, paimtos iš visumos. Kai tik dings šios minutės poreikis, daliniai iš karto užima savo vietas; tokiu būdu kovos rikiuotė tampa pirma pakopa ir pagrindu teigiamo metodiškumo, kuris kare, kaip švytuoklės judesiai, reguliuoja viską ir apie kurį mes kalbėjome 4-ame antrosios dalies skyriuje.

6 skyrius

BENDROJI KARIUOMENĖS RIKIUOTĖ

Tarp kariuomenės sutelkimo ir galutinio sprendimo, kai strategija nukreips kariuomenę į lemiamą punktą, o taktika nurodys kiekvienam daliniui jo vietą ir užduotis, daugeliu atvejų yra nemažas laiko tarpsnis. Taip pat viena lemiama katastrofa atskirta laiku nuo kitos.

Anksčiau tokie periodai iki tam tikro laipsnio nebuvo laikomi karu. Prisiminkime Liuksemburgą, kuris įsitvirtinęs stovykloje vykdė žygius. Mes žvelgiame į šio maršalo veiksmus todėl, kad jis išgarsėjo savo stovyklomis ir žygiais, todėl gali būti laikomas atstovu tos epochos, be to, mes apie jį iš istorijos daugiau žinome, negu apie bet kurį kitą karvedį.

Stovyklos paprastai užnugariu rėmėsi į upę, pelkę arba gilų griovį, ką dabar laikytume nesąmone. Frontas nebuvo nukreiptas į tą kryptį, kur buvo priešas, ir dažnai buvo atvejų, kai stovykla buvo išdėstoma užnugariu į priešą, o frontu – į savo pusę. Toks negirdėtas mūsų laikais veiksmų būdas gali būti paaiškintas tik tuo, kad pasirinkdami stovyklavietes vadovaudavosi tik patogumu, o į išdėstymą stovyklose žiūrėjo ne kaip į tikrą karą, galima sakyti, kaip už scenos uždangalo, kur nereikia varžytis. Kad užnugariu visada rėmėsi į tam tikrą gamtinę kliūtį, galima paaiškinti kaip tam tikrą vienintelį saugumo garantą, kurį reikėjo turėti tokio karo metu. Juk tokia priemonė niekuo nepadėtų, jei mus priverstų stoti į mūšį tokioje stovykloje. Tačiau to

beveik ir nereikėjo bijoti, nes kautynės vykdavo vos nesusitarus abiem pusėms, kaip dvikovos, kai vykstama į abiem pusėms priimtiną vietą. Kadangi kariuomenės, iš dalies dėl kavalerijos, kuri netgi savo šlovės saulėlydyje, ypač prancūzų, buvo laikoma pagrindine kariuomenės dalimi, iš dalies dėl kovos rikiuotės netobulumo, negalėjo kautis bet kokioje vietovėje, išsidėsčiusi raižytoje vietovėje, ji buvo lyg ir saugoma neutralios teritorijos; todėl kad ir patys negalėjo išnaudoti šios teritorijos, tai atiduodavo pirmenybę išeiti priešpriešiais puolančiam priešui. Tiesa, mes žinome, kad kautynės, vadovaujamos Liuksemburgo prie Fleriuso, Stekenkeno ir Neervindeno, vyko visai kita dvasia, tačiau tai buvo nauja žymaus karvedžio kūryba, nukrypstanti nuo senų metodų; stovyklų įrengimo metodo tai dar nepaveikė. Visi pasikeitimai karo mene visada išsirutulioja lemiamų veiksmų sferoje, o per juos keičiasi ir visi kiti veiksmai. Kiek žiūrėjo į išsidėstymą stovykloje kaip į tikrą karą, įrodo posakis „jei eini į karą“, kuris buvo taikomas partizanui, kuris buvo siunčiamas iš stovyklos stebėti priešą.

Nedaug nuo to skyrėsi ir žygiai, kai artilerija visiškai atsiskirdavo nuo kariuomenės, kad judėtų saugesniais ir geresniais keliais, o abi kavalerijos dalys keisdavosi vietomis sparnuose, kad garbė būti dešiniajame sparne atitektų po lygiai abiem pusėms.

Dabar nuo Silezijos karų laikų, būvis iki mūšio tiek persmelktas mūšio dvasia, kad negalima jų atskirti vieno nuo kito. Anksčiau kampanijos metu mūšis buvo ginklas tiesiogine prasme, o būvis iki jo – tik rankena; pirmasis – plieninė geležtė, antrasis – tik pritvirtintas prie jo geležinis strypas, ir visuma susidėdavo iš skirtingų dalių, o dabar į mūšį reikia žiūrėti kaip į ašmenis, o į būvį ne mūšyje – kaip į atvirkštinę ginklo pusę, visuma yra gerai nukaltas metalas, kuriame negalima atskirti, kur prasideda plienas ir kur baigiasi geležis.

Tas iki mūšio būvis kare mūsų laikais nustatomas tarnybos organizavimu ir tvarka, kurį kariuomenė atsineša iš taikos meto tvarkos, iš dalies strateginiais ir taktiniais šio momento reikalavimais. Yra trys ginkluotųjų pajėgų būviai: išsidėstymas patalpose, žygiai, stovyklos. Visi jie vienodai priklauso taktikai ir strategijai. Susieti vieni su kitais, kartais įsiveržia iš vienos srities į

kitą; dažnai taip būna ir daugelis klausimų gali būti vienu metu svarstomi ir kaip taktiniai, ir kaip strateginiai.

Pakalbėsime apie šias tris būklės formas ne mūšyje bendrais bruožais, nesusiedami jų su ypatingais tikslais; todėl mes turime pirmiausia išnagrinėti bendrą kovos jėgų grupuotę, nes ji tiek dėl stovyklos, tiek ir išsidėstant patalpose ir žygyje yra aukščiausios kategorijos tvarka.

Jeigu nagrinėtume ginkluotųjų jėgų grupuotę apskritai, t. y. nesiedami su ypatingais tikslais, tai galime ją aprėpti kaip visumą, t. y. kaip visumą, skirtą bendram smūgiui, nes bet koks nukrypimas nuo šios formos jau numatytų kokį nors ypatingą tikslą. Tokiu būdu atsiranda kariuomenės, nesvarbu didelės ar mažos, samprata.

Toliau ten, kur nėra kokių nors ypatingų tikslų, pirmame plane yra išsaugojimas, taigi kariuomenės saugumas. Taigi kariuomenė privalo turėti galimybę funkcionuoti be ypatingų nepriteklių ir ji turi turėti galimybę pradėti mūšį susitelkusi ir nepatekti į nepatogią padėtį, štai dvi būtinos sąlygos. Iš čia gaunamos ir kitos funkcionavimo ir saugumo sąlygos:

1. lengvas maisto produktų tiekimas;
2. patogus išdėstymas;
3. užnugario užtikrinimas;
4. laisva vietovės erdvė priešakyje;
5. grupuotės išdėstymas raižytoje vietovėje;
6. strateginiai atramos punktai;
7. atitinkama grupuotė.

Dėl kai kurių punktų turime pateikti paaiškinimų.

Pirmi du punktai skatina ieškoti rajonų, apgyvendintų ir su išplėtota infrastruktūra, didelių miestų ir važių kelių. Tai reikalinga daugiau bendram sprendimui nei daliniams.

Tai, ką mes suprantame kaip užnugario aprūpinimas, yra atskleista skyriuje apie susisiekimo linijas. Artimiausia ir svarbiausia sąlyga yra užimti frontą, statmeną krypčiai, kuris turi pagrindinį atsitraukimo kelią, netoli nuo mūsų išsidėstymo.

Dėl ketvirto punkto, tai nors mūsų kariuomenė negali stebėti visos prieš ją esančios vietovės, kaip tai ji gali daryti išsidėsčiusi kautynėms, tačiau jos strategine akimi yra avangardas. Priekyje esantys raiti patruliai, žvalgai ir t. t.; aišku, kad jiems lengviau stebėti atviroje vietovėje nei raižytoje. Penktas punktas yra tik antroji ketvirto punkto dalis.

Strateginiai atramos punktai skiriasi nuo taktinių dviem savybėmis: pirma, tuo, kad nėra būtinumo, kad kariuomenė tiesiogiai su jais būtų susieta ir, antra, kad jie turi būti daug didesni. Priežastis ta, kad strategija pagal savo esmę vykdoma daug platesnėse laiko ir vietovės erdvėse negu taktika. Taigi, jei kariuomenė išsidėstys 1 mylios nuotoliu nuo jūros pakrantės arba didelės upės kranto ir strategiškai remsis į juos, tai priešas neturės galimybės šią erdvę panaudoti strategiškai apeiti. Jis negali įsiterpti į ją kelioms dienoms ar savaitėms, mylių arba visų perėjimų atstumu. Priešingai tam, kelių mylių skersmens ežerą vargu ar galima strategiškai laikyti kliūtimi; veikiant strategijai būdingais veiksmų būdais, keletas mylių į kairę ar dešinę nesudaro problemų. Tvirtovės gali būti strateginiais atramos punktais, nes jos pakankamai reikšmingos ir gali leisti vykdyti puolamuosius veiksmus labai nutolus nuo jų.

Kariuomenės išsidėstymas atskiromis grupėmis sąlygojamas arba ypatingų tikslų ir poreikių, arba bendro tipo samprotavimų; čia galime kalbėti tik apie pastaruosius.

Pirmas bendras poreikis – avangardo ir kitų dalinių, skirtų priešui stebėti, išdėstymas priešakyje.

Antra – tai, kad labai didelėje kariuomenėje ir rezervai išdėstomi kelių mylių atstumu užnugaryje, kas reikalauja išdėstyti juos atskira grupe.

Pagaliau pridengti abu sparnus paprastai reikia atskirai išdėstytais korpusais.

Čia neturima omenyje, kad tam skiriama kariuomenės dalis, kad gintų erdvę, esančią sparnuose, kad šį silpną punktą padarytų neprieinamą priešui. Kas tada saugos sparno sparną? Toks paplitęs įsivaizdavimas – visiška nesąmonė. Iš esmės sparnai nėra silpna kariuomenės dalis, nes priešas irgi turi

sparnus ir jis negali grasinti mūsų sparnams, nekeldamas pavojaus saviems. Tik tuo atveju, kai sąlygos nelygios, kai priešo kariuomenė stipresnė už mūsų arba turi geresnes susisiekimo linijas, sparnai pasidaro silpniausia kariuomenės dalis; tačiau čia mes nesvarstome šių ypatingų atvejų, taigi nekalbame ir apie tą atvejį, kai sparne esančiam būriui iš tikrųjų bus pavesta kartu su kitomis kombinacijomis ginti erdvę, esančią mūsų sparne, nes tai neaprėpia bendros tvarkos kategorijų.

Tačiau jei sparnai ir nėra ypač silpnos vietos, vis tik jie labai svarbūs, nes čia dėl galimybės apeiti pasipriešinimas ne toks paprastas kaip fronte, priemonės darosi sudėtingesnės ir reikalauja daugiau laiko ir pasiruošimų. Dėl šių priežasčių daugeliu atvejų darosi būtina apginti sparnus nuo nenumatytų priešo priemonių; tai pasiekiama sutelkiant sparnuose daugiau kariuomenės, negu reikia paprastam stebėjimui. Kuo jos daugiau, tuo sunkiau bus ją nublokšti ir tam reikės daugiau laiko, didesnių priešo pajėgų išskleidimo, o tai aiškiau atskleis priešo ketinimus; jau tuo bus pasiektas mūsų tikslas; tas, kas turi sekti, jau priklauso nuo ypatingų planų, numatytų tokiai eigai.

Todėl į dalinius, dislokuotus sparnuose, galima žiūrėti kaip į šoninius avangardus, sulaikančius priešo judėjimą erdvėje, esančioje už mūsų sparnų, ir suteikiančius mums laiką, reikalingą imtis atitinkamų priemonių priešpriešai.

Jeigu numatomas šių dalinių atsitraukimas prie pagrindinių pajėgų, o pastarosios nepradės atsitraukti, tai aišku, kad jos turi būti išdėstytos ne bendro fronto linijoje, o truputį priešakyje, nes atsitraukimas netgi tada, kai jį pradeda, nepradėję rimto mūšio, neturi būti sparne.

Iš šių vidinių atskiros rikiuotės pagrindų ir natūraliai išeina sistema iš keturių arba penkių atskirų grupių; šie skaičiai skiriasi priklausomai nuo to, ar rezervas yra prie pagrindinių pajėgų ar ne.

Tiekimo ir kariuomenės išdėstymo klausimai, į kuriuos tenka atsižvelgti sprendžiant rikiuotės klausimą, reikia turėti omenyje ir esant grupinei rikiuotei. Tiekimo ir apgyvendinimo rūpesčiai yra tokie patys, kaip ir išdėstyti anksčiau reikalavimai; stiprinant vienus, reikia ne per daug mažinti kitus.

Daugeliu atvejų skirstant kariuomenę į penkias atskiras dalis pašalinami sunkumai, susiję su maitinimu ir išdėstymu, todėl ūkiški rūpesčiai niekuo nesiskiria.

Dabar mums belieka išnagrinėti atstumus tarp atskirai išdėstytų kariuomenės dalių, kurie leistų išlaikyti tiesioginio palaikymo galimybę, t. y. vienu laiku stoti į mūšį.

Prisiminsime tai, kas buvo pasakyta ankstesniuose skyriuose apie mūšio trukmę ir pabaigą; šiuo atžvilgiu, kaip kalbėjome, absoliučių duomenų būti negali, nes šiuo klausimu absoliuti ir lyginamoji kariuomenės jėga, pajėgų rūšys ir vietovės sąlygos turi didžiulę įtaką; reikia apsiriboti tik bendrais samprotavimais ir turėti omenyje vidutines išvadas.

Atstumą iki avangardo išdėstymo nustatyti lengviausia: nes jis atsitraukia prie pagrindinių pajėgų, todėl šis atstumas gali prilygti dideliam perėjimui, o avangardas nerizikuoja būti įtrauktas į atskiras kautynes. Tačiau jo nederėtų išdėstyti toliau, negu reikalauja kariuomenės saugumas, nes kuo toliau jam teks trauktis, tuo daugiau jis turės nuostolių.

Su sparnuose esančiais daliniais susiję tai, kaip mes jau sakėme, normalios divizijos, kurias sudaro 8000–10000 žmonių, mūšis trunka keletą valandų, netgi pusę dienos iki jo pabaigos; todėl galima nebijoti išdėstyti diviziją atstumu, lygiu keletui ėjimo valandų, t. y. 3–4 mylios.

Iš šio natūralaus kariuomenės, padalytos į keturias penkias grupes, esančias viena nuo kitos nurodytais atstumais, išdėstymo iškyla žinomas metodiškumas, kuris automatiškai išskleidžia kariuomenę, jei tik tam neturi ryškios įtakos ypatingi siekiami tikslai.

Nors mes ir darome prielaidą, kad šios atskiros grupės pritaikytos rengti mūšį atskirai ir kad kiekviena iš jų gali būti priversta tai daryti, tačiau iš to negalima daryti išvadų, kad tikrasis tokio išdėstymo uždavinys yra vykdyti mūšius atskirai; paprastai atskiro išdėstymo būtinybė yra tik laikinas būvis.

Kai tik priešas prisiartins prie kariuomenės, kad mūšiu pasiektų tikslą, strategijos periodas baigiasi, viskas sutelkiama mūšiui, ir tuo pačiu pranyksta atskirų grupuočių tikslai.

Kai prasideda kautynės, bet kokie samprotavimai apie maistą ir išdėstymą nereikalingi; priešo stebėjimas fronte ir sparnuose ir jo puolimo silpninimas tinkamu atsaku jau įvykdė savo uždavinį, o visi dabar siekia vienintelių generalinių kautynių. Geriausiu samprotavimų kriterijumi apie teisingą grupuotę bus mintis, kad jėgų dalijimas yra nuolaida reikalavimams, būtina blogybė, o galutiniu išdėstymo tikslu yra bendras mūšis.

7 skyrius

AVANGARDAS IR SARGYBOS SAUGA

Avangardo ir sargybos saugos klausimai yra tokie, kuriuose taktinės ir strateginės gijos susipina kartu. Viena vertus, juos reikia priskirti mūšio tvarkai, duodančiai mūšiui tam tikrą apipavidalinimą ir aprūpinančiai taktinių planų vykdymą, kita, jie dažnai būna atskirų mūšių priežastis ir dėl artimesnio ar tolimesnio išdėstymo nuo pagrindinių pajėgų turi būti nagrinėjami kaip atskiros strateginės grandies grandys; toks jų atskiras išdėstymas ir skatina mus, papildomai išdėstytam praeitame skyriuje, šiek tiek ties jais apsistoti.

Kariuomenei, ne visai pasiruošusiai mūšiui, visada reikalingi priešakiniai būriai, kad iš anksto būtų perspėta apie priešo prisiartinimą ir atliktų žvalgybą anksčiau, nei priešas atsiras pagrindinių pajėgų matomumo ribose, nes tai yra truputį toliau nei pasiekiama ginklu. Kokioje padėtyje būtų žmogus, jeigu jo akys matytų ne toliau, kaip pasiekia jo rankas! Sargybos sauga – kariuomenės akys; tai buvo pasakyta seniai. Tačiau priešakinių dalinių poreikis ne visada būna vienodas; jo laipsniai skirtingi. Jėgos, atstumas, laikas, vieta, sąlygos, karo pobūdis, netgi atsitiktinumas – visa tai daro jam įtaką, todėl

nereikia stebėtis, jeigu karo istorijoje avangardo ir sargybos saugos panaudojimas įsivaizduojamas ne paprastais bruožais, o kaip netvarkinga įvairiausių pavyzdžių aibė.

Matome, kad kariuomenės saugumas patikimas tik tam tikram būriui – avangardui, tai ilgai saugos postų grandinei; kartais sutinkame tą ir kitą vienu metu, o kartais nei apie vieną nekalbama; tai žygiuojančios kolonos turi vieną bendrą avangardą, tai kiekviena turi savo atskirą. Mes pamėginsime susidaryti aiškų vaizdą šiuo klausimu ir pažiūrėsime, ar negalima aprėpti praktiką keliomis atskiromis pagrindinėmis taisyklėmis.

Jeigu kariuomenė žygiuoja, tai didesnis ar mažesnis būrys sudaro jos priešakinę dalį, t. y. avangardą, o atsitraukiant – ariergardą. Jeigu kariuomenė išdėstyta patalpose arba stovyklavietėje, tai jos priešakinė dalis susidaro iš ilgos silpnos priešakinių postų grandinės – sargybos saugos. Iš esmės kariuomenė, būdama vietoje, gali ir privalo būti pridengta didesnėje erdvėje, negu kai ji žygiuoja. Taigi pirmu atveju savaime iškyla postų grandies, antru – sutelkto būrio sampratos.

Avangardas ir sargybos sauga būna skirtingų pajėgumų, pradedant ženklia grupuote iš visų pajėgų ir baigiant husarų pulku; pradedant sutvirtinta užimta visų pajėgų daliniais gynybos linija ir baigiant paprastai išsiųstais už stovyklos ribų poriniais patruliais ir piketais. Todėl šių priešakinių padalinių užduotys keičiasi pradedant paprastu stebėjimu iki pasipriešinimo puolančiajam; toks priešinimasis daromas ne tik tam, kad duotų laiką pagrindinėms pajėgoms pasiruošti mūšiui, bet ir tam, kad priverstų priešą iš anksto išsiskleisti, kas padidins jo veiksmų ir stebėjimo reikšmę.

Avangardo ir sargybos saugos jėga daugiau ar mažiau priklausys nuo to, kiek laiko reikia kariuomenei pasiruošti, taip pat kiek mūsų organizuojamas pasipriešinimas suderintas su priešo ypatingomis priemonėmis.

Frydrichas Didysis, kurį galima laikyti labiausiai pasiruošusiu mūšiui ir kuris vedė savo kariuomenę į kautynes tiesiogiai jai įsakinėdamas, neturėjo poreikio stipriai sargybos saugai. Todėl dažnai matome jį išsidėsčiusį stovykloje priešo akivaizdoje ir save aprūpinantį tai husarų pulku, tai lengvų pėstinin-

kų batalionu arba poriniu patruliu ir piketais, kurie išsiųsti iš stovyklos. Žygių metu keli tūkstančiai kavaleristų, dažniausiai dešiniojo sparno pirmosios linijos, sudarė avangardą; baigę perėjimą jie prisijungdavo prie pagrindinių pajėgų. Tik kai kuriais atvejais buvo sudaromas nuolatinis avangardo būrys.

Jeigu nedidelė kariuomenė stengiasi veikti veržliai, visa savo jėga, kad pasinaudotų savo meistriškumo pranašumu ir vadovybės ryžtingumu, tai vykti turi po priešo nosimi – taip, kaip veikė Frydrichas Didysis prieš Dauną. Perkėlimas pagrindinių jėgų svorio centro atgal ir sudėtinga saugos sistema visiškai būtų suvaržiusi jo pranašumą. Klaidos ir įkarštis šiuo atžvilgiu galėjo vieną kartą atvesti į pralaimėjimą prie Gochkircho, bet tai neliudija prieš tokį veiksmų būdą; atvirkščiai, tai ir rodo karaliaus meistriškumą, kad per visus Silezijos karus buvo tik vienos kautynės prie Gochkircho.

Tuo tarpu matome, kad Bonapartas, kuris turėjo ir puikią kariuomenę, ir ryžto, visada žygiavo turėdamas stiprų avangardą. Tai lėmė dvi priežastys.

Pirmoji buvo sąlygojama taktikos pasikeitimų. Dabar jau neveda visos kariuomenės, kaip vieneto, į mūšį, nevaldo jos paprastais nurodymais ir kautynės neišsprendžiamos drąsa ir menu kaip didelė dvikova; tenka pritaikyti savo kovines pajėgas prie vietovės sąlygų ir aplinkybių; kovos rikiuotė, taigi ir kautynės tapo daugianariu vienetu; iš čia netgi paprastas sprendimas išsirutulioja į sudėtingą planą, o trumpa komanda – į daugiau ar mažiau ilgesnę dispoziciją; tai reikalauja laiko ir atitinkamo momento duoti tinkamą nurodymą parinkimo.

Antroji priežastis yra didelės šiuolaikinės kariuomenės. Frydrichas Didysis vedė į kautynes 30000–40 000 kareivių, o Bonapartas 100 000–200 000.

Mes atrinkome šiuos du pavyzdžius todėl, kad iš tokių žymiausių karvedžių galime laukti, kad jie neparinks be jokio pagrindo kokio nors nekintamo veiksmų būdo. Apskritai avangardo ir sargybos saugos naudojimas dabar labai paplito. Bet ir Silezijos karų laikais ne visi elgėsi kaip Frydrichas Didysis; mes matome daug stipresnę austrų sargybos saugos sistemą ir dažnesnį didelio avangardo išskyrimą, kam jie turėjo pakankamą pagrindą pagal savo padėtį ir aplinkybes. Taip pat matoma didelė įvairovė ir šiuolaikiniuose

karuose. Netgi prancūzų maršalai Makdonaldas Silezijoje, Udino ir Nėjus Branderburge veikia su kariuomenėmis, kurias sudarė 60000–70000 žmonių, tačiau apie jokį avangardą nerandame nurodymų.

Iki dabar kalbėjome apie avangardą ir sargybos saugą turėdami omenyje jų jėgą; yra ir kitas skirtumas, kurį mes turime išnagrinėti. Reikalas tas, kad kai kariuomenė, užimanti tam tikrą erdvę, juda bendru frontu pirmyn arba atgal, ji gali visoms savo kolonoms, judančioms tolygiai, turėti bendrą avangardą ir ariergardą arba atskirus avangardus ir ariergardus kiekvienai kolonai. Kad išsiaiškintume klausimą, turime nukreipti mūsų samprotavimus tokiu keliu.

Iš esmės, jeigu yra atskiras būrys, pavadintas avangardu, tai jis skiriamas tik apsaugoti žygiuojančias centre pagrindines pajėgas. Jeigu jos žygiuoja arti esančiais keliais, kurie lengvai gali būti užimti avangardo, tai bus jo pridengti, tai aišku šoninės kolonos nereikalauja ypatingos priedangos.

Tos pačios kolonos, kurios kaip atskiri būriai žygiuoja nutolusios viena nuo kitos, turi pačios pasirūpinti išsiųsti savo priešakines dalis. Kolonos, esančios centre, pagrindinių pajėgų sudėtyje, dėl kelių išsiskyrimo gali būti toli nutolusios viena nuo kitos ir centro, pačios turi pasirūpinti savimi. Tokiu būdu atsiranda tiek avangardų, kiek lygiagrečiai žygiuojančių kolonų; jeigu kiekvienas iš jų bus ženkliai silpnesnis, negu vienas bendras, tai jie bus priskirti taktinėmis priemonėmis, o strateginiu požiūriu avangardo nebus. Jeigu centre esančios pagrindinės pajėgos turės priešakiniame dalinyje vieną didesnį būrį, tai pastarasis bus visos kariuomenės avangardas ir daugiausia vykdys jo uždavinius.

Kokia bus priežastis to, kad centrui priskirti didesnį priešakinį dalinį negu sparnams?

Tam yra trys pagrindinės priežastys:

1. Paprastai centre žygiuoja didesnė kariuomenės dalis.
2. Iš visos juostos, kurią užima kariuomenė, centras lieka svarbiausia dalis, nes visi planai susieti su juo, todėl ir kovos laukas būna arčiau jo, negu arčiau sparnų.

3. Esantis centre būrys, jei ir negali saugoti sparnų, kaip tikras jų priešakinis būrys, visgi nors ir šalutiniu būdu daro įtaką jų saugumui. Reikalas tas, kad įprastais atvejais priešas negali aplenkti šio būrio tam tikru atstumu, kad ką nors nuveiktų sparnuose, o pats tuo atveju gali būti atakuotas į sparną arba užnugarį. Nors priešakinio būrio įtaka priešui ir nepakankama, kad turėtų visišką sparnų saugumo tikimybę, tačiau tai gali pašalinti daugumą nemalonumų, kurie šalutinėms kolonoms jau bus nebaisūs.

Taigi, jeigu vidurinės kolonos priešakinė dalis daug stipresnė nei šoninių kolonų ir sudaro atskirą avangardą, tai jo uždavinys jau nėra priešakinio dalinio uždavinys – apsaugoti kariuomenę, esančią už jo, nuo netikėto priešo puolimo, o yra strateginės užduoties vykdymas.

Šio būrio panaudojimas gali spręsti užduotis, nustatančias ir jo praktinį panaudojimą:

1. Tais atvejais, kai reikia daug laiko atitinkamai išsidėstyti, vykdyti stipresnį pasipriešinimą ir priversti priešą pulti su didesniu atsargumu – taigi aukštesniu laipsniu vykdyti įprastų priešakinių dalinių uždavinį.
2. Jeigu pagrindinė kariuomenė labai skaitlinga, tai reikia išlaikyti šią nejudrią masę truputį toliau, palaikant netoli priešo judresnį priekinį būrį.
3. Kai kitos priežastys priverčia mus laikyti pagrindines pajėgas toli nuo priešo, visgi reikia turėti arti jo būrį priešui stebėti.

Mintis apie tai, kad tam tikslui užtektų silpno stebėjimo posto arba partizanų, paneigiama tuo, kad juos lengva nustumti, be to, ir stebėjimo priemonių jie turi mažiau nei didelis būrys.

4. Persekiojant priešą tik avangardo būriui, į kurio sudėtį reikėtų įtraukti didesnę kavalerijos dalį, galima daug greičiau persidislokuoti, vakare vėliau sustoti nakvynei, rytą anksčiau pasiruošti, negu veikiant visai kariuomenei.
5. Pagaliau atsitraukiant, kaip ariergardas, ginti pagrindines natūralias linijas. Ir čia centras turi didžiausią reikšmę. Iš pirmo žvilgsnio gali

pasirodyti, kad tokiam ariergardui gresia pavojus būti apeitam iš sparnų. Tačiau nereikia užmiršti, kad jei priešas ir pasislinks kiek toliau sparnuose, jam reikės pereiti tą atstumą, kuris skiria jį nuo centro, kad iš tikrųjų grasintų bendram ariergardui. Tačiau padėtis tuoj pat pasidaro daug sudėtingesnė, jei centras pradeda atsitraukti greičiau už sparnus: iškart susidaro prasiveržimo įspūdis; šis įspūdis savaime darosi pavojingas. Niekada poreikis susitelkti nebūna toks stiprus ir taip gyvai juntamas kiekvieno, kaip atsitraukiant. Sparnų paskirtis galų gale yra ta, kad prisijungtų prie centro. Kai tiekimo sąlygos ir kelių tinklas verčia trauktis plačiu frontu, paprastai šis judėjimas lemia sutelktą į centrą išdėstymą. Jeigu prie to, kas pasakyta, dar pridėtume, kad priešas irgi paprastai slenka savo pagrindines jėgas turėdamas centre ir daro čia pagrindinį spaudimą, tai reikia pripažinti, kad centro ariergardas turi ypatingą reikšmę.

Taigi atskiro avangardo būrio išsiuntimas pirmyn tikslingas visais tais atvejais, kai yra vienas iš nagrinėtų užduočių. Tačiau jų beveik niekada nebūna, jei centras nėra stipresnis už sparnus. Pastarasis buvo pas Makdonaldą, kai jis 1813 m. puolė Sileziją prieš Bliucherį ir per paskutinįjį jo maršą prie Elbės. Abu turėjo po tris korpusus, kurie ėjo lygiagrečiomis kolonomis trimis skirtingais keliais. Todėl niekur ir nekalbama apie šių kariuomenių avangardus.

Tačiau tokio išdėstymo trimis vienareikšmėmis kolonomis negalima rekomenduoti, kaip ir kariuomenės skirstymo į tris dalis, kas daro ją nepaslankią; tai buvo mūsų nurodyta anksčiau.

Išdėstant kariuomenę centru ir dviem sparnais, kuriuos mes anksčiau pripažinome labiausiai natūraliais, kol iškyla kokios nors ypatingos užduotys, avangardo būrys, atitinkantis paprasčiausią sumanymą, bus centro priešakyje, taigi ir prieš abiejų sparnų frontą; kadangi šoninės kolonos iš esmės turi tą pačią paskirtį pagrindinių jėgų sparnų atžvilgiu, kaip avangardas jų fronte, tai dažnai gali atsitikti, kad šoninės kolonos bus vienoje linijoje su avangardu, o kai kada, priklausomai nuo aplinkybių, gali būti netgi toliau priekyje.

Apie avangardo jėgą kalbėti netenka. Šiuo metu nusistovėjo beveik teisingas paprotys šiam tikslui skirti vieną ar keletą aukščiausių vienetų, į kuriuos dalinasi visuma, sustiprinant jį kavalerija; taigi tai bus korpusas, jeigu kariuomenė susideda iš korpusų, viena ar kelios divizijos, jeigu ji susideda iš divizijų.

Lengva pastebėti, kad ir šiuo atžvilgiu kariuomenės dalijimas į didesnį narių skaičių duoda tam tikrų privalumų.

Atstumas, kuris turi būti iki avangardo, visiškai priklauso nuo aplinkybių; būna atvejų, kai jis yra toliau nuo pagrindinių jėgų nei per vieną dienos perėjimą; kartais jis išdėstomas prieš pat frontą. Daugeliu atvejų jį matome nuo 1 iki 3 mylių atstumu ir tai liudija, kad dažnai padėtis reikalauja tokio atstumo; bet iš to negalima daryti bendro vadovavimo principo.

Iki šio momento mes samprotavimuose visiškai nelietėme sargybos saugos; grįšime vėl prie jos.

Kai mes pradžioje pasakėme, kad sargybos sauga talkina kariuomenės buvimui vietoje, o avangardas – žygyje, tai mes siekėme priskirti šias sampratas jų šaltiniui ir prieš tai išvesti tarp jų ribą; tačiau aišku, kad tiesiogiai laikantis šio apibrėžimo, mes nugrimztame į pedantizmą.

Kai kariuomenė žygyje vakarą sustoja nakvynei, kad rytą žygiuotų toliau, tai avangardas daro tą patį ir kiekvieną kartą stato savisaugai ir kariuomenės saugai sargybos saugą, tačiau tas nepaverčia avangardo sargybos daliniu. Nagrinėdami sargybos saugą, kaip kažką prieštaringą avangardui, mes pamatysime avangardo virtimą sargybos dalimi tik su sąlyga, kad pagrindinė kariuomenės dalis, sudaranti priešakinę dalį, išsimėtys atskiruose punktuose ir iš jos sutelkto būrio liks labai mažai arba nieko, taigi ilgų postų linijos samprata vyraus virš sutelkto būrio sampratos.

Kuo trumpesnis poilsio laikas, tuo paprastesnė gali būti sargybos sistema; darant perėjimus iš dienos į dieną priešas neturi galimybės išsiaiškinti, ką dengia sauga, o ko nedengia. Tačiau kuo ilgesnis sustojimas, tuo konkrečiau turi būti organizuotas ir stebėjimas, ir visų prieigų priedanga. Taigi dažniausia, esant ilgesniam sustojimui, avangardas vis daugiau ir daugiau bus ištem-

piamas į sargybos saugos liniją. Ar pavirs jis ja galutinai, ar sujungto būrio samprata liks vyraujančia, priklauso nuo dviejų aplinkybių. Pirmoji – priešo kariuomenės artumas, antroji – vietovės savybės.

Jeigu kariuomenės, lyginant jų fronto tęstinumą, yra labai arti viena kitos, tai avangardo buvimas nereikalingas; saugą vykdys keli smulkūs postai.

Apskritai sutelktam būriui, mažiau tiesiogiai dengiančiam prieigas, reikia daugiau laiko ir erdvės, kad darytų įtaką, todėl tais atvejais, kai kariuomenė užima plačią erdvę, kaip tai būna išsidėstant patalpose, jai tenka išsidėstyti dideliu nuotoliu nuo priešo, kad prieigas prie jų galėtų saugoti sutelkti būriai; todėl, pvz., žiemojimo patalpos paprastai dengiamos saugos užkardų.

Antroji sąlyga – vietovės savybės; ten kur stipri vietinė linija duoda galimybę nedidelėmis jėgomis surengti stiprią saugos liniją, ta sąlyga, aišku, neliks nepanaudota.

Pagaliau žiemojimo patalpose atšiaurus oras gali paversti avangardą į postų liniją, kad lengviau jį išdėstytų patalpose.

Stiprių saugos linijų naudojimas buvo ištobulintas anglų-olandų kariuomenėje 1794–1795 m. žiemos žygio metu: sargybos linija, sudaryta iš atskirų pozicijų, kurias užėmė ištisos visų kariuomenės rūšių brigados, palaikomos rezervo. Šarngorstas, buvęs prie šios kariuomenės, naudojo šią priemonę prūsų kariuomenėje, kuri 1802 m. užėmė Passargę Rytų Prūsijoje. Tačiau toks sargybos metodas retai taikomas mūsų laikais, dažniausia todėl, kad karai pasidarė manevriniai. Tačiau netgi ten, kur jam panaudoti atsirasdavo patogus atvejis, jį praleisdavo, pvz., Maratas prie Tarutino. Jei jis būtų daugiau pailginęs gynybos liniją, tai nebūtų praradęs avangardiniame mūšyje trijų dešimčių patrankų.

Negalima neigti, kad atitinkamomis sąlygomis ši priemonė gali duoti daug naudos, apie ką mes dar kalbėsime kitur.

8 skyrius

PRIEŠAKINIŲ DALINIŲ VEIKSMAI

Kariuomenės saugumas, kaip matėme, priklauso nuo to poveikio, kokį avangardas ir šoniniai būriai darys puolančiam priešui. Į tuos būrius, jiems kovojant su pagrindinėmis priešo pajėgomis, visada reikia žiūrėti kaip į silpnus. Todėl reikia paaiškinti, kaip jie gali atlikti savo paskirtį be didelių nuostolių dėl jėgų nelygybės.

Jų paskirtis – stebėti priešą ir sulėtinti jo puolimą.

Silpnoji pusė negali patenkinti netgi pirmo reikalavimo todėl, kad ją lengvai galima išstumti, ir todėl, kad jos priemonės, t. y. akys, negali matyti toli.

Tačiau stebėjimas privalo pasiekti ir aukštesnį lygį: reikia, kad priešas būtų priverstas išskleisti prieš priešakinį būrį savo pajėgas ir atskleistų ne tik savo jėgas, bet ir planus.

Tam užtenka tik turėti priešakinius dalinius; jiems tik reikia palaukti priešo išsiskleidimo atakai ir pasitraukti.

Be to, jie privalo sumažinti priešo puolimo spartą, o tam reikia tikro pasipriešinimo.

Kaip įsivaizduoti tą laukimą iki paskutinės minutės ir pasipriešinimą su sąlyga, kad priešakiniai daliniai ne visada bus pavojuje, kuriame gali netekti daug pajėgų? Tai galima todėl, kad ir priešas juda turėdamas avangardą priešakyje, o nepuola iškart visa turima jėga. Avangardas gali būti stipresnis už mūsų priešakinį būrį ir to priešas sieks; priešo kariuomenė gali būti nuo jo arčiau, negu mes nuo savo avangardo, o todėl, kad ji jau puola, tai greičiau ateis į mūšio lauką, kad visa savo galia palaikytų savo avangardo veržlumą. Tačiau jau pirmas etapas, kai mūsų priešakinis būrys kovos su priešo avangardu, maždaug lygia jėga, duoda tam tikrą laiko rezervą ir leidžia kurį laiką stebėti besiartinantį priešą, nekeldamas pavojaus savo pajėgų atsitraukimui.

Tačiau vykdomas priešakinio būrio pasipriešinimas atitinkančioje pozicijoje nesukelia visų tų pasekmių, kurių būtų galima laukti kitais atvejais, esant tokiai jėgų nelygybei. Pagrindinis pavojus kovojant su didesnėmis priešo pajėgomis tas, kad gali būti apsuptas ir paveiktas aprėpiančios atakos pasekmių. Tačiau pavojus šiuo atveju sumažėja, nes puolantysis niekada tiksliai nežino, kiek arti yra pati kariuomenė, o todėl bijo, kad jo pasiųstos apsupti kolonos nepatektų tarp dviejų ugnių. Todėl puolantysis visada laiko savo atskiras kolonas maždaug viename lygmenyje ir tik tada, kai iki galo išsiaiškina priešininko padėtį, pradeda atsargų ir lėtą jo sparnų apėjimą.

Toks atsargumas ir lėtas išsiaiškinimas duoda priešakiniam būriui laiko atsitraukti ir tikram pavojaus atsirasti.

Tikro pasipriešinimo trukmė frontaliajai atakai ir apėjimui priklauso nuo vietovės ypatumų ir pastiprinimo artumo. Jei šis pasipriešinimas vyks per ilgai, dėl nesusipratimo arba iš pasiaukojimo, kad duotų kariuomenei reikalingą laiką, to pasekmė visada bus dideli nuostoliai.

Tik pačiais rečiausiais atvejais, tada, kai stambi vietinė gynybinė linija sudaro tam patogumus, tikras kovinis pasipriešinimas gali turėti didelę reikšmę. Apskritai nedidelių kautynių, kurias gali vesti priešakinis būrys, trukmė pati savaime neleidžia išlošti daug laiko. Paskutinis susideda iš trijų dalių, būtent:

1. dėl atsargaus, lėto priešo skverbimosi;
2. dėl tiesioginio pasipriešinimo trukmės;
3. dėl atsitraukimo.

Šis atsitraukimas turi vykti taip lėtai, kiek tai leidžia saugumas. Ten, kur vietovė leidžia vėl užimti poziciją, ji turi būti panaudota, kad priverstų priešą vėl ruoštis atakai ir apėjimui, ir tokiu būdu leis išlošti dar šiek tiek laiko. Naujojoje pozicijoje galbūt bus galima pradėti ir tikrą mūšį.

Mes matome, kad pasipriešinimas ir atsitraukimas yra tarpusavyje susieti; trukmė, kurios neužtenka šiems mūšiams, kompensuojama jų pakartojimu.

Toks priekyje esančio būrio pasipriešinimo būdas. Jo pasipriešinimo rezultatas priklauso nuo būrio dydžio, vietovės sąlygų, atstumo, kurį jis turi nueiti atsitraukdamas, ir to palaikymo, kurį jam suteiks pagrindinės pajėgos.

Nedidelis dalinys, netgi esant lygioms jėgoms, negalės taip ilgai priešintis, nei didelis būrys, nes kuo didesnės masės, tuo daugiau laiko reikės bet kokioms užduotims vykdyti. Kalnuotoje vietovėje judėjimas vyksta lėčiau, o pasipriešinimas atskirose pozicijose ilgesnis ir saugesnis; tokios pozicijos yra kiekviename žingsnyje.

Atstumas nuo priešakinio būrio sąlygoja jo atsitraukimo laiką, taigi didesnis atstumas duoda ir daugiau laiko pasipriešinimui; nes toks būrys dėl savo sudėties negali ilgai priešintis ir neturi pakankamo palaikymo, tą atstumą jis sąlyginai praeis greičiau, negu būdamas arčiau pagrindinių pajėgų.

Palaikymas, kuris bus skirtas šiam būriui, aišku, darys įtaką jo pasipriešinimo trukmei, nes visa, ką reikia daryti atsitraukiant dėl atsargumo ir apsisaugojimo, kenkia pasipriešinimui ir trumpina jo laiką.

Ženklus laiko skirtumas dėl priešakinio būrio priešinimosi gaunamas, jeigu priešas susiduria su juo antroje dienos pusėje; naktį retai judama į priekį, todėl laiko išlošimas bus didesnis. Pvz., 1815 m. prieš pirmąjį prūsų generolo Citeno 30 000 žmonių korpusą buvo Bonapartas su 120 000 žmonių; kelyje tarp Šarlerua ir Linji, kurio ilgis tik 2 mylios, Citenas sugebėjo prūsų kariuomenės sutelkimui išlošti daugiau nei 24 valandas. Pirmoji ataka prieš generolą Citeną prasidėjo birželio 15 d. 9 val., o kautynės prie Linji prasidėjo birželio 16 d. 2 val.

Tiesa, generolas Citenas turėjo didelių nuostolių – nuo 5000 iki 6000 žmonių užmuštų, sužeistų ir paimtų į nelaisvę.

Jeigu mes atsižvelgsime į praktiką, tai galima padaryti tokią išvadą, leidžiančią samprotauti šiuo klausimu. 10 000–12 000 žmonių divizija, sustiprinta kavalerija, veikianti priešakyje perėjimo 3–4 mylios atstumu, galės sulaikyti priešą, įskaitant sulaikymo ir atsitraukimo laiką, netgi įprastoje, nelabai tinkamoje gynybai vietovėje, pusantro karto ilgiau, negu reikėtų laiko judant atsitraukimo juosta; jeigu divizija bus priešakyje tik už 1 mylios, tai priešo sulaikymas 2–3 kartus pailgės, nei tas laikas, kurio reikėtų paprastam žygiui.

Taigi esant 4 mylių atstumui, kai paprastas perėjimo laikas lygus 10 val., galima išlošti 15 val. nuo to momento, kai pasirodo ženklios priešo pajėgos

prieš poziciją, iki to momento, kai jos bus pasirengusios užpulti mūsų pagrindines pajėgas. Jeigu avangardas yra tik už 1 mylios, tai laikas, kuris praeis iki galimo mūsų užpuolimo, viršys 3–4 valandas, galbūt net dvigubai daugiau, nes laikas, reikalingas priešui išskleisti savo pajėgas prieš mūsų avangardą, bus žinomos trukmės; avangardo priešinimosi laikas jo pirmojoje pozicijoje bus netgi ilgesnis nei pozicijoje, esančioje toliau nuo pagrindinių pajėgų.

Iš čia išvada, daug kartų patvirtinta kovos praktika: esant pirmam variantui priešui bus nelengva pradėti atakuoti mus tą pačią dieną, kai jis išmuš iš pozicijų mūsų avangardą. Netgi antru variantu priešas privalo bent jau pastumti mūsų avangardą pirmoje dienos pusėje, kad jam liktų laiko kautynėms.

Kadangi esant pirmam variantui į pagalbą mums ateina naktis, matome, kaip daug laiko galima išlošti nukėlus avangardą toliau į priekį.

Anksčiau mes pažymėjome paskirtį būrių, esančių kariuomenės sparnuose: jų veikimo būdai priklauso nuo konkretaus atvejo aplinkybių. Paprasčiausia juos nagrinėti kaip šonuose sutelktus avangardus, kurie truputį iškelti į priekį, traukiasi prie pagrindinių pajėgų įstriža kryptimi.

Kadangi šie būriai yra ne kariuomenės priešakyje ir negali taip lengvai būti jos palaikomi, kaip tikri avangardai, tai jiems būtų didesnis pavojus, jeigu ir priešo smūgis sparnuose daugeliu atvejų nebūtų silpnesnis; galų gale šoniniai būriai turi daugiau erdvės atsitraukti ir nekelia kariuomenei tokio tiesioginio pavojaus, kokį gali sukelti bėgantis avangardas.

Kavalerijos pasiuntimas – mėgstamiausias ir geriausias būdas pridengti atsitraukiantį priešakinį būrį. Esant dideliam atstumui galima šį rezervą išdėstyti tarp kariuomenės ir priešakinio būrio.

Darydami galutinę išvadą galime pasakyti, kad priešakiniai būriai daro reikiamą įtaką ne tiek realiu jėgų įtempimu, kaip savo buvimu, ne tiek tais mūšiais, kuriuos jie iš tikrųjų vykdo, kiek tuo, kad turi galimybę vykdyti tuos mūšius. Iš tikrųjų jie negali sustabdyti priešo puolimo, tačiau kaip švytuoklės svoris jie gali jį pristabdyti ir reguliuoti, dėl ko priešo puolimas gali būti tinkamai apskaičiuotas.

9 skyrius

IŠSIDĖSTYMAS STOVYKLOJE

Mes nagrinėjome tris kariuomenės padėtis ne mūsų strateginiu atžvilgiu, t. y. tiek, kiek jos lemia vietą, laiką ir ginkluotųjų pajėgų skaičių. Visos tos temos, kurios apima vidinį mūšio organizavimą ir perėjimą į mūšį, priskiriamos taktikai.

Stovyklos išdėstymas, ką mes suprantame kaip bet kokį kariuomenės išdėstymą, išskyrus išdėstymą patalpose arba palapinėse, žeminėse arba po atviru dangumi, strategiškai galima prilyginti mūšiui, tolygiam šios kariuomenės grupuotei. Taktiškai tai ne visai atitinka, nes dėl skirtingų priežasčių stovyklai galima parinkti kitokią vietą, negu ta, kuri numatyta kautynėms. Po to, kai mes viską pasakėme apie kariuomenės išdėstymą, t. y. apie vietą, kurią turi užimti atskiri jos daliniai, stovyklų vietos mums duoda galimybę pateikti keletą istorinių samprotavimų.

Ankstesniais laikais, iki kariuomenės pasidarė didelės, o karai ilgesni ir susieti atskirų dalių į visumą, iki prancūzų revoliucijos, kariuomenė išsidėstydavo stovykloje palapinėse. Tai buvo įprasta padėtis. Sušilus orams jie palikdavo savo žiemojimo patalpas ir užimdavo jas tik prasidėjus šalčiams. Į išdėstymą žiemojimo patalpose galima žiūrėti kaip į taikų periodą, nes šiuo metu pajėgos buvo neutralizuotos ir viso laikrodžio mechanizmas lyg ir sustabdytas.

Išdėstymas poilsiui prieš žiemą tiesiogine prasme ir bet koks išdėstymas patalpose trumpam laikui ir ribotoje vietovėje buvo tik pereinama, išskirtinė padėtis.

Kaip toks pakartotinas ir savanoriškas jėgų neutralizavimas galėjo atitikti ir mūsų laikais atitinka karo esmę ir tikslus, aiškintis čia ne vieta; prie to grįšime vėliau; dabar mums užtenka nustatyti, kad taip buvo.

Nuo prancūzų revoliucijos karų kariuomenė visai atsisakė palapinių dėl didelio skaičiaus gurguolių, kurių tam reikėjo. Viena vertus, pasirodė naudingiau, kai kariuomenę sudaro 100 000 karių, turėti ne 6 000 arklių palapinėms vežti, o 5 000 karių kavaleriją arba vieną kitą šimtą papildomų pabūklų, kita vertus, esant greitiems ir tolimiems perėjimams tokios gurguolės tapo našta ir mažai duodavo naudos.

Bet tai sukėlė du neigiamus reiškinius: kovinės pajėgos greičiau būdavo išeikvotos, o šalis daugiau skurdinama.

Kokia bebūtų silpna priedanga iš paprasto audinio, visgi negalima nepripažinti, kad netekusi jo apsaugos, kariuomenė neteko ilgam laikui tam tikrų patogumų. Per vieną dieną palapinės nauda mažai suvokiama, nes nuo vėjo ir šalčio palapinė beveik neapsaugo, o nuo drėgmės – labai silpnai; tačiau šis nežymus skirtumas, kai jis kartojasi 200–300 kartų per metus, darosi esminis. Natūrali to pasekmė yra žmonių netektis dėl ligų.

Nebūtina smulkiai aiškinti, kaip nesant palapinių alinama šalis.

Todėl galima būtų galvoti, kad palapinių atsisakymas gali daryti įtaką karo intensyvumo mažėjimui; reikėtų daugiau ir ilgiau būti patalpose, o nesant priemonių stovykloms įrengti – ne kartą atsisakyti nuo išsidėstymo, kurį galima būtų daryti turint palapines.

Tokios ir būtų buvusios pasekmės, jeigu šiame amžiuje karas nebūtų iš pagrindų pasikeitęs.

Jo stichinė ugnis pasidarė tokia pragaištinga, o energija tokia galinga, kad dingo ir reguliarūs ramybės periodai; visos jėgos nesulaikomu srautu dabar veržėsi į lemiamą kovą, apie ką kalbėsime vėliau. Esant tokioms aplinkybėms aišku, kad negalėjo būti ir kalbos apie kokį nors ginkluotųjų pajėgų panaudojimo keitimą, kuriam galėjo daryti įtaką palapinių sunaikinimas. Dabar išsidėstoma po atviru dangumi arba žeminėse bet kokiu oru, bet kuriuo metų laiku ir bet kokioje vietovėje, kaip to reikalauja tikslai ir bendras veiklos planas.

Ar visais laikais ir esant bet kokioms aplinkybėms karas turės tą energiją, pakalbėsime vėliau: ten, kur kare nėra energijos, palapinių nebuvimas, be abejonės, gali turėti įtaką jam vykdyti; tačiau kad toks atgalinis veiksmas

kada nors būtų pakankamai stiprus, kad vėl atstatytų palapinių stovyklas, abejotina. Karo stichijai atsivėrė platesnės sienos; jis gali grįžti į pirmykščius siaurus rėmus tik periodiškai, tam tikram laikui, tam tikromis aplinkybėmis, po to vėl prasiverš visa savo nesuvaldoma jėga už jų ribų. O nuolatinė kariuomenės organizacija turi būti numatoma tik tokiems periodams.

10 skyrius

ŽYGIAI

Žygiai yra tik paprastas perėjimas iš vienos išsidėstymo vietos į kitą ir pavaldūs dviem pagrindinėms sąlygoms. Pirmoji – tai kariuomenės patogumas, kad veltui neeikvotų jėgų, kurios gali būti panaudotos geriau; antroji – judėjimo tikslumas, kad atitiktų mūsų skaičiavimus. Jei panorėtų, pasiųsti 100 000 žmonių viena kolona, taigi vienu keliu, be atstumų tarp dalių, tai tokios kolonos galas niekada neatvyktų į paskirtą vietą tą pačią dieną kartu su kolonos pradžia; reikėtų arba judėti labai lėtai, arba visa masė, kaip krentantis vanduo, ištikštų į daugelį lašų, o toks susiskaldymas kartu su didele jėgų įtampa, kuri tektų daliniams, judantiems ilgos kolonos gale, greitai sukeltų jai neįsivaizduojamą sąmyšį.

Vengdami šios kraštutinybės, mes organizuojame perėjimą tuo lengviau ir tiksliau, kuo mažesnė išrikiuotos kariuomenės kolona.

Iš čia išplaukia būtinybė dalinti jėgas, o ši būtinybė neturi nieko bendra su tuo dalinimu, kuris būna rikiuojant kariuomenę. Taigi padalinimas į žygio kolonas, nors apskritai paėmus ir daro įtaką bendrai grupuotei, tačiau visiškai jos neatitinka. Didelę kariuomenės dalį, kurią nori sutelkti viename punkte, teks išsklaidyti į dalis žygio metu. Netgi tada, kai kiekviena rikiuotė lemia atskirą žygį, gali vyrauti arba rikiuotės, arba žygio sąlygos. Jei, pavyzdžiui, gru-

puotė turi omenyje tik poilsį ir laukti mūšio nereikia, tai vyrauja svarstymai susieti su žygiu, o pastarieji sąlygojami gerų važių kelių pasirinkimu. Turint omenyje šiuos skirtingus žygius, vienu atveju pasirinks kelius, atitinkančius išsidėstymą kareivinėse ir stovyklose, kitu atveju pasirinks kareivines ir stovyklas priklausomai nuo kelių. Tais atvejais, kai laukiama kautynių ir reikia sutelkti pajėgas atitinkamame punkte, neteks galvoti apie tai, kad prireikus ves kariuomenę pačiais prasčiausiais keliais. Jeigu kariuomenė, tarkime, dar tik pakeliui į karo teatrą, tai kolonoms išrenka artimiausius važius kelius, o išsidėstymo vietas ir stovyklas atranda netoli nuo jų, kokie teks.

Į kokią iš dviejų kategorijų nepatektų kiekvienas konkretus perėjimas, visgi bendra šiuolaikinio karo meno taisykle yra ta, kad visur kur galimas mūšis, t. y. visoje karo teritorijoje, kolonos būtų organizuotos taip, kad jose esančios kariuomenės pajėgos galėtų vesti savarankišką mūšį. Ši sąlyga vykdoma sujungiant tris kariuomenės rūšis, esminiu visumos padalijimu ir atitinkamo vadovavimo organizavimu. Taigi nauja kovos rikiuotė dažniausiai atsiranda dėl žygio sąlygų, o jų organizavimas duoda didžiausią naudą.

Kai praeito šimtmečio viduryje, ypač Frydricho II karo teatre, pradėjo į kariuomenės perdislokavimą žiūrėti kaip į ypatingą smogiamąjį pradą ir pradėjo iškovoti pergalę dėl netikėtų perdislokavimų, tai nebuvimas kovos rikiuotės nulėmė dirbtinius ir nepaslankius žygių planus. Norint arti priešo įvykdyti kokį nors perdislokavimą, reikia visada būti pasiruošusiam mūšiui; tačiau tokio pasiruošimo niekada nebuvo, jeigu armijos nebuvo sutelktos, nes tik paskutiniu atveju kariuomenė sudarė kovingą visumą. Antrąją liniją, judant sparnams, kad ji būtų tinkamu atstumu nuo pirmos, t. y. ne toliau kaip ¼, mylios, teko vesti su didelėmis pastangomis vos vos ir tai tik gerai žinant vietovę, nes kur galima surasti ¼ mylios atstumu du važius kelius, lygiaverčius vienas kitam? Tas pats buvo ir su kavalerijos kolonomis, judančiomis iš šonų, kai buvo judama priešo link. Kita bėda buvo su artilerija, kuriai reikėjo atskiro pridengto pėstininkų kelio, nes pėstija turėjo sudaryti nepertraukiamą liniją, o artilerija būtų padariusi jos ilgas, ištemptas kolonas dar daugiau ištemptomis ir būtų sumaišiusi visus atstumus. Reikia tik perskaityti Tempel-

gofo nurodymus dėl žygio Septynerių metų kare, kad gerai įsivaizduotume visas šias aplinkybes ir tuos kelius, kuriais karas tada buvo susietas.

Tačiau po to naujausiame karo mene atsirado kariuomenės skirstymas į dalis; didžiausios iš jų turi būti traktuojamos kaip mažųjų visuma, galinčios mūšyje atkurti visus visumos veiksmus, tik bus vienintelis skirtumas, kad jie bus trumpi; dabar tais atvejais, kai numatoma smogti bendrą smūgį, jau nereikia laikyti kolonų arti viena kitos, kad jos galėtų susijungti prieš pradėdamos mūšį; pakaktų, kad toks susijungimas įvyktų mūšio metu.

Kuo mažesnė kariuomenė, tuo ji judresnė, tuo mažiau ji reikalauja būti padalinta, ne dėl pergrupavimo, o dėl būtinumo įveikti masės bejėgiškumą. Nedidelė dalis eis vienu keliu, o jeigu jai reikia judėti keliomis kryptimis, tai visada galima surasti tam reikalingus kelius. Kuo didesnės pajėgos, tuo didesnis poreikis dalinti, didinti kolonų skaičių ir poreikis važių ir didelių kelių; tai reikalauja didinti atstumą tarp kolonų. Atvirkščiai proporcingas, kalbant matematiškai, šiam dalijimo poreikiui yra su dalijimu susijęs pavojus. Kuo mažesnės dalys, tuo greičiau jos turi suskubti viena kitai į pagalbą; kuo jos didesnės, tuo ilgiau jos gali būti paliktos vienos. Reikia tik prisiminti, kas apie tai buvo pasakyta anksčiau šioje knygoje ir turėti omenyje, kad kultūringoje vietovėje kelių mylių nuotoliu nuo pagrindinio kelio galima surasti lygiagrečius važius kelius, kad suprastume, kad žygio organizavimui nebus didelių sunkumų, kurie neleistų greitai judėti ir tiksliai atvykti su reikiamomis sutelktomis jėgomis.

Kalnuose, kur lygiagrečių kelių yra daug rečiau, o ryšį tarp jų palaikyti daug sunkiau, atskirų kolonų galimybė pasipriešinti bus daug didesnė.

Kad geriau suprastume šį klausimą, išnagrinėsime jį konkrečiai.

Divizija, turinti 8000 žmonių, užima kartu su savo artilerija ir gurguole erdvę, pereinamą per 1 valandą; taigi, jei vienu keliu juda dvi divizijos, tai antroji atvyks po valandos; divizija, net kovodama su didesnėmis priešo pajėgomis, gali išsilaikyti keletą valandų; taigi antroji divizija net blogiausiu atveju, kai pirmajai tenka įsitraukti į kovą tuoj pat, atvyktų ne per vėlai. Toliau nei vienos valandos žygio atstumu nuo didelio kelio iš kairės ir dešinės, visada kultūringose Vidurio Europos šalyse bus galima rasti šalutinių kelių, kuriais

kariuomenė gali pasinaudoti, kad išvengtų judėjimo be kelių, kaip tai dažnai atsitikdavo Septynerių metų kare.

Be to, praktiškai nustatyta, kad kariuomenė, susidedanti iš 4 divizijų ir kavalerijos rezervo, gali net ir blogais keliais per 8 valandas įvykdyti 3 mylių žygį. Laikykime, kad pagal kiekvienos divizijos gilumą reikia po 1 val., tiek pat kavalerijos ir artilerijos rezervams; tada visas perėjimas bus įveiktas per 13 valandų. Tai nedaug laiko; šiuo atveju vienu keliu pereis iki 40 000 žmonių. Tačiau esat tokiam žmonių skaičiui, galima rasti ir pasinaudoti tolesniais keliukais, taigi dar labiau sutrumpinti perėjimo laiką. Jeigu kariuomenė, kuri turi judėti vienu keliu, bus didesnė, nei nagrinėta, tai mes turėtume reikalą su tuo atveju, kai jos atvykimas vieną ir tą pačią dieną nebūtų taip reikalingas, nes mūsų laikais tokios kariuomenės nesivelia į mūšį pirmąjį susidūrime su priešu momentą, paprastai tik kitą dieną.

Mes parodėme šiuos konkrečius atvejus ne tam, kad išanalizuotume iš esmės visą klausimą, o tam, kad geriau paaiškintume mūsų mintį ir parodytume praktiškai, kad šiuolaikinis karas, žygių organizavimas nesudaro daug ypatingų sunkumų, nes patys greičiausi ir tiksliausi perėjimai jau nereikalauja ypatingo meno ir kruopštaus susipažinimo su vietove, kaip tai buvo Septynerių metų kare Frydrichui Didžiajam vykdant greitus ir tikslius žygius; be to, galima pasakyti, kad dabar jie vykdomi paprastai, dėl esminio kariuomenės dalijimo, bet kuriuo atveju tam nereikia sudaryti didelių planų. Anksčiau kautynėms vadovavo paprastomis žodinėmis komandomis, o perėjimai reikalavo didelių paaiškinimų; mūsų laikais kovos rikiuotės reikalauja paaiškinimų, o žygiui beveik užtenka vienos komandos.

Kaip žinoma, visi žygiai skirstomi į lygiagrečius ir statmenus. Lygiagretūs dar vadinami sparnų ir jie keičia geometrinį dalinių išsidėstymą; tas, kas rikiuojantis stovėjo greta, žygyje bus vienas už kito, ir atvirkščiai. Nors žygio kryptimi gali būti kiekvienas kampas iki stataus, tačiau žygio tvarka turi būti priskirta tam arba kitam tipui.

Tik taktikoje būtų įmanoma atlikti tiksliai šį geometrinį išmatavimą ir tai tik tuo atveju, jeigu pasinaudotume tam vadinamuoju judėjimu kolonoje eilė-

mis, kas esant dideliam karių skaičiui neįmanoma. Nepaisant to, tai vykdoma strategijoje. Dalimis, keičiančiomis savo geometrinius santykius, buvo, esant ankstesnei kovos rikiuotei, sparnai ir linijos, prie naujos – paprastai aukščiausieji padaliniai: korpusai ir divizijos, netgi brigados, – priklausomai nuo to, į kokias dalis skirstoma visuma. Tačiau ir čia daro įtaką anksčiau pastebėtos mūsų ypatingos naujos kovos rikiuotės savybės: jau nėra ankstesnės būtinybės, kad visi būtų susirinkę iki kovos veiksmų pradžios, o rūpinamasi tuo, kad visi sutelkti daliniai sudarytų visumą. Jei dvi divizijos išdėstytos taip, kad viena stovi už kitos ir atlieka rezervo vaidmenį, o reikia išstoti prieš priešą dviem keliais, tai niekam neateis į galvą padalyti kiekvieną diviziją abiejuose keliuose; net negalvodami kiekvienai divizijai skirs atskirą kelią ir privers jas judėti lygiagrečiai, paliekant kiekvienam divizijos vadui rūpintis rezervo skyrimu mūšiui. Vadovavimo vientisumas daug svarbesnis, nei pirminis geometrinis santykis: jeigu divizijos atvyks be mūšio į paskirtą poziciją, tai jos gali užimti pirmykštę viena kitos atžvilgiu poziciją. Kai dvi greta esančios divizijos turi įvykdyti šoninį žygį dviem keliais, tai dar mažiau galima tikėtis minties nurodyti užnugaryje esantiems daliniams arba ešelonams kiekvienos iš šių divizijų eiti užnugaryje; aišku, nurodys kiekvienai divizijai atskirą kelią ir tokiu būdu ji žygio metu bus rezervas kitai divizijai. Jeigu kariuomenė, sudaryta iš 4 divizijų, iš kurių 3 išdėstytos fronte, o ketvirta – rezerve, turi judėti priešo link tokia pat tvarka, tai natūralu bus nurodyti kiekvienai iš trijų divizijų, esančių pirmojoje linijoje, atskirą kelią, o ketvirtąją siųsti už tos divizijos, kuri yra viduryje. Jeigu šie trys keliai būtų labai nutolę vienas nuo kito, tai galima būtų judėti ir dviem nebijant, kad tuo bus padarytas koks nors nuostolis.

Tas pats yra priešingu šoninio žygio sparnų atveju.

Kitas klausimas – tai kolonų rikiuotė iš kairės ir dešinės. Žygiuojant sparne tai įvyksta savaime.

Niekas neužeis iš dešinės, kad judėtų į kairę. Judant pirmyn ir atgal žygio tvarka turi pritapti prie padėties numatyto kelio išskleidimo vietovės atžvilgiu. Taktikoje tai būna daugeliu atvejų, nes atstumai čia mažesni, taigi lengviau galima numatyti geometrinius santykius. Strategijoje tai visiškai neį-

manoma, ir jeigu mes matome kartkartėmis kai kurią analogiją su taktika, tai yra tikras pedantizmas. Tarp kitko, anksčiau visa žygio tvarka buvo taktikos reikalas, nes ir žygyje kariuomenė buvo nedaloma visuma, o reikšmę turėjo tik bendras visumos mūšis; todėl, pvz., Šverinas, gegužės 5 d. puldamas iš Brandeiso rajono, negalėjo nematyti, kairėje ar dešinėje kelio yra jo būsimų kautynių laukas, ir jam reikėjo vykdyti savo įžymų kontratakuojamąjį žygį.

Kai senos kovos rikiuotės kariuomenė judėjo priešo link keturiomis kolonomis, tai abu kavalerijos pirmosios ir antrosios linijų sparnai sudarė abi išorines kolonas, o pėstininkų abiejų linijų sparnai – dvi vidurines kolonas. Šios kolonos galėjo pradėti judėjimą arba visos iš dešinės arba kairioji iš dešinės, o dešinioji – iš kairės; pastaruoju atveju rikiuotė vadinosi „iš vidurio“. Visos šios rikiuotės formos buvo susietos su būsimu išskleidimu, bet iš esmės būtent šiuo atžvilgiu buvo beprasmės. Kai Frydrichas Didysis pajudėjo į kautynių lauką ties Leitenu, jis išsirikiavo sparnais keturiomis kolonomis iš dešinės; jie lengvai, ką išaukštino visi istorikai, galėjo parengti linijinę kovos rikiuotę tik todėl, kad atsitiktinai jis panoro atakuoti kairįjį austrų sparną, tačiau jeigu jis būtų panorėjęs apeiti dešinįjį sparną, tai jam būtų reikėję kaip prie Prahos įvykdyti kontratakuojamąjį žygį.

Jeigu net tada šios formos neatitiko tikslo, tai mūsų laikais šiuo atžvilgiu jos atrodytų vaikų žaidimas. Kaip anksčiau, taip ir dabar niekas nežino kovos lauko vietos to kelio atžvilgiu, kuriuo tenka judėti, o nedidelis laiko praradimas, atsirandantis dėl neteisingos rikiuotės iš dešinės arba kairės, mūsų laikais turi mažesnę reikšmę negu anksčiau. Taigi nauja kovos rikiuotė duoda savo teigiamą įtaką; visiškai neturi reikšmės, kokia divizija atvyks pirmoji ir kokią brigadą pirmąją ves į ugnį.

Esant tokioms sąlygoms kolonų judėjimas iš kairės ir dešinės turi tik tą reikšmę, kad jeigu tai daroma paeiliui, tai tas išlygina sunkumus, tenkančius kariuomenei. Pastarieji sudaro nors ir vienintelę, tačiau svarbią pagundą išlaikyti rikiuotę, kai atliekami dideli perdislokavimai.

Esant šioms sąlygoms rikiuotė „iš vidurio“, kaip tam tikra žygio rikiuotė, pati atkrinta ir gali atsirasti tik atsitiktinai; žygis „iš vidurio“ vienos kolonos

strategijoje yra nonsensas, nes jis pareikalautų dviejų kelių.

Taigi žygio rikiuotė priklauso daugiau taktikai, nei strategijai, nes iš esmės ji yra visumos išskaidymas į dalis, kurios po žygio turi susijungti į visumą. Kadangi šiuolaikiniame karo mene jau nekreipia dėmesio į tai, kad dalys būtų kartu, o žygyje, atvirkščiai, jas atskiria viena nuo kitos ir palieka veikti savarankiškai, tai lengvai gali atsitikti, kad dėl to bus mūšiai, kuriuose dalys privalės išsilaikyti pačios ir kurių kovų suma sudarys bendras kautynes. Štai kodėl mes taip ilgai privalėjome sustoti ties šiuo klausimu.

Kadangi rikiuotė trimis greta išsidėsčiusiomis dalimis, kaip mes matėme anksčiau, yra pati natūraliausia tais atvejais, kai nedominuoja koks nors specialus tikslas, tai iš čia išsirutulioja ir žygio rikiuotė trimis didelėmis kolonomis, kaip pati natūraliausia.

Dabar mums belieka tik pažymėti, kad kolonos samprata nustatoma ne tik ypatingu keliu, kuriuo juda žinoma kariuomenės dalis, bet kad šiuo pavadinimu tenka pažymėti strategijoje kiekvieną kariuomenę, žygiuojančią tuo pačiu keliu vieną už kitos keletą dienų, nes skirstymas į kolonas būtinas, kad sutrumpintų ir palengvintų perėjimus, nes nedidelis žmonių skaičius visada juda lengviau ir greičiau, negu didelis. Šį tikslą galima pasiekti ne tik tuo, kad veda kariuomenę skirtingais keliais, bet ir tuo, kad ją veda ir tais pačiais keliais, tačiau skirtingomis dienomis.

11 skyrius

ŽYGIAI
Tęsinys

Dėl žygio nuotolio ir reikalingo tam laiko privalu laikytis bendrų normų, kurias duoda praktika.

Šiuolaikinėms kariuomenėms seniai nustatyta, kad per vieną dieną galima daryti 3 mylių perėjimą. Vykdant ilgą žygį tenka dienos normą sutrumpinti iki 2 mylių, todėl kad įsiterpia dienos sustojimai, skirti tvarkyti visus sutrikimus.

8 000 žmonių divizija lygioje vietovėje ir vidutiniais keliais vykdo 8–10 valandų žygį, kalnuose – 10–12 valandų. Jeigu vienoje kolonoje yra kelios divizijos, tai perėjimas trunka 2–3 val. ilgiau, jeigu net neskaityti to laiko, kiek vėliau išžygiuoja kitos divizijos. Taigi matome, kad esant tokiems perėjimams diena pakankamai užimta ir kad kareivio, prislėgto savo naštos, 10–12 val. jėgų įtampos negalima lyginti su paprastu 3 mylių pasivaikščiojimu, kurį vienišas keliautojas gali nueiti neblogu keliu per 5 valandas.

Atskiri pagreitinti perėjimai neturi viršyti 5, daugiausia 6 mylių, o pakartotiniai – 4 mylių. 5 mylių perėjimas jau reikalauja kelių valandų poilsio ir 8 000 žmonių divizija netgi geru keliu jį įvykdys ne greičiau kaip per 16 valandų. Jeigu perėjimas siekia 6 mylias ir jame dalyvauja keletas divizijų, tai jam reikia skirti ne mažiau kaip 20 valandų.

Čia turima omenyje perėjimą iš vienos stovyklos į kitą, kurį vykdo kelios divizijos, sutelktos kartu, nes tai priimtas būdas, nenaudojamas karo teatre. Jeigu žygiuoja kelios divizijos vienu keliu, tai sutelkimas ir išėjimas pirmųjų divizijų turi būti pradėtas truputį anksčiau, todėl ir į nakvynės vietą jos ateis anksčiau. Tačiau šis skirtumas nebus lygus visam divizijos įtraukimui į žygio koloną ir kuris jai reikalingas tam, ką prancūzai taip taikliai pavadino išsiliejimu. Taigi tuo tik truputį sutaupomos kareivių jėgos, o kiekvienas perėjimas ženkliai pailgėja laiko atžvilgiu didėjant jame dalyvaujančios kariuomenės skaičiui. Tik kai kuriais atvejais būna galimybė divizijai tokiu būdu vykdyti sutelkimą ir žygiavimą brigadomis, skirtingu laiku, todėl mes ir priėmėme diviziją kaip vienetą.

Nors esant ilgiems perėjimams toli nuo priešo, kai kariuomenė pereina iš vieno išdėstymo punkto į kitą nedideliais ešelonais be susitelkimo punktų, perėjimai gali būti ir ilgesni, tačiau kelias ir taip pailgėja, tais nukrypimais nuo kelio, kurie reikalingi patalpoms užimti.

Perėjimai, kurių metu daliniai turi kiekvieną dieną susitelkti į divizijas ar net korpusus ir išsidėstyti patalpose, reikalauja daugiausiai laiko, juos galima rekomenduoti tik turtingoje vietovėje ir esant nelabai skaitlingai kariuomenei; tik tokiomis sąlygomis išdėstymas po stogu ir lengvesnis tiekimas atpirks ilgesnį jėgos įtampos laiką, kuris tenka kareiviams. Prūsų kariuomenė, atsitraukdama 1806 m., be abejo, prisilaikė klaidingos sistemos išdėstydama kareivius dėl maisto tiekimo pagerinimo kiekvieną naktį patalpose. Maisto produktus galima buvo pristatyti į stovyklavietes ir kariuomenei nebūtų reikėję, esant perdėtam jėgų eikvojimui, sugaišti 14 dienų tam, kad nueitų 50 mylių.

Tačiau šios erdvės ir laiko normos ženkliai keičiasi žygiuojant blogais keliais ir kalnuotoje vietovėje; net ir konkrečiu atveju sunku nustatyti laiką, reikalingą perėjimui, tuo sunkiau nustatyti kokią nors bendrą taisyklę. Todėl teorija gali tik apsaugoti nuo pavojaus tų klaidų, kurios gali būti. Siekiant jų išvengti reikalingas kraštutinis atsargumas skaičiuojant ir visada reikia palikti tam tikrą atsargą nenumatytiems atvejams, kurie gali sulėtinti judėjimą. Reikia atsižvelgti ir į oro sąlygas, ir į kariuomenės būklę.

Nuo tada, kai buvo atsisakyta palapinių ir pradėjus kariuomenės maitinimui produktų rekviziciją vietoje, gurguolių sumažėjo; natūralu, kad turėjo paspartėti kariuomenės judėjimas, būtent ir pailgėti dienos perėjimai. Tačiau taip būna esant tik tam tikroms aplinkybėms.

Žygiai karo teatre iš to mažai išlošė, nes žinoma, kad visais atvejais, kai tam tikras uždavinys reikalavo perėjimų, viršijančių priimtą normą, gurguoles arba palikdavo užnugaryje, arba pasiųsdavo pirmyn ir laikė toli nuo kariuomenės, kol vyko žygiai. Tokiu būdu gurguolės ir anksčiau neturėjo įtakos judėjimui ir jeigu jos pasidarė nereikalingos, tai su jomis nesiskaitė, kaip jos nuo to nekentėtų. Todėl Septynerių metų kare mes stebėjome tokius perėjimus, kurie ir mūsų laikais negali būti pranokti; kaip pavyzdį parodysime Lassi žygį 1760 m., kai jis turėjo palaikyti rusų žygį į Berlyną. Jis nužygiavo nuo Šveidnico per Luzaniją iki Berlyno kelią, lygų 45 mylioms, per 14 dienų ir darydavo 4½ mylių per dieną, kai 15 000 žmonių korpusui ir mūsų laikais būtų kažkas ypatinga.

Kita vertus, kaip tik pakeitus maisto tiekimo sistemą, šiuolaikinės kariuomenės žygiai turi stabdantįjį pradą. Jei kariuomenė turi pati išgauti dalį produktų, kas dažnai būna, tai atima daugiau laiko, nei paprastas duonos gavimas iš duonvežių. Be to, esant ilgesniems perėjimams negalima išdėstyti didelės kariuomenės stovyklą viename punkte; divizijas tenka išdėstyti atskirai, kad lengviau būtų gauti viską, ko reikia. Pagaliau, retai būna, kad dalis kariuomenės, būtent kariuomenės, būtent kavalerija, nebūtų išdėstyta patalpose. Visa tai trunka pakankamai ilgai. Todėl matome, kad kai Bonapartas 1806 m. persekiojo prūsų kariuomenę ir stengėsi ją atkirsti, o Bliucheris 1815 m. planavo tą patį padaryti su prancūzų kariuomene, tai abu jie per 10 dienų nuėjo tik 30 mylių, – greitis, kurį netgi Frydrichas Didysis sugebėjo pasiekti perėjimuose iš Silezijos į Saksoniją ir atgal, nepaisant gurguolių, kurias jis tempė su savimi.

Vis dėlto karo veiksmų teatre dideli ir maži kariniai daliniai labai išlošė paslankumo ir valdymo kokybės požiūriu sumažindami gurguolių skaičių. Pirma – esant vienodam kavalerijos ir pabūklų skaičiui kariuomenėje dabar mažiau arklių, taigi rūpesčiai dėl pašaro mažėja; antra – išsidėstant pozicijose nėra ankstesnio suvaržymo, nes nereikia nuolat turėti omenyje didžiulę išsidriekusių gurguolių uodegą.

Žygiai, panašūs į tuos, kuriuos atliko Frydrichas 1758 m., kai baigėsi Olmiuco apgula, turėdamas 4000 vežimų, kurių priedangai teko išskirti pusę kariuomenės atskirais batalionais ir būriais, mūsų dienomis nepasisektų esant pačiam neryžtingiausiam priešininkui.

Tolimam kariuomenių perdislokavimui, pvz., nuo Tago iki Nemuno, gurguolių atsisakymas jaučiamas labiau, nes dėl likusių kariuomenėje vežimo priemonių priimta dienos perėjimų norma ir lieka ta pati, visgi kai kuriais atvejais jų galima atsisakyti su mažesniais nuostoliais.

Apskritai sumažinus gurguolių skaičių labiau taupomos jėgos, negu greitinamas judėjimas.

12 skyrius

ŽYGIAI
Tęsinys

Dabar mes privalome išnagrinėti tą ardomąją įtaką, kurią daro žygiai ginkluotosioms pajėgoms. Ji tokia didelė, kad mes ją galime laikyti aktyviu pradu, lygiaverčiu kovoms.

Vienintelis saikingas perėjimas nesukels instrumento [kariuomenės – red.] susidėvėjimo, keletas tokių perėjimų būtinai darys įtaką jos būviui, o keletas sunkių perėjimų, be abejo, turės nepalyginamai didesnę įtaką.

Karo veiksmų teatre produktų stoka, gyvenimo sąlygos, prasti keliai ir būtinumas būti nuolatinės kovinės parengties yra priežastys, sukeliančios neišmatuojamą jėgų įtampą, dėl ko žmonės, galvijai, vežimo priemonės ir apranga darosi netinkami.

Priimta sakyti, kad ilgas poilsis kariuomenei nenaudingas, kad jis sukelia daugiau ligų, negu saikinga veikla. Žinoma, ligos yra ir bus, kai kareiviai sutelkti, ankštai išdėstyti; tačiau tokios pat nepavykusios nakvynės, sukeliančios ligas, būna ir žygyje. Tačiau negalima sutikti su tuo, kad oro trūkumas ir negalėjimas dėl ankštumos judėti bus šių susirgimų priežastys, nes ir tą, ir kitą galima gauti darant pratimus ore.

Prisiminkite, koks bus skirtumas pašlijusiam ir sutrikusiam žmogaus organizmui, ar jis susirgs kelyje, klampodamas purvą, eidamas per lietų, slegiamas savo naštos, ar kambaryje; netgi iš stovyklos jį greitai nukreips į artimiausią gyvenvietę ir jis gaus gydytojų pagalbą, tada kai žygyje jis liks gulėti ilgas valandas kelkraštyje be jokios pagalbos ir po to atsilikęs slinks paskui kariuomenę. Kokia daugybė lengvų susirgimų tokiu būdu pereina į sunkias ligas, kiek sunkių ligų darosi mirtinos! Juk dulkėse, svilinant saulei netgi saikingas perėjimas baisiai sužadina ir sukelia kankinantį troškulį; kareivis

godžiai veržiasi prie šalto vandens šaltinio ir suranda jame ligą ir mirtį.

Savo pastabomis nenorėjome kovoti už aktyvumo mažinimą kare; instrumentas tam ir yra, kad juo naudotųsi, o jeigu jis nuo to naudojimo susidėvi, tai yra natūralu. Mes tik norime nurodyti viskam tinkamą vietą ir paprieštarauti teorinėms pagyroms, bet tie staigūs antpuoliai, žaibiški perėjimai, veiksmai be miego ir poilsio nieko nekainuoja; jie sutapatinami su turtingiausiais klodais, kurių karvedžiai neišnaudoja. Su šiais „klodais“ yra taip pat, kaip su sidabro ir aukso kasyklomis; mato tik produktą ir nekelia klausimo, kiek kainavo darbas jį gaunant.

Nors ilgame žygyje toli nuo priešo, ne karo veiksmų teatre, žygio sąlygos būna lengvesnės ir dienos netektys mažiau reikšmingos, tačiau susirgęs pačia lengviausia liga paprastai ilgam iškrenta iš rikiuotės, nes sveikstantieji jau negali pavyti vis toliau ir toliau žygiuojančios kariuomenės.

Kavalerijoje arklių, nutrintomis nugaromis ir šlubuojančių, skaičius didėja didėjančia progresija, o gurguolėse daug kas lūžta ir išeina iš rikiuotės. Todėl po 100 ir daugiau mylių žygio kariuomenė silpnėja, ypač kavalerijos ir gurguolių atžvilgiu. Jeigu tokie perdislokavimai bus reikalingi pačiame karo veiksmų teatre, t. y. priešo akivaizdoje, tai abi nepalankios aplinkybės susilieja į vieną ir netektys, esant dideliam kariuomenės skaičiui, taip pat kitoms nepalankioms aplinkybėms gali pasiekti neįsivaizduojamų mastų.

Pateikime keletą pavyzdžių, kad suteiktume pasakytam didesnį apibrėžtumą.

Kai 1812 m. birželio 24 d. Bonapartas persikėlė per Nemuną, jo didžiulis centras, su kuriuo jis po to žygiavo prie Maskvos, apėmė 301 000 žmonių: prie Smolensko iš jų 13 500 buvo skyriuose; taigi turėjo likti 287 500 žmonių. Tuo tarpu rikiuotėje buvo tik 182 000 žmonių; taigi netektys siekė 105 500 žmonių. Jei dar prisiminsime, kad iki to įvykio tik du žymesni mūšiai: vienas tarp Davu ir Bagrationo, kitas – tarp Marato ir Ostermano-Tolstojaus, tai prancūzų netektys mūšiuose vargu ar buvo didesnės nei 10 000 žmonių; taigi tos netektys, kurių kariuomenė neteko ligoniais ir atsilikusiais per 52 dienas nužygiavus maždaug 70 mylių, siekė 95 000 žmonių, taigi ⅓ visos kariuomenės.

Trimis savaitėmis vėliau, prieš Borodino mūšį, šios netektys siekė 144 000 žmonių (įskaitant ir netektis mūšiuose), o po 8 dienų Maskvoje – 198 000. Apskritai netektys šioje kariuomenėje pirmuoju puolimo periodu kiekvieną dieną sudarė $^{1}/_{150}$, o antruoju periodu $^{1}/_{120}$, trečiuoju – $^{1}/_{19}$ viso skaičiaus, turėto periodo pradžioje.

Tiesa, Bonaparto žygiavimą nuo persikėlimo per Nemuną iki pačios Maskvos galima laikyti nepertraukiamu; tačiau nereikia pamiršti, kad jis truko 82 dienas, kurių metu nueita vos 120 mylių ir kad du kartus prancūzų kariuomenė formaliai buvo sustojusi: iš pradžių 14 dienų Vilniuje, po to 11 dienų Vitebske, ir tuo metu atsiliekantys kariai turėjo laiko prisijungti prie kariuomenės. Šio 14 savaičių žygio metu nei metų laikas, nei keliai nebuvo prasti, nes buvo vasara, o keliai, kuriais žygiavo, daugiausia buvo smėlėti. Tačiau didžiulė kariuomenė, sutelkta viename kelyje, produktų trūkumas ir atsitraukiantis priešas, bet nebėgantis, sudarė sunkinančias žygį aplinkybes.

Mes nekalbėsime apie prancūzų kariuomenės traukimąsi nuo Maskvos iki Nemuno, tačiau turime paminėti, kad ją persekiojanti rusų kariuomenė, išėjusi nuo Kalugos su 120 000 žmonių, atvyko į Vilnių turėdama 30 000 žmonių. Visiems žinoma kaip mažai per tą laiką ji neteko kautynėse.

Dar vienas pavyzdys iš kampanijos, vykusios nedidelėje erdvėje, tačiau išsiskiriančios daugeliu perdislokavimų pirmyn ir atgal, būtent iš Bliucherio veiksmų Silezijoje ir Saksonijoje 1813 m. Priklausantis šiai kariuomenei Jorko korpusas pradėjo žygį rugpjūčio 16 d. su 40000 žmonių, o atvyko prie Leipcigo spalio 19 d. su 12 000. Pagrindiniai mūšiai, kuriuose šis korpusas kovojo prie Goldbergo, Levenbergo, kautynėse Kacbache prie Vartenburgo ir Mekerno (Leipcigo), kainavo jam, pačių autoritetingiausių rašytojų duomenimis, 12 000 žmonių, tuo tarpu kitos netektys per 8 savaites siekė 16 000 žmonių, t. y. $^{2}/_{5}$ visos kariuomenės.

Taigi reikia būti pasiruošusiam didelei savo jėgų netekčiai, jeigu numatomas labai judrus karas: tai reikia numatyti veiksmų plane ir pirmiausia pasirūpinti papildymu.

13 skyrius

IŠSIDĖSTYMAS PATALPOSE

Naujausioje karo meno istorijoje išdėstymas patalpose vėl pasidarė būtinas, nes yra nereikalingos palapinės ir gurguolės, kurios darė kariuomenę nepriklausomą. Kaip plačiai bebūtų naudojamos žeminių stovyklos ir stovyklavietės po atviru dangumi, vis dėlto negali sudaryti nekintamo kariuomenės išdėstymo būdo, nes anksčiau ar vėliau, priklausomai nuo oro sąlygų, kariai pradėtų sirgti ir išeikvotų be reikalo savo jėgas. 1812 m. žygis į Rusiją yra vienas iš nedaugelio, kai esant atšiauriam klimatui kariuomenė per 6 mėnesius beveik visai negyveno patalpose. Bet kas atsitiko dėl tokio jėgų įtempimo, kurį galima pavadinti ekstravagantišku, jeigu ši klasifikacija dar daugiau neatitiko šios priemonės politinės idėjos.

Dvi aplinkybės gali trukdyti kariuomenės išdėstymą patalpose: priešo artumas ir perdislokavimo sparta. Dėl šių priežasčių patalpos paprastai greitai paliekamos, kai tik prasideda ryžtingi veiksmai, ir jų neužima, kol šie veiksmai baigiasi.

Naujausiuose karuose, t. y. visuose tuose žygiuose, kurie vyko mūsų akyse paskutinius 25 metus, karo stichija veikė su jai būdinga energija. Šiuose karuose buvo didžiausias aktyvumas ir jėgų įtampa; tačiau visi šie žygiai buvo neilgi, retai tęsdavosi pusę metų, dažnai užtekdavo kelių mėnesių, kad pasiektų numatytą tikslą, t. y. padėtį, kai nugalėtasis buvo priverstas sudaryti paliaubas arba netgi taiką arba ateidavo momentas, kai nugalėtojo pergalės impulsas nusilpo kovoje. Šiais kraštutiniais įtampos periodais negalėjo būti kalbos apie išdėstymą patalpose, nes net pergalingo postūmio metu persekiojant, kai jokie pavojai negrėsė nugalėtojui, perdislokavimo sparta neleido daryti tokio palengvinimo.

Kai įvykių eiga dėl tos ar kitos priežasties būna mažiau veržli ir vyksta lygiavertis jėgų svyravimas, kariuomenės išdėstymas patalpose yra elementas

rūpestingo jai dėmesio. Šis poreikis daro nedidelę įtaką ir karui: pirma, kad išloštų laiko ir aprūpintų saugumą stato stipresnius sargybos postus ir didesnį, toliau priekyje esantį avangardą ir, antra, kreipia didesnį dėmesį, kiek vietovė sukultūrinta ir turtinga, o ne į jos taktinius privalumus ir taškų bei linijų geometrinius santykius. Prekybos miestas su 20 000–30 000 gyventojų arba didelis kelias, prie kurio išsidėstė daugybė gyvenviečių, teikia gerus patogumus didelių kariuomenių sutelktam išdėstymui, o šis išdėstymas atveria tokią galimybę jas valdyti ir tokią erdvę veiksmams, kad šie privalumai padengia visus taktinius privalumus, kuriuos galėtų suteikti kitas rajonas.

Mums teks padaryti tik keletą pastabų dėl išdėstymo tvarkos, nes tai yra taktikos klausimas.

Kariuomenės išdėstymas patalpose būna dviejų tipų priklausomai nuo to, ar tai yra pagrindinis ar šalutinis uždavinys. Jeigu kariuomenės grupuotė pavaldi išimtinai taktiniams ir strateginiams tikslams ir jei kariuomenės buičiai palengvinti skirtos patalpos yra netoli jų veiklos punkto, kas dažniausiai būna su kavalerija, tai patalpos yra antraeilis dalykas; jos pakeičia stovyklą ir turi būti tokio ploto, kad daliniai galėtų laiku priimti reikiamą kovos padėtį. Jei kariuomenė išdėstoma patalpose poilsiui jėgoms atkurti, tai išdėstymas patalpose bus pagrindinis uždavinys, o kitos priemonės, taigi ir tikslinis sutelkimo punktų parinkimas, turi tik prie to prisiderinti.

Pirmas klausimas, kurį reikia išnagrinėti – tai kariuomenės išdėstymo rajono forma. Paprastai ji yra stačiakampio formos, sudaranti tarsi pailgą paprastą taktinės kovos rikiuotės išskleidimą. Priekyje jo bus sutelkimo punktas, o aukščiausios vadovybės štabas užnugaryje. Šios trys sąlygos trukdo sutelkti visus dalinius iki priešo pasirodymo, dar daugiau – beveik prieštarauja tam.

Kuo labiau išdėstymo rajono forma artinasi prie kvadrato arba apskritimo, tuo lengviau sutelkti kariuomenę nustatytame punkte, būtent centre. Kuo daugiau užnugaryje nukeltas sutelkimo punktas, tuo vėliau jį pasieks priešas ir tuo daugiau laiko liks mums susitelkti. Susitelkimo punktas, esantis išsidėstymo rajono užnugaryje, niekada negali būti pavojingas. Atvirkščiai, kuo toliau į priekį iškelta pagrindinė buveinė, tuo anksčiau ji gauna prane-

šimus ir tuo geriau apie viską žino karvedys. Tačiau nurodytos sąlygos nėra nepagrįstos ir į jas reikės atsižvelgti.

Didindami išdėstymo rajonų plotį, turime omenyje geresnę šalies priedangą, kurią priešas kitu atveju galėtų išnaudoti rekvizicijomis. Tačiau ši sąlyga nelabai svarbi ir ne visai teisinga. Ji teisinga tik tada, kai kalbama apie kraštutinius sparnus, ir neteisinga, kai kalbama apie tarpus tarp dviejų kariuomenės dalių, kurių išdėstymo rajonai sugrupuoti greta jų sutelkimo punktų, nes į tokį tarpą nedrįs įsibrauti joks priešas. Tai ne taip svarbu ir todėl, nes yra paprastesnės priemonės apginti artimiausius rajonus nuo priešo rekvizicijų, neskaldant savo kariuomenės.

Iškeldami susitelkimo punktą pirmyn, turime tikslą pridengti išdėstymo rajoną nuo priešo atakos. Tai susieta su tokiais įsivaizdavimais. Pirma – greitai surenkamas dalinys visada palieka po savęs patalpose visą uodegą atsiliekančiųjų: ligonių, gurguolių, išteklių ir t. t., kurie būtų patekę priešui, jei susitelkimo punktas būtų užnugaryje. Antra – reikia turėti omenyje, kad priešas, išblaškęs avangardą arba apėjęs jį dideliais kavalerijos daliniais, gali užpulti pavienius batalionus ir pulkus. Išrikiuotas kovai būrys, kurį sutiks priešo kavalerija, kaip bebūtų silpnas ir nors galų gale bus sumuštas, visgi sulaikys jos skverbimąsi ir tuo pačiu bus išlošta laiko.

Kas dėl pagrindinės būstinės vietos, tai vyravo nuomonė, kad nėra tokių priemonių, kurios iki galo aprūpintų jos saugumą.

Vadovaudamiesi šiais skirtingais samprotavimais, manome, kad geriausia išdėstymo patalpose rajono forma ir struktūra yra stačiakampis, labiau primenantis kvadratą ar apskritimą, su susitelkimo punktu viduryje, o esant didesnėms pajėgoms – su pagrindine būstine, išdėstyta priešakinėse linijose.

Tai kas apskritai buvo pasakyta dėl kariuomenės išdėstymo sparnų dengimo, tinka ir šiuo atveju; todėl kiekvienas būrys iš kairės ir dešinės turi turėti savo susitelkimo punktus, taip pat kaip ir pagrindinės pajėgos, nors ir galvojama stoti į mūšį kartu.

Be abejo, jeigu atkreipsime dėmesį į tai, kad, viena vertus, vietovės sąlygos, kokia nors gamtinė kliūtis sąlygoja natūralų susitelkimo punktą, o, kita

vertus, jos savo gyvenvietėmis ir miestais sąlygoja išdėstymą patalpose, tai įsitikinsime, kaip retai geometrinė figūra turi lemiamą reikšmę; vis dėlto tai parodyti mes laikome reikalingu todėl, kad ji, kaip bet koks bendras dėsnis, mažesne ar didesne galia pasireiškia kaip atskirų reiškinių visuma.

Atsižvelgiant į naudą, kurią duoda vietovė kariuomenės išdėstymui, reikėtų nurodyti ir maskuojamųjų vietovės savybių poveikį, nes tai leistų tinkamai išsirinkti patalpas išsidėstymui, o vietovės priešo pusės link organizuoti didelio skaičiaus mažų grupių stebėjimą. Taip pat naudinga išdėstyti kariuomenę už tvirtovių; tvirtovės įgulos skaičius negali būti numatytas, tačiau jos priešą skatina būti atsargiems ir kelia daugiau pagarbos mums.

Apie įtvirtintus žiemos būstus mes numatome kalbėti atskirame skyriuje.

Kariuomenės išdėstymas dislokacijos vietoje, skiriasi nuo jos išdėstymo žygio metu tuo, nes pastaruoju atveju vengiama plėstis į plotį, o išsidėstoma išilgai pagrindinio kelio, kas sudaro sąlygas greitai susitelkti, jeigu toks išdėstymas neišsitęsia daugiau nei per vieną perėjimą.

Visais tais atvejais, kai mes, kalbant technine kalba, esame prieš priešą, t. y. visais atvejais, kai abu avangardai perskirti tik nedidele erdve, išdėstymo rajono ilgį ir laiką, reikalingą kariuomenei sutelkti, lemia avangardo ir priekinės saugos jėga ir išdėstymas; tais atvejais, kai jų jėgos ir išdėstymas lemiamas priešo padėtimi ir aplinkybėmis, tai atvirkščiai, išsidėstymo plotis priklausys nuo laiko, kurį duos mums priešakinių dalinių pasipriešinimas.

Kaip mes turime įsivaizduoti į priekį pasiųstų būrių priešinimąsi, mes jau kalbėjome 8 skyriuje. Iš pasipriešinimo laiko reikia atimti laiką, skirtą padėčiai įvertinti ir nuorodoms kariuomenei kilti davimo, ir tik tai, kas liks po tokio atėmimo, bus laikas, panaudotas kariuomenės judėjimui į susitelkimo punktą.

Siekdami užfiksuoti mūsų įsivaizdavimą apie tai, kaip tai paprastai vyksta, turime pastebėti, kad jeigu išsidėstymo rajono spindulys būtų lygus atstumui rajono nuo avangardo, o susitelkimo punktas būtų maždaug rajono centre, tai laikas, išloštas dėl priešo sulaikymo, būtų likęs pranešimams ir įsakymams perduoti; daugeliu atvejų jo visiškai užtektų, netgi jei pranešimai apie priešo

puolimą perduodami ne šviesos signalais, signaliniais šūviais ir t. t., o tiesiog per pasiuntinius, t. y. vieninteliu užtikrintu būdu.

Taigi, jei avangardas yra už 3 mylių, galima užimti patalpoms erdvę maždaug 30 kvadratinių mylių. Vietovėje su vidutiniu gyventojų tankiu, čia gali būti iki 10 000 kiemų, kas 50000 žmonių kariuomenei, be avangardo, sudarys vidutiniškai 4 žmones kieme. Toks išdėstymas patalpose sudarytų didelius patogumus; esant du kartus didesnei kariuomenei 9 žmonės tektų vienam kiemui, vis dėlto patalpos nebūtų per daug ankštos. Kai avangardas negali būti toliau nei 1 mylia, mes turėtume 4 kvadratinių mylių rajoną, nors išloštas laikas sumažėja ne visai proporcingai atstumui tarp avangardo ir pagrindinių jėgų, o esant 1 mylios atstumui galima būtų tikėtis 6 val., visgi priešui esant taip arti reikia būti labiau atsargiems. Aišku, tokioje ankštoje erdvėje 50 000 žmonių kariuomenė galėtų kaip nors išsidėstyti patalpose tik esant dideliam gyventojų tankiui.

Matome, kokią reikšmę turi dideli arba vidutiniai miestai, suteikiantys galimybę išdėstyti nuo 10 000 iki 20 000 žmonių viename punkte.

Iš to atrodytų turi sekti, kad jei priešas nelabai arti, o mes turime atitinkamą avangardą, tai galima likti patalpose, nors ir turime priešais sutelktas priešo jėgas, kas ir buvo padaryta Frydricho Didžiojo 1762 m. pradžioje prie Breslau, o 1812 m. Bonaparto prie Vitebsko. Tačiau, turint prieš save susitelkusį priešą, nors ir netektų bijoti dėl susitelkimo esant pakankamam atstumui iki priešo ir imantis atitinkamų priemonių, visgi nereikia užmiršti, kad kariuomenė, užimta greitu susitelkimu, nieko kito daryti negali ir kad šiuo momentu ji negali panaudoti susidariusią padėtį, o todėl netenka ženklios savo operacinių galimybių dalies. Iš čia išvada, kad tik trijuose atvejuose kariuomenę galima išdėstyti patalpose:

1. kai tą patį daro priešas;
2. kai to reikalauja kariuomenės būklė;
3. kai artimiausią kariuomenės veiklą riboja įtvirtintos pozicijos gynyba ir viskas koncentruojama į tai, kad laiku būtų sutelkta kariuomenė.

Puikų išdėstytos patalpose kariuomenės sutelkimo atvejį matome 1815 m. kampanijoje. Generolas Citenas su 30 000 žmonių sudarė Bliuscherio kariuomenės avangardą prie Šarlerno, kurią buvo numatyta sutelkti prie Sombrefo, tik už 2 mylių užnugaryje. Labiausiai nutolusios nuo Sombreto patalpos buvo už 8 mylių, būtent iš vienos pusės – už Siney, iš kitos – į Lježo pusę. Tačiau kariuomenė, išdėstyta už Siney, susirinko prie Linji prieš kelias valandas iki kautynių, o išdėstyta Lježo kryptimi (Biulovo korpusas), irgi būtų buvusi vietoje, jei ne atsitiktinumas ir netinkamai organizuota ryšių tarnyba.

Neginčijama, kad prūsų kariuomenės saugumu pasirūpino nepakankamai; pateisinimui reikia pasakyti, kad nurodytas išdėstymas įvyko tada, kai prancūzų kariuomenė buvo išdėstyta dar didesnėje erdvėje. Taigi klaida tik ta, kad tos priemonės nebuvo pakeistos tuoj pat gavus pirmą pranešimą apie prancūzų kariuomenės judėjimą ir apie Bonaparto atvykimą.

Vertas dėmesio tas samprotavimas, kad prūsų kariuomenė galėjo susitelkti prie Gombrefo dar iki priešo atakos. Tiesa, Bliucheris gavo pranešimą apie priešo puolimą 14-osios naktį, t. y. prieš 12 valandų iki to, kol generolas Citenas buvo iš tikrųjų užpultas, ir tik tada buvo pradėta telkti kariuomenę, bet jau 15 d. rytą. 9 val. generolas Citenas buvo pačioje ugnyje ir tik šiuo momentu generolas Tilmanas gavo Siney įsakymą žygiuoti į Namiurą. Taigi jam teko iš pradžių surinkti korpusą, po to nueiti 6,5 mylių iki Sombrefo; tam reikėjo 24 valandų. Tuo pačiu laiku galėjo atvykti ir generolas Biulovas, jeigu įsakymas pulti būtų jam įteiktas laiku.

Bonapartui pavyko 16 d. pradėti Liuji puolimą tik 2 valandą po pusiaudienio. Baimė turėti Velingtoną iš vienos pusės, Bliucherį – iš kitos, kitais žodžiais – jėgų neatitikimas paaiškina tą neskubėjimą; matome, kiek netgi pats ryžtingiausias karvedys stabdomas atsargiu mėginimu, kuris visada būdingas esant sudėtingoms aplinkybėms.

Dalis čia pateiktų samprotavimų, matyt, turi daugiau taktinį, nei strateginį pobūdį, tačiau mes leidome sau truputį išeiti iš savo dalyko ribų, nei pasisakyti nevisiškai aiškiai.

14 skyrius

KARIUOMENĖS APRŪPINIMAS

Kariuomenės aprūpinimas dėl dviejų priežasčių šiuolaikiniame kare turi daug didesnę reikšmę, nei tai buvo anksčiau. Visų pirma todėl, kad šiuolaikinės kariuomenės daug didesnės, nei viduramžių ir netgi nei jos buvo senovėje. Jeigu ir anksčiau buvo kariuomenės, skaičiumi lygios šiuolaikinėms, o kartais ženkliai didesnės už jas, tai buvo retas ir praeinantis reiškinys. Naujojoje karo istorijoje, nuo Liudviko XIV laikų, kariuomenės buvo labai skaitlingos. Antra priežastis gerokai reikšmingesnė ir specifiškai priklausanti naujiesiems laikams. Ji pasireiškia didesniu šiuolaikinių karų vidiniu ryšiu, nuolatinės kovos parengties reikalavimu, keliamu juos vykdančioms ginkluotosioms pajėgoms. Dauguma ankstesnių karų susidėdavo iš atskirų, nesusietų vienas su kitu kampanijų, kurias skyrė pauzės, kurių metu karas faktiškai visiškai nevykdavo arba ginkluotosios pajėgos tiek toli atsitraukdavo viena nuo kitos, kad kiekviena iš dviejų kariuomenių galėjo užsiimti savo poreikių patenkinimu, nekreipdama dėmesio į priešą.

Naujųjų laikų karai, t. y. po Vestfalio taikos sutarties, vyriausybių pastangomis įgavo ryškią formą; karo tikslai visur yra vyraujantys, o dėl kariuomenės aprūpinimo jie suformuoja tokią organizaciją, kuri visada galėtų patenkinti reikalavimus.

Tiesa XVII ir XVIII amžiaus karuose taip pat buvo didelės pertraukos, kurios buvo panašios į visišką karo sustabdymą, suprantame reguliarų žiemojimo stovyklų užėmimą. Tačiau ir žiemojimo stovyklų užėmimas sutapo su karo tikslais; tai lėmė atšiaurus metų laikas, o ne kariuomenės aprūpinimo klausimai, o atėjus vasarai jos buvo paliekamos, nes šiltuoju metų periodu buvo numatyti nepertraukiami kariniai veiksmai. Šis teisingas ir ryškus karinių veiksmų organizavimas buvo galimas valstybėms, daugiausia tik po

to, kai vietoj feodalinių draugovių atsirado samdyta kariuomenė. Priverstinės pareigos išsigimė į piniginius mokesčius, o asmeninė tarnyba arba visai išnyko pakeičiant ją verbavimu, arba liko tik dėl žemiausių visuomenės sluoksnių, be to, dvasininkai (kaip dabar yra Rusijoje ir Vengrijoje) žiūrėjo į rekrutų tiekimą kaip į savotišką duoklę, išmokamą žmonėmis. Bet kokiu atveju kariuomenės, kaip parodėme kitoje vietoje, tapo tiesioginiu kabinetų instrumentu, ir jų pagrindu buvo finansai arba piniginiai valstybės ištekliai.

Tas pats, kas įvyko su kariuomenės sandara ir jos papildymu, turėjo atsitikti ir su jos aprūpinimu. Jei visuomenės luomai buvo atleisti nuo tarnybos kariuomenėje pakeičiant piniginiu kompensavimu, tai ir pastarąjį negalima buvo jiems skirti paprastu būdu. Vyriausybė, iždas turėjo prisiimti kariuomenės aprūpinimo rūpesčius ir negalėjo leisti būti savo šalies viduje jos pačios sąskaita. Taigi vyriausybė buvo priversta žiūrėti į kariuomenės aprūpinimą kaip į reikalą, visiškai gulantį ant jos pečių. Todėl kariuomenės aprūpinimas pasidarė sudėtingesnis dėl dviejų priežasčių: pirma, jis buvo išskirtinai vyriausybės reikalas, antra, ginkluotosios pajėgos visą laiką turėjo būti priešo akivaizdoje.

Teko ne tik sukurti atskirą karinę kastą (Kriegsvolk), bet ir specifinę tiekimo sistemą ir pagal galimybes ją plėtoti.

Maisto atsargos buvo ruošiamos iš dalies perkant, iš dalies tiekiant iš valstybinių saugyklų, be to, ne tik buvo tiekiamos iš atskirų provincijų, bet ir buvo kaupiamos sandėliuose, o iš jų buvo išvežiojamos daliniams specialiai parengtomis gurguolėmis; duona buvo kepama kepyklose, netoli dalinių, iš kur jie pasiimdavo ją kitomis gurguolėmis, kurios pagaliau buvo perduotos kariuomenei. Mes atkreipėme dėmesį į šią sistemą ne tik todėl, kad ji paaiškina ypatingą karų bruožą, kuriuose ji veikė, bet ir todėl, kad ji niekad negali dingti ir jos esminiai bruožai vėl bus sutinkami.

Tokiu būdu karinė organizacija turėjo tendenciją po truputį darytis vis labiau nepriklausoma nuo liaudies ir šalies.

Iš to darome išvadas, kad karas darosi labiau teisingas, suderintas ir daugiau laikosi karo tikslo, t. y. politinio tikslo, bet tuo pačiu jis yra daugiau apribotas savo veiksmais, daugiau sutelktas, o jo energija gerokai sumažė-

jo. Dabar kariuomenė buvo prirakinta prie savo sandėlių; jos veiksmų ratas ribojamas gurguolių veikla. Natūralu, kad viskas buvo nukreipta į galimą taupymą išlaikant kariuomenę. Kareivis, aprūpintas šykščiu duonos gabalu, dažnai sverdėjo, slinko kaip šešėlis, nuo išsekimo ir tarp visų nepriteklių jo neguodė jokia viltis dėl padėties pagerėjimo.

Tas, kuris neįvertina tokio blogo kareivių išlaikymo, o mato tik tai, ką pasiekė Frydrichas Didysis su kariais, kurie taip buvo maitinami, žiūri į šį reikalą neobjektyviai. Sugebėjimas iškęsti nepriteklius sudaro vieną iš gražiausių kareivio savybių, be to nebūna kariuomenės su tikra kovos dvasia; tačiau tokie nepritekliai turi būti laikini, kuriems įtaką daro išorinės aplinkybės, o ne paseka stichinės nelaimės, kuri virstų sistemingu reiškiniu arba būtų rezultatas abstraktaus minimalių poreikių skaičiavimo. Pastaruoju atveju nepritekliai lems fizinių ir moralinių jėgų silpnėjimą. Tai, ką pavyko padaryti su savo kariuomene Frydrichui Didžiajam, mums gali būti matu, nes ir jo priešai laikėsi tos pačios sistemos, o iš dalies mes nežinome, ką jis būtų daręs, jeigu būtų turėjęs galimybę sudaryti tokias gyvenimo sąlygas, kokias Bonapartas sudarydavo kiekvieną kartą, kai tai jam leido aplinkybės.

Tačiau arkliams netaikė šios sistemos, nes pašarą dėl jo apimties sunkiau vežti. Vienas pašaro davinys sveria dešimt kartų daugiau, negu maisto davinys, o arklių skaičius kariuomenėje sudaro daugiau nei 1⁄10 žmonių skaičiaus: šiuolaikinėse kariuomenėse nuo ⅓ iki ¼, anksčiau netgi nuo ⅓ iki ½ . Tokiu būdu visų pašaro davinių svoris viršijo visų maisto davinių svorį tris, keturis ir net penkis kartus; todėl patenkinti šiuos poreikius stengėsi įvairiausiais būdais ir net pačiu tiesioginiu būdu – pašaro ruošimu. Tai buvo naujas ryškus suvaržymas karo metu. Pirma – pašaro ruošimas iškėlė vieną iš pagrindinių reikalavimų, kariauti priešo teritorijoje, o antra – pašaro ruošimas neleido ilgą laiką būti toje pačioje teritorijoje. Jau Silezijos karuose pašaro ruošimas gerokai sumažėjo; įsigalėjo įsitikinimas, kad jie sukelia daug didesnius sunkumus šaliai, negu poreikių padengimas rekvizicijomis ir pristatymais. .

Kai prancūzų revoliucija privertė vėl mesti į karo teatrą daug žmonių, tai vyriausybės priemonės pasirodė nepakankamos, o visa karinė sistema dėl ri-

botų priemonių, nors vis tiek aprūpinama, buvo sutriuškinta; sutriuškinant visumą, buvo sutriuškinta ir ta jos dalis, apie kurią kalbame, būtent kariuomenės aprūpinimo sistema. Nelabai rūpindamiesi sandėliais ir dar mažiau galvodami apie organizavimą to mechaninio laikrodžio mechanizmo, kuris priverčia judėti, kaip ratukų sistemą, atskiras gurguolių dalis, revoliucijos vadai siuntė savo karius į karą, varė į mūšį savo generolus, maitino, papildė, gaivino ir įkvėpdavo visus tuo, kas rekvizavo, plėšikavo, vagė visa tai, ko jiems reikėjo.

Karai, kuriuos vykdė Bonapartas ir kurie buvo rengiami prieš jį, užėmė vidurį tarp šių kraštutinumų, t. y. jie naudojosi iš visų priemonių tomis, kurios jam labiau tiko esant naujausiai kariuomenės tiekimo sistemai, pagrįstai tuo, kad naudotis, nesiskaitant su nuosavybės teise, visu tuo, ką gali duoti vietovė, galimi keturi keliai, būtent: namų šeimininkų aprūpinimas, atsargų rinkimas pačios kariuomenės, bendra rekvizicija ir sandėliai. Paprastai vienu metu naudojami visi keturi būdai, be to, vienas iš jų yra vyraujantis; tačiau būna atvejų, kai naudojamas tik vienas iš jų.

1. Aprūpinimas iš namų šeimininkų arba bendruomenės, kas yra vienas ir tas pats. Jeigu turėti omenyje, kad bet kurioje bendruomenėje, netgi dideliuose miestuose, kur ji išimtinai sudaryta tik iš vartotojų; visgi yra maisto atsargų kelioms dienoms, tai aišku, kad pats miestas sugebės vieną dieną išmaitinti išdėstytą jame kariuomenę, lygią gyventojų skaičiui, o kai kareivių skaičius mažesnis nei gyventojų, tai ir keletą dienų – tam nereikėtų kokių nors išankstinių priemonių. Didesniuose ar mažesniuose miestuose tai duoda gana patenkinamą rezultatą, nes tokiu būdu galima pamaitinti ženklią kariuomenės dalį, sutelktą vienoje vietoje. Nedideliuose miesteliuose ir kaimuose rezultatas būtų nepakankamas, nes 3000–4000 gyventojų kvadratinės mylios plote, kas sudaro didelį tankį, aprūpintų maistu tik 3000–4000 kareivių; esant dideliam kariuomenės skaičiui tai pareikalautų tokio jėgų išskaidymo, kuris būtų negalimas dėl kitų priežasčių. Tačiau lygumose ir netgi nedideliuose miestuose, reikiamų maisto produktų kur kas daugiau; valstiečio duonos atsargos, skaičiuojant vidutiniškai, paprastai skirtos jo šeimos maitinimui vieną dvi savaites; mėsą galima gauti bet kurią dieną, daržovių atsargos paprastai yra iki kito

derliaus. Todėl išmaitinti kariuomenę, viršijančią gyventojų skaičių tris keturis kartus keletą dienų, nėra sunku, jeigu šioje vietovėje kariuomenės dar nebuvo, o tai gana gerai. Esant tokioms sąlygoms kolona iš 30000 žmonių užimtų iki keturių kvadratinių mylių teritoriją su gyventojų tankiu 2000–3000 žmonių kvadratinėje mylioje, jeigu nuolatos negalima užimti vidutinio miesto, tai priverstų išsiplėsti iki 2 mylių į plotį. Tokiu būdu kariuomenė iš 90000 žmonių, kurioje iki 75000 karių, jeigu ji judės trimis keliais, trimis lygiagrečiomis kolonomis, turės užimti erdvę 6 mylių frontu.

Jei šios stovyklos bus užimamos nuosekliai žygiuojančių kolonų, tai vietiniai valdžiai teks imtis ypatingų priemonių, kas nesukels sunkumų, jeigu kalbame apie maisto tiekimą papildomai 2–3 dienoms. Taigi, jei už šių 90000 žmonių per dieną būtų praėję dar tiek pat, tai ir jiems nebūtų tekę kentėti maisto nepriteklių, o apskritai tai sudaro didelį skaičių – 150000 karių.

Dar mažiau sunkumų dėl arklių pašaro, nes jo nereikia malti, kepti, o todėl, kad vietiniams arkliams pašaro atsargos kaupiamos iki kito derliaus, tai netgi ten, kur gyvulių laikymas tvartuose mažai praktikuojamas, sunku laukti pašarų nepakankamumo; tačiau pašarų tiekimo jau reikės reikalauti ne iš šeimininko, bet iš bendruomenės. Tačiau organizuojant žygį reikia atsižvelgti į vietovės sąlygas ir neskirti kavalerijos stovyklai prekybos ir gamyklų teritorijų ir nenukreipti kavalerijos į tokias vietas, kur yra nepakankamai pašaro. Taigi bendra išvada iš šios paviršutiniškos apžvalgos ta, kad vietovėje su vidutiniu gyventojų tankiu, būtent 2000–3000 žmonių kvadratinėje mylioje, 150000 karių kariuomenė gali surasti maitinimą 1–2 dienoms pas namų šeimininkus ir bendruomenę, nepaisant gana riboto jėgų išskleidimo, galėtų dalyvauti bendruose kovos veiksmuose; taigi tokią kariuomenę galima išlaikyti žygio metu be sandėlių ir kokio nors kito pasiruošimo.

Į šią išvadą rėmėsi visos prancūzų kariuomenės priemonės per revoliucinius karus ir prie Bonaparto. Jos nuėjo nuo Ečo iki žemutinio Dunojaus ir nuo Reino iki Vyslos be jokių kitų maisto tiekimo priemonių, tik su namų šeimininkų išlaikymu. Todėl, kad jų veiksmai, remdamiesi fizine ir moraline persvara, buvo lydimi neabejotina sėkme ir bet kokiu atveju nebuvo stabdo-

mi neryžtingumu ir apdairumu, tai jų judėjimas pergalingu keliu daugeliu atvejų atrodė kaip nepertraukiami perėjimai.

Jeigu aplinkybės mažiau palankios, jeigu vietovė ne taip tankiai apgyvendinta arba jeigu tarp gyventojų daugiau amatininkų negu valstiečių, jeigu žemė nederlinga, tai, žinoma, rezultatai bus mažiau palankūs. Bet reikia prisiminti, kad padidindami rajono plotį nuo 2 iki 3 mylių, tai tuoj pat gauname beveik du kartus didesnį plotą, t. y. 9 kvadratinės mylios vietoj 4; taip išsiskleidus dar galima vykdyti bendrus kovos veiksmus; aišku, kad netgi esant nepalankioms aplinkybėms, bet būtinai judant pirmyn, aprašytas kariuomenės aprūpinimo būdas visiškai galimas.

Tačiau kai tik prireiks kelių dienų sustojimo, tuoj pat atsiras dideli nepritekliai, jeigu nebus imtasi kitų priemonių. Yra tokios dvi priemonės, be kurių ir dabartinė kariuomenė negali išbūti. Pirma, gurguolių kariuomenei priskyrimas, kuriomis vežama duonos ir miltų atsargos, kaip pačių reikalingiausių kariuomenės aprūpinimo produktų 3–4 dienoms; jeigu dar pridurti 3–4 dienų atsargas, kurias kareivis nešasi pats, tai gaunamos atsargos, nors ir silpno maitinimo, 8 dienoms. Antra, geras intendantūros organizavimas, kuri sustojus bet kuriuo momentu produktus atveža iš toli taip, kad kiekvienu momentu galima pereiti nuo vienos maitinimo sistemos prie kitos.

Namų šeimininkų maitinimas turi tą didžiulę persvarą, kad nereikalauja jokių vežimo priemonių ir gaunamas trumpiausiu laiku; bet jis planuojamas įsivaizduojant, kad visi kariai bus išdėstyti namuose.

2. Tiekimas rekvizicijų būdu. Kai atskiras batalionas įrengia stovyklą arti kelių kaimų, tai jis gali reikalauti iš jų duoklės – tiekti jam maisto atsargas; tokiu atveju tarp šio ir anksčiau nagrinėto būdo nebūtų esminių skirtumų. Tačiau paprastai būna, kad daug didesnė kariuomenė išsidėsto nakvynei viename kokiame nors punkte, tai didesniam vienetui, pvz., divizijai arba brigadai, nelieka nieko kita, kaip rekvizuoti viską, ko reikia tame rajone, o po to gautus produktus padalyti.

Jau iš pirmo žvilgsnio matyti, kad tokiu būdu gauti produktus didelei kariuomenei negalima. Produktų, įgytų tokiu būdu tam tikrame rajone, kiekis

bus daug mažesnis, lyginant su tuo, kurį gali gauti kariuomenė iš namų šeimininkų. Kai 30 ar 40 karių įeis į valstiečio namą, jie sugebės išnešti ir paskutines atsargas; tačiau karininkas, kurį pasiuntė su keliais kareiviais paimti maistą, neturi nei laiko, nei priemonių surasti šias atsargas, dažnai neužtenka ir vežimo priemonių; todėl pasiseks paimti tik mažą dalį esamų atsargų. Kita vertus, kariuomenė, sutelkta rajone, tokia didelė, kad rajonai, iš kurių galima būtų pakankamai greitai pristatyti reikiamus produktus, pasirodys per maži, kad patenkintų visus poreikius. Kas gali būti, kai 30000 žmonių vienos mylios spinduliu, t. y. 3–4 kvadratinių mylių plote, rekvizuos maisto produktus? Bet ir tai retai jiems pavyks, nes dauguma artimiausių kaimų bus apsupti atskirų karinių dalinių ir pastarieji su niekuo nenorės dalytis. Pagaliau esant tokiai sistemai, būna didžiausias neūkiškumas, nes kai kurie daliniai ima daugiau nei reikia, daug prapuola be reikalo ir t. t.

Taigi galutinė išvada tokia: tiekimas rekvizicijos būdu gali būti sėkmingai naudojamos tik nelabai didelių dalinių, pvz., 8000–10000 žmonių divizija, net ir tuo atveju į rekviziciją galima žiūrėti tik kaip į būtiną blogybę.

Paprastai šis būdas yra neišvengiamas puolimo žygyje tiems daliniams, kurie atsiduria tiesiog prieš priešą, pvz., avangardas, šoninė sauga. Jie pasiekia tokius punktus, kur jokių priemonių iš anksto negalima imtis, o patys tiek nutolsta nuo atsargų, surinktų kitiems kariuomenės daliniams. Toliau šį būdą naudos partizanų būriai, palikti patys sau; pagaliau tai darys visada, kai nėra nei laiko, nei priemonių kitais būdais gauti produktų.

Kuo geriau kariuomenė prisitaikė vykdyti teisingą rekviziciją ir kuo daugiau leidžia laikas ir aplinkybės pereiti prie šio tiekimo būdo, tuo geresni bus rezultatai.

Tačiau daugeliu atvejų tam neužtenka laiko, nes tai, ką kariuomenė tiesiogiai sau paima, tuo greičiau visa tai ir gauna.

3. Tiekimas naudojant teisingą rekviziciją. Tai yra paprasčiausia ir veiksmingiausia visų šiuolaikinių karų produktų tiekimo priemonė.

Nuo prieš tai nagrinėto būdo skiriasi tuo, kad rekvizicijai pritraukiama vietinė valdžia. Atsargos šiuo atveju neatimamos priverstiniu būdu, kur jos

bebūtų, tačiau gaunamos vykdant protingą prievolę. Tokia prievolė gali būti įvykdyta tik vietinės valdžios.

Čia laiko reikalas. Kuo daugiau turima laiko, tuo gausesnė bus prievolė, tuo ji bus mažiau apsunkinta, tuo geresnis bus jos pristatymas. Netgi galima iš dalies pirkti grynais pinigais, kas priartins tiekimą prie tiekimo iš sandėlių. Sutelkus ginkluotąsias pajėgas savo šalyje, taip pat traukiantis, šis būdas nekelia jokių sunkumų. Atvirkščiai, bet kokio įsiskverbimo į rajoną, kurio mes nebuvome užėmę, metu turime labai mažai laiko, kad sukurtume atitinkamą struktūrą – paprastai tik tą vienintelę dieną, kurią avangardas lenkia kariuomenę. Avangardas paprastai ir pateikia siūlymų vietos valdžiai ir nurodo davinių ir racionų kiekį, kurį jie turi paruošti toje ar kitoje vietoje. Kadangi maistas ir pašaras gali būti pristatyti tik iš artimiausių rajonų, t. y. iš apskrities, nutolusios ne daugiau kaip 2–3 mylios nuo numatyto punkto, tai didžiulei kariuomenei šie greitai įrengti punktai pasirodytų nepakankami, jeigu kariuomenė nesivežtų kelių dienų maisto atsargų. Intendantūros uždavinys paskirstyti tokiu būdu gautus produktus išduodant juos tik tiems daliniams, kurie patys nieko neturi. Tačiau su kiekviena ateinančia diena sunkumai mažės todėl, kad didėjant dienų skaičiui ir atstumams, kuriais gali būti pasiekiamos maisto atsargos, didėja kvadratu rekvizicijos plotas, taip pat ir produktų kiekis. Jeigu pirmą dieną produktai galėjo būti tiekiami tik iš 4 kvadratinių mylių ploto, tai kitą dieną, galima panaudoti 16 kvadratinių mylių, trečią dieną – 36, tokiu būdu rekvizicijos plotas antrą dieną bus 12 mylių didesnis negu pirmą dieną, o trečią – 20 mylių didesnis nei antrą.

Savaime aišku, kad mes nurodome bendrą tendenciją, nes gali būti įvairių aplinkybių, ribojančių šią progresiją; svarbiausios iš jų yra tos, kad rajonai, kuriais jau ėjo kariuomenė, negali dalyvauti tiekime tolygiai kaip kiti. Kita vertus, reikia turėti omenyje ir tai, kad tiekimo spindulys gali didėti kiekvieną dieną ne 2 myliomis, o gal ir 3–4, kai kuriose vietose net daugiau.

Kad tokie priverstiniai tiekimai iš tikrųjų vyktų, nors didesnioji jų dalis, pasirūpins vykdančioji atskirų karinių komandų valdžia, suteikta valdinin-

kams, o dar daugiau įtakos daro atsakomybės baimė, nuobaudos ir žiaurumai, kurie tokiais atvejais spaudžia gyventojus.

Taigi ne mūsų uždavinys čia atskleisti visas intendantinio mechanizmo veikimo detales; mes čia aptariame tik rezultatą, kuris gali būti pasiektas šiuo būdu.

Išvada, kurią mes gauname vadovaudamiesi sveiku protu išanalizavę bendras sąlygas ir kurią patvirtina karo praktika, pradedant revoliucija, yra tokia: netgi pati skaitlingiausia kariuomenė, jeigu ji veža su savimi kelių dienų maisto atsargas, be abejonės, gali būti išlaikoma produktų rekvizavimu, atliekamu kariuomenei įžengiant į šį rajoną ir užimant iš pradžių tik artimiausius rajonus, o po to išsiplečiant į vis didesnę ir didesnę erdvę, organizuojant rekvizicijas dalyvaus vis aukštesnės ir aukštesnės administracinės institucijos.

Šita priemonė neturi jokių ribų, tik išsekinimą, skurdą ir šalies nualinimą. Juo ilgesnį laiką užtrunka vienoje vietoje kariuomenė, juo tiekimas pamažu pasiekia aukščiausias šalies institucijas, o pastarosios, aišku, viską padarys tam, kad paskirstytų šią duoklės naštą pagal galimybę lygiau ir sumažintų pirkimo naštą; net ir pati valstybė, kariaujanti svetimoje teritorijoje, kai jos kariuomenė lieka svetimoje šalyje ilgesnį laiką, paprastai nesielgia grubiai ir be gailesčio ir neužkrauna visos maisto tiekimo naštos okupuotai teritorijai. Tokiu būdu rekvizicijų sistema po truputį, natūraliai prisiartina prie tiekimo iš sandėlių sistemos, nepereidama, aišku, iki galo į pastarąją ir nebaigdama daryti savo įtakos karinių dalinių judėjimui, nes yra didelis skirtumas, ar šalis lieka tikru kariuomenės tiekėju, nors jos ištekliai ir papildomi atsargomis, atvežtomis iš toli, arba kariuomenė, kaip tai buvo XVIII amžiaus karuose, organizuoja savo visiškai savarankišką sistemą, o šalis, kaip paprastai, visai nedalyvauja.

Esminis skirtumas yra naudojimasis vietinėmis vežimo priemonėmis ir vietinėmis kepyklomis. Dėl to yra nereikalingi didžiulis, visada kenkiantis reikalui karo transportas.

Nors ir dabar nei viena kariuomenė negali visiškai apsieiti be produktų gurguolių, tačiau dabar jų ženkliai mažiau ir skirtos daugiausia tam, kad permestų vienos dienos likučius kitai. Tokios ypatingos sąlygos, kokios buvo Ru-

sijoje 1812 m., gali priversti ir dabartiniame kare turėti didžiules gurguoles, taip pat vežti su savimi kepyklas. Tačiau tokios aplinkybės yra išimtys, todėl kad nedažnai atsitinka, kad 300000 žmonių judėtų 130 mylių į šalies gilumą vienu keliu ir tokiose šalyse kaip Lenkija ir Rusija prieš derliaus nuėmimą. Netgi panašiose šalyse karinė maisto tiekimo sistema turės tik pagalbinę reikšmę, o vietinių išteklių rekvizicija turi vis tiek būti kariuomenės tiekimo produktais pagrindas.

Nuo pirmų Prancūzijos revoliucinio karo laikų, rekvizicija buvo prancūzų kariuomenės tiekimo pagrindas; ja buvo priversti pasinaudoti ir kovojantys prieš ją sąjungininkai. Dabar sudėtinga laukti, kad rekvizicijos kada nors atsisakytų. Jokia kita sistema nesuteikia tiek energijos, paprastumo ir nepriklausomybės nuo karo. Paprastai per pirmas 3–4 savaites veiksmai bet kuria kryptimi nesutinka jokių sunkumų, o po to į pagalbą ateina sandėliai, galima tvirtinti, kad tokiu būdu karas įgauna visišką veiksmų laisvę. Nors ir gali iškilti sunkumų – dideli viena kryptimi, mažesni – kita, bet priimant sprendimą, bus aišku viskas pasverta, tačiau niekur nėra absoliučiai negalima, todėl kariuomenės aprūpinimas maisto produktais niekada neturės lemiamos reikšmės. Tik vienas atvejis bus išimtis – tai atsitraukimas priešo šalyje. Panašiu atveju atsiranda daugiau nepalankių tiekimui sąlygų. Judėjimas darosi nepertraukiamas, paprastai be sustojimų, todėl laiko paruošti atsargas neužtenka. Aplinkybės, kuriomis pradedamas atsitraukimas, jau pačios savaime yra nepalankios. Taigi traukiantis visada reikia laikytis kartu ir negali būti kalbos apie išdėstymą namuose arba apie judėjimą kolonomis plačiu frontu; priešiški šalies santykiai neleidžia rinkti atsargas vien tik rekvizuojant be karinių komandų dalyvavimo; pagaliau toks momentas yra tinkamiausias, kad būtų sukeltas pasipriešinimas, pasireikštų bloga vietinių gyventojų valia. Visa tai sąlygoja, kad tokiais atvejais paprastai reikia apsiriboti anksčiau paruoštomis komunikacijos linijomis.

Kai 1812 m. Bonapartas nusprendė pradėti atsitraukimą, jis galėjo tai padaryti tik tuo keliu, kuriuo atėjo ir kaip tik dėl maisto tiekimo, nes bet kokiame kitame kelyje būtų laukusi neabejotina ir greita žūtis; vis dėlto Bonaparto

smerkimas, kuris buvo pasakytas šiuo atžvilgiu netgi prancūzų rašytojų, neturi jokios prasmės.

4. Tiekimas iš sandėlių. Šis tiekimo būdas skirtųsi nuo nagrinėto iš principo tik tuo atveju, jei jis įgytų tokį pat pobūdį, kurį turėjo XVII amžiaus pabaigoje ir visą XVIII amžių. Tačiau ar atsiras vėl kada nors tokia pati struktūra?

Tiesa, sunku įsivaizduoti, kaip gali būti organizuotas tiekimas, jeigu karą ves didelės kariuomenės 7, 10 ar 12 metų, sukoncentruotos vienoje vietoje, kaip tai buvo Nyderlanduose, prie Reino Lombardijoje, Silezijoje ir Saksonijoje; kokia šalis sugebės taip ilgą laiką būti tiekimo ir pagrindiniu kariuomenių išlaikymo šaltiniu, be to, kad nebūtų visiškai sužlugdytos ir, aišku, jos pamažu pasidarys neįgalios vykdyti šį uždavinį.

Tačiau natūraliai kyla klausimas: ar karas nustato tiekimo sistemą, ar pati tiekimo sistema nulemia karą? Į tai mes atsakysime: iš pradžių tiekimo sistema nulemia karą, nes tai neprieštarauja kitoms sąlygoms, nuo kurių priklauso karas; kai pastarosios pradeda labai priešintis, karas pradeda daryti įtaką tiekimo sistemai ir nustato jos pagrindus.

Karas, kuriame numatytas tiekimas rekvizavimo būdu ir poreikių patenkinimas vietinėmis priemonėmis, turi tokį pranašumą prieš aprūpinimą tik iš sandėlių, kad pastarasis atrodo kaip visai kitoks būdas. Todėl nė viena valstybė neapsispręs su šiuo antruoju karo būdu stoti prieš pirmąjį; jeigu ir atsirastų toks karo ministras, kurio ribotas supratimas ir neišmanymas neįvertintų besąlyginį naujų metodų pranašumą, ir kariuomenė pradėtų karą pagal seną sistemą, tai greitai aplinkybės priverstų jį tai daryti ir imtis rekvizavimo.

Jeigu turėsime omenyje, kad didelės sandėlių sistemos sąnaudos darys įtaką ginkluotės ir kovinių jėgų mažinimui, todėl bus aišku, kad kiekvienoje valstybėje laisvų pinigų nebūna, o tik sandėlių sistemą naudoti nėra galimybės, išimtį gali sudaryti atvejis, kai abi kariaujančios šalys šiuo atžvilgiu susitartų diplomatiniu keliu; tačiau tai yra tik paprastos fantazijos žaidimas.

Taigi tikėtina, kad karai prasidės taikant rekvizavimą; ar daug ta ar kita vyriausybė norės padaryti, kad ją papildytų dirbtina tiekimo sistema, turė-

dama tikslą pagailėti savo šalies ir t. t., apie tai mes nekalbėsime; bet kokiu atveju daug padaryta nebus, nes tokiais momentais viskas daroma tam, kad patenkintų būtiniausius poreikius, o prie pastarųjų dirbtinė produktų tiekimo sistema dar jai nepriskiriama.

Tačiau tais atvejais, kai karas savo rezultatais nebus toks ryžtingas ir tiek plačiai apimantis savo perdislokavimais, kiek tai turėtų būti pagal jo prigimtį, rekvizavimas pradės tiek alinti šalį, kad teks arba sudaryti taiką, arba imtis priemonių, mažinančių karo veiksmų rajono alinimą, ir priminti savarankišką kariuomenės aprūpinimą produktais. Tai teko daryti prancūzams su Bonapartu Ispanijoje; bet pirmasis atvejis bus daug dažniau. Daugelyje karų valstybės alinimas tiek išauga, kad vietoje daug kainuojančio karo vykdymo linkstama pripažinti, kad geriau sudaryti taiką. Taigi naujas karo būdas ir iš šios pusės verčia sutrumpinti karo vedimo laiką.

Tačiau mes visai neatmetame galimybės karų su sena tiekimo sistema; spaudžiant susidariusiems tarp šalių santykiams ir esant kitoms palankioms sąlygoms ji galbūt kada nors vėl atsiras; tačiau mes jau nepripažįstame, kad tokia forma yra natūrali, tai bus nenormalus reiškinys, kurį gali leisti aplinkybės, tačiau kuris jokiu būdu neišsirutulios iš tikrosios reikšmės. Dar mažiau mes turime žiūrėti į šią formą kaip į žmoniškesnę, kaip žingsnį į priekį plėtojant karą, nes karas yra nežmoniškas reiškinys.

Tačiau kokią tiekimo sistemą beišrinktume, aišku, kad turtingoje ir tankiai apgyvendintoje vietovėje aprūpinti bus lengviau, negu neturtingoje ir retai apgyvendintoje. Čia turi reikšmę ir gyventojų tankis; tai matyti iš dvigubo santykio, kurį ji turi palyginus su šalies atsargomis; pirma – ten, kur daug naudoja, turi būti ir daug atsargų; antra – didesniam žmonių tankiui paprastai atitinka ir didesnis derlingumas.

Nors šiuo atžvilgiu išimtį sudaro sritys, kuriose gyvena gamyklų darbininkai, ypač jeigu šios sritys, kas būna neretai, sudaro kalnų lygumas su nederlinga žeme, tačiau visada lengviau aprūpinti kariuomenę šalyje, tankiai apgyvendintoje, negu retai apgyvendintoje. Nėra abejonių, kad 400 kvadratinių mylių, kur gyvena 400000 žmonių, kokia bebūtų derlinga žemė, ne taip lengvai iš-

maitins šimtatūkstantinę kariuomenę, kaip tos pačios 400 kvadratinių mylių su 2 mln. žmonių. Be to, prisideda ir ta aplinkybė, kad tankiai apgyvendintose šalyse sausumos ir vandens kelių tinklas tankesnis ir yra geresnės būklės, vežimo priemonių daugiau ir prekybos santykiai lengvesni ir patikimesni. Taigi išmaitinti kariuomenę Flandrijoje daug lengviau negu Lenkijoje.

Štai kodėl karas savo daugiatūkstantinėmis burnomis visada mieliau prisisiurbia prie didelių kelių, miestų, derlingų didelių upių, slėnių ir uostų.

Darosi aiškus bendras poveikis, daromas kariuomenės tiekimo operacijų krypčiai ir formai, karo teatro parinkimui ir komunikacijos linijoms.

Riba, iki kurios sklinda šis poveikis ir reikšmė, gaunama skaičiuojant tiekimo sunkumus arba lengvumą, aišku, priklauso nuo to būdo, kaip bus vykdomas karas. Jei jis bus su atitinkančia jį dvasia, t. y. su visa neribota stichijos jėga, su būdingais jam mūšio siekiais ir ryžtingais veiksmais, tai kariuomenės tiekimas bus svarbus, tačiau antrinis reikalas; jei yra tik žongliravimas ir kariuomenės juda pirmyn–atgal daugelį metų tos pačios srities teritorija, tai maistas kariuomenei kartais tampa svarbiausiu dalyku, intendantas tampa karvedžiu, o karo vykdymas – transporto valdymu.

Galima nurodyti daugybę žygių, kurių metu nieko nevyko, tikslai nebuvo pasiekti, be tikslo buvo eikvojamos jėgos ir visa tai pateisindavo maisto trūkumu; Bonapartas dažnai kalbėjo: „Aš nenoriu girdėti apie maistą.“

Tiesa, šis karvedys vaizdžiai parodė savo žygius į Rusiją, kaip, nesiskaitant su šiuo klausimu, galima pasiekti kraštutinumą; jeigu ir negalima sakyti, kad jo žygis patyrė nesėkmę tik dėl maisto, ką mes galime įtarti, tačiau neabejotina, kad nepakankamas Bonaparto dėmesys kariuomenės tiekimo klausimams paaiškinamas nematytas jo kariuomenės mažėjimas puolant ir visiška žūtis traukiantis.

Nepaneigdami Bonaparto aistringo žaidėjo prado, kuris dažnai ryždavosi beprotiškomis kraštutinybėmis, visgi galime pasakyti, kad jis ir prieš jį buvusieji revoliucijos generolai, tiekimo požiūriu, sužlugdė labai valdingą prietarą ir parodė, kad į tiekimą reikia žiūrėti kaip į vieną karo sąlygą, o ne kaip į jo tikslą. Be abejo, su nepritekliais kare yra tas pats, kaip su fiziniu jėgų įtempi-

mu, kaip ir su pavojais: reikalavimai, kuriuos karvedys galės kelti kariuomenei, nėra riboti; tvirto charakterio žmogus pareikalaus daugiau negu švelnus, jausmingas; bet ir dydis to, ką kariuomenė gali duoti, gana skirtingas, priklausomai nuo to, ar palaiko karių jėgą ir valią pripratimas, kovos dvasia, pasitikėjimas ir meilė karvedžiui arba įprasminta ištikimybė tėvynei. Mes paprastai galime nustatyti, kad nepritekliai ir poreikiai, kokias aukštumas bepasiektų, turi būti matomi kaip laikina būsena ir būtinai pasikeis į visišką patenkinimą, o kartais ir daugiau. Ar gali būti kas nors jaudinančio įsivaizduojant tūkstančius kareivių, blogai aprengtų, nešančių 30–40 svarų krovinį, vargiai einančių ištisas dienas, bet kokiu oru, bet kokiais keliais, nuolat rizikuojančių gyvybe ir sveikata, negalinčių netgi prisivalgyti susenusios duonos? Kai žinai, kaip tai dažnai atsitinka kare, sunkiai gali suprasti, kaip tokia padėtis nesukelia dažnesnių valios ir jėgų sutrikimo ir kaip vien tik žmogaus įsivaizdavimų siekis savo nuolatiniu poveikiu gali sukelti ir palaikyti tokią įtampą.

Taigi, kas įstumia kareivius į didelius nepriteklius siekdamas didžių tikslų, tas, ar vadovaudamasis žmoniškumu, ar vien išskaičiavimu, turi turėti omenyje ir jų apdovanojimą, kuriuo jis po to už tai turės užsimokėti.

Dabar mums reikia apžvelgti tą skirtumą, koks yra tiekiant maisto produktus puolime ir gynyboje.

Gynyba gali nepertraukiamai naudotis visu tuo, ką ji parengė kariuomenės aprūpinimui. Taigi besiginantieji neturėtų jausi nepriteklių, ypač ginantis savo šalyje; tačiau ši nuostata išlaiko savo jėgą ir ginantis priešo šalyje. Atvirkščiai, puolančioji šalis nutolsta nuo savo maitinimo šaltinių ir todėl privalo visą judėjimo pirmyn laiką ir pirmas savaites po sustojimo rasti visą sau reikalingą maistą kiekvienai dienai, be to, neapsieinama be trūkumų ir sunkumų.

Dviem atvejais šie sunkumai pasiekia aukščiausią tašką. Pirma, puolant prieš jo pabaigą; tada dar priešo atsargos yra jo rankose, o puolantysis turi palikti savo atsargas užnugaryje; jis privalo laikyti savo jėgas sutelktas ir todėl negali panaudoti didelių erdvių; netgi jo transportas negali sekti paskui jį, nes prasidėjo kovinis perdislokavimas. Jeigu šiam momentui deramai nepa-

siruošė, tai lengvai gali atsitikti, kad kariuomenė keletą dienų iki pagrindinių kautynių pradės jausti nepriteklių, o tai nebus tinkama priemonė sėkmingai įtraukti juos į mūšį. Antra, maisto produktų nepriteklius daugeliu atvejų pasireiškia prieš pat pergalę, kai komunikacijos linijos būna ištįsusios, ypač jeigu karas vyko neturtingoje mažai apgyvendintoje, gali būti ir priešiškai nusiteikusioje vietovėje. Koks didelis skirtumas tarp susisiekimo nuo Vilniaus iki Maskvos, kur kiekvieną vežimą teko atimti jėga, ir susisiekimo nuo Kelno per Lježą, Luveną, Briuselį, Monsą, Kambre iki Paryžiaus, kur užtenka komercinio susitarimo arba vekselio tam, kad gautum milijoną maisto davinių.

Kartais dėl pasunkėjusio maisto produktų tiekimo blėso didžiausių pergalių šviesa, mažo jėgos ir atsitraukimas, virstantis būtinybe, įgaudavo tikro pralaimėjimo požymių.

Pašaro arkliams, kaip mes pradžioje minėjome, dažniausiai užtenka, tačiau tuštėjant vietovei jo neužteks pirmiausia, nes pašarų dėl jo apimties sunkiau pristatyti iš toli, o arkliai dėl pašaro nebuvimo žūsta greičiau, nei žmonės, negavę maisto. Dėl šios priežasties skaitlinga kavalerija ir artilerija gali tapti tikra kariuomenės našta ir jos silpnėjimo pradu.

15 skyrius

OPERACINĖ BAZĖ

Kai kariuomenė imasi kokios operacijos, pvz., užpulti priešą jo teritorijoje ar išsidėstyti savo pasienyje, ji išsaugo neišvengiamą priklausomybę nuo aprūpinimo šaltinių ir turi su jais palaikyti ryšį, nes jie yra jos egzistavimo ir išlikimo sąlyga. Ši priklausomybė didėja intensyviai ir ekstensyviai su kariuomenės didėjimu. Bet išsaugoti kariuomenės ryšį su visa šalimi ne visada ga-

lima ir netgi nereikia, tas ryšys turi būti su ta šalies dalimi, kuri yra tiesiogiai už kariuomenės ir kariuomenė ją dengia. Toje šalies dalyje bus įrengti maisto sandėliai ir bus sukurta organizacija, kuri nuolatos rūpinsis papildymu. Ši šalies dalis yra kariuomenės ir visų jos operacijų pagrindas, ji turi būti vertinama kaip kariuomenės visuma. Jeigu atsargos bus dėl saugumo laikomos įtvirtintose vietose, tai bazės sąvoka apims didesnę vietovę, bet ji nesusieta su šia sąlyga, kurios daugeliu atvejų iš viso nebūna. Net ir priešo šalies dalis gali būti kariuomenės bazė ar bazės dalis. Kai kariuomenė įsiskverbia į priešo šalį, daug savo poreikių ji tenkins iš užimtos teritorijos, bet čia reikalinga prielaida, kad šiame rajone mes būtume šeimininkai, t. y., kad būtume tikri, kad ten mūsų nurodymai bus įvykdyti. Šis tikrumas nesiekia toliau vietos, kur yra mūsų nedidelės įgulos ar judrūs būriai, kurie kelia gyventojams baimę, bet tai pakankamai ribotos vietos. Pasekmė ta, kad erdvė priešo šalyje, iš kurios galima tenkinti visų rūšių poreikius, daugeliu atvejų neatitinka kariuomenės poreikių ir yra nepakankama, taigi daug turi tiekti sava šalis, esanti tiesiogiai už kariuomenės ir laikoma šiuo atveju būtina bazės sudedamąja dalimi.

Kariuomenės poreikiai turi būti skirstomi į dvi kategorijas, būtent tas, kurias turi patenkinti kiekviena apgyvendinta šalis, ir tas, kurių šaltinis yra tik toje teritorijoje, kur buvo sukurta kariuomenė. Pirmosios yra maisto, o antrosios papildymo šaltinis. Pirmąsias gali tiekti ir priešo šalis, antrąsias tik sava šalis, pvz., žmones, ginklus, šaudmenis. Kai kuriais atvejais būna išimčių, bet retai ir mažų, todėl minėti skirtumai yra svarbūs ir yra ryšių su sava šalimi svarbumo įrodymas.

Maisto atsargos paprastai laikomos nesustiprintose vietose priešo ir savoje šalyje, nes negali būti pakankamai tvirtovių greitai suvartojamų produktų dideliems kiekiams saugoti, kurie pareikalaujami tai ten, tai kitur, be to, jų nuostoliai santykinai lengvai kompensuojami, priešingai, ginklų, šaudmenų ir ginkluotės atsargos ir jų papildymas neturi būti laikomi neapsaugotose vietose netoli karo teatro, juos geriau tiekti iš tolimesnių vietų, priešo šalyje juos reikia laikyti būtent tvirtovėse. Iš to matyti, kad bazės reikšmę sąlygoja papildymo priemonės daugiau negu maisto produktai.

Kuo didesnis kiekis šių abiejų kategorijų priemonių bus sukauptas dideliuose sandėliuose, kuo daugiau atskiri šaltiniai bus sutelkti į didelius surinkimo telkinius, tuo daugiau jie bus laikomi šalies atstovais, ir bazės sąvoka bus priskiriama didelėms atsargų vietoms; bet niekada nebus taip, kad tik šie punktai atstovautų bazei. Šie papildymo ir maisto šaltiniai bus turtingi, jeigu tai bus didelės ir turtingos teritorijos dalys, jeigu bus sukoncentruota greitam veikimui į stambius centrus ir vienu ar kitu būdu pridengta, jei bus netoli kariuomenės, į juos ves geri keliai, nusitiesę plačiai už kariuomenės arba net iš dalies apims kariuomenės užimtą dalį, tai, viena vertus, sukurs kariuomenei gerą sveiką gyvenimą, kita vertus, jos judėjimui suteiks laisvę. Visus šiuos kariuomenės pranašumus bandoma susumuoti į vieną bazės sąvoką. O pranašumus ir trūkumus, atsirandančius dėl maisto papildymo ir tiekimo šaltinių, bandyta išreikšti šios bazės santykiu su operacijos tikslu atsižvelgiant, kokį kampą sudaro galutinių taškų išsidėstymas. Bet krenta į akis, kad visos šios geometrinės subtilybės yra žaidimas, nes jos sudarytos iš kelių įsivaizdavimų, kurie remiasi tiesa. Kariuomenės bazę, kaip matėme, sudaro trys pakopos: vietinės priemonės, sandėliai, esantys atskiruose punktuose, ir teritorijos, iš kurios renkamos į juos atsargos. Šios pakopos erdvės atžvilgiu nesutampa, negali būti sutelktos vienoje linijoje, kuri turi atvaizduoti bazės ištęstumą į plotį ir daugiau įsivaizduojama kaip laisvai besitęsianti nuo vienos tvirtovės iki kitos, ar iš vieno miesto į kitą, ar išilgai šalies politinės sienos. Neįmanoma nustatyti ir kokio nors santykio tarp šių pakopų, nes jų turinys visada šiek tiek susipynęs. Vienu atveju apylinkės tiekia kai kurias papildymo priemones, kurias kitu atveju tenka atgabenti iš toli, kartais tenka vežti iš toli ir maisto produktus. Kartais artimiausios tvirtovės būna dideli placdarmai, uostai, prekybos centrai, kuriuose yra visos valstybės ginkluotosios pajėgos, kitu atveju tvirtovė yra tik silpnas žemės pylimas, kurio neužtenka net savai gynybai.

Taigi visos išvados, gautos iš operacinės bazės ir operacinių kampų, visas karo vykdymas, kuris tuo remiasi, nes jos pobūdis yra geometrinis, niekada neturėjo įtakos tikram karui, o idėjų pasaulyje sąlygojo iškreiptus siekimus. Tačiau šių įsivaizdavimų pagrindas yra tiesa, o klaidingos tik ja besiremian-

čios išvados, todėl tokį požiūrį galima sutikti ir ateityje. Taigi mes galvojame, kad reikia pripažinti bazės įtaką operacijoms, ir pažymime, kad nėra būtina supaprastinti bazės supratimą, remiantis vien keliais įsivaizdavimais, pagrįstais naudojamomis taisyklėmis, o būtina kiekvienu atveju turėti galvoje tuos dalykus, kuriuos mes išvardijome.

Jeigu imtasi priemonių aprūpinti kariuomenę maisto produktais ir papildyti jos atsargas reikiamame rajone ir reikiama kryptimi, tai ir tą rajoną net savoje šalyje reikia vertinti kaip kariuomenės bazę, nes jos pakeitimui visada reikės laiko ir jėgų sąnaudų. Net savo šalyje kariuomenė negali kiekvieną dieną keisti savo bazės, todėl jos veiksmai pasirenkant operacijų kryptį šiek tiek yra apriboti. Jei, kai vykdomos operacijos priešo šalyje, norėtume mūsų šalies sieną su ja vertinti kaip kariuomenės bazę, su tuo būtų galima sutikti, nes visur galima organizuoti atitinkamus įrenginius, bet kiekvienu momentu tai netikslinga, nes ne visur tie įrenginiai būtų įrengti. Kai 1812 metais rusų kariuomenė atsitraukė nuo prancūzų kariuomenės, pastaroji visą Rusiją galėjo laikyti savo baze, juo labiau kad šios šalies platumos jai suteikė didžiulių erdvių, kur tik ji pasisuktų. Toks įsivaizdavimas nebuvo iliuzija, jis pasiteisino tikrovėje, kai vėliau prancūzus iš visų pusių pradėjo pulti kitos rusų kariuomenės. Tačiau kiekvienu kampanijos periodu rusų kariuomenės bazė nebuvo beribė, o ją apibrėžė daugiausia tie keliai, kuriais judėjo transportas kariuomenės link ir atgal. Šis bazės apribojimas sutrukdė rusų kariuomenei vėliau, kai ji tris dienas kovėsi prie Smolensko, pradėti atsitraukimą ne į Maskvą, o kita kryptimi, kaip buvo siūloma, staiga pasukti į Kalugą, kad atitrauktų priešą nuo Maskvos. Toks atsitraukimo krypties pakeitimas buvo galimas tik su sąlyga, kad tai buvo numatyta iš anksto.

Mes minėjome, kad priklausomybė nuo bazės didėja ekstensyviai ir intensyviai su kariuomenės didėjimu, kas yra savaime suprantama. Kariuomenė panaši į medį; gyvybingumą ima iš žemės, kurioje auga, kai medis mažas, nesunku jį persodinti į kitą vietą, bet kuo jis didesnis, tai darosi vis sunkiau. Ir maža dalis turi savo gyvybės kanalus, bet lengvai išleidžia šaknis ten, kur jis yra; ne taip yra su didele kariuomene. Visada, kai kalbama apie bazės

įtaką operacijai, visų įsivaizdavimų pagrindas turi būti matas, kurį sąlygoja kariuomenės dydis.

Be to, maistas, pagal žmogaus prigimtį, jo egzistavimui yra svarbesnis už esamo momento poreikių patenkinimą, maisto papildymas yra svarbesnis kariuomenės egzistavimo palaikymui ilgesnį laikotarpį. To priežastis, kad maistas gaunamas tik iš konkrečių šaltinių, tuo tarpu kitus minėtus dalykus galima gauti įvairiausias būdais. Tai dar labiau padidina bazės įtaką operacijoms.

Kokia didelė būtų bazės įtaka, nereikia pamiršti, kad ji priklauso tokio pobūdžio įtakai, kuri pasireiškia tik po ilgo laiko tarpsnio. Beje, visada lieka klausimas, kas per tą laiką gali atsitikti. Operacinės bazės pranašumas retai iš pradžių turės lemiamos įtakos pasirinkti tą ar kitą operaciją. Tiesioginius sunkumus, kurie gali kilti iš tos pusės, galima pakeisti priešpastatant jiems veiksmingas priemones, dažnai tie trukdymai sužlunga prieš lemiamos pergalės galią.

16 skyrius

SUSISIEKIMO LINIJOS

Keliai, kurie veda nuo kariuomenės išsidėstymo į tas vietas, kur sukaupti jos papildymo ir aprūpinimo šaltiniai ir kurias ji pasirenka atsitraukimui, turi dvejopą reikšmę: pirma, jie yra susisiekimo keliai, skirti nuolatiniam kariuomenės maisto tiekimui, antra, atsitraukimui.

Ankstesniame skyriuje mes kalbėjome, kad nors kariuomenė, esant šiuolaikiniam aprūpinimui, tenkinasi to rajono, kuriame išsidėsčiusi, vietinėmis priemonėmis, ji turi būti vertinama kaip visuma su savo baze. Susisiekimo

linijos priklauso tai visumai, jos sukuria bazės ryšį su kariuomene ir jas reikia vertinti kaip kariuomenės gyvybines arterijas. Visų rūšių tiekimai, šaudmenų transportavimas, ten ir atgal judantys ešelonai, paštas, kurjeriai, ligoninė, sandėliai, artilerijos parkai, administracinės įstaigos, kuriuos sieja šie keliai ir kurių bendra vertė turi lemiamą reikšmę kariuomenei.

Šie gyvybės kanalai neturi būti pertraukiami, nei per daug ilgi ir varginantys, nes ilgame kelyje kariuomenė praranda dalį savo pajėgumo ir to pasekmė vargana kariuomenės būklė.

Antra, kaip atsitraukimo keliai, jie yra strateginis kariuomenės užnugaris. Abiejų paskirčių kelių vertę apibrėžia jų ilgis, skaičius ir padėtis, t. y. bendra kryptis ir kryptis į artimiausią kariuomenės rajoną, kelių savybės, reljefo sudėtingumas, gyventojų ir kariuomenės santykis ir nuotaikos ir pagaliau jų priedanga, kurią sudaro tvirtovės arba vietovės kliūtys.

Bet ne visi keliai ir gatvės, kurie veda nuo kariuomenės išsidėstymo į jos gyvenimo ir jėgų šaltinį, yra tikros susisiekimo linijos. Nors kartais jomis galima naudotis ir todėl jas galima vertinti kaip susisiekimo linijų sistemos papildymą, bet pati sistema ribojama tik tais keliais, kurie įrengti specialiai tai paskirčiai. Tikromis susisiekimo linijomis laikomi keliai, kuriais pasiekiami sandėliai, ligoninės, sustojimo vietos, pašto stotys, šiems keliams prižiūrėti skiriami komendantai, juose paskirstomi lauko žandarai ir įgulos. Bet čia pasireiškia esminis, kartais nematomas skirtumas tarp kariuomenės savo šalyje ir kariuomenės priešo šalyje.

Nors kariuomenė, kuri veikia savo šalyje, turės tokias organizuotas susisiekimo linijas, bet nebus priversta apsiriboti tik jomis ir, jei būtina, galės jų atsisakyti ir pasirinkti kitą kelią, kuriuo galės pasinaudoti, nes visur jie yra namie, turi savo galią ir randa atjautą ir paramą. Jeigu net kiti keliai ne tokie geri ir mažiau tinkami jai judėti, tai vis tiek jų pasirinkimas nesudaro neįveikiamų sunkumų, todėl kai kariuomenė priversta keisti fronto kryptį, ji nelaiko to neįmanomu. Priešo šalyje dažniausiai kariuomenė kaip į susisiekimo linijas žiūrės tik į tuos kelius, kuriais jau ėjo anksčiau, iš čia išplaukia didelis skirtumas pasekmių, kurias sukelia menkos ir nepastebimos są-

lygos. Kariuomenė, puolanti priešo šalyje, pagal judėjimą sutinka įstaigas, kurios sudaro susisiekimo linijų esmę. Dėl to, kad kariuomenės buvimas sukėlė gyventojams baimę, į šias priemones verčia žiūrėti kaip į neišvengiamą būtinybę, ji gali priversti gyventojus į šias priemones žiūrėti kaip į viso karo blogybių sušvelninimą. Nedidelės įgulos, paliekamos kur nors užnugary, palaiko ir aprūpina sistemą. Bet, jei mes sumanytume pasiųsti savo intendantus, etapų komendantus, žandarus, lauko paštą ir kitą tvarkos aparatą į tolimą kelią, kur dar nepraėjo kariuomenė, tai gyventojai tai vertintų kaip naštą, nuo kurios jie mielai išsilaisvintų, ir jeigu lemiami pralaimėjimai ir nelaimės nepanardintų priešo šalies į panišką baimę, su šiais valdininkais būtų elgiamasi priešiškai, jie patirtų nuostolių ir būtų išvyti. Taigi, kad paklustų nauji keliai, reikalingos įgulos, ir didesnės nei paprastai, ir vis tiek lieka pavojus, kad gyventojai bandys pasipriešinti šioms įguloms. Žodžiu, priešo šalyje kariuomenė netenka paklusnumo instrumento, ji privalo įtvirtinti savo administracinius organus ir sutvirtinti jų autoritetą ginklu, tai neįmanoma pasiekti vienu akimirksniu, be aukų ir sunkumų. Iš to seka, kad kariuomenė priešo šalyje dar rečiau gali persikelti iš vienos bazės į kitą pakeisdama susisiekimo sistemas kaip savo šalyje, kur tai dar įmanoma; tai lemia didelius kariuomenės judėjimo apribojimus. Taip pat susisiekimo linijų pasirinkimas ir įrengimas susijęs su jas ribojančiomis sąlygomis. Tai turi būti ne tik didesni keliai, bet turi būti tuo naudingesni, kuo bus reikšmingesni ir turtingesni, ir apgyvendinti miestai, kuriuos jie aptarnauja, taip pat kuo daugiau įtvirtintų punktų juos saugo. Taip pat didelę reikšmę turi upės, kaip vandens keliai, ir tiltai, kaip perėjimo punktai. Todėl susisiekimo linijų padėtis, taip pat keliai, kuriuos kariuomenė pasirenka puolimui, tik iki tam tikro laipsnio priklauso nuo laisvo pasirinkimo; jų padėtį riboja geografinės sąlygos.

Visos aukščiau minėtos sąlygos, kartu paėmus, nustato, ar kariuomenės bazė yra stipri ar silpna; ši išvada, palyginta su priešo kariuomenės susisiekimo įvertinimu, nustato, kas iš dviejų priešininkų turi didesnes galimybes atkirsti kito susisiekimo linijas ar net atsitraukimo kelius, t. y. pagal techninį

įvertinimą, apeiti. Išskyrus moralinį ar materialinį tos ar kitos pusės pranašumą, apėjimo sėkmė priklauso nuo susisiekimo linijų pranašumo, nesant to pranašumo, priešinga pusė atsilygina tuo pačiu.

Šis apėjimas dėl dvigubos kelių reikšmės turi du tikslus. Pirmasis tikslas yra sutrukdyti ar visiškai pertraukti priešo aprūpinimą, kad priverstų jo kariuomenę atsitraukti. Antrasis tikslas yra atimti priešui atsitraukimo galimybę.

Dėl pirmo tikslo reikia pasakyti, kad trumpalaikis susisiekimo linijų pertraukimas, esant šiuolaikiniam aprūpinimui, retai pastebimas; reikia šiek tiek laiko, kad susikauptų kasdieniai nedideli nuostoliai, tada jų suma atlygins tai, ko trūksta svarbumo prasme kiekvienam iš jų. Atskira operacija, nukreipta į priešo sparną, galėjo suduoti lemiamą smūgį toje epochoje, kai buvo dirbtinė aprūpinimo sistema ir keliais pirmyn ir atgal važinėjo tūkstančiai vežimų su miltais, bet mūsų dienomis tai nepadarys jokio poveikio, nors ir būtų sėkmingai įvykdyta; geriausiu atveju jos pagalba pavyktų užgrobti kokį transportą ir iš dalies susilpninti, bet nesąlygoti atsitraukimo būtinybės.

Todėl operacijos, nukreiptos į priešo sparną, kurios ir anksčiau buvo madingos knygose, negu tikrame gyvenime, šiuo metu pasirodo dar nepraktiškesnės ir galima pasakyti, kad tik labai ilgos susisiekimo linijos, esant nepalankioms aplinkybėms, ypač jeigu kiekvienu momentu galima laukti ginkluotų liaudies masių užpuolimo, gali padaryti sparno apėjimą pavojingą.

Kas susiję su atsitraukimo atkirtimu, nereikia pervertinti siaurų atsitraukimo kelių pavojų. Pastarojo laiko patyrimas rodo, kad turint gerą kariuomenę ir drąsius vadus, sugavimas yra sunkesnis negu prasiveržimas.

Ilgų komunikacijų sutrumpinimo ir aprūpinimo priemonės yra labai ribotos. Keleto tvirtovių užėmimas kariuomenės išsidėstymo ir jos užnugario kelių rajone, o jei tokių nėra, punktų sutvirtinimas, geras elgesys su gyventojais, gera drausmė keliuose, policijos organizavimas užimtoje srityje, kelių gerinimo darbai, tai nedidelės priemonės, kad sumažintų blogį, o pašalinti jo, žinoma, negalės.

17 skyrius

VIETOVĖ

Nepriklausomai nuo materialinių priemonių, kurios yra šio skyriaus viena tema, vietovė glaudžiai susijusi su karine veikla, būtent turi lemiamą įtaką mūšiui, tiek jo eigai, tiek ir pasirengimui, ir vykdymui. Prancūziško žodžio *terrain* reikšmės požiūriu mes nagrinėsime vietovę.

Šio veiksnio įtaka pasireiškia taktikos srityje, bet jos rezultatai pasirodo strategijoje; kautynės kalnuose savo pasekmėmis yra kitas reiškinys negu kautynės lygumoje.

Bet kol mes neišnagrinėjome puolimo ir gynybos, mes negalime nagrinėti klausimo apie pagrindinių vietovės rūšių įtaką ir turime pasitenkinti bendra charakteristika. Vietovės įtaka karinei veiklai būtent yra: kliūtys, trukdančios priėjimą; kliūtys, trukdančios stebėti, ir gali būti priedanga nuo ugnies. Prie šių trijų galima priskirti visas kitas.

Be abejo, šis vietovės trigubas poveikis turi tendenciją padaryti karinę veiklą įvairesnę, sudėtingesnę ir meniškesnę, nes tai yra dar trys dydžiai, kurie tarpusavyje susiję.

Visiškai atviros lygumos, t. y. vietovės, kuri neturi jokios įtakos, sąvoka iš tikrųjų yra vartojama tik labai mažų dalinių, bet tik tam tikru momentu. Kai veikia kur kas didesni daliniai ir ilgesnį laiko tarpsnį, vietovės savybės turi įtaką veiksmams, visai kariuomenei, netgi kiekvienu momentu, pvz., vargu ar yra toks atvejis, kad vietovė neturėtų įtakos kautynėms.

Taigi vietovės įtaka visada aiški, bet ji gali būti stipresnė ar silpnesnė priklausomai nuo šalies gamtos.

Jeigu mes apžvelgsime daugybę reiškinių, tai rasime, kad vietovė nutolsta nuo sąvokos *lygus atviras laukas* trimis būdais: pirma, reljefo forma, su aukštumomis ir žemumomis, antra, miškais, pelkėmis, ežerais, kaip natūraliais reiškiniais, ir visu tuo, kas susiję su žemės ūkiu. Vietovės įtaka karo veiks-

mams priklauso nuo visų trijų šių veiksnių. Jeigu mes ją patyrinėsime, tai pamatysime, kad yra kalnuota vietovė, mažai apdorota vietovė su miškais ir pelkėmis ir intensyvios žemdirbystės vietovė. Visais šiais atvejais karas apsunkinamas ir reikalauja didelio meno.

Kas susiję su žemės ūkiu, tai kiekvienoje šalyje jis skirtingas, labiausiai žemės dirbimas pasireiškia Flandrijoje, Holsteine ir kitose šalyse, kur šalį kerta daugybė griovių, tvorų, gyvatvorių ir pylimų, daugybė pavienių gyvenviečių ir nedidelės krūmokšnių grupės.

Lengviausia karą vykdyti bus šalyje, kuri yra lygi ir saikingai vystomas žemės ūkis. Bet tai teisinga tik bendrais bruožais ir su sąlyga, kad mes nenagrinėsime tos naudos, kurią gynybai suteikia vietinės kliūtys.

Kiekviena šių trijų vietovės rūšių veikia trigubai: kaip priėjimo, matomumo ir priedangos kliūtys, ir kiekviena kitaip.

Miškingoje vietovėje apsunkintas matomumas, kalnuotoje – priėjimas, o intensyvaus žemės ūkio rajonuose abu sunkumai pasireiškia vienodai.

Turtingoje miškų vietovėje didelė erdvės dalis yra nepasiekiama, nes, be šių sunkumų, blogas matomumas neleidžia pasinaudoti takeliais ir perėjomis, tai iš dalies supaprastina veiksmus, tokius sunkius šioje aplinkoje. Todėl, nors miškingoje vietovėje nelengva sutelkti jėgas mūšiui, čia nėra tokio jėgų suskaldymo, koks būna kalnuose ir raižytoje vietovėje, kitaip tariant, čia suskaldymas neišvengiamas, bet ne toks žymus.

Kalnuose dominuoja priėjimo sunkumai, pasireiškiantys dviem atžvilgiais: ne visur galima praeiti, o ten, kur galima, viskas vyksta lėčiau ir su didelėmis pastangomis. Todėl kalnuose judėjimo greitis labai sumažėja ir veiksmai ištęsiami laiko atžvilgiu. Bet kalnuota vietovė skiriasi nuo kitų dar ir tuo, kad vienas jos punktas visada dominuoja prieš kitą. Kitame skyriuje mes kalbėsime apie dominavimą apskritai, čia tik paminėsime, kad ši savybė sąlygoja jėgų suskaldymą kalnuotoje vietovėje, nes punktų reikšmė pasireiškia tuo, kokią įtaką jie turi kitiems punktams.

Šių trijų vietovės būdingų bruožų kraštutinis pasireiškimas sukelia veiksmus, kurie susilpnina vyriausiojo vado įtaką dalyko baigčiai tokiu laipsniu,

kokiu pavaldinių reikšmė iki eilinio pasireiškia stipriausiai. Suprantama, kuo labiau suskaidyta kariuomenė ir mažesnis matomumas, tuo daugiau kiekvienas paliekamas veikti savarankiškai. Tiesa, kuo didesnis kariuomenės suskaidymas, proto įtaka dėl karo veiklos įvairovės ir sudėtingumo turi padidėti; tokiu atveju ir vyriausiasis vadas turės galimybę parodyti visą įžvalgumą, bet mes turime pakartoti, kad kare pavienių rezultatų suma turi didesnę reikšmę, negu ta forma, kuria jie susiję tarpusavyje. Taigi, jei mes, tęsdami mintį, įsivaizduosime mūsų didelę kariuomenę išsklaidytą į didelę šaulių grandinę, kur kiekvienas karys vykdo mažas savas kautynes, tai kur kas svarbiau bus atskirų pergalių suma, negu jų tarpusavio ryšys, nes gerų derinių veiksmingumas gali kilti iš teigiamų rezultatų, ne iš neigiamų. Taigi viską lems drąsa, sumanumas ir šiuo atveju kiekvieno kario dvasia. Tik tais atvejais, kai abi kariuomenės yra lygiavertės arba abiejų specifiniai savitumai išlygina vienas kitą, karvedžio talentas ir įžvalgumas gali vėl būti lemiami. Taigi matyti, kad nacionaliniuose karuose, kur, jeigu nėra drąsos ir sumanumo pranašumo, tai kovinė kiekvieno kario dvasia yra pakili, liaudies šauktiniai, kai yra didelis pajėgų išsklaidymas ir labai raižyta vietovė, gali parodyti savo pranašumą ir išlaikyti jį ilgesnį laiką, nors paprastai tokio pobūdžio ginkluotosioms pajėgoms trūksta tokių savybių, kurios reikalingos suburti netgi ir ne tokius stiprius būrius.

Taip pat ginkluotųjų pajėgų prigimtis tarp dviejų kraštutinumų turi tam tikrų atspalvių; jau savo šalies gynyba suteikia nuolatinei kariuomenei tautinį atspalvį ir naudoja ją tam tikriems veiksmams.

Bet, jeigu kariuomenei neužtenka šių savybių ir sugebėjimų, o pastarieji ryškiai pasireiškia priešui, tai ji turi vengti suskaidymo ir raižytos vietovės. Bet raižytos vietovės išvengimas retai priklauso nuo mūsų valios. Negalima sau pasirinkti karo teatro, kaip pagal daugelį savybių pasirenkamos prekės. Mes matome, kad kariuomenės, kurioms pagal prigimtį naudingiau susitelkti į mases, visą sumanumą panaudoja, kad įgyvendintų savo karo vykdymo sistemą nepaisydamos vietovės savybių. Bet jie privalės susidurti su kitais trūkumais, pvz., prastu aprūpinimu, bloga nakvyne, o mūšio metu – puolimu iš visų pusių, bet nuostoliai, jei jie atsisakytų savo ypatingų privalumų, būtų daug didesni.

Abi priešingos kryptys, t. y. ginkluotųjų pajėgų sutelkimas ir išsklaidymas, pasireiškia tokiu laipsniu, kokiu abi šių ginkluotųjų pajėgų savybės krypsta į vieną ar kitą pusę; bet ir kraštutiniu atveju viena pusė negali likti visą laiką sutelkta, o kita negali laukti pergalės vien tik dėl išsklaidytų veiksmų. Taip prancūzai Ispanijoje buvo priversti išskaidyti savo pajėgas, o ispanai gindami savo žemes liaudies sukilimo metu turėjo išbandyti dalį savo pajėgų dideliuose mūšiuose.

Be šito santykio, kokį turi vietovė ir žemė bendroms ir politinėms ginkluotųjų pajėgų savybėms, svarbiausia yra kariuomenės rūšis.

Sunkiai pereinamose vietovėse, ar tai būtų kalnai, miškas ar žemdirbystės kultivuojami laukai, suprantama, didelis skaičius raitininkų yra netikslingas, taip pat yra su artilerija miškingose vietovėse, čia trūks erdvės, kad ją tikslingai panaudotų. Mažiau nuostolinga šiai kariuomenės rūšiai yra intensyvios žemdirbystės rajonai, o dar mažiau – kalnai. Tiesa, abiem atvejais kalnai suteikia priedangą nuo ugnies, o visur pereinantys pėstininkai turi galimybę sunkiuosius pabūklus pastatyti į keblią padėtį. Tačiau ir ten, ir čia netrūksta erdvės panaudoti daug artilerijos, o kalnuose ji turi tą pranašumą, kad lėtesnis priešo judėjimas sustiprina jos ugnies efektyvumą.

Neginčijamai yra lemiamas pranašumas, kurį pėstininkai turi prieš kitas kariuomenės rūšis sunkiai pereinamose vietovėse, ir šiuo atveju jų skaičius gali ženkliai viršyti įprastą santykį.

18 skyrius

DOMINAVIMAS VIETOVĖJE

Žodis *dominuoti* karo mene turi burtų galią ir iš tiesų šiam elementui priklauso didelė dalis, bene didesnė pusė įtakos, kurią turi vietovė ginkluotųjų pajėgų veiksmams.

Kiekvienas jėgos pasireiškimas iš apačios į viršų yra sunkesnis negu atvirkščiai, taigi šiai sąlygai priklauso ir mūšis, o tai sąlygoja trys priežastys. Pirma, kiekviena aukštuma vertinama kaip priėjimo kliūtis, antra, iš viršaus į apačią šaudoma nors ir nedideliais nuotoliais, bet pataikoma lengviau, įskaitant geometrinius santykius, trečia, šiuo atveju yra geresnis matomumas. Kai visi šie duomenys jungiami mūšyje, mums nesvarbu, mes imame tų pranašumų sumą, kuriuos taktika gauna iš vietovės valdymo ir šią visumą vertiname kaip pirmąjį strateginį pranašumą.

Bet pirmasis ir paskutinis minėti pranašumai turi vėl pasirodyti strategijoje, nes žygiuojama ir atliekami stebėjimai strategijoje taip pat kaip ir taktikoje; jeigu tokiu atveju aukštesnė pozicija yra priėjimo kliūtis to, kuris yra žemiau, tai yra antrasis pranašumas, geresnis matomumas yra trečiasis pranašumas, kurio strategija iš to negali išgauti.

Iš šių elementų susideda dominavimas, valdymas; iš šių šaltinių išplaukia pranašumo ir tvirtumo jausmas to, kuris stovi viršuje ir mato savo priešą, esantį apačioje, ir nerimą, ir silpnumą to, kas stovi apačioje. Galimas dalykas, kad šis bendras įspūdis turi net stipresnį realų pagrindą, nes nauda dėl vadovaujamos padėties labiau sutampa su jausminiais įsivaizdavimais, negu juos mažinančios aplinkybės; tada į šią įsivaizdavimo įtaką reikia žiūrėti kaip į naują elementą, sustiprinantį komandavimo reikšmę.

Bet palengvinto judėjimo nauda nebūtinai ir ne visada būna aukščiau stovinčiojo pusėje, ji yra tik tuo atveju, jei kitas nori pas jį; šios naudos nėra, jeigu abi puses skiria slėnis; nauda būna net žemiau stovinčiojo pusėje, jeigu priešininkai nori susitikti lygumoje (kautynės prie Hohenfriedbergo). Taip pat plataus akiračio privalumai turi savo apribojimų: miškinga vietovė apačioje ir net kalnų masyvas, ant kurių stovi, dažnai trukdo matyti. Būna daug atvejų, kai vietovėje veltui ieškotum aukštesnės pozicijos, išrinktos pagal žemėlapį, privalumų; kartais net atrodys, kad pozicijoje daugiau visai priešingų trūkumų. Bet šie trūkumai nepanaikina tų pranašumų, kuriuos turi stovintysis aukščiau ir puolime, ir gynyboje. Keletą žodžių pasakysime, kaip ši nauda pasireiškia abiem atvejais.

Iš trijų strateginių vietovės aukštesnės pozicijos pranašumų: didesnės taktinės jėgos, pasiekimo sunkumų ir didesnio matomumo, pirmieji du yra tokios rūšies, kad jais pasinaudoti gali tik besiginantysis, nes tik tas, kas stovi vietoje, gali ja pasinaudoti, nes kitas judėdamas negali jos pasiimti; trečiu pranašumu gali pasinaudoti tiek besiginančioji, tiek ir puolančioji pusės.

Iš čia seka, kaip svarbu besiginančiajam dominavimas vietovėje, o tai pasiekiama tik kalnų pozicijose, vadinasi, reikia pabrėžti šio pranašumo svarbą, kurią duoda gynybai kalnų pozicijos. Bet šio pranašumo svarba gali pasikeisti dėl kitų aplinkybių, apie kurias mes kalbėsime kitoje knygoje apie gynybą kalnuose.

Taip yra su gynyba.

Kas susiję su puolimu, naudojamasi beveik tais pačiais vietovės pranašumais, kokius iš to gauna gynyba. Juk strateginį puolimą sudaro ne vienas aktas, kaip taktinio puolimo. Strategijoje puolimas nėra nepertraukiamas laikrodžio mechanizmo judėjimas, bet tai vyksta tam tikrais tarpais po trumpesnių ar ilgesnių pertraukų ir pastarųjų metų puolančioji pusė turi tas pačias sąlygas kaip gynyba ir tokiu pat laipsniu kaip ir priešas.

Genererolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Carl von Clausewitz

APIE KARĄ

I dalis

Redagavo Jolanta Budreikienė
Maketavo Dalia Žukaitienė

2008-10-08. Tiražas 134 egz. Užsakymas GL-466.
Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,
Šilo g. 5A, Vilnius LT-10322
Spausdino Krašto apsaugos ministerijos
Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnyba,
Totorių g. 25/3, LT-01121 Vilnius